

קונטרס

"שמחת יום טוב כהלכתו"

**ובו יתבאר דיני מצות שמחת יו"ט כפרוטיה
ודיני סעודת יו"ט ועונג יו"ט והמסתעף
ותשובות מגדולי הרבנים בענין זה
חלק א' - מהדורת תשפ"ו**

**"הגאון רבי זעליג ראובן בענגיס זצ"ל אמר שמהו חמץ
בפסח הוא רק דרבנן, אבל משהו עצבות הוא דאורייתא,
והמצות עשה היא להיות כל החג בשמחה".**

(כן הובא בתשובות והנהגות ח"ה סי' קנב, ובשלמי תודה סוכות סי' עד אות תתיא, ובקובץ פסקים ותשובות
להגר"מ גרוס על חודש תשרי עמ' צו)

**לעילוי נשמת זקני הרה"ח ר' יעקב נחשי ז"ל
בן הרה"ח ר' מנחם מנדל הי"ד
נלב"ע כ' שבט תשע"ד ת.נ.צ.ב.ה.**

**וזוגתו האשה הצדקנית מרת אסתר מלכה
ע"ה בת הרה"ח ר' יעקב ירוחם ז"ל
נלב"ע י"א תשרי תשע"ה ת.נ.צ.ב.ה.**

**ולע"נ זקנתי האשה הצדקנית מרת חיה לאה
ע"ה בת הר"ר שלמה אלינגר ז"ל אשת מו"ז
הגאון רבי מרדכי רבינוביץ שליט"א
נלב"ע ר"ח ניסן תשע"ט ת.נ.צ.ב.ה.**

ניתן להשיג חלק מהספרים שהוצאתי לאור בפל' 0583288647

או בבקשה לדוא"ל: a0583288647@gmail.com

ובהם ניתן להשיג:

"שו"ת שמעתתא כהלכתא" ו"חופה וקידושין כהלכתא" ו"שו"ת לקראת שבת"

וקונטרס "שמונת הימים"

על דיני ומנהגי שמונת הימים שקודם הברית

ובו דיני הקדמת ניתוח קיסרי וזירוז לידה * דיני ברכת הטוב והמטיב * דיני ברכת הגומל * דיני חיובי עליה לתורה לאבי הבן * דיני ומנהגי ה"שלוש זכר" * דיני ומנהגי ליל הברית "ברית יצחק" ו"וואך נאכט" * דיני בחירת המוהל * דיני בחירת הסנדק * דיני הכנות אבי הבן לברית * פרטי דינים בענין המנהג לא להזמין לברית מילה * דיני ומנהגי יום המילה לאבי הבן * דיני ומנהגי אמירת תחנון ביום המילה * בירורי הלכה בעניני מילה.

וקונטרס "הולדת הבת"

ובו פסקי דינים הנוגעים להולדת הבת ודיני ומנהגי הקידושא רבה - חלק א'

שבו דיני הנוגעים לשעת הלידה * דיני ברכת שהחיינו על ראיית הבת * דיני ברכת הגומל ליולדת * דיני עליה לתורה לאבי הבת * זמן קריאת השם ואופן נתינתו * דיני ומנהגי הקידושא רבא * דיני ברכת הנהנין וסדר האכילה בקידושא רבא * דיני שבת המצויים בקידושא רבא * בירור הלכה בענין הגדלת תלושי משכורת לקבל יותר כסף מביטוח לאומי לדמי חופשת לידה.

וקונטרס "ברית אלחנן"

ובו דרשות לברית מילה באופנים שונים ובמעגל השנה

ובו דרשות לברית מילה * ודרשה לברית מילה שלא בזמנה * ודרשות לברית מילה של תאומים * ודרשות לברית מילה בשבת קודש * ודרשות לברית מילה בראש חודש * ודרשות לברית מילה במועדי השנה.

ההסכמות שקיבלתי על ספרים קודמים

"שו"ת שמעתתא כהלכתא" וקונטרס "ברית

אלחנן" מובא גם בקונטרס "שמונת הימים"

מהגאונים הגדולים

רבי עזריאל אויערבאך שליט"א

רבי מרדכי גרוס שליט"א

רבי אליעזר דינר שליט"א

רבי שמואל מרקוביץ שליט"א

מורי חמי רבי דוד סופר שליט"א

רבי מתתיהו דייטש שליט"א (רב שכונת רמת שלמה)

רבי שמחה בן ציון אייזיק רבינוביץ שליט"א (בעל הפסקי תשובות)

רבי אברהם דוד ליווי שליט"א (רב קרית שומרי החומות רמת שלמה)

ש"ב רבי פנחס אליהו רבינוביץ שליט"א (ראב"ד עזר ומשפט במאנסי)

רבי אליעזר דוד שפירא שליט"א (רב קהילת צאנז ב"ב)

**בעזרת החונן לאדם דעת
רפאל אלחנן רבינוביץ**

להערות והארות - 0583288647.

ולהשיג הספר ניתן

בבני ברק משפ' רבינוביץ - 0583288647

בירושלים משפ' רבינוביץ רח' חזו"א 24 רמת שלמה — 02-5860648

כמו"כ ניתן לקבל הספר בדוא"ל:

a058288647@gmail.com

תוכן הענינים:

פרק א' - מקור וביאור גדר השמחה במועדים.....עמ' 8

א. מקור חיוב שמחה במועדים / ב. אם חיוב שמחה בזה"ז מהתורה או מדרבנן / ג. אם מצות שמחה ביו"ט היא כל היום או רק פעם אחת ביום / ד. אם חיוב אכילת בשר ויין ביו"ט הוא חלק מהמצוה הוא רק היכי תימצי למצות שמחה.

פרק ב' - במה מקיימים את מצות השמחה.....עמ' 14

א. אם בזה"ז מצות השמחה דוקא ע"י בשר ויין או גם בשאר דברים המשמחים / ב. אם יש חיוב שמחה ואכילת בשר ויין בליל יו"ט ראשון / ג. אם יש חיוב שמחה ואכילת בשר ויין בליל יו"ט ראשון דפסח / ד. אם יש מצות שמחה וחיוב אכילת בשר ויין בחוה"מ / ה. אם מצות שמחה מחייבת בשר ויין גם בלילות / ו. אם לחיוב שמחה צריך דוקא בשר בהמה או שסגי בבשר עוף או בשר דגים / ז. שיעור אכילת בשר למצות שמחה / ח. שיעור שתיית היין למצות שמחה / ט. אם צריך דוקא יין או שיוצאים יד"ח גם בשאר משקאות משכרים או במיץ ענבים / י. מי שהיין מזיקן או שאינו נהנה ממנו אם חייב לשתות יין / יא. אם חיוב שתיית יין ביו"ט צריך דוקא בתוך הסעודה / יב. אכל בשר ושתה יין ולא שמח בליבו אם יצא יד"ח / יג. אכל בשר ושתה יין לפני יו"ט ושמח עי"ז ביו"ט אם יצא יד"ח / יד. שתה יין של איסור למצות שמחה אם יצא יד"ח / טו. חיוב נשים בבשר ויין / טז. חיוב שמחה בבגדים נאים ביו"ט / יז. חיוב שמחה בבגדים נאים כשחל יו"ט במוצ"ש או בער"ש / יח. מהו מצות השמחה המחייבת שמחה בה' / יט. מי ששמח ביו"ט אבל לא שמח בה' אם קיים מצות שמחה / כ. מחיוב השמחה ביו"ט ליהזר מכעס הוא ואשתו וחינוך ילדיו ביו"ט.

פרק ג' - דיני חיוב נשים וקטנים במצות שמחת יו"ט.....עמ' 37

א. האופן לשמח הקטנים בחג בזמננו / ב. מאיזה גיל עד איזה גיל צריך לשמח הקטנים במועד / ג. חיוב נשים בשמחת יו"ט / ד. אם מהני מחילת האשה לבעלה לשמחה ביו"ט / ה. אם יכול לשמח את אשתו בכלי בית וכד' או שצריך דוקא בבגדים / ו. אם צריך כל יו"ט לקנות לאשתו בגד חדש / ז. אם אשתו צריכה ללבוש הבגד החדש ביו"ט ואם צריך לקנות לה בגד חדש גם לחוה"מ / ח. קניית בגד לשמחת יו"ט לאשתו נדה / ט. אם אין ידו משגת לקנות לאשתו בגד חדש / י. אם צריך לקנות בגד חדש גם לבנותיו הגדולות / יא. אם מצות עונה בכלל שמחת יו"ט / יב. לעזוב את ביתו לצורך נסיעה לרבו במועד.

פרק ד' - פרטי דינים בחיוב לשמח את העניים ביו"ט.....עמ' 52

א. טעם המצוה לשמח את העניים ביו"ט והנפק"מ באיזה עניים / ב. גדר חיוב שמחת העניים ביו"ט / ג. אם גם עני חייב לשמח את העניים ביו"ט / ד. אם אשה אלמנה או נשואה חייבת לשמח את העניים ביו"ט / ה. אם בחור הסמוך על שולחן אביו חייב לשמח את העניים ביו"ט / ו. מי שלא שימח את העניים ביו"ט אם קיים מצות שמחת יו"ט / ז. להחזיק ידי ת"ח ורבני קהילות ולשמחם.

פרק ה' - דיני חציו לה' וחציו לכם.....עמ' 55

א. אם תפילה הוא בכלל חציו לה' / ב. ניגונים בתפילה והקפות בשמחת תורה אם הם בכלל החציו לה' או חציו לכם / ג. אם בשניה מקיימים חציו לכם / ד. אם חציו לה' וחציו לכם מתחיל מהלילה / ה. אם חציו לה' וחציו לכם הוא חצי בצמצום דוקא / ו. אם נשים חייבות בדין חציו לה' וחציו לכם / ז. אם יש דין חציו לה' וחציו לכם בחול המועד / ח. אם יש דין חציו לה' וחציו לכם בראש השנה.

פרק ו' - דיני חיוב סעודת יו"ט ועונג יו"ט.....עמ' 63

א. אם יש דין עונג יו"ט כמו בשבת, ואם נשים חייבות בו / ב. חיוב סעודת פת ביו"ט ואופן הבציעה על הלחם משנה / ג. אם יש חיוב קידושא רבא ביו"ט / ד. סעודה שלישית ומלוה מלכה ביו"ט / ה. חיוב נשים בקידוש וסעודות יו"ט ודינם כששכחו יעו"י בברהמ"ז / ו. אם יש חיוב אכילת פת בחול המועד / ז. בדין לאחר תפילת שחרית ביו"ט ולמהר לצאת כדי להכין צרכי הסעודה משום שמחת יו"ט / ח. אם נכון להתפלל במנין ישיבתי שמאריכים בניגונים בתפילה ביו"ט / ט. אם מותר ביו"ט להתפלל אחרי זמן ק"ש ותפילה מהטעם הנ"ל.

פרק ז' - דיני זמני קיום מצות השמחה במועדים.....עמ' 77

א. אם מקיימים מצות השמחה בתוספת יו"ט / ב. אם מקיימים מצות השמחה ביום שמיני עצרת / ג. מצות השמחה בחג הפסח וקניית מוצרים כשרים לפסח בשביל זה / ד. אם מקיימים מצות השמחה בראש השנה ויום כיפור.

פרק ח' - אם חייב אדם לטבול לטהר עצמו בערב הרגל בזה"ז.....עמ' 80

תשובות מגדולי הרבנים בענין שמחת יו"ט והמסתעף כפי שנמסרו לי מכתב ידם.....עמ' 84

פרק א' - מקור וביאור גדר השמחה במועדים

מקור חיוב שמחה במועדים

א. מבואר בגמרא (פסחים קח.): "ת"ר חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל שנאמר 'ושמחת בחגך', במה משמחם ביין, רבי יהודה אומר אנשים בראוי להם ונשים בראוי להן, אנשים בראוי להם ביין, ונשים במאי, תני רבי יוסף בבבלי בבגדי צבעונין באר"י בבגדי פשתן משהוצין, תניא ר"י בן בתירא אומר בזמן שביהמ"ק קיים אין שמחה אלא בבשר שנאמר 'וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלקיך', ועכשיו שאין ביהמ"ק קיים אין שמחה אלא ביין שנאמר 'ויין ישמח לבב אנוש'. ע"כ. והנה הפסוק 'ושמחת בחגך' שהביאה הגמרא נאמר לגבי סוכות (דברים טז יד), אך המקור לשמחה בשאר הרגלים מצינו לכך כמה מקורות בראשונים.

א. התוספת (חגיגה ח. ד"ה ושמחת ע"פ הסבר המהרש"א שם) כתבו שאת עיקר חיוב שמחה ברגלים למדים מהפסוק שנאמר בחג השבועות (דברים טז יא) 'ושמחת לפני ה' אלוקיך אתה ובנך ובתך וגו', ומשם נלמד דהיקש לפסח וסוכות, ומפסוק שנאמר בסוכות למדים לרבות כל מיני שמחות וכמו שדרשו בברייתא שם 'ושמחת בחגך', לרבות כל מיני שמחות לשמחה, מכאן אמרו חכמים ישראל יוצאין ידי חוברתן בנדרים ונדבות ובמעשר בהמה וכו'.¹

¹ בחגיגה (ח. ד"ה ושמחת) ע"פ הסבר המהרש"א שם. וע"ע בטורי אבן (חגיגה ו: ד"ה ושמחה אות נ'), ובהגהות ברוך טעם על הטו"א, ובתועפת ראם על היראים (סי' תכז אות א') בביאור דברי התוס'.

² כ"כ התוספת (מועד קטן יד: ד"ה עשה) שמה"ת אין שמחה אלא בבשר קרבן, ושאר מיני שמחה שחייבים בהם היינו מדרבנן. [ועי' בקרן אורה (מו"ק ח: ד"ה

ב. היראים (סי' תכז) בפירושו הראשון כתב, שחג השבועות וחג הסוכות כל אחד נלמד מהפסוק שנאמר בו, וחג הפסח נלמד מגזירה שווה חמשה עשר חמשה עשר מחג הסוכות.

ג. ובפירושו השני כתב היראים, שממנה שנאמר (שמות כג יד) 'שלוש רגלים תחוג לי בשנה' למדנו שיש מצות חגיגה בכל שלושת הרגלים, וממה שנאמר 'ושמחת בחגך' למדנו שכל מקום שיש חגיגה יש שמחה, [דהיינו 'ושמחת' היא מצות שמחה 'בחגך' היא מצות חגיגה].

ד. ובסימן רכז כתב היראים שחג פסח נלמד מההיקש שהוקשו כל המועדות זה לזה, ולטעם זה כתב שיש חיוב שמחה גם בראש השנה שגם הוא נקרא מועד. [ועי' בזה לקמן אם יש דין שמחה גם בר"ה].

וכתב הרמב"ם (כפ"א מהל' חגיגה ה"א): "והשמחה האמורה ברגלים היא שיקריב שלמים יתר על שלמי חגיגה, ואלו הם הנקראים שלמי שמחת חגיגה שנאמר 'וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלוקיך' וגו', ע"כ. ועיין להלן אם בזה"ז שאין לנו בשר קדשים אם יש חיוב שמחה מהתורה.

אם חיוב שמחה בזה"ז מהתורה או מדרבנן

ב. נחלקו הראשונים אם החיוב שמחה בזה"ז מהתורה או מדרבנן, י"א² שהוא רק מדרבנן,

נחזור) שהקשה על תוס' מהא דדריש רב 'בחגך' ולא באשתך, והלא אין שמחה ברגל אלא מה"ת, אלא ודאי מן התורה חייב לשמוח גם בלב להסיר ממנו כל עצב. וכ"כ הנחל איתן (הל' יו"ט פ"ו הי"ז) בדעת הרמב"ם (פ"ו מהל' יו"ט הי"ז). [אמנם עי' הערה הבאה שהאחרונים נקטו בדעת הרמב"ם שגם בזה"ז השמחה מהתורה]. וכתב הנחל איתן להביא ראיה לדברי התוס' מדברי

אך דעת רוב הראשונים³ שאף בזה"ז החיוב שמחה מהתורה, וכן פסק המשנ"ב (סי' תקט"ו).
סקט"ו).

הברייתא (פסחים סח: וביצה טו:) שנחלקו ר"א ור"י שר"א אומר אין לאדם ביו"ט אלא אוכל ושותה או יושב ושונה, ור"י אומר חלקו חציו לה' וחציו לכם, שנאמר 'לכם' וכתב שאם מצות שמחת בשר חולין ויין מה"ת א"כ למה ר"א אומר יושב ושונה, וכן ר"י מדוע הוצרך לחייב באכילה משום 'לכם' ולא משום שמחה, אלא מוכח שבסתם אכילה לא מקיים המצוה מה"ת אלא בבשר שלמים. ועוד ראיה הביא מהגמ' במו"ק (ז:): גבי נגעים שנאמר בהם 'וביום הראות בו' ודרשו בו יש יום שאתה רואה ויש יום שאינו רואה, מכאן שאין רואים נגעים לחתן בימי המשתה וכן ברגל, ומלשון הברייתא שנקט 'וכן ברגל' משמע דרגל גריע מחתן, והא אדרבה רגיל עדיף דשמחה שלו הוא מה"ת ומסתבר טפי דנותנין לו משבעת ימי המשתה דחתן שאינו מפורש בתורה וכל עיקר אינו אלא תקנת משה כו', וא"כ קשה דכיון דקתני ברישא דנותנין לחתן אצ"ל דנותנין לכל אדם ברגל דמצות שמחה שלו מפורש בתורה, אבל אי אמרינן כמש"כ התוס' במו"ק דבזה"ז הוי שמחת הרגל מדרבנן אתי שפיר לשון 'וכן ברגל' לומר דאף בזה"ז נותנין לו שבעה ימים. אמנם התועפת ראם (על היראים סי' תכז) והמשנת יעב"ץ (הו"ד בס' בנתיבות ההלכה חלק לח עמ' 17) דחו ראיתו הראשונה שהרי ההלכה היא שמקיים את מצות השמחה גם בשאר דברים ואפי' בכסות וכו' ולא דוקא בבשר ויין, ולפי"ז גם אם יש לו שמחה בלימוד התורה יוצא ידי חובת שמחה, ואינו צריך לאכילה ושתיה, ולכן ר"א סובר שיכול גם לשבת ולשנות, ולכן גם ר"י הוצרך ללמוד אכילה מ'לכם' ולא משום שמחה, כי שמחה אפשר גם בלא אכילה ושתיה. וגם את ראייתו השניה של הנחל איתן דחה התועפת ראם מכמה אופנים. א. די"ל דהוי"ו של 'וכן' הוא במקום שי"ן וכאלו אמר 'שכן ברגל' כו' ופירושו יהיה שהטעם שנותנין לחתן שנוולד לו נגע ז' ימים שכן ברגל לכל אדם נותנין לו כל ימות הרגל וחתן בז' ימי המשתה הוי"ו לו כרגל. וכתב שם ע"פ מש"כ המל"מ עוד אופן לדחות ראייתו, והוסיף אח"כ עוד כמה אופנים לדחות ראייתו ע"ש.

³ **השאגת אריה** (סי' סה) האריך לבאר שאף בזמננו שאין לנו בשר קדשים, מ"מ החיוב שמחה הוא מהתורה, והוכיח כן מהראשונים, ומדברי הר"ן בסוכה (מב: ד"ה והשמחה), שהקשה שם הר"ן שפעמים שא"א לקיים את מצוות השמחה והוא כשחל יום א' של חג בשבת שאסור לשחוט בשבת, ובער"ש אינו יוצא מפני שצריך שחיטה

בזמן הזביחה, ותירץ שמ"מ שי"ך שמחה בבשר של חולין או בשאר מיני שמחות, שלא אמרו אין שמחה אלא בבשר, אלא למצוה מן המובחר, אבל לא לעכב, ומשמע שיוצא מן התורה. וכן הוכיח מהמרדכי בביצה (פ"א רמז תרנח), שהמרדכי שם כתב שמה שהותירו בית הלל (ביצה יב.) להוציא קטן ביו"ט לרה"ר, דהיינו בכדי שיטייל התינוק, שיש בזה משום שמחת יו"ט, ומוכח שמצות שמחה שייכת בכל אחד בראוי לו ובמה שנהנה ממנו והתינוק נהנה בטיול. ועוד הוכיח כן מדברי הר"ף (סוף פ"ב דברכות) והרמב"ן (בתורת האדם) והרא"ש (מועד קטן סי' יג), שכתבו דאבילות יום א' הוי מה"ת, ואפ"ה אמרינן במו"ק (יד:): שאבל אין נוהג אבילות ברגל משום דאתי עשה דושמחת ודחי לעשה דאבילות דיחיד, ואין עשה של שמחה מה"ת אלא שלמי שמחה לחוד, א"כ האיך אתי עשה דשאר שמחות דרבנן ודחי לעשה של תורה דאבילות בקום ועשה, ואפי' קדם רגל לאבילות, אין כח לרגל לדחות את אבילות של תורה, אלא ש"מ דס"ל דעשה דושמחת נוהג מה"ת בכל מיני שמחות הלכך אפי' קדים אבילות לרגל דרבים ודחי לאבילות דיחיד. וכן הוא שיטת הריטב"א (סוכה מח.) שכתב כדברי הר"ן שלא אמרו אין שמחה אלא בבשר ויין אלא למצוה מן המובחר במקום שאפשר אבל במקום שא"א לקיים שמחה באכילת בשר, אינו מעכב ויוצא בשאר מיני שמחה, בכסות נקיה ויין ישן. וכן הוא שיטת היראים כפי שכתב בתועפת ראם על היראים (סי' תכד אות ד), מדכתב היראים וז"ל: "למדנו מכאן שכל שמחה הראויה לאדם לכל דבר המשמחו חייב לעשות ברגל וכל דבר שליבו מוצא בו שמחה וקורת רוח באכילה ובשתיה ובכל דבר ששמחה היא לו חייב לעשות ברגל". והשאגת אריה שם הביא עוד ראיות לכך שגם בזה"ז החיוב שמחה מהתורה, וכתב שאף שריב"ב בסוגיא (פסחים קח.) אמר ש'בזמן שביהמ"ק אין שמחה אלא בבשר', וכן שנינו בברייתא בחגיגה (ו:): 'שלש מצות נצטוו ישראל בעלותם לרגל' ראייה וחגיגה ושמחה', והיינו קרבן שלמי שמחה כמו ראיה וחגיגה שהם קרבנות, והאיך כתבו הרמב"ם והר"ן שכלול בזה גם שאר שמחות, מ"מ סברת ריב"ב שמצוות שמחה אינה מצוה שיש לה גדרים והלכות איך לשמוח ובמה לשמוח כמו שאר מצוות ששוות בכל בני אדם, אלא היא מצוה כללית שיהיה שמח, והיינו שחייב להרבות בשמחה בכל מה שיכול כל אחד ואחד לפי ענינו, אנשים במה ששמחים ונשים וקטנים במה ששמחים, וכן העשיר

אם מצות שמחה ביו"ט היא כל היום או רק פעם אחת ביום

ג. נחלקו הפוסקים אם מצות השמחה היא כל היום או רק בפעם אחת, י"א⁴ שאין מצות

לפי עושרו והעני במה שחננו ה', ומפני שנאמר בפירוש שמחה באכילת שלמים וזבחת שלמים ואכלת שם ושמת וגו', למדנו שיש שמחה באכילת בשר שלמים, לפיכך אמרו שמי שיכול לאכול בשר שלמים ודאי חייב בזה נוסף על שאר שמחות, וכוונת ריב"ב שאמר שאין שמחה אלא בבשר היא שאם יש בידו לאכול בשר אינו יוצא ידי חובתו בלא זה, אולם אם אין בידו או בזה"ז ודאי שבכל שמחה יוצא ידי עבודתו, והביא ראיה לכך מהגמ' בפסחים בדף פ. עיי"ש. אך עי' במנחת ברוך (סי' עז) שדחה ראייתו. ועי' בשו"ת אהל משה (ס"ו עה) שנשאר בצע"ג על ראת השאג"א, ועוד הרחיבו לדון בראיתו בתרועת מלך (ר"ה סי' לג אות ו') בתורת רפאל (ח"ב סי' צד) ובהגר"י פערלא על הרס"ג (עשה נח עמ' רנא:), ובמילואי קול אריה להגר"מ דויטרובסקי (על השאג"א שם בהערה).

⁴ כ"כ הנצי"ב בעמק שאלה (בשאלתא סז אות ב). ועיי"ש שבזה כתב ליישב את קושית המהר"ם מרוטנבורג שהקשה מ"ט בפורים נשים גם מענות וגם מטפחות על המת הרי יש בפורים מצות שמחה, ומאי שנא פורים מיו"ט דביו"ט הותר רק לענות על המת אבל לא לטפח, וכתב הנצי"ב וז"ל "ולי העני לא קשה מידי דהא דאין הנשים מטפחות במועד לאו משום ביטול מצות השמחה, דאין זה ביטול מצות השמחה כלל, שאין מצות השמחה ביו"ט תמידית בלי הפסק, אלא היא כמו כל מצוה זמנית כאכילת מצה וכתקיעת שופר שאינם אלא פעם אחת ביום, הכא נמי מצוה לשמוח פעם אחת ביום, והא דאין מטפחים ברגל הוא משום ביטול כבוד המועד, ובפורים לא חשו משום כבוד", עכ"ל, והנצי"ב כתב את חידושו הנ"ל גם בשאלתא עג, ומשמע בדבריו שם שכתב להוכיח עוד דמצות השמחה ביו"ט היא רק פעם אחת ביום מהא דאיתא בבבלי (דף ו') "מת ביו"ט ראשון יתעסקו בו עממים, ביו"ט שני יתעסקו בו ישראל", והיינו שמבואר שם שמותר לעשות לויה ביו"ט, ואם מצות השמחה ביו"ט היא כל היום מ"ט מותר לעשות בו לויה הרי מבטל עי"ז את מצות השמחה, אבל אם נאמר שמצות השמחה היא רק פעם אחת ביום א"כ אחר שקיים את מצות השמחה יכול לעשות לויה ולא איכפת לן שיצטער, ולכאורה כוונתו להוכיח מאופן ששייך להשהות את המת עד לאחר היו"ט כגון בשבועות שהוא רק יום אחד, וכן בכל יו"ט האחרון של פסח וסוכות, ובכל זאת משמע

שמחת החג תמידית בלי הפסק, אלא הוי כמו כל מצוה זמנית כאכילת מצה וכתקיעת שופר שאינו אלא פעם אחת, ה"נ מצוה לשמוח פעם אחת ברגל. אמנם רוב הפוסקים⁵ נקטו דמלשון

בגמ' דאי"צ להמתין לעשות את הלויה בלילה, עיי"ש. וכדברי הנצי"ב כתב הגר"ח קנייבסקי (ס' ימי שמחה סי' ד אות ד ובמהדו"ח סי' ה אות ד) שכן מוכח מדברי התוס' במועד קטן (יד: ד"ה עשה) שכתבו שם על הא דמבואר בגמ' שם דאבילות במועד אינה אלא איסור עשה שמבטל את השמחה שהיא מצות עשה, וכתבו התוס' שם דכיון דמצות השמחה יוצאין באכילת שלמי שמחה, רשאי אח"כ להצטער כל היום, ומבואר מתוס' דמצות השמחה היא פעם אחת ביום ולא כל היום. ועי' בס' ימי שמחה (שם באות ה) שהקשה על דבריו, דמתוס' במו"ק בדף ח מוכח איפכא, דמצות השמחה היא כל היום ולא רק פעם אחת, מהא דכתבו התוס' שם על דברי הגמ' דאין נושאים נשים במועד, ופירשו התוס' שם הטעם משום דאין מערביין שמחה בשמחה או משום דכתיב ושמחת בחגך ולא באשתך, וכתבו התוס' שם דשני טעמים אלו הם דרשה גמורה מן התורה ולא אסמכתא, והרי האיסור דאין נושאים נשים במועד הוא כל היום, ואם נאמר שמצות השמחה ביו"ט מן התורה היא רק פעם אחת ביום בזמן אכילת הבשר ושתיית היין, אינו מובן מ"ט נאסר מן התורה לישא אשה כל היום, הרי יכול לקיים את מצות השמחה ואח"כ לישא אשה, ואין בזה שום חסרון של מערביין שמחה בשמחה או של ושמחת בחגך ולא באשתך, ומבואר מזה שסברי התוס' שם שמצות השמחה ביו"ט מן התורה היא כל היום, ועיי"ש (בסי' ג ובסי' ד) שהביא עוד חבל ראיות שמצות השמחה היא כל היום ולא רק פעם אחת ביום.

⁵ כן נקטו הגר"נ קרליץ (חוט שני חלק יו"ט פכ"ב ד"ה ולהיות) והגר"ח קנייבסקי (ס' ימי שמחה סי' ד אות ד ובמהדו"ח סי' ה אות ד) בדעת הרמב"ם שכתב "שצריך להיות שמח וטוב לב במועד", דלא סגי שפעם אחת ביו"ט הוא שמח, אלא צריך במשך כל היו"ט להיות במצב של שמח וטוב לב. וכ"כ לי הגר"ר אליעזר דינר (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה ח) שכן מדויק מלשון המשנ"ב (סי' תקכט סוסק"א) שכתב "להתענג בשמחת יום טוב שאר היום עד הלילה", ומשמע שהמצות שמחה היא כל היום. וכן הוכיח בשו"ת מנחת יהודה להגר"ל הערץ (חאו"ח סימן ה') מדברי הגמ' במועד קטן (ח.), דאיתא שם במשנה דאסר ר' יוסי ללקט עצמות אביו ואמו ברגל, ופרש"י דטעמו משום שאכל לו, וכתב המנחת יהודה דאם נאמר שמצות השמחה היא רק פעם אחת ביום

הרמב"ם והשו"ע משמע דלא סגי שפעם אחת ביו"ט הוא שמח, אלא צריך במשך כל היו"ט להיות במצב של שמח וטוב לב. ויש שכתבו⁶ שמצות שמחה היא מצוה אחת הנמשכת לכל

מ"ט לא ילקט עצמות אביו ואמו במועד אחרי שקיים את מצות השמחה באכילת בשר ושתיית יין, וגם ר"מ שפליג שם וסובר שמותר ללקט עצמות אביו ואמו ברגל, הוא משום דסבר שדבר זה שמחה היא לו שקוברן בקברי אבותיו, אבל דבר אחר שגורם צער גם הוא מודה דאסור לעשותו ברגל, אלא ע"כ דמצות השמחה היא כל היום, ע"ש. ועוד כתב בחוט שני (שם), ובשו"ת משנה הלכות (ח"ז סי' עח) שכן משמע מדברי הגר"א כמובא בליקוטי הגר"א (סוכות עמ' תסח) בשם ספר דברי שלום דשאלו להגאון החסיד ר' אליהו מוילנא זצ"ל איזהו המצוה שיותר קשה לקיימה, וענה שמצות שמחת יו"ט היא המצוה היותר קשה בקיומה וכו', לאשר החיוב להיות שמח וטוב לב בכל ימי החג בלי שום הפסק רגע לבל יעלה שום הרהור של דאגה וצער בכל ימי ולילות החג, ע"ש. ועי' בספר הלל נפשי (על מגילת אסתר עמ' נה, הו"ד בס' אליבא דשמואל מועדים עמ' כא) שכתב ששמע מהגר"ש אויערבאך שהוא יודע שהעולם אומר דבר זה בשם הגר"א על אף שהוא לא זכה למצוא דבר זה בכל כתבי הגר"א שבידינו. ומ"מ כתב בחוט שני להגר"צ קרליץ (שם) שמצות שמחה היא כל היום והמטרה בעשיית הפעולות של שמחה משום שהם מעוררים את האדם לשמוח יותר בלבו, וסגי לעשותם פעם אחת ביום, וכתב דמצות יו"ט יש בה שני ענינים והם א. להיות שמח וטוב לב. ב. לעשות פעולות מסויימות שמביאים את האדם לשמחה כמו אכילה ושתייה, וענין הראשון שצריך ביו"ט להיות שמח וטוב לב, לא סגי שפעם אחת ביו"ט הוא שמח, אלא הוא צריך כל היו"ט להיות במצב של שמח וטוב לב וכו', אבל פעולות שמעוררות את האדם לשמחה אי"צ לעשותם כל היו"ט אלא סגי לעשותם פעם אחת ביו"ט, כגון לאכול בשר או לשתות יין סגי פעם אחת ביום עכ"ד.

⁶ כ"כ הגר"מ שטרנבוך (מועז"ז ח"א סי' כט), ובח"ו סי' קיב ביאר שחז"ל קבעו לנו גדר בקיום המ"ע, דבמצות עשייה קבעו שצריך לעשות פעם אחת בכל יום סעודה חשובה ובמשך כל המועד אסור לו להתעצב, שאם יתעצב ה"ה מבטל בזה מ"ע דשמחת הלב, ובהאי מ"ע דשמחת הלב בכל פעם ששמח בפועל ה"ה מקיים את המ"ע, וזה אפילו בטיול ובשירה או בלימוד תורה דפיקודי ה' ישרים משמחי לב, רק משום דמקראי קודש הם ראוי לקדש גם את השמחה, לשמוח באופן שקידש

שמונת ימי החג, וע"כ אין לחייב לשתות יין כל יום דוקא רק כל פעם שמרגיש שמחה בחג מאיזה דבר המשמחו קיים בזה האי מצוה. ופוסקי זמננו⁷ הביאו דברי הגאון רבי זעליג

דוקא, שמועדי ה' הם מקראי קודש. ועי"ש שכתב בזה ליישב הקושיה ששמע בשם מרן הגרי"ז מבריסק, דנתקשה טובא במ"ע דשמחת החג, דהרי מצוה כל הזמן ובכל שבעת ימי החג, א"כ היאך אפשר לקיים האי מ"ע בכל החג, ואפילו אי נימא דבתלמוד תורה מקיימין נמי המ"ע, מ"מ זה רק אם משמחו באמת דוקא, אך לפי מה שנתבאר אתי שפיר, שאכן קיום מצות השמחה היא רק פעם אחת ביום [כדברי הנצי"ב], אלא דסובר דאע"פ שחיוב מצות השמחה ביו"ט היא רק פעם אחת ביום, אבל כמה שמוסיף לשמוח עוד במשך היום גם זה בכלל קיום מצות השמחה. (וכעין מה שידוע בשם הנצי"ב לגבי מצות אכילת מצה בליל ט"ו ניסן, דאע"פ שהחיוב הוא לאכול כזית מצה, אבל כמה שמוסיף לאכול עוד כזיתים של מצה גם הם בכלל קיום מצות אכילת מצה שבבבליה זו). וע"ע במועז"ז ח"א סי' כט שם שהקשה היאך מותר בעונה בחג, ורצה להוכיח מזה דעיקר מצות שמחה היא שישמח לבבו כפי אות נפשו, עוד כתב שם לבאר באופ"א, דשלמי שמחה יוצא יד"ח כבר בלילה הראשון, וע"כ מצות עונה מקיים אחר אכילת בשר שלמי שמחה, ואף שאח"כ נאסר באכילה עד הטבילה לא מעכב לפי שכל השמונה ימים הוא מצוה אחת נמשכת, וכבר יצא ידי חובתו באכילה הראשונה, ולא דמי ללולב שהמצוה בכל יום דוקא, לפי שבלולב החיוב ביום בלבד ולא בלילה וע"כ מפרשין שכל יום הוא חיוב בפ"ע, אבל שמחה שהיא בין ביום ובין בלילה ע"כ שהיא מצוה אחת נמשכת לכל שמונת ימי החג, וע"כ אינו חייב לאכול בכל יום שלמי שמחה או לשתות יין אלא שאם אוכל ושותה ומשמח נפשו קיים מצוה, ע"ש. וע"ע מה שהעיר על דבריו במשנת השמחה (בקובץ יחלק שלל חלק פ"ב עמ' קכו בעיון השמחה אות א). והגר"ר פנחס שוב כתב לי (בתשובתי שבסוה"ס תשובה ח) בזה"ל: "הא האכילה ודאי סגי בפעם אחת ביום ופעם אחת בלילה, ולעשות היפך השמחה הא אסור בלא"ה, ובלשון הר"מ נראה דצריך להיות הימים דיו"ט וחזוה"מ שמח וטוב לב, וזה בנשים ע"י בגדים ותכשיטים וזה לא שייך פעם ביום. (ומיהו יל"ע אמאי מכריזין בחזוה"מ אבילות המת הא מבטלים בזה לאנשים מצות השמחה)".

⁷ כן הביאו הגר"מ שטרנבוך (תשוה"נ ח"ה סי' קנב), ובקובץ פסקים ותשובות להגר"מ גרוס (חודש אלול תשרי עמ' צו), ובשלמי תודה להגר"צ פלמן (סוכות סי'

ראובן בענגיס זצ"ל שאמר שמהו חמץ בפסח הוא רק דרבנן, אבל משהו עצבות הוא דאורייתא, והמצות עשה היא להיות כל החג בשמחה.

אם חיוב אכילת בשר ויין ביו"ט הוי חלק מהמצוה הוא רק היכי תימצי למצות שמחה

ד. דנו הפוסקים⁸ אם גוף המצוה של שמחת המועד הוא אכילת הבשר או שתיית היין, או התוצאה שיהיה לו שמחת הנפש. י"א⁹ שאכילת בשר ושתיית יין הוא חלק מגוף וקיום המצוה, שהשמחה היא בעצם האכילה והשתיה. אמנם דעת הגרי"ז מבריסק¹⁰ שאין

עד אות תתיא). ועוד כתב הגר"מ שטרנבוך שם שיפה אמר לו הגרי"ז מבריסק בסוכות שהמצות עשה הכי קשה בשבילי בסוכות היא מצות שמחה בכל רגע. ⁸ בגלינוני הש"ס (פסחים קט). הביא דברי המרדכי (שבועות פ' שבועות שנים רמז תשנו) שכתב דהנודר להתענות והגיע יו"ט יש לו לאכול, דאיתי עשה דשמחת יו"ט ודחי ל"ת דלא יחל דברו, עיי"ש, הרי דהמצוה היא עצם האכילה והשתיה, דאם היא מצוה כוללת שיהיה לו שמחה בנפש, ורק כשיש לו יין ואינו שותה מראה שאינו שמח, הכא הוי כאין לו יין, אמנם הביא שם בשם השאילתות דיש מצות שמחה גם ביו"כ, וע"כ דעיקר המצוה היא שמחה בנפש, ולמעשה נשאר בזה בצ"ע. ועי' בשו"ת שביבי אש להג"ר שמואל אליעזר שטרן (סי' ח) שדן בזה אי נימא דהשתיה אינה גוף המצוה אלא השמחה דאיתי מחמתה, או דמאחר שקבעו חכמים דכך היא צורת השמחה, רמי עליה חיובא דשתיית יין או אכילת בשר לעיכובא, ואפילו מי שאינו נהנה משתיית יין או מאכילת בשר נמי חייב לאכול ולשתות, דכן נקבעה צורת השמחה, עיי"ש מש"כ נפק"מ לדינא לזה.

⁹ כן משמע בשו"ת הלכות קטנות (ח"ב סי' רמח) שנסתפק במי שאין לו יין היתר אלא יין ערלה וכדו' אי אמרינן אתי עשה ודחי ל"ת. ומבואר מדבריו דהשתיה היא גוף המצוה לדחות ל"ת. [אמנם יש לדחות דמה שהשתיה דוחה ל"ת משום שרק בשתיה יגיע לידי שמחה ויל"ע]. וכ"כ לי הג"ר פנחס שוב (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה ט) דהשמחה היא בעצם האכילה והשתיה, אף דביש"ש איתא דעיי' היין שוכח רישו מ"מ אי"ז העיקר. וכ"כ לי הגר"מ קארפ (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה ט) "שפשוט דהאכילה והשתיה והתענוג עצמה גם בכלל השמחה כמבואר ברמב"ם (פ"ו מיו"ט) האכילה והשתיה בכלל מצות עשה, ואטו יהא מותר להתענות ביו"ט אם יאכל מבעוד יום ואטו שייך בזה חציו לכם ויאכל בלילה ויתענה ביום" עכ"ל. והג"ר אליעזר דינר כתב לי (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה ט) שכן משמע מלשון המשנ"ב (סי' תקכט סק"א) שכתב השו"ע שם

"שחייב לקבוע כל סעודה על היין" והוסיף המשנ"ב "גם באמצע הסעודה", ומשמע שזה חלק מקיום המצוה. אמנם יש לדחות ראיתו, כמש"כ בקובץ פסקים ותשובות להגר"מ גרוס (חודש אלול-תשרי עמ' פט) ובלקט הל' יו"ט להגרי"א דינר (שם), ובס' ימי שמחה (סי' ח אות ז ובמהדו"ח סי' יא אות ז) דמש"כ המשנ"ב שצריך לקבוע הסעודה על היין, אין זה משום חיוב שמחה, אלא שיש ענין לקבוע סעודה על היין מחמת חיוב כבוד ועונג כמו בשבת, ובס' ימי שמחה שם כתב שכך משמע במשנ"ב הנ"ל שכתב שחיוב זה לקבוע ביו"ט סעודה על היין הוא כמו שנתבאר בס' ר"נ לגבי שבת, ובפשוטות בשבת חיוב זה אינו מדין שמחה אלא מדין כבוד או עונג, וכתב שכך מפורש להדיא בשו"ע הרב (בס' תקכט) שפירש משמ"כ השו"ע 'שצריך לקבוע כל סעודה על היין' הוא כדי לקיים מצות עונג יו"ט, דשם בס"ג כתב וז"ל: "איזהו עונג זה שאמרו חכמים שחייב אדם לאכול ביו"ט שתי סעודות וכו'", ובסעי' ד' כתב וז"ל: "ועיקר הסעודה היא הלחם אשר הוא אוכל וכו' וצריך לקבוע כל סעודה על היין דהיינו שישתה יין באמצע סעודתו אם ידו משגת וכו'" עכ"ל, ואח"כ בסעי' ו' כתב את מצות שמחה וכתב שהאנשים מקיימים את מצות שמחה ע"י בשר ויין, ושם לא הזכיר את הדין שצריך לקבוע כל סעודה ביו"ט על היין, עיי"ש.

¹⁰ כ"כ בעמק ברכה (בענין סעודת פורים עמ' קח ועמ' קכו) בשם הגרי"ז מבריסק דבכל המועדות עיקר מצות השמחה אינה אלא לשמוח בה', ובשר ויין אינם אלא כדי לעורר את השמחה, דהא דאמרינן דאין שמחה אלא בבשר וביין, לאו דמקיים בזה את עיקר השמחה, דחיוב דברים אלו משום שהם מעוררים לשמחה, אבל עיקר מצות השמחה היא לשמוח בה', וכתב העמק ברכה להוכיח כן מהמדרש שיר השירים (פ"א) שכתב עה"פ "זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו" איני יודע אם ביום או בהקב"ה ת"ל "נגילה ונשמחה בו" עכ"ל, ומבואר בדבריהם שעיקר מצות שמחה היא לשמוח בלב, וא"כ מי שאכל בשר ושתה יין ולא שמח בלבו לא קיים את מצות

קיום המצוה בעצם אכילת הבשר ושתיית היין, דפעולות אלו הם רק היכי תימצי לעורר האדם שישמח בליבו, ומטעם זה אין מברכים ברכת המצוות על אכילת בשר ושתיית יין, משום שעל גוף השמחה שהיא בלב לא שייך ברכה¹¹. [ובשאגת אריה¹² מבואר שזה מחלוקת

ראשונים]. ויש נפק"מ בכל זה לגבי מי שאכל בשר או שתה יין לפני יו"ט ושמח עי"ז ביו"ט אם קיים את מצות השמחה ביו"ט, וכן מי ששתה יין של איסור אם יצא ידי חובת שמחת יו"ט או שנפסל משום מצוה הבאה בעבירה, ויבואר דינים לקמן בפ"ב סעי' יג-יד.

השמחה. ומטעם זה כתב בספר שלמי תודה להגרב"צ **פלמן** (סוכות סי' עד אות ג' ד"ה ולענין) לבאר מ"ט אין מברכים ברכת המצוות על קיום מצות השמחה באכילת הבשר ושתיית היין, משום שאין קיום המצוה בעצם אכילת הבשר ושתיית היין, דפעולות אלו הם רק היכי תימצי כדי שעל ידם האדם ישמח בלבו, ועל גוף השמחה שהיא בלב לא שייך ברכה, ועי"ש שהסכים הגריי"ז **מבריסק** לביאור זה.

¹¹ כמש"כ בשלמי תודה (שם) ושכן הסכים עימו הגריי"ז **מבריסק** וכו"ל.

¹² סימן סו. שם מבואר שנקט דזה פלוגתא בין התוס' לרמב"ם, **דהתוס'** (מו"ק יד: ד"ה עשה) כתבו דהשמחה בזה"ז דרבנן, משום דושמחת היינו בשלמי שמחה דווקא, הרי דס"ל דהמצוה היא עצם מעשה אכילת שלמי שמחה, אבל הרמב"ם (בפ"ו מהל' יו"ט הי"ז) כתב דיש בכלל אותה שמחה לשמח הוא ובניו כל אחד כראוי לו, וע"כ אף בזה"ז השמחה דאורייתא, והיינו משום דהשמחה לשמח היא מצוה כללית שיהא לו שמחה בנפש ואי"צ דוקא שלמי שמחה.

פרק ב' - במה מקיימים את מצות השמחה

אם בזה"ז מצות השמחה דוקא ע"י בשר ויין או
גם בשאר דברים המשמחים

א. נחלקו הפוסקים¹³ אם בזה"ז שאין ביהמ"ק
קיים ואין לנו שלמי שמחה אם יש חיוב אכילת

שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין, וממה שחילק
בלשונו הבשר והיין ולא כתב 'שאיין שמחה אלא בבשר
ויין', משמע שאין שמחתן שווה, וכלומר שהיין משמח
מצד עצמו אבל בשר עיקר שמחתו אינה מצד עצמו אלא
מצד חשיבות הקרבן, אולם מ"מ גם בזה יש שמחה קצת,
ע"ש. ואכן, **ביום שלמה שלמה** (ביצה פ"ב ס"ה) המובא
במחצית השקל (סי' רמט סק"ו) כתב ליישב דברי
הרמב"ם, שגם בזה"ז יש חיוב לאכול בשר ביו"ט, ומה
שאמרו בגמ' שבזה"ז אין שמחה אלא ביין, אין הכוונה
למעט בשר אלא להוסיף שבזה"ז אין די בבשר אלא צריך
גם יין, והטעם לפי שבזמן שביהמ"ק היה קיים, היו
אוכלים בשר שלמים, והיו עומדים על קורבנותיהם, וזה
עצמו היה גורם להם שמחה אפי' אם היו שותים רק מים
בתוך הסעודה, אבל עכשיו שאין לנו שמחת שלמים,
והמקדש חרב, וערבה כל שמחה, אז אף שעיקר השמחה
בבשר מ"מ אין די בזה, ואין שמחה אלא ביין, שבמה
ישמח את עצמו, אם לא שישתה וישכח מצבו הרע. ועי'
בכפות תמרים (סוכה מב: ד"ה ההלל) בתירוצו הראשון
שכתב ליישב בפשיטות שכוונת הרמב"ם שפעמים
השמחה היא בבשר כגון בזמן שביהמ"ק היה קיים, והיינו
ע"י אכילת שלמים, ופעמים שהשמחה היא ביין כגון
בזה"ז. ולדבריו נמצא שבזה"ז השמחה היא רק ביין. ועוד
תירץ הכפונ"ת, שלעולם צריך לאכול בשר עם היין מפני
ששתיית היין לבד מזיקה, ולהיפך כשאוכל בשר צריך
לשתות עמו יין לשרות את המאכל, אלא שבזמן המקדש
שהבשר היה בשר קודש עיקר השמחה היתה בבשר,
ובזה"ז שהבשר הוא חולין, עיקר השמחה היא ביין,
ע"ש. וע"ע **בערוך לנר** (סוכה מב: בתוד"ה והשמחה)
שביאר דברי הרמב"ם באופן אחר. **והגר"מ שטרנבוך**
(במועדים וזמנים ח"ז סי' קיא) יישב באופן אחר קצת,
דכוונת הגמ' דאף שגם בבשר חולין יש שמחה, מ"מ בזמן
הבית לא סגי בשר חולין אלא בעינן דוקא בשר שלמים
כמפורש בקרא, אבל לא למעט בשר חולין אתא, ע"ש.
וכ"כ **המג"א בהל' יו"ט** (סי' תקכט סק"ג) בדעת הרמב"ם
שמצוה לאכול בשר גם בזה"ז. אמנם **המג"א בהל' פורים**
(סי' תרצו סקט"ו) כתב שבזה"ז אין חיוב לאכול בשר
ביו"ט, ששם כתב המג"א להקשות על השו"ע, שהאיך
פסק שאונן מותר בבשר ויין בפורים דלא אתי עשה דיחיד

¹³ ביאור הענין, דמבואר בגמרא בפסחים דבזה"ז שאין
ביהמ"ק קיים [ואין לנו לשמי שמחה] אין שמחה אלא
ביין. אמנם **הרמב"ם** כתב (בפ"ו מהל' יו"ט הי"ח) וז"ל:
"כיצד מצות השמחה האנשים אוכלים בשר ושותים יין,
שאיין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין". והקשה
הבית יוסף (סי' תקכט ס"ב ד"ה במ"ש רבינו) על הרמב"ם
שהרי מהברייתא בפסחים משמע שבזה"ז השמחה היא
ביין בלבד בלא בשר, ובפרט לרבי יהודה בן בתירא
שאומר אין שמחה אלא ביין, ולא ידע מקור לדברי
הרמב"ם. **ובב"ח** (שם ס"א) כתב ליישב דברי הרמב"ם
שמה שאמרו בגמ' שבזה"ז אין שמחה אלא ביין לא באו
להוציא בשר ולומר שאין שמחה בבשר שאינו בשר
שלמים, שודאי יש שמחה גם בבשר חולין, אלא באו
לומר שעיקר השמחה היא ביין ולכן חובה לשתות יין,
שלא כבזמן שביהמ"ק היה קיים שאז היתה עיקר השמחה
בבשר שלמים, ולכן אינו חייב לאכול בשר. **והביה"ל**
הג"ל הבין מדברי הב"ח בדעת הרמב"ם שכוונתו שאף
שאינו חייב לאכול בשר מ"מ יש מצוה גם באכילת בשר,
ואילו השו"ע שלא הזכיר מצות אכילת בשר ביו"ט אזיל
לשיטתו בב"י שבזה"ז אין שמחה אלא ביין בלבד. אמנם
באליה רבה (סי' תקכט ס"ב סק"ו) כתב שמדברי הב"ח
נראה שצריך לאכול בשר גם בזה"ז, ושכן מבואר **בדרישה**
(סק"א), ורק בדעת **השו"ע והלבוש** שהשמיטו את דין
האנשים במה מקיימים מצות שמחה, פירש שהם סוברים
שאין מצוה בבשר בזה"ז, ומה שלא הזכירו יין מפני
שסמכו על מה שכתבו שם שחייב לקבוע סעודתו על היין.
ועי' **בדרישה** שביאר בטעם החילוק, שבזמן ביהמ"ק
יש פסוק מפורש שהשמחה היא בבשר שנאמר 'וזבחת
שלמים ואכלת ושמת', אמנם בפסוק זה אין מבואר טעם
השמחה אם היא מחמת הבשר עצמו או מחמת חשיבות
הקרבן, ולכן סבר הרמב"ם שבזמן שביהמ"ק היה קיים,
שהיה גם חשיבות הקרבן וגם אכילת הבשר היתה
השמחה באכילת בשר השלמים [ואף בלא יין שהרי לא
נזכר בתורה שתיית היין ברגל], ואולם בזמן שאין
ביהמ"ק קיים הרי היין ודאי מביא שמחה שנאמר 'ויין
ישמח לבב אנוש', אבל הבשר שאין ידוע אם יש בו
שמחה מצד עצמו סבר הרמב"ם שאינו עיקר, ומדויק כן
מלשונו שכ' "והאנשים אוכלין בשר ושותין יין, שאין

בשר לשמחת יו"ט או לא, י"א¹⁴ שגם בזה"ז יש חיוב אכילת בשר ושתית יין, והכרעת הביה"ל (סי' תקכט ד"ה כיצד) שבזה"ז שאין שמחה אלא ביין יש חיוב לשתות יין, אבל אכילת בשר אינו חיוב אלא מצוה בלבד¹⁵. וי"א¹⁶ דאי"צ לאכול בשר וגם לשתות יין, אלא

דאבילות ודחי עשה דרבים דאורייתא דלשמוח בפורים דברי קבלה נינהו שהם כד"ת, והרי אין חיוב אכילת בשר בזה"ז גם לא ביו"ט אלא בזמן שביהמ"ק קיים. [ועי' בשו"ת מהר"ם שיק (אבהע"ז סי' פ"ט) שכתב ליישב דברי הבי"י מקושיית המג"א בס"י תרצו וז"ל: "נ"ל דבודאי גם הבי"י מודה לדברי המג"א דהוכיח מסנהדרין דטבע הבשר לשמוח, רק דס"ל להבי"י דהא דאמרו בפסחים דבזמן החורבן לא אמרינן אין שמחה אלא בבשר, המכוון דנהי דמצד הטבע ישמח הבשר את אוכליו, אבל מצד אחר היינו מצד השכל וידעת האדם הוא מעציבו כי כשישים האדם את ליבו שהיינו מצווים על זה להקריב שלמי שמחה כו' ואיך נשוש ואין לנו ביהמ"ק ולא זבח, והיינו דווקא ביו"ט י"ל כנ"ל, אבל בשאר מקומות דהמצוה לאכול כדי לשמוח במצוה כגון בפורים שפיר גם הבי"י מודה דאין שמחה אלא בבשר ויין כנלפענ"ד נכון", עכ"ל]. ואילו המג"א בהל' שבת (סי' רמט סק"ו) כתב בשם העולת שבת שהא דאין שמחה אלא בבשר, זהו בזמן שביהמ"ק היה קיים, וכתב לחלוק עליו מהא דאי' בסנהדרין (ע.) שיש גם שמחה בזה"ז בבשר. [ועי' במחצת"ש שם שביאר ראיית המג"א מהגמ' בסנהדרין לכך שגם בזה"ז אין שמחה אלא בבשר]. והקשו האחרונים (א"ר סי' רמט סק"ו, וחמד משה סי' תקכט סק"ד) שהמג"א סותר עצמו ממקום למקום, והרי קיי"ל שבזה"ז אין יוצאים די"ח שמחה בבשר אלא ביין ואיך כתב בהלכות שבת שגם בזה"ז יש שמחה בבשר, ועי"ש שהקשו עוד על המג"א ממה שהביא מהגמ' בסנהדרין (ע.), ששם בגמ' לא מדובר על שמחת יו"ט, אלא על שמחת ברית מילה אם יש לזה תורת סעודת ברית מילה בלא אכילת בשר. והאחרונים¹³ (שו"ת מהר"ם שיק אבהע"ז סי' פט אות ב, ותורת רפאל בסוס"י צב, ושו"ת קנה בושם ח"א סוס"י לא ד"ה ולענ"ד) כתבו ליישב, שכוונת המג"א בהלכות פורים להקשות לפי שיטת המחבר איך הוא פסק בשו"ע שאונן מותר בבשר ויין בפורים, והרי השו"ע סובר שאין חיוב אכילת בשר בזה"ז, אבל המג"א גופיה ס"ל כשיטת הרמב"ם שגם בזה"ז יש שמחה בבשר. ולדברי האחרונים הנ"ל נמצא שאפשר שהמג"א למד בשי' הרמב"ם שאכילת בשר גם היא חיוב, ומש"כ בס"י תרצו היינו רק לפי' שי' המחבר שכתב בב"י

דבאחד מהם סגי. אך הכרעת הפוסקים¹⁷ כהביה"ל שיש חיוב לשתות יין, ולכן גם אם אדם שמח ביו"ט כל היום כולו ולא שתה יין לא יצא ידי חובתו שדין שמחה הוא שמחת

שלא מצא מקור לדברי הרמב"ם. ובדרכי תשובה (סי' פט סק"ט) כתב לבאר דברי המג"א שלמד בדברי הרמב"ם שאין אכילת בשר חיוב אלא מצוה בלבד. ובזה מיושב סתירת דברי המג"א, דמש"כ בהל' שבת ובהל' יו"ט שיש שמחה בבשר גם בזה"ז, היינו שיש מצוה אבל אינו חובה, ומש"כ בהל' פורים שאין חיוב שמחה בזה"ז היינו שאינו חיוב אבל מ"מ מצוה קיומית יש. וכ"כ ליישב דברי המג"א בשו"ת דברי משה להג"ר משה הלברשטאם (ח"א סי' יא).

¹⁴ כמבואר בהע' הקודמת בשם היש"ש, וכ"פ בשו"ת ושב הכהן (סי' צה-צו), וכן בנימוקי אור"ח (סי' תקכט) מביא ראיה מפורשת מירושלמי דגם בזה"ז איכא חיוב באכילת בשר ביו"ט. וכן בשו"ת דברי משה להג"ר משה הלברשטאם (ח"א סי' יא) מביא עוד כמה פוסקים דאיכא חיוב אף בזה"ז באכילת בשר ביו"ט, וכמש"כ הא"ר בדעת הבי"ח והדרישה, ועי"ש שהביא מעשה מהדברי חיים מצאנז שמאד הקפיד על כך. ועי"ע מה שהאריך בזה בשו"ת קנה בושם (ח"א סי' לא).

¹⁵ כן הבין הביה"ל בדעת הבי"ח, וכתב שהמחבר שלא הזכיר בשר אזיל לשיטתה בב"י עי"ש, ולענין יין סמך על מה שהזכיר בס"א שצריך לקבוע סעודה על היין.

¹⁶ כן דקדק הנשמת אדם (כלל קד סק"א) מלשון הרמב"ם שכתב ש"אין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין" ולא כתב בקיצור שאין שמחה אלא בבשר ויין, להורות לנו דמ"ש שאוכלים בשר ושותים יין ר"ל או בבשר או ביין. וכן נקט הגרי"י פישר (הליכות אבן ישראל מועדים עמ' רצג ס"א הע' 2) לדינא כדברי החי"א. אמנם הגר"מ קארפ (הלכות חג בחג יו"ט ח"א פ"ב הע' 53) כתב שנראה שהשתמט לנשמת"א דברי הרמב"ם בספר המצוות דמבואר שם שישן הוא חובה גמורה ולא סגי רק בבשר.

¹⁷ והגר"מ קארפ (בהל' חג בחג יו"ט ח"א פ"ב הע' 52) כתב שמדברי הרי"ף והרא"ש שכתבו שבזה"ז אין שמחה אלא ביין בלבד, וכן מדברי הסמ"ג (עשה רכט) והסמ"ק (עשה צה) שלא הביאו שמחה אלא ביין בזה"ז, משמע שאין גם יוצאים די"ח שמחה בבשר אלא ביין בלבד. וכן הוא לפי ההכרעת הביה"ל הנ"ל.

הגוף¹⁸. ויש מקילים¹⁹ כדעת הראשונים שיוצאים ידי חובת מצות שמחת יו"ט גם בשאר דברים המשמחים ואי"צ דוקא בשר ויין.

אם יש חיוב שמחה ואכילת בשר ויין בליל יו"ט ראשון

ב. בגמרא בסוכה (דף מח.) נתמעט ליל יו"ט ראשון של סוכות משמחה משום שאין שמחה לפניו. ונחלקו האחרונים במיעוט זה. יש מהאחרונים²⁰ שהוכיחו שליל יו"ט ראשון נתמעט לגמרי ממצות שמחה מה"ת ואין בו

אלא מצות שמחה מדרבנן. אך יש מהאחרונים²¹ שכתבו שגם בליל יו"ט ראשון יש בו מצות שמחה מה"ת, ונתמעט רק מקרבן, והיינו לענין שמחה בבשר קדשים בזמן שביהמ"ק היה קיים, דכיון שאין חג לפניו אין חובה להקריב קרבנות בעריו"ט לצורך הלילה, אבל שאר דיני שמחה שנאמרו בזה"ז אנשים ביין ונשים בבגדי צבעונין וכדו' שאף הם מהתורה, לא נתמעטו, וחייב בהם כמו ביום. ולהלכה אף שהשער הציון בהלכות חוה"מ²² הזכיר רק את דעת האחרונים שליל יו"ט ראשון נתמעט לגמרי משמחה. אבל למעשה

שליל יו"ט הראשון לא נתמעט כלל, ויש בו מצות שמחה כמו בשאר הימים והלילות. וכן כתבו הגר"י פערלא (בספר המצוות ח"א דף רנו) והמנחת ברוך (סי' עט), ובחי' החת"ס (כתובות מז. וסוכה מח. בהגהה אות עג), והוכיחו כן מדברי התוס' בכתובות (מז. ד"ה דמסר) שנזקקו לומר שקידש את ביתו בערב יו"ט קודם יו"ט, דבתוספת יו"ט אין מצות שמחה, ואם נתמעט הלילה הראשון לגמרי משמחה יכלו התוס' לומר שקידשה בליל יו"ט עצמו, שגם בלילה אין דין שמחה, ומוכח מזה שסוברים התוס' שיש דין שמחה בלילה הראשון. אמנם עי' בשיעורי הגר"ש רזובסקי (כתובות מז.) שדחה ראיה זו, שאפשר שגם התוס' סוברים שאין דין שמחה כלל, אלא שלא היה נוח לתוס' לומר שמדובר בלילה הראשון כיון שאם מדובר בלילה כבר תירצה הגמ' אי נמי שמסרה לחופה בלילה ואין בזה חילוק אם זה לילה של יו"ט או לילה רגיל, וע"כ מדובר שמסר אותה ביום, ולכן הוצרך התוס' לענין של תוספת יו"ט, עי"ש. ועי' בשו"ת אבן ישראל להגר"י פישר (ח"ח סי' קטו) שגם האריך להוכיח שיש חיוב שמחה בליל יו"ט ראשון, אך לא מהטעם שכתבו האחרונים הנ"ל שנתמעט רק משלמי שמחה ולא מבשר חולין, ופקפק על ביאור זה בשם הגר"ח, אלא ס"ל שיש גם חיוב שמחה מה"ת בליל יו"ט ראשון, ומה דאי' בגמ' דנתמעט היינו רק לפי תירוץ דרב פפא, אבל למסקנא דאמר דמשמחו בכסות נקיה וביין ישן יש חיוב שמחה בליל יו"ט ראשון גם בשאר שמחות, עי"ש.

²² סימן תקמו (סקט"ו) שם הזכיר את דעת השאגת אריה והחמד משה שליל יו"ט ראשון נתמעט לגמרי משמחה, עי"ש. אבל אין מוכרח מדבריו שם דמיירי לענין אחר מה סובר להלכה.

¹⁸ פשוט, וכן הורה הגר"ש אויערבאך (אליבא דשמואל מועדים עמ' כב).

¹⁹ כן נקט השאגת אריה (סי' סה ד"ה ונ"ל ראייה ברורה) לדינא, ועי"ש שהביא ראייה לדבריו, ושכן דעת הריטב"א והר"ן (סוכה מב:) שכתבו שלא אמרו אין שמחה אלא בבשר ויין אלא למצוה מן המובחר כל היכא דאפשר, אבל לא לעכב, וכ"כ החינוך (מצוה תפח) וכפי שדייק המנחת חינוך (שם אות ב) מדבריו, עי"ש.

²⁰ כ"כ השאגת אריה (סי' סח), והוכיח כן מהגמ' בפסחים (עא.), וכ"כ הצ"ח (פסחים עא.), והחמד משה (סי' תקמו אות ב), ובשו"ת מהר"ם שיק (סי' שמה), ובשו"ת עמודי אור (סי' לג). ועי' במילואי קול אריה (-דזימטרובסקי על השאג"א שם הע' 36) שכתב בשם אביו (הגר"ר יצחק דזימטרובסקי זצ"ל) לבאר דברי השאג"א, דהשאג"א לשיטתו דנקט כדעת הריטב"א והר"ן דשלמי שמחה הוא רק למצוה מן המובחר, אבל בדיעבד יוצא גם בשאר מיני שמחות, ולפי"ז א"א לפרש דברי הגמ' דנתמעט רק משלמי שמחה, שהרי זה רק מצוה מן המובחר, ובהכרח שנתמעט לגמרי ממצות שמחה, עי"ש מה שהאריך בזה.

²¹ כ"כ השע"ת (סק"ב) בדעת המג"א (סי' תקמו סק"ג), וכ"כ הברוך טעם (בהגהות לטורי אבן חגיגה ח:) ובשו"ת אבני נזר (או"ח סי' תכג), וכן נקטו הגר"ח הלוי מבריסק (חי' הגר"ח סי' סח, ובכתבי הגר"ח בסוף סוכה, הובא בעמק ברכה עיני שמחות יו"ט סק"א), והחזו"א (או"ח סי' קכד לדף עא.), וכן הוא פשוט משמעות הרי"ף כמש"כ השאג"א (סי' סה), וכן הוכיח הגר"מ קארפ בספרו משמרת מועד (סוכה מח. ד"ה וזה מבואר) מלשון הרמב"ם (פ"ו מהל' יו"ט ה"ז), וכן הוכיח הצ"ח (פסחים עא.) מדברי הרמב"ם שהשמיט הדין של יו"ט ראשון דנתמעט משמחה, וע"כ שס"ל לרמב"ם שלדינא קיי"ל

אם יש חיוב שמחה ואכילת בשר ויין בליל יו"ט ראשון דפסח

ג. יש מי שכתב²⁵ לחדש דהמיעוט של הגמרא בסוכה שממעט ליל יו"ט ראשון משמחה לא נאמר בליל יו"ט ראשון של פסח, דשם כיון שבערב החג שוחט קרבן פסח ויש לו בשר קדשים חייב בשמחה כבשאר ימים. אבל מדברי שאר הפוסקים²⁶ מבואר שגם ליל פסח נתמעט מחיוב שמחה מהתורה.

היינו יצא ידי שמחת יו"ט. ולכאור' קשה דהא נתמעט ליל יו"ט ראשון של חג משמחה. וע"ז כתב החזו"א דנהי דנתמעט ליל יו"ט ראשון, מ"מ ליל יו"ט ראשון של פסח לא נתמעט, כיון שבערב החג שוחטים קרבן פסח. אמנם החזו"א לא צריך להגיע לכך, דבלא"ה ס"ל דליל יו"ט ראשון לא נתמעט לגמרי משמחה אלא נתמעט רק משלמי שמחה וכמש"כ לעיל. וכן תירץ במנחת ברוך (סי' ע"ט) את דברי הרשב"ם והתוס' שכל מה שנתמעט ליל יו"ט ראשון אינו אלא משלמי שמחה, אבל בשאר עניני שמחת יו"ט חייבים גם בלילה. אך השאג"א (סי' ס"ח) שס"ל דליל יו"ט ראשון נתמעט לגמרי משמחה כתב ליישב הרשב"ם והתוס', שאף שמה"ת נתמעט ליל יו"ט ראשון, מ"מ מדרבנן יש מצות שמחה גם בליל יו"ט ראשון.

²⁶ כן מבואר בשאגת אריה (בסי' סה) שהוכיח מדברי התוס' והרשב"ם בפסחים שאע"פ שליל יו"ט הראשון נתמעט ממצות שמחה, מ"מ יש בו מצות שמחה מדרבנן, ואם נאמר שסובר השאגת אריה שליל יו"ט הראשון של פסח לא נתמעט כלל ויש בו מצות שמחה מן התורה ע"י שלמי שמחה, א"כ א"א להוכיח מדברי הרשב"ם ותוס' שם על מצות שמחה בליל ראשון של שאר יו"ט, עי"ש. וכן מבואר במהר"י קורקוס ובלחם משנה ובכסף משנה (בפ"ב מהל' חגיגה ה"ג), ששם הרמב"ם כתב שאם הביא קרבן תודה בערב הפסח יוצא בה יד"ח שמחה, והקשה הר"י קורקוס שם האיך יוצא בה יד"ח שמחה הרי תודה נאכלת ליום ולילה, וא"א לקיים בה שמחה למחרת ביו"ט ביום דהיא כבר נפסלה בלינה, ובלילה ראשון של פסח א"א לקיים בה שמחה, דליל יו"ט ראשון נתמעט משמחה, עיי"ש מה שתירץ על קושיתו, והסכימו עם קושיתו הכס"מ והלח"מ שם, ומבואר מדבריהם להדיא שפי' דגם ליל יו"ט ראשון של פסח נתמעט משמחה. ועי' מש"כ בזה באריכות בס' ימי שמחה (מהדו"ח סי' לב אות ח).

מצינו כמה מפוסקי זמננו שכתבו²³ שגם בסעודות הלילה יש להקפיד לאכול בה מעט בשר ולשתות יין כמו ביום משום שמחת יו"ט. ועי' הערה²⁴. ועי' בס"ה שי"א שאף שיש חיוב שמחה גם בליל יו"ט ראשון מ"מ אי"צ בשר ויין גם בלילה וגם ביום אלא סגי לאכול ביום וממילא אי"צ לאכול בלילה.

²³ כ"כ בשו"ת אור לציון להגר"צ אבא שאול (ח"ג פ"ח תשובה יא בביאורים ד"ה ועכ"פ עמ' קצה וד"ה וגם יש עמ' קצו), וכ"כ בדרכי תשובה (סי' פט) שיש דין של אכילת בשר משום שמחה גם בליל יו"ט, ומטעם זה תמה על הנהגים לאכול מאכלי חלב בליל שבועות שאינם אוכלים בשר. וכ"כ בשלמי תודה (סוכות סי' עד אות ג ד"ה ולפי"ז עמ' תתט) ששמע מהסטייפלר שאם אפשר ישתה רביעית יין ביום ובלילה. וכ"כ לי הג"ר אליעזר דינר (בתשובותיו שבסו"ס כב) שאע"פ שלא נזכר במשנ"ב מ"מ לפי מרן החזו"א יש חיוב שמחה בלילה. והגר"ר פנחס שוב כתב לי (בתשובותיו שבסו"ס תשובה כב) וז"ל: "הא הוכיחו מהסוגיא דידי יין יצא היינו שמחת יו"ט, והא איירי בלילה ראשון". אמנם השאג"א (סי' סח) התייחס להוכחה זו וכתב ליישב לשיטתו שאף שמה"ת נתמעט ליל יו"ט ראשון, מ"מ מדרבנן יש מצות שמחה גם בליל יו"ט ראשון, ולכן אין ראייה מהגמ' בפסחים דמיירי דיצא ידי שמחת יו"ט מדרבנן.

²⁴ ויתכן לומר דכיון שנחלקו הפוסקים אם יש חיוב בשר ויין בליל יו"ט ראשון, לכן אף המחמירים לקיום מצות שמחה באכילת בשר בהמה, נראה שבליל יו"ט ראשון אי"צ להחמיר בזה, דיש כאן כמה צירופים, א. דדעת רוב הפוסקים שרק יין יש חיוב ביו"ט אבל אין חיוב לאכול בשר אלא מצוה בעלמא. ב. ועוד דדעת הרבה פוסקים שיוצאים יד"ח גם בבשר עוף. ג. ובליל יו"ט ראשון דעת הרבה פוסקים שנתמעט לגמרי מחיוב שמחה. ולכן מכל הצירופים הנ"ל נראה שאי"צ להחמיר דוקא בבשר בהמה, ובפרט אם אוכל בשר בהמה ביום די"א שאי"צ לאכול גם בלילה וגם ביום וסגי בזה שאוכל ביום או בלילה, ועכ"פ בבשר עוף ודאי שפיר דמי לאכול בליל יו"ט ראשון.

²⁵ כ"כ החזו"א (או"ח סי' קכט (אות י' ד"ה אר"א). ולפי"ז כ' ליישב מה דאיתא בפסחים (קח:) דשתה ד' כוסות בב"א ידי יין יצא, ופי' הרשב"ם והתוס' שם (ד"ה ידי

אם יש מצות שמחה וחיוב אכילת בשר ויין בחוה"מ

ד. כתוב במשנה (סוכה מב:): "ההלל והשמחה שמונה", ופירש רש"י (שם ד"ה והשמחה) "לאכול בשר שלמים דקיי"ל בפסחים אין שמחה אלא בבשר". ולכן כתב הרמב"ם (פ"ו מהל' יו"ט) ששבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג עם שאר יו"ט וכו' חייב להיות בהן שמח וטוב לב וכו' שנאמר ושמחת בחגך. אמנם יש ראשונים²⁷ שסוברים שאין

בחוה"מ מצות שמחה כלל, וכתבו שמה שנראה בסוגיא הנ"ל שחייב בשלמי שמחה כל שבעה, אין הלכה כן. ולהלכה הביא המשנ"ב (סי' תקכט סקט"ז) את דברי הרמב"ם שחוה"מ הוא בכלל מועד לענין שמחה, אבל לענין כבוד ועונג אין חיוב בחוה"מ. ולפי"ז הורו פוסקי זמננו²⁸ שיש חיוב לשתות יין בכל יום מימי חוה"מ, וגם אכילת בשר בחוה"מ דינו כדין אכילת בשר ביו"ט שיתבאר חיובו להלן בפ"ב ס"ד אמנם יש שכתבו²⁹ לחדש שאף שיש חיוב

²⁷ כן מבואר במאירי (בפסחים דף עא ד"ה כבר ביארנו) שכתב וז"ל: "ומ"מ שלמי שמחה י"א שאין חובתן בשום רגל אלא ביום הראשון אפי' בחג הסוכות ומשעבר יום הראשון אינו חייב בתשלומיהן, ולדעה זו מה שנראה בסוגיא זו שחייב בשלמי שמחה כל שבעה ולא עוד אלא שמרבים ליל יו"ט האחרון לשמחה אין הלכה כן וכו', ומ"מ לשיטתנו בחג הסוכות מיהא חיוב השמחה היא כל שמונה וכמו שאמרו הלל והשמחה שמונה" עכ"ל. והמאירי שם בהמשך דבריו הסכים לדבריהם לגבי חג הפסח דבפסח מצות השמחה היא רק ביו"ט הראשון ולא בחוה"מ ורק בסוכות מצות השמחה היא כל שמונת הימים. וכן מבואר בבעל המאור (בפסחים סח:) שכתב שמותר להתענות בחוה"מ וז"ל: "ויש תעניות שאדם מסיח דעתו מאכילה מחמת עסקיו הרבים, או שעתו במיני פירות ובמיני תרגימא וכו', והיא מותרת בראשי חדשים ובחולו של מועד, ואסורה בשבתות ויו"ט שצריך לקבוע בהם סעודה" עכ"ל, וכע"ז כתב במאירי (בפסחים שם) וז"ל: "ומ"מ ר"ח וחוה"מ כל קביעות תענית בהם אסור וכו', אלא שכל אלו הואיל ושמחתן רשות ואין באכילתם מצוה, לא נאסר בהם תענית הבאה במקרה, אם מטירת עסקים או מטירת ישיבה במשנתו אלא שנאסר לקבוע בהם תענית לשום סיבה" עכ"ל. ומבואר בדבריהם דמי שהוא טרוד בעסקיו או בלימודו אין מחויב לאכול ולשתות בחוה"מ, ורק נאסר לקבוע בו תענית מחמת איזה סיבה [כגון מחמת צער או אבל], הרי משמע שאין חיוב שמחה בחוה"מ.

²⁸ כ"כ בשו"ע הרב (סי' תקכט סעי' ה-ו), ובעמק ברכה (דיני שמחת יו"ט) בשם הגר"ח מבריסק, וכ"פ הסטייפלר (שלמי תודה סוכות סי' עד אות ג' עמ' תתט, ודרך שיחה ח"א עמ' שפו), הגר"מ פיינשטיין (שו"ת אגרות משה או"ח ח"ג סי' סח), הגר"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"א סי' נז אות ג), והגר"ר יעקב קמינצקי (אמת ליעקב סי'

תקכט), ובשו"ת משנה הלכות להגר"ר מנשה קליין (ח"ז סי' עח), ובשו"ת באר משה להגר"ר משה שטרן (ח"ז סי' ג אות ב), ובארחות חיים (הל' חוה"מ סי' לד), ועי' בקובץ תשובות להגר"ש"א שם שנשאל ע"י חתנו הגר"ח קנייבסקי דמוכח מהגמ' דאין חיוב לשתות יין בחוה"מ, דמבואר בסוכה (מז:): "כוס בכל יומא מי איכא", ופי' רש"י "דאין יין מצוי לכל אדם בחולו של מועד", וכן בעירובין (מ:): כתב רש"י "וסתמא דאינשי יומא קמא אית להו כוס אבל בשאר יומי לכולי עלמא לית להו", משמע דאין חיוב שתית יין בחוה"מ, והגר"ש השיבו דסוגיות אלו דיברו בזמן המקדש דאז היו מקיימים המצוה בבשר שלמים ולכן ליכא יין, אבל בזמן הזה יש חיוב על כל אחד לשתות יין, עי"ש. ולכן הורה גם הגר"ח קנייבסקי (ס' ימי שמחה עמ' תלט ובמהדו"ח עמ') שיש חיוב קצת לשתות יין בחוה"מ. ועי' בס' אליבא דשמואל (על פרשיות השבוע עמ' תפה) שכתב שהגר"ש אויערבאך נהג לאכול בשר ולשתות יין בכל יום ויום מימות המועד, ואף שפעמים היה קשה וכבד עליו נתאמץ בדבר, ולבד משנים הראשונות דגזירת הגיוס שהזיר עצמו מאכילת בשר ואפי' בשבת ויו"ט אבל לא מיין, עי"ש.

²⁹ כ"כ הגר"מ שטרנבוך (מועז"ז ח"א סי' כט-ל) דהגם שבחוה"מ חייב בשמחה מ"מ בזה לא נאמר דין דחציו לכם דזה ילפינן מהפסוק "עצרת תהיה לכם" וזהו ביו"ט דוקא, אבל בחוה"מ יכול לשמוח בה' לבדו, ובה' מבאר הגמ' הנ"ל דלא היה יין מצוי בחוה"מ לפי שאין חיוב לשמוח בבשר ויין אלא בה' ומש"ה גם אינו חוזר ביעלה ויבוא עי"ש. ובספרו תשובות והנהגות (ח"ה סי' קנג) כתב להוכיח שאין חיוב שתיית יין בחוה"מ, משום שמצות השמחה מחייבת לאכול את הבשר והיין דווקא בתוך סעודת פת, ואם היה בחוה"מ חיוב לשתות יין מ"ט פסק השו"ע בסי' קפ"ח ס"ז שבחוה"מ אין חיוב לאכול פת, הרי כמו שביו"ט קיום מצות השמחה הוא ע"י

שמחה בחוה"מ, מ"מ אין מחויב לשתות יין בחוה"מ, דלא נאמר עצרת תהיה לכם, ויכול לעשותו כולו לה'. ועי' להלן בפ"ו ס"ו אם יש חיוב סעודת פת בחוה"מ.

אם מצות שמחה מחייבת בשר ויין גם בלילות

ה. הגמרא (פסחים עא. וסוכה מח.) לומדת מהפסוק "והיית אך שמח" לרבות לילי יו"ט האחרון לשמחה, ופירשו הראשונים³⁰ דה"ה שאר לילות חוה"מ איתרבו שיש בהם מצות

שישתה את היין בתוך סעודת פת גם בחוה"מ יהיה חייב לקיים את מצות השמחה ע"י שישתה את היין בתוך סעודת פת, ומזה שאין בחוה"מ חיוב לאכול פת יש להוכיח שבחוה"מ סגי לקיים את מצות שמחה ע"י שאר דברים המשמחים ואי"צ לשתות יין, עי"ש. והוא לשיטתו דס"ל דהחיוב בשר ויין ביו"ט הוא דוקא בתוך הסעודה, אך עיין לקמן שהרבה חולקים ע"ז וס"ל שאין חיוב אכילת בשר ושתית יין בתוך הסעודה דוקא. ועי' בס' מנהגי מהרי"צ הלוי דינר (מועדים פ"ב ס"ב עמ' מט) שג"כ לא הקפיד לאכול בשר ולשתות יין בימי חוה"מ. אמנם בנו הג"ר אליעזר דינר כתב לי (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה יא) דלפמש"כ המשנ"ב דגם חוה"מ בכלל מועד לענין שמחה, ובביה"ל כתב שאין יוצאין חובת שמחה אלא ביין ומצוה יש גם באכילת בשר, וכ"כ בשם הגרי"ש שישתה יין כל ימות החג. ובאמת צ"ב מדוע אביו המהרי"צ הלוי לא הקפיד על כך מאחר שמפורש בפוסקים לחיובא. ועי' בתשובות והנהגות (על שבועות ויו"ט מהדור' תשפ"ג עמ' שכה מכתב ג, הו"ד בס' ימי שמחה במהדור"ח) שנשאל הגר"מ שטרנבוך מדוע פסק שאי"צ לשתות יין בחוה"מ, מאחר שמבואר להדיא ברמב"ם (בפ"ו מהל' יו"ט) ובארח"ח והכל בו שגם בחוה"מ מקיימים את מצות השמחה ביין, והשיב, שאם אין שמחתו שלימה רק ביין כמו בזמנם שמצוי אצלם בכל סעודה יין חייבין, ולא בזה"ז שמתחייב לא דוקא לשתות יין רק לשמוח, עי"ש. והג"ר פנחס שוב כתב לי (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה יא) דבפשוטו אין הנידון מובן דלמה לא יתחייב בכל יום ובכל לילה מימי חוה"מ.³⁰ כן פירש רש"י (בסוכה שם בד"ה לרבות) וז"ל "ושאר הלילות לא צריכי לריבויי דימים אפי' לילות משמע כדכתבין גבי סוכה" עכ"ל, ובתוס' (בפסחים שם בד"ה לרבות) כתבו וז"ל "נראה לריב"א דה"ה לילות אחרות איצטריך לריבויי שיש בהם דין שמחה משום דהאי קרא דושמחתם לפני ד' שבעת ימים דדרשינן מיניה שלמי

שמחה. והחזו"א³¹ הסתפק בדין זה שמרבים לילות החג למצות שמחה, אם חייב באכילת בשר קודש שני פעמים אחד ביום ואחד בלילה, או סגי בפעם אחת ביום או בלילה, והא דמרבין לילה היינו דאם אכל בלילה ג"כ יצא יד"ח מצות השמחה, אבל אי"צ לאכול בשניהם. ויש שתלו זאת במח' ראשונים³².

שמחה דרשינן מיניה בפרק לולב וערבה שלולב ניטל במקדש שבעת הימים והתם ימים ולא לילות", עכ"ל.
³¹ או"ח סי' קכט (ד"ה עבר הרגל עמ' 466), וסי' קכד לדף עא. (ד"ה והא עמ' 410).
³² השפת אמת (סוכה מח. ד"ה בגמ' לרבות לילי) תלה זאת במח' ראשונים בין רש"י (סוכה מח. ד"ה לרבות) ותוס' (פסחים עא. ד"ה לרבות) דסוברים שיש חיוב לאכול גם בלילה וגם ביום, לבין שיטת הרמב"ם (בהל' יו"ט) דסובר שיוצא בפעם אחת ביום או בלילה, שכן רש"י וביתר ביאור בתוס' שם אחר שכתבו שגם שאר הלילות צריכים ריבוי שיש בהם דין שמחה כתבו התוס' וז"ל "ומיהו ליל יו"ט האחרון איצטריך ריבוי טפי משום דשמיני רגל בפני עצמו הוא והוא אמינא שלא יהיה מחויב לזבוח שלמי שמחה ביום שביעי לצורך שמיני, כמו שאינו מחויב לזבוח בערב יו"ט לצורך הלילה" עכ"ל, ומהא דכתבו התוס' דה"א שלא יהיה מחויב וכו' משמע שהפסוק שמרבה ליל שמיני בא ללמדנו שמחויב לזבוח ביום שביעי כדי לשמוח בליל שמיני, ולא סגי להקריב שלמי שמחה רק ביום שמיני, וא"כ נראה דכמו שהריבוי על ליל שמיני בא לומר שמחויב לאכול בשר גם בליל שמיני חוץ מהחיוב של יום שמיני, ה"ה הריבוי על שאר הלילות בא ללמדנו שמחויב לאכול בשר גם בלילה חוץ ממה שאוכל בשר ביום כיון שגם שאר הלילות נתברו מאותו פסוק. אמנם הרמב"ם בהלכות יו"ט לא הזכיר את דברי הגמ' בפסחים ובסוכה שאמרו לרבות לילי יו"ט האחרון לשמחה, וכן לא הזכיר שיש דין שמחה בשאר הלילות, [וכבר התקשה בזה החזו"א (או"ח עמ' 466) שיל"ע מ"ט הרמב"ם לא הזכיר כלל דין שמחה בלילות], והשפת אמת (שם) כתב ליישב דברי הרמב"ם, דסבר הרמב"ם דמה שנתברו לילות לשמחה הוא רק לומר שאפשר לקיים את מצות השמחה גם בלילה, וכיון שאין חיוב לעשות פעולות של שמחה גם ביום וגם בלילה לא הביא הרמב"ם דין זה, עי"ש.

ולמעשה האחרונים³³ נקטו שחייב באכילת בשר למצות שמחה גם בלילה וגם ביום. ולפי"ז יש מפוסקי זמננו שהורו³⁴ שצריך להקפיד לאכול בשר ולשתות יין גם בליל יו"ט אחרון ובלילות חוה"מ ולא סגי בשתיית יין רק ביום. אמנם יש מפוסקי זמננו שכתבו³⁵ שהחזו"א הסתפק רק גבי שלמי שמחה [וממילא מה שהכריעו כמה אחרונים שצריך לאכול גם ביום וגם בלילה היינו דוקא גבי

³³ כן נקט בפשיטות הצ"ח (בהשמטות לפסחים דף עא בד"ה והנה במהדורה החדשה הכניסו השמטה זו בפנים הספר) וז"ל "הא ודאי שחייבים לאכול בכל יום ובכל לילה בשר קודש לשמחה בו" עכ"ל, וכן נקט בפשיטות הטורי אבן (בחגיגה יז. באות ג) דעל דברי התוס' שהובא שם כתב שגם מי שיש לו בשר שלמים מערב יו"ט כדי לקיים את מצות השמחה ביו"ט הראשון צריך להביא ביו"ט הראשון עוד שלמי שמחה כדי שיהיה לו בשר לצורך ליל מוצאי יו"ט ולא סגי לקיים את מצות השמחה רק למחרת ביום כיון שמצות השמחה נוהגת גם בלילות כמו בימים, וכן נקט בפשיטות הערוך לנר (בסוכה מז. בתוד"ה לינה) דהביא שם את קושית הטורי אבן הנ"ל והסכים בעיקר דבריו שצריך לאכול בשר שלמים גם ביום וגם בלילה, עי"ש. וכן מבואר בדרכי תשובה (יו"ד סי' פט) שתמה על הנוהגים לאכול מאכלי חלב בליל שבועות, משום שיש חיוב בפני עצמו של שמחה בלילות שצריך לאכול בהם בשר. וכן הוכיח בשלמי תודה להגר"צ פלמן (סוכות סי' עד אות ג ד"ה והנה מצות עמ' תתט) מדברי התוס' יו"ט (סוכה פ"ד משנה ח סוד"ה מלמד). וע"ע בס' ימי שמחה (סי' טז ובמהדו"ח סי' ל) מה שהאריך בזה וכתב להוכיח כן מעוד אחרונים.

³⁴ כן מבואר בדרכי תשובה (יו"ד סי' פט) שתמה על הנוהגים לאכול מאכלי חלב בליל שבועות, משום שיש חיוב בפני עצמו של שמחה בלילות שצריך לאכול בהם בשר, מלבד החיוב של אכילת בשר ביום. וכ"פ הגר"צ אבא שאול (שו"ת אור לציון ח"ג פ"ח תשובה יא בביאורים ד"ה ועכ"פ עמ' קצה וד"ה וגם יש עמ' קצו), וכ"כ בשלמי תודה (סוכות סי' עד אות ג ד"ה ולפי"ז עמ' תתט) ששמע מהסטייפלר שאם אפשר ישנה רביעית יין ביום ובלילה. וכ"כ לי הג"ר אליעזר דינר (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה כג) שכיון שהחזו"א הסתפק בזה וזה ספק דאורייתא צריך להחמיר. וכ"כ לי הג"ר פנחס שוב (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה כג) וז"ל: "הב"י בסי' קפח הביא מתשב"ץ דצריך בחוה"מ ב' פעמים לאכול

שלמי שמחה], אבל חיוב אכילת בשר ושתיית יין לשמחת המועד אי"צ גם ביום וגם בלילה וסגי בזה או בזה.

אם לחיוב שמחה צריך דוקא בשר בהמה או שסגי בבשר עוף או בשר דגים

ו. נחלקו הפוסקים אם לחיוב שמחה צריך דוקא בשר בהמה או שסגי גם בבשר עוף, יש שכתבו³⁶ שבשביל חיוב שמחה צריך לאכול

פעם אחת בלילה ופעם אחת ביום, (ומיהו כפי הנראה בתשב"ץ שלפנינו ליתא), ובפשוטו צריך גם לילה וזהו הריבוי לרבות לילי יו"ט האחרון לשמחה", ע"כ. אמנם לא זכיתי להבין כוונתו, הרי לא קי"ל כהב"י בשם התשב"ץ שיש חיוב לאכול פת בחוה"מ (וכמבואר להלן בפ"ו ס"ו), ומה שמרבים ליל יו"ט האחרון לשמחה אי"ז סתירה לספיקו של החזו"א, דהריבוי הוא שיכול לקיים המצוה של אכילת שלמי שמחה בלילה ויוצא בזה גם ביום, אבל אם אוכל ביום אין הכרח שיש חיוב לאכול גם בלילה, וצ"ב.

³⁵ כ"כ הגר"מ גרוס (בקובץ פסקים ותשובות חודש אלול-תשרי עמ' פו) שכל מה שהחזו"א הסתפק הוא משום דהחזו"א לשיטתו דהסוגיא בפסחים שם רק לגבי שלמי שמחה שלא תלוי בזמן שאר שמחות, וא"כ כל ספיקו הוא רק לגבי שלמי שמחה ולא לגבי שאר שמחות, עי"ש. ואכן, כל האחרונים (הצ"ח, הטורי אבן, הערוך לנר ועוד) המובאים לעיל שכתבו שחייב באכילת בשר למצות שמחה גם בלילה וגם ביום, היינו רק בשלמי שמחה, אבל אכילת בשר ושתיית יין בזמננו שאין ביהמ"ק קיים אינו חייב גם ביום וגם בלילה ובאחד מהם סגי, ובפרט אכילת בשר שבלא"ה קי"ל שאינו חיוב בזמננו אלא מצוה בלבד, ועיקר החיוב הוא בשתיית יין וע"ז האחרונים הנ"ל לא כתבו שצריך גם ביום וגם בלילה. וכן הורה הגרי"ש אלישיב (אשרי האיש פ"ז ס"ג, ובנתיבות ההלכה גיליון 10 עמ' 30) גבי חוה"מ שבזה אי"צ להקפיד לשתות יין גם ביום וגם בלילה, אלא די שישתה פעם אחת ביום או בלילה.

³⁶ כ"כ בשו"ת חוות יאיר (סי' קעח), ובפתחי תשובה (יו"ד סי' א סק"א), וכ"כ בלקט יושר (עמ' 157) לגבי אכילת בשר בפורים שבשר עוף אינו נקרא בשר, וכ"כ בישועות יעקב (סו"ס תרח סק"ד) לענין אכילת ערב יוה"כ"פ, ועי' גם בבאר היטב (סי' תקנא סק"ח) שכתב בשם הב"ח שאין שמחה אלא בבשר בהמה.

דוקא בשר בהמה ואין יוצאים יד"ח בבשר עוף, וכן הסכימו כמה מפוסקי זמננו³⁷. אמנם יש שכתבו³⁸ שאפשר לכתחילה לצאת ידי

³⁷ כ"כ הדרכי תשובה (יו"ד סי' פ"ט סק"ט) בשם הדברי חיים מצאנז [ועי' בדרכי חיים ושלום (אות שצה בהגה"ה) שמביא מעשה רב מהדברי חיים מצאנז כמה שהקפיד והצטער לקיים מצוות אכילת בשר בהמה ביו"ט], וכ"כ בשו"ת דברי יציב (ליקוטים סי' סה אות ג') ובשו"ת אור לציון להגר"צ אבא שאול (ח"ג פ"ח תשובה יא), ובשו"ת דברי משה להג"ר משה הבלרשטאם (ח"א סי' יא), וכ"כ בשו"ת רבבות אפרים (ח"א סי' שנ) בשם הגר"מ פיינשטיין וכמ"כ בשו"ת אג"מ (ח"ח בהקדמה עמ' 32) שכן הוא נהג בעצמו גם בסעודה שאכלו מאכלי חלב היו מביאים לפניו בסוף הסעודה כזית בשר בהמה, וכן הורה הגר"י פישור (הליכות אבן ישראל מועדים ח"א עמ' רצג). וגם בקובץ פסקים ותשובות להגר"מ גרוס (חודש אלול-תשרי עמ' פז) ובהל' חג בחג להגר"מ קארפ (חוה"מ פ"א הע' 15) שהביאו את דברי רש"י בחגיגה (ז: ד"ה אבל) שכתב דאין שובע אלא בבשר בהמה, וכן את דברי הרמב"ם (פ"ב מהל' חגיגה ה"י) שכתב ש"אין יוצאין יד"ח שמחה בעופות שאינן בשר המשמח", ומשמע דבטבען אינן בשר משמח. והגר"ר אליעזר דינר (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה יב) ציין לי למג"א בסי' תקנא (ס"ק כח) שכתב בשם הב"ח שאין שמחה אלא בבשר בהמה.

³⁸ כ"כ ביד אפרים (בהג' על השו"ע יו"ד סי' ר), ובגיליוני הש"ס (ביצה י' ע"ב) והגר"ש וואזנר (בשו"ת שבט הלוי ח"ג סי' יח), והוכיחו כן מהגמ' בביצה (י:): דהא דאי' במשנה שנחלקו ב"ש וב"ה אם מותר ליטול גוזלים מהשובך בלי לנענע אותם שלב"ש אסור ולב"ה סגי במה שיאמר מבעו"י את זה אני נוטל, ועי"ש בגמ' דאי' ה"מ מעריו"ט אבל ביו"ט אסור דזימנין וכו' אי נמי דזימנין דמשתכחי כולהו כחושים ושביק להו ואתי לאמנועי משמחת יו"ט". הרי שיוצאים ידי חובת שמחת יו"ט גם בגוזלים, ומה דאי' בחגיגה (ח). דאין יוצאין בבשר עופות, דין זה אמור רק כלפי החיוב שמחה שמדין שלמי שמחה, אולם בזה"ז יוצאין ידי חובת שמחה גם בבשר עוף. אמנם השבט הלוי הביא את דברי המרדכי (בסוף תענית) שכתב שצריך דוקא בשר בהמה ואין יוצאים בבשר עוף, וכתב שצ"ל בדברי המרדכי דהא דאין יוצאין ידי שמחה בעופות ר"ל שמחה גמורה, אך מ"מ קצת שמחה איכא. ועי' גם בשו"ת חוות יאיר (סי' קע"ח) שם שכתב שאף שאינו יוצא ידי חובתו בבשר של עוף, מ"מ קצת שמחה יש גם באכילת בשר של עוף. (כמ"כ ברבב"א ח"ג סי' תעב),

חובת שמחה גם בבשר עוף. וביותר מזה יש שכתבו³⁹ שאם שמח יותר בבשר עוף מצותו היא דוקא בבשר עוף הואיל ושמח באופן זה.

³⁹ כ"כ בספרי דבי רב (על הספרי פ' ראה פסקא קמ"א ד"ה הדרן) ושם כתב לבאר כן דברי הלח"מ, שכן במתני' בחגיגה (ז:): כתוב שאין יוצאים ידי חובת שלמי שמחה בעופות, והטעם אמרו בברייתא (שם ח). משום דכתיב ושמחת בחגך [והוקש שמחה לחגיגה] מי שחגיגה באה מהם יצאו עופות שאין חגיגה באה מהם, ורב אשי אמר משום דכתיב ושמחת יצאו עופות שאין בהם שמחה, והרמב"ם (בפ"ב מהל' חגיגה ה"י) הביא את דברי רב אשי, שאין יוצאין ידי חובתן בעופות שאינן בשר המשמח. ומבואר בלח"מ על הרמב"ם שם שיש נפק"מ לדינא בין שני הטעמים הנ"ל, דהוא כתב על דברי הרמב"ם שם וז"ל "פסק כרב אשי דאמר טעמא הכי בפ"ק דחגיגה, ולא כברייתא שאמרה טעמא אחרינא, משום דרב אשי בתרא הוי" עכ"ל, ובפ"י ספרי דבי רב על הספרי כתב לבאר את דברי הלח"מ דיש נפק"מ בין טעם הברייתא לטעם דרב אשי באדם שחביב עליו יותר בשר עוף ושמח בו, דלטעם הברייתא דמיעטה עופות משמחה משום דהוקש שמחה לחגיגה, גם מי ששמח יותר בבשר עוף אינו מקיים בזה שמחה, אבל לרב אשי דמיעט עופות משום דאין בהם שמחה, א"כ אדם ששמח יותר בבשר עוף יכול לקיים בו שמחה, עי"ש. [ועי' מש"כ בזה בס' ימי שבת ומועד (סי' לא)]. וכ"כ הגר"מ שטרנבוך (מועז"ז ח"ז סי' קיא), וטעמו לכך שמצותו היא בבשר עוף ששמח באופן זה, משום דגם בבשר בהמה אין אצלנו קיום מצות שמחה לדינא דגמרא כיון שעברו יומיים מהשחיטה, דמוכח בגמרא (סנהדרין ע). שמשמח רק בשר שהוא עד שתי ימים ולילה מהשחיטה, דלאחר מכן פג טעם הבשר ואין בזה שמחה ע"ש, וא"כ לכאורה במצות בשר ביום טוב דהוא משום שמחה הוה לן להקפיד לשחוט בעריו"ט דוקא, שאם ישחט לפני כן אין באכילתו הא בשר שמחה וכמו שמבואר בגמרא שהבאנו, שלאחר שני ימים מהשחיטה אין בו שמחה, אבל לדברינו דתלוי בכל זמן היאך השמחה, נראה דכן הוא גם בבשר, והואיל ואין אנו אניני הטעם להרגיש שינוי בטעם הבשר יומיים אחרי השחיטה, ואנו שמחים גם בבשר שאחר ב' ימים, לכן אנו יוצאים ידי שמחה בכל בשר, כיון ששמחים בו עכ"פ, ובפרט בזמנינו שהבשר במקורו וטרי כבשחיטה ולא כבזמנן שמלחו בהרבה מלח כדי שיחזיק טרי, עי"ש. והגר"מ קארפ (הל' חג בחג חוה"מ פ"א הע' 15) הביאו וכתב שמיהו נראה דאם הבשר היה קפוא אין כאן חסרון, ומשמע ברש"י דהכל תלוי בשינוי הטעם, ופשוט דזהו רק בזמנן שאין מקור ומקפא. וכ"כ בקובץ פסקים ותשובות

שיעור אכילת בשר למצות שמחה

ז. שיעור אכילת בשר למצות שמחה יש שכתבו⁴² שהוא בכזית, דאין אכילה פחותה מכזית, ולפי"ז י"א⁴³ שצריך לאכול הכזית בשר בשיעור כדי אכילת פרס כיון שהמכוון

יהודי שאל את הגר"ש אלישיב שאכילת בשר אינו ערב לחיכו, כיצד יקיים מצות שמחה באכילת בשר. והשיב לו הגר"ש"א שיאכל את הבשר עם טיבולים שונים, כדי שיערב לו אכילת הבשר.

⁴² כ"כ בנימוקי אור"ח (סי' תקכ"ט ס"ב), ובשו"ת רבבות אפרים (ח"א סי' שנ אות א) בשם הגר"מ פיינשטיין, וכמש"כ בשו"ת אג"מ (ח"ח בהקדמה עמ' 32) שכן הוא נהג בעצמו גם בסעודה שאכלו מאכלי חלב היו מביאים לפניו בסוף הסעודה כזית בשר בהמה. וכ"כ בס' ימי שמחה (מהדור"ח סי' טו אות א) בשם הגר"ח קנייבסקי שהשיעור הוא בכזית ככל שיעורי אכילת מצוה. ולפי"ז צ"ל דמש"כ בס' יו"ט וחוה"מ כהלכתם (פי"ד הע' 10) ובס' בנתיבות ההלכה (חלק לח עמ' 289) בשם הגר"ח שאין שיעור לאכילת בשר ביו"ט, נראה דכוונתו דאף דאין אכילה פחותה מכזית, וממילא לקיום המצוה של אכילת בשר בעינן לכה"פ כזית, אבל ודאי שצריך לאכול יותר מכזית כל אחד לפי שיעור שמחתו, וזהו שאמר שאין שיעור לאכילת בשר ביו"ט, והיינו שאין שיעור ביותר מכזית, אבל כזית זה המינימום לקיום המצוה, ודלא כהגר"מ שטרנבוך שכתב שיעור כביצה לשובע. (או שיתכן שהגר"ח ק חזר בו). ועי' בס' תורת המועדים (סי' תקכ"ט ס"י הע' ט עמ' ז) בשם הגר"ח ק שאמר שאין ראיה מרש"י (חגיגה ז: ד"ה ישראל) שכתב בשר לשובע, משום שרש"י רק בא לומר שאוכלים בשר כזה שראוי להשביע אבל לא שצריך לאכול שיעור שביעה, או שהכוונה ברש"י שיאכלו את הבשר על השובע. וע"ע בס' ימי שמחה (שם) מה שהאריך בזה להוכיח שאין שיעור לאכילת בשר ביו"ט. והגר"ר אליעזר דינר כתב לי (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה יג) שלדעת הגר"ש"א שייך בחג צריך רביעית דהיינו שיעור של שתיה רגילה, א"כ לפי"ז ה"ה באכילה שיעור הרגילה הוה בכזית.

⁴³ כן דעת הגר"ח קנייבסקי (ס' ימי שמחה שם), ובקובץ פסקים ותשובות להגר"מ גרוס (חודש אלול-תשרי עמ' פז) הסתפק בזה, וצייד שנצרך כדי אכילת פרס.

ויש שהוכיחו⁴⁰ שגם בבשר דגים יוצא ידי חובת שמחת יו"ט. ולמעשה הכריעו פוסקי זמננו⁴¹ שלכתחילה יש להדר לאכול בשר בהמה, ואם אינו מתאפשר טוב לאכול גם בשר עוף, ואפי' אוהב יותר מאכלים אחרים.

להגר"מ גרוס (חודש אלול-תשרי עמ' פז) שכששמחתו בעוף יותר אפשר שלכתחילה יקח בשר עוף, וכתב דאף דלפי המבואר בגמ' סנהדרין הנ"ל לכאורה נצרך לאכול רק משחיטת ערב יו"ט, מ"מ צ"ל כיון שמניחים במקרה ושם נשמר הוי שמחה גם אחר שני ימים, אבל אם הוא זמן רב במקרה או במקפיא שיורד בטעמו יש לו ליקח מבשר שנשחט בסמוך ליו"ט, עי"ש. ועי' בשו"ת **וישב משה** (-זורגער ח"א סי' לא אות ב) שדחה דברי הגר"מ שטרנבוך, וכתב בהוכחות מראשונים ואחרונים שגם בשר ששהה יותר משלשה ימים מעת שנשחט יש בו משום שמחה.

⁴⁰ כן הוכיחו הגר"ש וואזנר (בשו"ת שבה"ל ח"ג סי' יח אות ב) והגר"מ קארפ (הל' חג בחג חוה"מ פ"א הע' 16 והל' יו"ט ח"א פ"ב הע' 56) מהירושלמי בפסחים (פ"ד ה"א) שמותר לצוד בחכה דגים שבטבריא כדי שלא להמנע משמחת הרגל, עד שהנמנעים לעשות כן במועד היה ר' אמי מבזה וגוער בהן על שממעטין בשמחת הרגל עי"ש, וכן נפסק בשו"ע (סי' תקל"ד ס"ו) שבחוה"מ צד אדם דגים כל מה שיכול לצוד, וכתב המג"א (שם סק"ח) בשם השלטי גיבורים וכנה"ג שאפי' נוהגין שלא לצוד רשאים לחזור ממנהגם, מפני שממעטין משמחת יו"ט, הרי מוכח להדיא דגם בבשר דגים יש שמחת יו"ט. אמנם עי' בקובץ פסקים ותשובות להגר"מ גרוס (חודש אלול-תשרי עמ' פז) שכתב שקצת צ"ע הראיה שהביא השבה"ל, דהא בירושלמי כתוב שם גם גריסים. ועי' במג"א (סי' תקכ"ט סקט"ו) שהביא דברי המהרש"ל שאין שמחה כ"כ בדגים, והוא חולק עליו, עי"ש.

⁴¹ כן דעת הגר"ש אלישיב (קיצור הלכות יו"ט להגר"י ישראלזון סע"ה, ואשרי האיש פ"ב סט"ו) והגר"ח קנייבסקי (בנתיבות ההלכה חלק לח עמ' 289). והגר"ר פנחס שוב כתב לי (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה יב) וז"ל: "האחרונים האריכו דלכתחילה בשר בהמה ובדיעבד סגי בעוף, ויש להסתפק כאשר אין לו בשר בהמה משחיטה מהודרת כדרכו אי ראוי להקל משום שמחת יו"ט". ובגיליון עומק הפשט (גיליון 491) מובא

לתוצאתו שהוא שמחה, ויש שכתבו⁴⁴ שהוא בשיעור כביצה כשיעור שביעה.

שיעור שתיית היין למצות שמחה

ח. נחלקו פוסקי זמננו גבי שיעור החיוב של שתיית יין לשמחת יו"ט, י"א⁴⁵ שבשביל מצות שמחה צריך לשתות דוקא רביעית יין, ולפי"ז נחלקו אם צריך לשתות הרביעית בכדי שיעור שתיית רביעית, או שאין צריך לשתות השיעור בבת אחת ויוצא יד"ח גם אם שותה מעט

⁴⁴ כ"כ הגר"מ שטרנבוך (במועו"ז ח"ז סי' קיא, ובתשו"ע ח"ה סי' קנג), והגר"מ קארפ (הל' חג בחג יו"ט ח"ב עמ' צג הע' 23) שיש לאכול בשר בקר לשובע ולא סגי בכזית, משום שכתב רש"י בחגיגה (ז: ד"ה אבל) שאין שובע אלא בבשר בהמה, הרי שצריך לשובע מהבשר ולפי"ז לא סגי בכזית, ואמנם כתב שעיקר המצוה לאוכלו בסעודה עם הפת שבזה הבשר בקר משביע אגב הפת, ואי"צ שיעור שובע מבשר לחודיה כמו הפסח שנאכל על השובע.

⁴⁵ כ"כ בשו"ע הרב (בספר תורה אור לבעל התניא מגילת אסתר עמ' קצח), ובנימוקי או"ח (סי' תקכט), וכ"פ הגר"מ פיינשטיין (בסו"ס זכרון שלמה הל' חוה"מ אות א), וכ"כ בשלמי תודה (סוכות עמ' תתח) בשם הסטייפלר, וכ"פ הגר"ש אלישיב (מכתב בקובץ מבקשי תורה ח"ב עמ' רעג, ואשרי האיש פ"ב סט"ז, ופ"ז ס"ג), ועי"ש באשרי האיש שאמר הגר"ש"א שאולי גם מלוא לוגמיו מספיק, וכן הורה הגר"ע אויערבאך (אמרי מאיר עמ' קיד אות ק) שחייבים לשתות רביעית יין, וכן הורה הגר"ח קנייבסקי (יו"ט וחווה"מ כהלכתם פי"ד הע' 3) והגר"ש דבילצקי (בנתיבות ההלכה חלק לח עמ' 289) שלכתחילה מי שיכול ראוי לשתות רביעית. ובקובץ פסקים ותשובות להגר"מ גרוס (חודש אלול-תשרי עמ' פח) כתב שלכאור' שיעורו כדי שתיית רביעית כדבעלמא בשתיה של מצוה, אך הביא דבגמ' בפסחים (קח:) איתא שתאן חי ידי יין יצא, ופי' הרשב"ם בשל שמחת החג וכו' והוא דאשתי רובא דכסא, וכתבו התוס' שהוא מלא לוגמיו, וכ"ה בשו"ת הרא"ש (כלל כה אות א), וחזינן דסגי בשיעור מלוא לוגמיו למצות שמחה, ומאידך הביא דבגמ' בכריתות (יג:) איתא דרב אשי שתה יותר מרביעית משום שמחת יו"ט, וחזינן דכל שמרבה עדיפא, וציין ליש"ש (ביצה פ"ב סי' ה) שכתב דשמחת יין הוא כדי לרוות גופו, ועי"ש שכתב שבפשוטו י"ל דשיעורו תלוי כפי שמחתו. ובשלמי תודה (סוכות סי' עד אות ג) ובס' המועדים

כהלכתם (סי' סג הע' ו) כתבו שכן מבואר בחינוך (מצוה ל"א) שבפחות מרביעית אינו ראוי ולא יתעורר לב האדם עליו, אך בס' ברכת אברהם להגר"א ארלנגר (פסחים קט.) דחה הראיה מהחינוך, שהחינוך רק רצה לבאר מדוע תיקנו חז"ל שיעור רביעית, דכיון דשיעורו שבדרך כלל צריך שיעור של רביעית כדי לשמוח, אבל בנידוננו כיון שאין זה דין שתיה אלא דין שמחה ורק שתיקנו להגיע לשמחה ע"י שתיה, הרי אצל כל אחד תלוי כמה משמחו. ועי' גם בס' ימי שמחה (מהדו"ח סי' טו אות ט) שדחה הראיה מהחינוך. ובס' המועדים כהלכתם (שם) ובס' יד בנימין להגר"ר בנימין אלישיב (עירובין מ:) כתבו שכן משמע במהרש"א (נדרים דף מט) שחיוב שמחה מחייב שתיית רביעית יין, ולכן הוקשה לו על ר' יהודה שלא שתה בהם יין ואם היה מספיק מעט א"כ לא היה קשה לו שאפשר ששתה מעט מאד. ועי' בשלמי תודה להגר"ב"צ פלמן (יו"ט ושבועות סי' ו אות ד, וסי' מא אות ב) שכתב דאף דצריך שיעור רביעית בשביל מצות שמחת יו"ט, מ"מ כמו"כ יועיל נמי שתיית רוב רביעית לצאת ידי חובת המצוה. אמנם בשו"ת שביבי אש להגר"ר שמואל אליעזר שטרן (או"ח ח"ד סוס"י ח) כתב לחלוק עליו, דאם נקטינן דשיעור השמחה הוא רביעית יין מסתבר דבעינן שתיית כל השיעור, דדוקא באופן זה הוא מגיע לכלל שיעור השמחה שדורשים חז"ל, וכשם דפשוט בעיני דאי נימא דבעינן שמחה בבשר והשיעור הוא כזית, פשיטא דלא יעלה על הדעת לומר דתיסגי ברוב כזית דאין השמחה נפעלת אלא על ידי השיעור בשלימותו, ועי"ש שנסתפק אם באמת בעינן שיעור רביעית למצות שמחה, או שהחיוב שתיית יין עד שירגיש שהיין הביאו לידי מצב של הרגשת שמחה, עי"ש. והגר"ר אליעזר דינר כתב לי (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה יז) שלפי המבואר בסי' תריג (ס"ט) בהל' יוה"כ שמשערים בשתיית יוה"כ בכל אדם לפי מה שהוא, הגדול לפי גדלו והקטן לפי קוטנו, משמע שלשאר מצות התורה הכל שיעור אחד.

מעט⁴⁶. אמנם י"א שאי"צ דוקא שיעור רביעית אלא סגי גם בפחות מרביעית. וי"א⁴⁸ שהשיעור הוא לפי טבעו של כל אדם שאם שמח אפי' בפחות מרביעית סגי בהכי, ואם אינו שמח אלא בשתיה טפי מרביעית לא סגי עד שישתה כל צרכו, וכן נראה מסתבר עיקר להלכה⁴⁹. ויש מי שכתב⁵⁰ לחלק, שכיון דהחיוב המיוחד לשתות יין בסעודה כדי לקבוע הסעודה על היין וכדאיתא בשו"ע לעיל, לכן צריך לשתות רביעית ובפחות מכך

⁴⁶ הגר"ח קנייבסקי (סי' ימי שמחה מהדו"ח סי' טו אות ז) כתב שלפ"ז צריך לשתות הרביעית בכדי שיעור שתיית רביעית. אך בקובץ פסקים ותשובות להגר"מ גרוס (חודש אלול-תשרי עמ' פח) כתב שאין צריך לשתות השיעור בבת אחת ויוצא יד"ח גם אם שותה מעט מעט, והוציא כן מדברי הרמב"ם (ריש הל' ביאת המקדש) לגבי האיסור שלא יכנס הכהן שכור למקדש שכתב "שתה יתר מרביעית מן היין אע"פ שהיה מזוג ואע"פ שהפסיק ושתה מעט מעט חייב מיתה", וכתב שא"כ כ"ש לגבי שמחה שיוצא יד"ח כה"ג גם אם שותה מעט מעט, עי"ש.

⁴⁷ כן דייק הגר"י מבריסק (ס' הרב מבריסק ח"ד עמ' 463) מלשון הרמב"ם שכתב רק שיש חיוב לשתות יין ולא כתב שצריך לשתות שיעור רביעית, וכן דעת הגר"י קרליץ (חוט שני יו"ט פכ"ב ס"א) שלא מצינו שצריך לשתות דוקא רביעית, שכל כמות של יין משמח, וכ"פ הגר"ש וואזנר והגר"ח קנייבסקי (לקט הל' יו"ט מהגר"א דינר פ"א הע' ב'), וכ"כ בשו"ת באר משה להגר"ר משה שטרן (ח"ז סי' ג אות ב) שאין לרביעית יין יסוד גמור בהלכה והכל לפי מזגו, וכ"כ בברכת אברהם להגר"א ארלנגר (פסחים קט.), וכן הורה הגר"מ שך (בחוברת גלאט תשס"ח עמ' 14, ובגיליון לאורו, הו"ד בקונ' מאור יעקב על חודש ניסן) שאין הלכה של שתיית רביעית יין במועד, אלא הוא חיוב ודין שמחה, שזה כל אחד ואחד לפי מה שהוא שמח, ולא נאמרו בזה דיני שיעורים של שתיה. ועי' בס' ימי שמחה (מהדו"ח סי' טו אות ח) שכתב בשם הגר"ח דמאי דס"ל דסגי בפחות מרביעית, היינו דוקא למי ששמח בפחות מרביעית דסגי בזה כדי לקיים מצות שמחה, אבל מי שאינו שמח בפחות מרביעית צריך לשתות רביעית, ורביעית סגי גם למי שאינו שמח רק כשהוא שותה יותר מרביעית, עי"ש. והגר"ר פנחס שוב כתב לי (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה יז) "שלא כדאין אין ענין רביעית לכאן (ובהרבה איסורים השיעור בכזית ואף

אי"ז קובע סעודה על היין, אבל כששותה באמצע היום לשמוח בכך, אז אם שמח בפחות מרביעית מקיים מצות שמחה גם בפחות מרביעית, דלא גרע משאר דבר בעלמא שמשמחו כגון טיול שמקיים מצות שמחה בכך, ושיעור רביעית היינו שרק בזה משכר.

אם צריך דוקא יין או שיוצאים יד"ח גם בשאר משקאות משכרים או במיץ ענבים

ט. יש שכתבו⁵¹ שמי שאין לו יין חייב לשתות שכר שגם הוא משמח. ובזה אי"צ שיעור

לענין ברכה אחרונה פליגי בהא), מיהו הנידון אפשר דצריך מלוא לוגמיו דזהו שיעור שביעה במשקין כמבואר ביו"כ, או י"ל למש"כ היש"ש דענין השתיה הוא דשוכח רישו, ע"כ י"ל דצריך רביעית כדי שתויי יין להוראה ועבודה, ובפשוטו לשון ראשון עיקר.

⁴⁸ כ"כ בשו"ת עולת יצחק להגר"י רצאבי (ח"ב סוס"י קכז) עי"ש מה שהאריך בזה, וכן הובא בס' אליבא דשמואל (על פרשיות השבוע עמ' תפו) בשם הגר"ש אויערבאך שדעתו נוטה שלא נאמרו כאן הלכות שיעורים דלא אמרו דין 'כוס' אלא צריך שיעור כזה שמביא את האדם לידי שמחה, והכל נידון בערכין לפי טבע האדם ומזגו. ועי' בס' מצות השמחה (עמ' טז הו"ד באלבא דשמואל מועדים עמ' כג) בשמו ששיעור השתיה ביין הוא ברביעית ואפשר שגם ביותר מזה.

⁴⁹ שהרי מבואר לעיל בפ"א ס"ד דעת הגר"י מבריסק ועוד פוסקים שכל חיוב שתיית יין אינו חלק מהמצות שמחה אלא הוא רק הכשר מצוה והיכי תימצי להגיע למצות שמחה, וממילא אם שותה יין ואינו שמח לא עשה כלום בשתיית היין, ואם שותה מעט יין והוא כבר שמח אז ההיכי תימצי כבר פעל את שלו, והגר"י מבריסק לשיטתו שאכן ס"ל שלא בעינן דוקא שיעור רביעית, ואם שמח בפחות סגי בכך. וכאמור לעיל כ"כ הגר"מ גרוס (קובץ פסקים ותשובות אלול-תשרי עמ' פח) שבפשוטו י"ל דשיעורו תלוי כפי שמחתו, ושכן הסתפק בשו"ת שביבי אש להגר"ש שטרן (או"ח ח"ד סוס"י ח) שאולי החיוב שתיית יין עד שירגיש שהיין הביאו לידי מצב של הרגשת שמחה, עי"ש.

⁵⁰ כ"כ הגר"מ שטרנבוך (תשוה"נ ח"ה סי' קנג ד"ה ודע).
⁵¹ כ"כ בגיליוני הש"ס (פסחים קז). ועי' בס' חול המועד כהלכתו (פ"א הע' כה) שהוכיח ששכר בכלל יין לענין זה ממה שמבואר בגמ' (ב"מ סו:) ששם מדובר אודות שתיית שיכר, וברש"י שם כתב "לפוכחי פחדי להפיג דאגתו

רביעית כי אם עד שירגיש שמחה ממנו⁵². אמנם פוסקי זמננו הורו⁵³ דמה שאמרו בגמ' דבזה"ז אין שמחה אלא ביין אינו רק גילוי מילתא שבדרך כלל יין הוא דבר היותר משמח, אלא הוי תקנה לשמוח ביין דוקא, ולכן אף מי ששמח יותר בשאר משקאות חריפים או

דכתיב יין ישמח" עכ"ל, ומשמע דגם עניין שמחת יין יש גם בשכר, ע"ש. וע"ע במקראי קודש (ח"ב סי' לה), וכ"פ בשו"ת רבבות אפרים להגר"א גרינבלאט (ח"א סי' שנ אות א) שיוצא יד"ח גם בשאר משקין המשכרין.
⁵² כ"כ בפסקי תשובות (מהדור' תשפ"א סי' תקט הע' 91). אמנם אם נאמר ששכר דינו כיון, יתכן שלדעת המחייבים ביין שיעור רביעית אזי גם בשכר יצטרך לשתות רביעית, ויל"ע.

⁵³ כן דעת הגר"ש אלישיב (שבות יצחק פסח עמ' קטז ועמ' קכ, וקובץ מבקשי תורה ח"א עמ' תנד-כו ובספר הזכרון להגרשז"א ח"ב עמ' תעה, ואשרי האיש חוה"מ פ"ז ס"ג), וכן דעת הגר"ח קנייבסקי (ס' ימי שמחה מהדור"ח סוס"י כו) שאף שאפשר לצאת ידי חובת שמחה במיץ ענבים, מ"מ לא יוצאים יד"ח ביין שרף, וכ"כ בשו"ת באר משה להגר"ר משה שטרן (ח"ז סי' ב). והגר"ר אליעזר דינר כתב לי (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה יח) דלפמש"כ הביה"ל (סי' תקט בד"ה כיצד) שעכשיו שאין ביהמ"ק קיים אין יוצאין ידי חובת שמחה אלא ביין שנאמר "ויין ישמח לבב אנוש", משמע דוקא יין ולא שאר משקאות. וכ"כ לי הגר"ר פנחס שוב (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה יח) שלא מסתברא כלל (שיוצאים בשאר משקאות המשכרים), דיין ישמח לבב אנוש ולא דברים אחרים, אלא אפשר מדין קליות ואגוזים דאנשים.

⁵⁴ כן דעת הגרשז"א אויערבאך (הליכו"ש פסח פ"ט הע' 78, ושולחן שלמה סי' תקט, וקובץ מבקשי תורה חלק חוה"מ עמ' תש"מ), הגר"נ קרליץ (קובץ מבקשי תורה יו"ט סי' כט, וחוט שני פסח עמ' קצ), הגר"מ שטרנבוך (כמובא בהע' הקודמת), הגר"ח קנייבסקי (בנתיבות ההלכה חלק לח עמ' 288, וס' ימי שמחה מהדור"ח סי' כה אות ג), וכן הובא בשם הגר"ר משה אורי פריינד (קובץ מבקשי תורה חלק יו"ט עמ' תנד כו ד"ה שו"ע), וכן הובא בשם בעל הקנה בושם הגר"ר מאיר ברנדסדרופר (בנתיבות ההלכה חלק לח עמ' 269) דלהסוברים שמיץ ענבים נחשב יין לגבי קידוש והבדלה הוא הדין שמקיימים בו מצות שמחה ביום טוב, וכ"כ בנטעי גבריאל (הל' יו"ט ח"א פנ"ד ס"ט) בשם הגאון מצעהלים. וכן הורה הגר"י פישר (הליכות אבן ישראל מועדים ח"א עמ' עמ' רצד),

בדברים אחרים צריך להתאמץ לקיים מצות השמחה ביין. אלא שנחלקו אם יוצאים ידי חובת שמחה במיץ ענבים, י"א⁵⁴ שמיץ ענבים דינו כיון ויוצא בו ידי חובת שמחת יו"ט, וי"א⁵⁵ שאינו יוצא יד"ח במיץ ענבים שאינו משמח, אלא שיכול לערב מיץ ענבים ביין

ופעם אחת בעת שערך הגר"י"פ בחול המועד ביקור חג אצל הגאב"ד הגר"מ דושינסקי זצ"ל, היה שם נדון הלכתי בין הנוכחים אם יוצאים ידי חובת שמחה ביו"ט בשתיית מיץ ענבים, ואחד הנוכחים הרצה שם דבריו שאין יוצאים ידי שמחה אלא בשתיית יין שדוקא יין מביא לידי שמחה הניכרת, נענה רבינו אליו ואמר לו: וכי חושב הנך כשרואים אותו משתכר וכשעושה מעשה שגוען זהו שמחה?! וכי צריך לראות פעולת השמחה? אלא כמו שאדם הלוקח ויטמין אינו רואה שזה פועל אצלו דבר אבל זה מרפאו אף שאינו רואה כלום בשעה שלוקחו, כך חז"ל קבעו שצריך לשתות יין, ומיץ ענבים זה יין, וזה כבר פועל פעולת שמחה, אף אם אינו רואהו בעיניו, ע"ש. וע"ע מש"כ בשו"ת משנה הלכות (ח"י סי' סז), ובהל' חג בחג (פסח פ"ג הע' 24) בשם החזו"א, ובתשובות והנהגות (ח"ב סי' רמג) בשם הגר"י מבריסק והרב מטשעבין.

⁵⁵ כן דעת הגר"ש אלישיב והבאר משה הנ"ל (המובאים לעיל בהע' 53), וכן דעת הגר"מ פיינשטיין (ס' זכרון שלמה חוה"מ עמ' לג, ושבות יצחק פסח פ"י אות ד, ובס' חול המועד כהלכתו פ"א הע' כד). והגר"צ אבא שאול (שו"ת אורל"צ ח"ג תשובה ד בביאורים ד"ה ואולם), וכן הורה הגר"ש אויערבאך (אליבא דשמואל על פרשיות השבוע עמ' תפו) ובעל הרבבות אפרים (בנתיבות ההלכה חלק לח עמ' 296), וכ"כ הגר"מ שטרנבוך (במועדים וזמנים ח"ו סי' קיא) והוכיח כן מהגמ' (פסחים עא). שמבואר שם שמשמחו בכסות נקיה ויין ישן, הרי שדוקא יין ישן משמח. אמנם ע"י בשו"ת מגדנות אליהו להגר"ר אלתר אליהו הלוי רובנשטיין (ח"ג סי' קלו ד"ה ובאמת) שהביא ראיה זו וכתב שאמנם כך כתוב בדף עא. אבל להלן בדף קט. לא נקטה הגמרא יין ישן אלא סתם דאנשים בראוי להם ביין, וכתב שצ"ל דבדאי לכתחילה צריך יין ישן שהוא משמח ממש, אבל כשא"ל לו ביין ישן או בדיעבד יוצא גם בכל דבר שיש עליו שם יין וכדמוכח לדעת הפר"ח, ע"ש מה שהאריך בזה. ואכן, הגר"מ שטרנבוך בתשובות והנהגות (ח"ז סי' סב) נראה שחזר בו וצייד שיוצאים יד"ח גם במיץ ענבים משום שהיום שאין שותים כל כך יין אז גם מיץ ענבים גורם להתרוממות הנפש ושמחה, והביא שכן הוא דעת הגר"י פישר

מי שהיין מזיקו או שאינו נהנה ממנו אם חייב לשתות יין

י. כתב המהרש"א⁶¹ שגם מי שנהנה משתיית היין, כל שאח"כ סובל משתייתו נחשב כאשה שאין היין ראוי לה לשמחת יו"ט. ועפ"ז כתבו

⁵⁸ כן הורה הגר"מ פיינשטיין (שבו"י שם, וחוה"מ"כ שם), וכ"כ הגר"מ שטרנבוך (מועז"ז ח"א סי' כט ד"ה ובגמ'), וכ"כ הגר"מ קארפ (הל' חג בחג חוה"מ פ"א הע' 19, ויו"ט ח"א פ"ב הע' 56) דאף שצריך יין ולא מיץ ענבים, מ"מ מי שקשה לו יין יכול לשתות מיץ ענבים דיוצא בכל דבר המשמח, וכתב שמטעם זה נהגו מרנן החזו"א הגר"ז מבריסק והרב מטשעבין שהיה קשה להם לשתות יין, ושתו מיץ ענבים לשמחת יו"ט.

⁵⁹ סי' סה (ד"ה ונ"ל ראה ברורה), ע"ש שהביא ראה לדבריו. וכדעת הריטב"א והר"ן (סוכה מב:), שס"ל שבדיעבד יוצאים ידי חובת שמחה גם בשאר דברים המביאים לידי שמחה ואי"צ דוקא בשר ויין, שאינו אלא למצוה מן המובחר.

⁶⁰ עי' בשביבי אש להג"ר שמואל אליעזר שטרן (מועדים ח"א סי' מז עמ' קפז) שכתב לתלות נידון זה אם יוצא ידי חובת שמחת יו"ט במיץ ענבים, ביסוד הספק אם נקטנין דיסוד עיקר המצוה היא התוצאה מה שבא מחמתה לידי תוצאה של הרגשת שמחה ורוממות פשיטא דבמיץ ענבים שאינו מביא האדם לידי כך אינו מקיים מצוה זו, אבל אי נימא דגדר המצוה נקבע לחובת עשיית מעשה הנחשב כמעשה של שמחה והוא שתיית יין, יתכן לומר דכל מה שנחשב ליין עולה לו לקיום המצוה ולא נחתניך לחלק בין יין ליין, ע"ש. ועוד מובא בכמה מקומות בשם הגר"ז אויערבאך (תפארת ישראל קובץ לה עמ' כו, וגבעות עולם פסחים עא. עמ' תתיא, ונשמתי'ן חדתי'ן בראשית עמ' פב) שאם ישתה קוקה קולה או מיץ תפוזים יהיה לו שמחת קוקה קולה או שמחת מיץ תפוזים, אבל בשתיית מיץ ענבים יהיה לו שמחת יין, כיון שיין מגיתו יש לו דין יין.

⁶¹ בנדרים (מט: בח"א). ע"ש שכתב ע"ד רבי יהודה (בנדרים שם) שאמר שהוא אינו שותה יין אלא בקידוש והבדלה וד' כוסות, ואף שר"י עצמו אמר בפסחים (קט). שאנשים בראוי להם דהיינו יין, זה דוקא בסתם אנשים שהיין ראוי להם משא"כ ר"י לא היה ראוי לו יין, שהרי אחרי שתיית יין היה חוגר צעדיו, ע"ש.

באופן שיורגש האלכוהול [והיינו שליש יין וב' שליש מיץ ענבים]⁵⁶. ובלבד שהמיץ ענבים יהיה מאה אחוז טבעי ללא מים⁵⁷. ומ"מ יש שהורו⁵⁸ שמי שנהנה בשתיית מיץ ענבים יכול לצאת ידי חובת שמחת יו"ט במיץ ענבים עכ"פ לדעת השאגת אריה⁵⁹ שסובר שיוצא ידי חובה גם בשאר דברים המשמחים, דבשר ויין אינו אלא למצוה מן המובחר. ועיין הערה⁶⁰.

שיוצאים ידי מצות שמחה גם במיץ ענבים, ע"ש, וכן הביא בס' ימי שמחה (מהדו"ח סי' כה אות ג) בשם הגר"מ שטרנבוך שנקט להלכה שיוצאים יד"ח במיץ ענבים.⁵⁶ כן מובא בס' בנתיבות ההלכה (חלק ל"ד עמ' 454) בשם הגר"ש אלישיב שהיה נוהג לערבב שליש יין ושני שליש מיץ ענבים, וכ"כ בקובץ פסקים ותשובות להגר"מ גרוס (חודש ניסן עמ' סט) שיש מקום להקל עד שני שליש מיץ ענבים ושליש יין, וכ"כ הגר"מ קארפ (בהל' חג בחג פסח פ"ט סוף הע' 31) שכן מנהג העולם שמערבין שליש יין וב' שליש מיץ ענבים כליל הסדר ויש בו טעם ומעלת היין. והגר"ע אויערבאך הורה (בדרשת שבת הגדול הו"ד בקונו' מאור יעקב על חודש ניסן) שלגבי שיעור התערובת יתכן דסגי אפילו במעט יותר מששית יין והשאר מיץ ענבים כמב' ברמ"א (סי' ר"ד ה') לענין שיעור מזיגה, ואע"ג דיינות שלנו חלושים ומזוגים וא"א להוסיף עליהם כ"כ מים, מסתבר שבהוספת מיץ ענבים נשאר בו טעם יין. ובקובץ מבקשי תורה (ח"א עמ' תנד-כו) כתב בשם הגר"ש א' שהשיעור שיכול לערב מיץ ענבים ביין הוא באופן שיורגש האלכוהול (וכ"ה באשרי האיש פ"ז ס"ג). והסתפקתי היום שיש יין קליל שיש בו 4 אחוז אלכוהול, האם יוצאים בו ידי חובת שמחת יו"ט, ואיך הדין כשמערבו עם מיץ ענבים, ואם אינו יוצא בו אז מה השיעור של האלכוהול שיוצאים בו ידי חובת שמחה (יש היום הרבה סוגי יינות מ-4 אחוז ועד 13 אחוז אלכוהול), והג"ר אליעזר דינר כתב לי (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה יט) שלפי דברי הגר"ש א' שיש דרגא של יין הראוי לשמח, צריכים לבדוק אצל מומחים בכל יין שמסופק אם יש לו שיעור זה. והג"ר פנחס שוב כתב לי (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה יט) שלא שייך כל כך כלל בזה, אלא בהרגשת האלכוהול והטעם.

⁵⁷ כ"כ בקובץ פסקים ותשובות להגר"מ גרוס (חודש אלול-תשרי עמ' פח) שבאופן שמערב יין עם מיץ ענבים, צריך שיהיה מהסוגי המיץ ענבים שיש בהם טבעי עיין בלא מים כלל.

פוסקי זמננו⁶² שמי שאינו סובל יין ואינו נהנה מזה אינו חייב בזה (משם שדינו כאשה), וישמח בדברים אחרים המשמחים אותו. אמנם יש מפוסקי זמננו שהורו⁶³ שגם מי שלא שמח ביין אבל הגוף אח"כ שמח ולכן ישתה יין, ומשום כך מי שאינו סובל את עצם שתיית היין וטעמו, אבל אם התאמץ לשתות כמות של יין הוא ישמח אח"כ רק מחמת אחוזי האלכוהול

המשפיעים על גופו, חייב לשתות יין. אמנם י"א⁶⁴ שגם בכה"ג כיון שאינו סובל היין וטעמו אינו מקיים בכך מצות שמחה וממילא אינו צריך לשתות יין.

אם חיוב שתיית יין ביו"ט צריך דוקא בתוך הסעודה

יא. יש שכתבו⁶⁵ שצריך ביו"ט לאכול את הבשר והיין בתוך סעודת פת כדי לקיים את

⁶² כן דעת הגר"ש אלישיב (שבו"י פסח שם, ואשרי האיש יו"ט פ"ב ס"ז) שכשאין לו כלל הנאה ואינו ערב עליו אי"צ לשתות דהכל משום שמחת לבו וכשמצערו אין שייך בו שמחה, וכ"כ בשו"ת באר משה להגר"ר משה שטרן (ח"ז סי' ג אות ב), ובנטעי גבריאל (הל' יו"ט ח"א פנ"ד ס"י), וכ"כ הגר"מ שטרנבוך (מועז"ז ח"ז סי' קיא) אחר שהביא את דברי המהרש"א כתב שמטעם זה רבים אינם נזהרים בחיוב זה, שבזמננו אין אנשים רגילים בשתיית יין ואינו משמחם, וכמו שמה"ט נשים אינם מחוייבות בשתיית יין כיון שאינן רגילות לשתות יין ואינו משמחן, ע"ש. וכן הורה הגר"ש אויערבאך (ס' מצות השמחה עמ' יד, הו"ד באלביא דשמואל מועדים עמ' כב) דמי שקשה לו שתיית יין, וכמו בזמנינו שהרבה אנשים קשה להם לשתות יין פטור משתייתו, מכיון שהמצוה היא לשמוח ומכיון שקשה לו מסתבר שאינו שמח בכך. ובאבני ישפה (קובץ יחלק שלל ח"ז עמ' קל בעיון השדה אות ה) הוכיח כן, מהא דאי' בשו"ע (סי' תעב ס"י) דאף מי שאינו שותה יין מחמת שמצער או מזיקו מ"מ ידחוק עצמו לשתות יין, וכתב שם המשנ"ב (סקל"ו) משא"כ בשבת ויו"ט יכול לשמוע הקידוש מאחר, אבל ד' כוסות חיוב השתיה על כל אדם, ואם נימא דאף משום שמחה חייב א"כ גם ביו"ט ידחוק עצמו שהוא חיוב על כ"א, אלא ע"כ דאינו חייב.

⁶³ כן דעת הגר"ח קנייבסקי (ס' יו"ט וחיה"מ כהלכתם פי"ד הע' 5, וס' בנתיבות ההלכה חלק לח עמ' 288). וכן צידד בקובץ פסקים ותשובות להגר"מ גרוס (חודש אלול-תשרי עמ' פח) שאף שמי שאינו אוהב יין שאינו נהנה מטעמו לכאורה אין צריך לשתותו, מ"מ אפשר דהשמחה מה שמרומם ומשכר קצת וא"כ גם אם לא אוהב היין מ"מ הוא בשמחה מהיין. וביאור הדברים כתב בס' ימי שמחה (מהדו"ח סי' יד אות ד) שאין כזו מציאות, משום דגם אדם שלא מרגיש כ"כ שנהנה מהיין אעפ"כ היין קצת משמחו, בפרט לפי מש"כ היש"ש (ביצה ריש פ"ב סי' ה') דהא דצריך לשתות יין בזמן הזה, משום דהיין בטבעו

לשכח מהאדם את צרותיו, א"כ גם מי שלא מרגיש שהוא נהנה מהיין, מ"מ היין משכיח ממנו את צרותיו, ע"ש מה שהאריך בזה.

⁶⁴ כן שאלתי את הרבנים במי שאינו סובל את עצם שתיית היין וטעמו, אבל אם התאמץ לשתות כמות של יין הוא ישמח אח"כ רק מחמת אחוזי האלכוהול המשפיעים על גופו, האם בכה"ג חייב הוא לשתות יין לשמחת יו"ט?, והגר"ר פנחס שוב השיב לי (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה כא) בזה"ל: "אבל לכאור' הרי זה היפך עונג יו"ט אצלו והאיך יצא שמחת יו"ט לעונג יו"ט, ובלא"ה נראה כדלעיל דעיקר השמחה בשעת השתיה". וכ"כ לי הגר"ר אליעזר דינר (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה כא) שזה בכלל דברי הגריש"א שמי שאין טעם היין ערב לו כלל אינו צריך לשתותו דכיון שאין לו בו לשמח אינו מקיים מצות שמחה בשתייתו.

⁶⁵ כן דייק הגר"מ שטרנבוך (תשוה"נ ח"ה סי' קנג) מדברי המשנ"ב הנ"ל שכתב "ולקבוע כל סעודה על היין - הינו, גם באמצע סעודה, מלבד מה שקידש על היין מתחילה, וכמו לענין שבת, וכנ"ל בסוף סימן רנ". [אמנם הגר"מ שטרנבוך עצמו לדינא לא ס"ל כן כמוכא לקמן]. וכ"כ הצפנת פענח להגרוטשובער (הל' יו"ט פ"ו הי"ז) דעיקר השמחה בבשר ויין הוא בשעת הסעודה ואין שמחה אלא בסעודה. והגר"מ קארפ (הל' חג בחג יו"ט פ"ה הע' 19) כתב שכן מבואר ברמב"ם ובי"ט שלמה שלמה, שהרמב"ם (בפ"ו מיו"ט הי"ח) כתב דדין שתיית היין משום שמחה הוא עם האכילה שיהא אוכל בשר ושותה יין, וזוהי שתייתו שבתוך הסעודה ששותה עם האכילה יין, ע"ש. והיש"ש בביצה (פ"ב סי' ה) ביאר היטב כל ענין זה של שמחה הוא שתייה בסעודה עצמה, ועיקר האכילה בפת ובשר ואז שותה להרוות גופו, וכתב הגרמ"ק דמשמע מדברי היש"ש דשיעור השתייה לא סגי ברביעית מזוג אלא צריך שישתה לרוב לרוות גופו, ולכן סיים דפשוט שאין מקיימין השמחה אלא בסעודה קבועה שלכן חייב

מצות השמחה, כיון שקיום מצות השמחה היא ע"י אכילת סעודה חשובה עם בשר או עם יין, וכמדויק מהשו"ע (סי' תקכט) שכתב שצריך לקבוע כל סעודה על היין, וכמש"כ המשנ"ב

לאכול פת ביו"ט דאין שמחה ומשתה אלא בסעודה קבועה וחשובה, עי"ש.

⁶⁶ כן משמע מפוסקי זמננו דלקמן (הגרשז"א, הגריש"א ועוד) שהורו שאפשר לצאת ידי חובת מצות שמחת יו"ט בכוס של קידוש, למרות שקידוש זה חוץ לסעודה. אם כי יש לדחות דאולי ס"ל דקידוש נחשב כמו שתיית יין בסעודה, שהרי בקידוש בעינן במקום סעודה ואולי נחשב כמו קובע סעודתו על היין, אבל אין ראייה שיכול סתם לשתות יין באמצע היום לשם מצות שמחה. ואכן, בשיעורי מרן הגריש"א להגר"ב צ"ק (עמ"ס ברכות מט: עמ' תקנ"ג סוף הע' קסח) מובא שהגרי"ש אלישיב צידד לכאן ולכאן האם השתיית יין חייבת להיות בתוך הסעודה, והיינו לפי שיטת רבינו יהודה המובא ברא"ש שחייב אכילת פת ביו"ט הוא משום שמחה, עי"ש. אמנם הגר"ר פנחס שוב כתב לי (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה יד) שאי"צ דוקא בסעודה וכתב בזה"ל: הנה בחוה"מ הא נקטינן דליכא חובת סעודה אבל איכא חובת שמחה, א"כ למצות שמחה אי"צ סעודה דוקא, ודין קביעות סעודה על היין הא ציין המשנ"ב סקי"א דאף בשבת כ"ז, אף דבשבת ליכא דין שתיה משום שמחה, וע"כ דהוא דין אחר" עכ"ל.

⁶⁷ כן דעת הגרשז"א אויערבאך (שולחן שלמה סי' תקכט הע' ז), עי"ש טעמו דלא אמרינן אין עושין מצוות חבילות רק במקום שיש ברכה אבל בכגון דא לא אמרינן, וכמו בכורת הברית עכ"ד, ולבאר כוונת הדברים כתב שם בשם בנו הגר"ע אויערבאך, דנ"ל דקאי בענין הרמ"א (סי' רע"ג ס"ה), ועיין מש"כ שם בשולחן שלמה (סקי"ב) שיכול לעשות קדוש וברכת הברית על אותו כוס, דאפש"ל דכל זמן שאין צריך לברך ברכה מיוחדת על המצוה השניה כמו בנד"ד או במילה שברכת הגפן עולה לכאן ולכאן, לא חשיב עשיית המצות כחבילות, עי"ש. וכן דעת הגרי"ש אלישיב (לקט הלכות יו"ט להגרי"א דינר פ"א הע' ב, וס' הלילה הזה עמ' 15, ואשרי האיש פ"ב סט"ז). וכן מוכח גם מדברי הגר"ש וואזנר בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' נט אות א). וכן הוכיח הגר"מ שטרנבוך (ס' ימי שמחה מהדו"ח סי' כד אות ו) מדברי הרשב"ם והתוס' בפסחים (קח: דאיתא שם דאם שתאן [את כל הד' כוסות] בבת אחת ידי יין יצא ידי ד' כוסות לא יצא, ופירשו רשב"ם והתוס' דמש"כ ידי יין יצא היינו שיצא ידי מצות שמחת יו"ט, ולא יצא ידי חובת ד' כוסות וצריך לשתות עוד ג'

(שם סקי"א) שהיינו גם באמצע הסעודה מלבד מה שקידש על היין מתחילה. אמנם למעשה נראה שאין צריך לאכול בשר ולשתות יין דוקא בתוך הסעודה⁶⁶, ולכן הורו פוסקי זמננו⁶⁷

כוסות על הסדר, ומבואר שם שיוצא את שתיית היין בשביל שמחת יו"ט ביחד עם הכוס של קידוש, דהרי כששתה את כל הד' כוסות בבת אחת קיים בזה גם את מצות הקידוש, ואם נאמר שבשביל קיום שמחת יו"ט צריך לכתחילה לשתות עוד כוס יין, מ"ט אמרו שם ידי יין יצא, דמשמע שיוצא בזה לכתחילה ידי שמחת יו"ט, הרי לכתחילה עדיף לשתות עוד כוס כדי לקיים את מצות השמחה. אמנם בס' ימי שמחה שם כתב שיש לדחות הוכחה זו משום דהרשב"ם והתוס' שם פירשו דמש"כ שתאן בבת אחת איירי ששתה את כל הד' כוסות רצופין בזה אחר זה, ולא על סדר ההגדה, [ולא כפרש"י שם שפי' דאיירי ששפך את כל הד' כוסות לכוס אחת גדולה] ואח"כ צריך לשתות עוד ג' כוסות על סדר ההגדה כמ"ש הרשב"ם שם, וא"כ לפי דבריהם י"ל שאת מצות קידוש יוצא בכוס הראשונה, ואת מצות שמחה יוצא בשאר ג' הכוסות ששתאן רצופין אחר הכוס הראשונה שבהם אינו מקיים מצוה אחרת, ואין שייך בזה חסרון של עשיית מצוות חבילות, עי"ש מה שהאריך להוכיח בזה לכאן ולכאן, ועי"ש מש"כ בטעם הדבר שאין בזה משום אין עושין מצוות חבילות חבילות. וכ"כ לי הגר"מ קארפ (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה טו) "שיוצאין יד"ח שמחה וגם בד' כוסות מקיימין מצות שמחת יו"ט, ובמצות שמחה יוצאים גם בדבר שבחובה, כמבואר במתני' (חגיגה ז:): אף שיש באכילתן מצוה". וכ"כ לי הגר"ר פנחס שוב (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה טו) בזה"ל: הא תליא בנידון דלעיל אי התוצאה עיקר או המעשה עיקר, אבל בעיקר הדבר לא שייך בזה ענין חבילות חבילות כשעושה מעשה אחד ומקיים בזה ב' מצוות כדאריך בס' גור אריה יהודה לבנו של הגרמ"ל, והא מבואר בשמחת יו"ט דיוצא באכילת קדשים" עכ"ל, (ונראה דכוונתו למתני' דחגיגה הנ"ל). והנה מש"כ הגר"פ שוב דזה תליא בנידון אי התוצאה עיקר או המעשה עיקר, היינו דאם התוצאה עיקר והיינו שמחת הלב ושתיית היין אינו אלא הכשר מצוה בשביל לקיים מצוות שמחה, וכמו שהובא לעיל מהעמק ברכה בשם הגרי"ז מבריסק, דמהאי טעמא אין מברכים ברכת המצוות על קיום מצות השמחה בשתיית היין, משום דאין קיום המצוה בעצם השתיה אלא הוי רק הכשר מצוה למצות שמחה בליבו, ועל מצוה שבלב לא שייך ברכה, וכמו שהוכיח בגיליוני הש"ס שאכילת בשר ושתיית יין

שאפשר לצאת ביין של הקידוש ידי חובת מצות שמחת יו"ט, ואין בזה חסרון של אין עושין מצוות חבילות חבילות, ודחו הדיוק מהמשנ"ב הנ"ל⁶⁸. אם כי יש מי שחידש⁶⁹ שאף אם אין חיוב לשתות את היין בסעודה, מ"מ אין לצאת ידי חובת שמחה ביין של קידוש, משום שאין עושין מצוות חבילות חבילות. אולם לפי הסכמת פוסקי זמננו שאין בזה

חסרון של מצוות חבילות חבילות, נראה דאפשר לצאת ידי חובת מצות שמחת יו"ט גם בכוס של ברהמ"ז או בכוס של ברית מילה⁷⁰.

אכל בשר ושתה יין ולא שמח בליבו אם יצא יד"ח

יב. מבואר בפוסקים⁷¹ שמי שאכל בשר ושתה יין אבל בפועל לא שמח בליבו לא קיים מצות

"שתאן חי יצא", ופירש הרשב"ם משום שמחת יו"ט, והיינו דשם מבואר בכוס של קידוש.

⁶⁹ כן דעת הגר"ח קנייבסקי (בנתיבות ההלכה חלק לח עמ' 289). וכן ששאלתי את הגר"ר אליעזר דינר אם יוצא ידי חובת שמחת יו"ט של שתיית יין בכוס של קידוש, או שיש בזה חסרון של אין עושין מצוות חבילות חבילות, השיב לי (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה טו) וז"ל: "עי' במשנ"ב סי' תקכ"א שכלבד מה ששתה בכוס של קידוש צריך עוד כוס באמצע הסעודה". אמנם עי' לעיל שאחיו והפוסקים דחו הראיה מהמשנ"ב הנ"ל.

⁷⁰ פשוט דמאי שנא מקידוש, וכן הסכים הגר"ר פנחס שוב (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה טז). וכ"כ בס' ימי שמחה (מהדו"ח סי' כד אות ט) שעד כמה שאין בקיום מצות השמחה ע"י שתיית היין של הקידוש חסרון של עשיית מצוות חבילות חבילות, אזי אין נפק"מ בזה בין כוס של קידוש לבין שאין שאר כוסות של ברכה, וכן מוכח מדברי הגר"ש וואזנר בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' נט) שכתב שכשעושים ברית בשבת בבוקר ורוצים לצאת בברכת הגפן שמברכים בברית גם יד"ח קידוש, שאין בזה חסרון של עשיית מצוות חבילות, משום דסגי לעשות כאן פעולה אחת של ברכת הגפן על הכוס ולצאת בזה גם יד"ח קידוש וגם יד"ח אמירת הברכות שאחר הברית, עיי"ש טעמו. ועי' בס' ימי שמחה (שם) שכתב שהשבט הלוי סמך בזה על דברי האחרונים המובאים בשדי חמד (כרך א' מערכת האלף, כללים אות לט, ובפאת השדה שבסוף כרך זה אות צה) שכתבו שהדין שאין עושים מצוות חבילות שייך רק כשצריך לעשות שתי פעולות נפרדות ומצרף את שתיהם יחד, אבל במקום שסגי לעשות רק פעולה אחת אלא דהאדם מכוין לקיים בפעולה זו שתי מצוות אין בזה משום עשיית מצוות חבילות, משם דכיון שע"י פעולה זו ממילא מקיים שתי מצוות אין קיום מצוות אלו נראות עליו כמשאוי, עיי"ש.

⁷¹ כן מבואר בגליוני הש"ס (בפסחים קט). שכתב וז"ל: "ובחידושי כתבתי דשמחת יו"ט איננה בדבר פרטי כיון וכדומה, רק היא מצוה כללית בנפש שתהא שמחה, ורק

ביו"ט אינו גוף המצוה אלא הכשר מצוה למצות שמחה, וכיון שאינו אלא הכשר מצוה לא שייך בזה חסרון של מצוות חבילות. ולענ"ד נראה בטעם הדבר שאין בזה חסרון של מצוות חבילות, משום דאף אם נימא דהמצוה היא בגוף השתיה ואינו רק הכשר מצוה, מ"מ שאני קידוש דהמצוה היא באמירת הקידוש על הכוס ולא בשתיה, ואילו המצוה בשתיית יין לשמחת יו"ט הוא רק בשתיה, וא"כ לא שייך בכה"ג אין עושין מצוות חבילות חבילות, דזה ב' פעולות שונות.

⁶⁸ בקובץ פסקים ותשובות להגר"מ גרוס (חודש אלול-תשרי עמ' פט) ובלקט הלי' יו"ט להגר"א דינר (שם) כתבו דמש"כ המשנ"ב (סקי"א) שצריך לקבוע הסעודה על היין, אין זה משום חיוב שמחה, אלא שיש ענין לקבוע סעודה על היין מחמת חיוב כבוד ועונג כמו בשבת. וכאמור כ"כ לי הגר"ר פנחס שוב (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה יד) דמכך שהמשנ"ב ציין להלי' שבת, אף דבשבת ליכא דין שתיה משום שמחה, ע"כ דהוא דין אחר. ובס' ימי שמחה (סי' ח אות ז ובמהדו"ח סי' יא אות ז) כתב שכך משמע קצת בלשון המשנ"ב שכתב שחיוב זה לקבוע ביו"ט סעודה על היין הוא כמו שנתבאר בס' ר"נ לגבי שבת, ובפשטות בשבת חיוב זה אינו מדין שמחה אלא מדין כבוד או עונג, וכתב שכך מפורש להדיא בשו"ע הרב (בסי' תקכ"א) שפירש שמש"כ השו"ע 'שצריך לקבוע כל סעודה על היין' הוא כדי לקיים מצות עונג יו"ט, דשם בס"ג כתב וז"ל: "איזהו עונג זה שאמרו חכמים שחייב אדם לאכול ביו"ט שתי סעודות וכו'", ובסעי' ד' כתב וז"ל: "ועיקר הסעודה היא הלחם אשר הוא אוכל וכו' וצריך לקבוע כל סעודה על היין דהיינו שישתה יין באמצע סעודתו אם ידו משגת וכו' עכ"ל, ואח"כ בסעי' ו' כתב את מצות שמחה וכתב שהאנשים מקיימים את מצות שמחה ע"י בשר ויין, ושם לא הזכיר את הדין שצריך לקבוע כל סעודה ביו"ט על היין, עיי"ש. ועי' בקובץ פסו"ת להגר"מ גרוס שם שהוכיח שיוצא ידי חובת שמחה בכוס של קידוש מהמבואר בפסחים (קח:)

שמחת יו"ט. ולכן י"א⁷² שמי שמת לו מת או נשרף ביתו במועד ויש לו מזה צער גדול אע"פ שאכל בשר ושתה יין לא קיים מצות השמחה. אמנם י"א⁷³ שגם בכהאי גוונא קיים מצות שמחה משום דכיון שאכל בשר הוה ליה בשמחה.

אכל בשר ושתה יין לפני יו"ט ושמח עי"ז ביו"ט אם יצא יד"ח

יג. אם אכל בשר ושתה יין לפני יו"ט באופן שע"ז שמח גם ביו"ט (כגון ששתה סמוך לכניסת היו"ט ושמח בליל יו"ט) יש שכתבו שקיים את מצות השמחה ביו"ט⁷⁴. אמנם יש

כשיש לו יין ואינו שותהו הואיל והיין מחזק ומגדיל רגש השמחה הרי מראה בזה שאינו שמח, ולכן שתיית יין היא מצוה, אבל אם אין לו רק יין של ערלה הא הוה ליה כאין לו יין דאז מקיים המצוה בעצם השמחה, ואין היין מצוה כלל שנימא שידחה את הלאו" עכ"ל, ומהא דכתב שעיקר מצות שמחה היא שמחת הנפש ומה שצריך לשתות יין ביו"ט אינו משום שצריך לעשות פעולות כדי לקיים שמחה, אלא רק משום דאדם שלא ישתה הוא מראה בזה שאינו שמח, מבואר שמי שאינו שמח בלבו לא קיים מצות שמחה. וכן מבואר בשו"ת מנחת יהודה (-תרפ"ח חאו"ח סי' ה) דדן לגבי אדם שהוא מוכרח ללכת לצבא בשמיני עצרת, ואם ילך לשם בשמיני עצרת יצטרך לעבור על איסור תחומין [שהוא מדרבנן], האם הוא צריך ללכת לשם כבר בהושענא רבה כדי שלא יצטרך לעבור על איסור תחומין ביו"ט, ומסיק שם שעדיף שילך בשמיני עצרת ויעבור על איסור תחומין, מאשר שילך בהושענא רבה, משום דאם ילך בהושענא רבה יתבטל ממצות שמחה שהיא מן התורה, דשם בצבא א"א להיות שמח וטוב לב, אלא רק עצב רוח ומר נפש על הפרידה מביתם בזמן שמחתנו למקום חושך ואפל וגם שם יהיו מחוסר כל עכ"ד, ועי"ש עוד בדבריו שהאריך בזה, ומהא דכתב שאם ילך לשם בהושענא רבה יתבטל ממצות שמחה מבואר שמי שאינו שמח בלבו אינו מקיים את מצות השמחה כלל, דאם נאמר שמי שאינו שמח בלבו ביו"ט מקיים את עיקר מצות שמחה ביו"ט, ורק חסר לו בקיום מצות השמחה בשלימות, אינו מובן מ"ט שלא ילך לצבא בהושענא רבה ויקיים את עיקר המצוה ולא יצטרך לעבור על איסור תחומין ביו"ט, דאטו לצורך קיום מצות השמחה כתיקונה דוחים איסור דרבנן, וכך מבואר בדבריו שם (בד"ה והגם), וז"ל: "פשוט הוא שאכילת בשר ושתיית היין ביו"ט הוא כדי לעורר את השמחה עי"ז, אבל פשיטא שעיקר השמחה היא בלב, וע"ז נצטוינו בתורה ושמחת בחגך וכמ"ש הרמב"ם בפ"ו מיו"ט חייב אדם להיות שמח וטוב לב, וזה דווקא כשאנו עושה פעולה אחרת המנוגדת לזה אזי דברים אלו מעוררים שמחה בלב האדם, אבל אם עושה פעולה להיפך אשר מביאה לו ולבני ביתו עצבון רוח ושברון לב כמו הנ"ל

[ללכת ביו"ט לצבא] פשיטא שמבטל עי"ז מצות שמחת יו"ט, ולא יועיל לו כלום הקליות והאגוזים שנותן לבניו, והבגדים ותכשיטין שקונה לאשתו, והבשר והיין שהוא אוכל ושותה וכו', ולא יהיו עי"ז שמחים וטובי לב כמו שהמצוה להיות" עכ"ל, וכ"כ שם בהמשך דבריו (בענף ב' בד"ה ואי) וז"ל: "ואי יעלה על הדעת דבמה שאוכל בשר ושותה יין, וקונה לנשים בגדים ותכשיטים ונותן לקטנים קליות ואגוזים, בזה לבד הוא מקיים מצות שמחה, יהיה מצב לבו באיזה אופן שיהיה, א"כ למה אסרו חז"ל כל הדברים האלה [שגורמים צער לאדם] הלא שפיר יכול לעשות אותם ולקיים מצות שמחה באכילת בשר ושתיית יין וכו', אלא ודאי זהו שטות גמור, דעיקר המצוה ברגל הוא שיהיה שמח וטוב לב דושמחת בחגך כתיב ושמחה היא בלב, ועי"ש עוד בדבריו שהאריך בזה.⁷² כן דעת הגר"מ שטרנבוך (ס' ימי שמחה מהדו"ח סי' ב אות ח). וכ"כ לי הגר"מ קארפ (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה י) שחז"ל ממצות האכילה חייב להיות שמח וטוב לב, ואם היה אנוס בזה כגון שטבעה ספינתו בים וכדו' עשה מה שמוטל עליו לעשות אבל לא הגיע לתכלית המצוה. והגר"ר אליעזר דינר (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה י) ציין לי לדברי המהרש"א (בנדרים מט: בד"ה אלא קדוש) דדוקא אם היין משמח. והגר"ר פנחס שוב כתב לי (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה י) "שלכאורה מדנשים אין מקיימות המצוה בלא בגדים ותכשיטים נאים, אלמא אין העיקר האכילה אלא השמחה, מיהו אם דבר מעציבו ומ"מ משתדל באכילה ושתיה להפיג במקצת צערו ודאי איכא בזה קיום לכה"פ במקצת" עכ"ל.

⁷³ כן דעת הגר"ח קנייבסקי (ס' ימי שמחה מהדו"ח סי' ב אות ח). ועי"ש בס' ימי שמחה שכתב שיתכן לומר דגם הגר"ח קדוש מודה שבמקום שאינו שמח כלל הוא לא מקיים מצות שמחה, אלא דכוונתו לומר שבדרך כלל הברכה והיין הם קצת משמחים את האדם ומקיים על ידם את מצות השמחה.

⁷⁴ כ"כ בס' דברי שלום ואמת (שמוכא בספר הליקוטים ברמב"ם פרנקל בפ"ב מחגיגה הי"ג), וכן צידד הגר"ח קנייבסקי (ס' ימי שמחה מהדו"ח סי' א אות יד).

ושתיית היין שמביאים האדם לידי שמחה, ולכן יש בזה מצוה הבאה בעבירה.⁷⁶

חיוב נשים בבשר ויין

טו. כתב השאגת אריה (סי' סה) שנשים לא חייבו בשתיית יין כיון שאינן רגילות בשתייתו ואינן שמחות בו. ואף לענין אכילת בשר כתבו הפוסקים⁷⁷ דמהא דמבואר בגמרא (פסחים קט.) אופן השמחה ביו"ט דאנשים בראוי להם ביין, והנשים בראוי להן בבגדי צבעונים, ושכן פסק הרמב"ם (פי"ט מהל' יו"ט הי"ח), מבואר שנשים אינן צריכות לאכול בשר ולשתות יין. אמנם בהגהות בני בנימין על הרמב"ם (שם⁷⁸) כתב דמש"כ הרמב"ם שהאנשים אוכלים בשר ושותים יין, אין כוונת הרמב"ם אלא למעט

שכתבו⁷⁵ שאף לפי הגרי"ז מבריסק שעיקר מצות שמחה הוא השמחה בלבו, מ"מ גם המעשה שמביאו לידי שמחה בלב הוא ג"כ בכלל מצות שמחה שזמנה ביו"ט, ולכן צריך לשתות היין ביו"ט דווקא, ואם שתה לפני יו"ט אע"פ ששמח ביו"ט לא קיים עי"ז מצות שמחה וצריך שוב לחזור ולאכול או לשתות ביו"ט.

שתה יין של איסור למצות שמחה אם יצא יד"ח

יד. מי שאכל בשר איסור או שתה יין של איסור (כגון יין של היתר מכירה או יין של שביעית אחר זמן הביעור) לא קיים מצות שמחת יו"ט משום מצוה הבאה בעבירה, דמצות השמחה כוללת גם את עצם מעשה אכילת הבשר

זה באותו זמן, אם כי סיים שהעיקר זה התוצאה שיהיה שמח.

⁷⁷ כ"כ הגר"מ שטרנבוך (במועדים וזמנים ח"ז סי' קיא), ובקובץ פסקים ותשובות להגר"מ גרוס (חודש אלול-תשרי עמ' צא), והגר"מ קארפ (הל' חג בחג יו"ט פ"ה הע' 16 עמ' פט). ומש"כ בשו"ת רעק"א (בהשמטות לסי' א) וז"ל: "אלא אפי' לדעת הלח"מ שפי' בדעת הרמב"ם דהיא [האשה עצמה] מחוייבת בשמחה, היינו דאסורה בהספד ובתענית, ולהיות לה שמחה בשתיית יין ובבשר, אבל מ"מ נראה דאינה מחוייבת באכילת פת, דנראה דאכילת פת אינו מצד חיוב שמחה וכו' עכ"ל, ומשמע מדבריו שאשה צריכה לשמוח בבשר ויין, כתב הגר"מ שטרנבוך (ימי שמחה מהדו"ח סי' מא אות א) שאין כוונת רעק"א לבשר ויין דווקא, אלא עיקר כוונתו לאכילה ושתיה חשובה המשמחת, וכוונתו לומר שנשים צריכות לקיים שמחה גם ע"י סעודה, ומה שרעק"א לא הזכיר בדבריו שם שמצות שמחה מחייבת את האשה ללבוש בגדי צבעונים, משום שהוא לא בא לבאר שם כל דיני שמחה בנשים, אלא רק דיני אכילה שמצות שמחה מחייבת, וע"ז כתב שמצות שמחה אינה מחייבת אכילת פת, אלא רק גורמת איסור להתענות ומחייבת לאכול בשר ויין. והגר"מ קארפ (בהל' חג בחג שם) כתב לבאר דמש"כ רעק"א דאשה מקיימת שמחה בבשר ויין, היינו שאם יש לה שמחה מזה הוי מידי דמשמחה אבל אין החיוב לשמחה בזה כמבואר ברמב"ם ובמהרי"ל הנ"ל, אא"כ שמחה מזה.

⁷⁸ שם. מובא בס' הליקוטים ברמב"ם פרינקל.

⁷⁵ כ"כ הגר"מ שטרנבוך (סי' ימי שמחה מהדו"ח סי' א אות יד ובשו"ת שבסוה"ס תשובה ב). וכ"כ לי הגר"ר פנחס שוב (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה ט) שכיון דהשמחה הוא בעצם האכילה והשתיה, ע"כ באכל ושתה בעריו"ט לא סגי.

⁷⁶ כ"כ הגר"מ שטרנבוך (סי' ימי שמחה מהדו"ח סי' א אות יד ובשו"ת שבסוה"ס תשובה ב). וכ"כ לי הגר"ר פנחס שוב (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה ט) והוסיף וז"ל: "ואין זה ענין לפרו ורבו, דהרי זה זמן אחר דהקיום בלידת בנו והאיסור בשעת ביאה, ומ"מ העיקר התוצאה כדלקמן". וכוונתו לדברי הירושלמי (פ"ד מיבמות ה"ו) שכתב דמי שיש לו בן אפי' ממזר פוטר ובנו הוא לכל דבר. ובעי רב בון בנו הוא לכל דבר אפי' לפריה ורביה ולא שנא יעו"ש. וכתבו הרמב"ן הרשב"א והריטב"א (ביבמות כב) שהוא בנו לכל דבר וקיים מצות פריה ורביה בממזר יעו"ש, וכן פסק הב"י (אבהע"ז סי' א) והרמ"א (סי' א' ס"ו), והקשו המהרי"ט אלגאזי (פ"ח מבכורות אות סה) והמנחת חינוך (מ"ע א') אמאי מקיים פו"ר בן ממזר הא הו"ל מצהב"ע שאין יוצא יד"ח בזה, וכתב המנחת"ח לתרץ, שכיון שפו"ר עיקר המצוה זהו דווקא כשנולדו הבנים שאם מתו לא קיים המצוה, א"כ נמצא שקיום המצוה לא בשעת העבירה, שהעבירה זהו בשעת הנישואין שהוא רק הכשר מצוה והמצוה זהו רק כשנולדו הבנים, וכה"ג אי"ז מצהב"ע. וע"ז כתב הגר"פ שוב שנידון דידן אינו דומה לפרו ורבו ששם זה זמן אחר דהקיום בלידת בנו והאיסור בשעת ביאה, משא"כ בנידו"ד שהאיסור ומצות השתיה

חיוב שמחה בבגדים נאים ביו"ט

טז. כתב השו"ע (סי' תקכט ס"א): **ובגדי יו"ט יהיו יותר טובים משל שבת**. ובטעם הדבר ביאר המשנ"ב (שם סקי"ב) משום שביו"ט נוסף מצות שמחה⁸¹. ולפי"ז מש"כ הרמ"א לעיל

לשמחה, או משום שלא רצו לחלק בין שבת ליו"ט כעין הא דאין בין שבת ויו"ט וכו', ונשאר בצ"ע. אמנם המשנה הלכות רק בא לבאר הפוסקים הנ"ל, אבל למעשה פסק **המשנה הלכות** (פסקי משנה הלכות-הלכות טהרה פ"ט ס"ד עמ' פט) שמותר לאכול בשר ביום הטבילה בחוה"מ ובפורים, אם כי יש חולקים. **ובשו"ת קנה בושם להגר"מ מאיר ברנדסדרופר** (ח"א סי' קב, וח"ב סי' פב) הביא דברי היד הלוי שאוסר אכילת בשר בחוה"מ וכתב לחלוק עליו, דלפי מש"כ המשנ"ב (סקט"ז) בשם הרמב"ם דחוה"מ הוא בכלל מועד לענין שמחה, וכתב עוד (בסי' תקל סוסק"א) דמצות ושמחת בחגך קאי גם על חוה"מ, א"כ נראה דגם לענין זה יש לדמות חוה"מ ליו"ט, וטעם ההיתר בזה אע"פ דאכילת בשר בחוה"מ אין בזה חיוב גמור בנשים שאין עיקר השמחה להם בבשר, מ"מ ודאי דררא דמצוה יש גם בנשים באכילת בשר, וא"כ י"ל בזה דאדעתא דהכי לא נהגו להימנע מאכילת בשר ביום טבילתן, ומ"מ כתב **הקנה בושם** (על הל' נדה ח"ד סי' קצח בביאורי ה"ט"ז אות לג עמ' נד) שמ"מ הוא רגיל להשיב לשואלים בחוה"מ שאם הן אינן מקפידות בדוקא לאכול בשר בכל ימי חוה"מ אין להן להקל ולאכול דוקא ביום טבילתן, עי"ש.

⁸¹ אמנם עי' בספר **יוסף אומץ** (סי' תשצט) שכתב שאין טעם דין זה שבגדי יו"ט יהיו יותר נאים משל שבת מחמת מצות שמחה, אלא הוא מחמת מצות כבוד יו"ט, דכתב יהיו לאדם ביו"ט בגדים יותר מכובדים משל שבת כמ"ש הב"י בשם הירושלמי, ולא ידענא טעמא מאי, בשלמא מה שרגילין להרבות בו מטעמים ומיני תבשילין יותר מבשבת אפשר דהיינו טעמא מפני ששמחת יו"ט היא דאורייתא דכתיב ושמחת בחגך, ועונג שבת איננו רק מדברי קבלה דכתיב וקראת לשבת עונג, אבל מאי טעמא לובשים ביו"ט בגדים יותר נאים משל שבת, ואפשר דטעם שניהם הוא שווה מפני שכל דבר הבא לפרקים חביב על האדם ביותר שהרי האדם מכבד את רבו או את אביו הבאים אצלו לפרקים משהם תדירים אצלו עכ"ד, והיינו שכיון שיו"ט הוא דבר הבא לפרקים [יותר משבת] צריך לכבדו יותר משבת, ולכן צריך ללבוש בו בגדים יותר נאים משל שבת, עי"ש.

נשים משתיית יין כמ"ש בכתובות (דף סה.), אבל לא מאכילת בשר, ולכן יש שכתבו⁷⁹ שמ"מ יש לאשה להדר בבשר ומעט יין. ולענין אכילת בשר ביו"ט וחוה"מ לאשה בליל טבילה עי' הערה⁸⁰.

⁷⁹ כ"כ בקובץ פסקים ותשובות להגר"מ גרוס (שם), והגר"מ קארפ (הל' חג בחג שם) שפשוט שחייב להאכיל ולשמח לבני ביתו בכל מה ששמחים בו ודרך לשמוח בו ואף בבשר וכו"ל, ולא נצרכה אלא להקדים ליתן בשר למי שחייב בו על מי שאינו חייב בו כגון שאין לו מספיק לכולם, אזי האנשים קודמין לנשים ובנים קודמין לבנות בזה.

⁸⁰ יש פוסקים שכתבו דאף דאשה אינה חייבת באכילת בשר ברגל, מ"מ מקיימת מצוה באכילת בשר ביו"ט ובחוה"מ, ולכן אף שאין לאשה לאכול בשר ביום טבילתה, מ"מ ביו"ט ובחוה"מ מותר לה לאכול בשר, כיון שזו אכילת מצוה, והט"ז (יו"ד סי' קצח ס"ק כה) כתב כן גבי שבת ויו"ט, והפוסקים דלהלן הסכימו שה"ה בחוה"מ שיש בו מצוה, וכ"פ הגרש"ז **אויצרבאך** (שערי טבילה סי' לא אות ה), הגר"ש אלישיב (אוצרות הטהרה פ"ו הע' ככד*), ואשרי האיש חוה"מ פ"ז ס"ב), **הגר"ש וואזנר** (שיעורי שבה"ל יו"ד סי' קצח על ה"ט"ז שם ד"ה ובשבת), **הגר"נ קרליץ** (שלמי תודה סוכות עמ' תתז), **הגר"ע אויערבאך** (לבושי עז עמ' תקל סק"ג אות ז), **הגר"מ גרוס** (שיעורי טהרה פ"ב עמ' ש), **והגר"מ קארפ** (משמרת הטהרה סי' קצח סכ"ד בשעה"צ הע' 383 עמ' שפח) ע"פ רעק"א הנ"ל. מאידך, **בשו"ת יד הלוי** (חיו"ד סי' צ) כתב לאסור לאשה לאכול בשר בחוה"מ ביום הטבילה, דכיון שהט"ז אינו מתיר אלא בשבתות ויו"ט אין לנו להוסיף על דבריו ולהתיר גם חוה"מ, והביא שכ"כ בעיקרי הד"ט גבי פורים דאף דיש מצוה באכילת בשר בפורים מ"מ אין לאשה להקל לאכול בשר בפורים ביום הטבילה, וביאר **בשו"ת משנה הלכות** (ח"ז סי' צו) דס"ל לפוסקים הנ"ל דמש"כ הט"ז להתיר אכילת בשר בשבת ויו"ט, י"ל דדוקא בשבת דיש בו עונג התירו, אבל בפורים דאין בו דין עונג אלא רק שמחה, והרי אין שמחה לנשים בבשר אלא בבגדי צבעונין כמב' ברמב"ם (פ"ו מהל' יו"ט הי"ז), וא"כ אין לנו להתיר לה אכילת בשר בפורים, אלא שלפי"ז הקשה דא"כ גם ביו"ט יהיה אסור לה אכילת בשר משום דאין שמחתה בבשר אלא בבגדי צבעונין, וכתב דאולי משום דביו"ט כתיב "אתה ובנך וגו'" וכמ"ש השבולי דוד, וא"כ הגם דאשה אינה מחויבת בשמחת בשר מ"מ מכח שמחת בעלה הוא דחייב

(בסי' תעא ס"ג) שמצוה ללבוש בגדים נאים כמו בשבת, אין כוונתו על מהות הבגדים, אלא שצריך להתלבש כמו בער"ש, או שכוונתו שילבשם מבעוד יום כמו בער"ש, אמנם צריך שיהיו יותר טובים משל שבת⁸². ויש שכתבו⁸³ לבאר דברי הרמ"א שיש לחלק דבערב יו"ט אי"צ בגדים נאים יותר, ורק ביו"ט צריך שיהיו בגדים נאים יותר משבת. ובטעם הדבר

⁸² כן ביאר דברי הרמ"א בכף החיים (סי' תעא ס"ק מב) בשם המחזיק ברכה (סי' תעא אות ד).

⁸³ כ"כ בתוספת שבת (בסוה"ס בחידושו לסי' תעא).

⁸⁴ בארחות רבנו (ח"ה עמ' קה ס"י לא) הובא שהחזו"א והסטייפלר לא היה להם בגד מיוחד ליו"ט חוץ משבת, ולא הלכו אלא בבגדי שבת. ובקיצור הל' מועדים להגר"ש דבילצקי (הל' סוכות) כתב שבזמננו יש הרבה שמזלזלים בזה ואין להם בגדי יו"ט רק בגדי שבת ולא יפה הם עושים לעבור בקביעות על דין השו"ע, ואכן, בפסקי תשובות (מהדור' תשפ"א הע' 40) תמה מדוע אין העולם מקפידים על כך. אמנם הגרמ"מ קארפ (בהלכות חג בחג יו"ט ח"א פ"ב הע' 33) ביאר הטעם שאין מקפידים על כך, משום שמקור הדין הוא מהירושלמי (קידושין פ"ד סוף ה"ד) כמובא בב"י, והלא הירושלמי מיירי בבגדי נשים שע"ז הוא שכתב שאין שמין בבגדי נשים לחלוק, ובסוף מחלק הירושלמי דבגדי רגל חולקין, ובגדי שבת מיבעיא, אך כ"ז בשל נשים, דזהו דין השמחה לנשים כדאיתא בפסחים (קט). וברמב"ם (פ"ו מהל' יו"ט) "כיצד משמחן אנשים בבשר ויין ונשים בבגדי צבעונים", וע"ז הוא שנאמר שיש להם כלי רגל, וגם דשנינו (בסוף פרק אע"פ) "וקונה לה מנעל ממועד למועד", וברמב"ם (פי"ג מהל' אישות ה"א) כתב דקונה לה כפה ומנעל ממועד למועד, אך לגבי אנשים לא נזכר כלל דין שמחה בבגדים ורק בבשר ויין, ולכן לא הביאו הרמב"ם ושאר הראשונים רק דדין כבוד ועונג שווה ביו"ט כמו שבת שבכלל זה גם דין כסות נקיה, ויותר מזה לא מצינו ברמב"ם שצריך שבגדי יו"ט יהיו יותר נאים משל שבת, אבל לנשים שהשמחה שלהן היא בבגדי צבעונים, מצותן שיהיו בגדי יו"ט נאים משל שבת שהרי קונה להם לכבוד הרגל בגדים חדשים והן בגדי הירושלמי על בגדי הרגל לנשים, והוסיף, דמש"כ הבה"ט בשם המהרי"ל (והובא בביה"ל ד"ה כפי ממונו) שלכל הפחות יקנה מנעלים חדשים ליו"ט, צ"ע, דאף המהרי"ל קאי שם על נשים שכתב וז"ל: "אמר מהר"ש מצוה לשמח ברגלים הנשים בבגדי צבעונים וכו' והאנשים ישמחו בבשר ויין

שהעולם לא מקפידים על כך (מלבד אלו ההולכים עם פראק ביו"ט) שיהיו בגדי יו"ט יותר נאים מבגדי שבת, ע"י הערה⁸⁴. אמנם בחוה"מ אף שיש בו מצות שמחה, מ"מ אי"צ שילבש בגדים נאים יותר משבת, ורק בשבת חוה"מ יש שכתבו⁸⁵ שילבש בגדים נאים יותר משבת, ולכן ילבש הפראק שלובש ביו"ט.

וכו', ואם אין ידו משגת לשמוח בבגדים כך כלך יקנה לפחות זוג מנעלים חדשים לכבוד הרגל ואת בניו ישמח בקליות ואגוזים", עכ"ל, וכ"ז קאי על מש"כ שמשמחן לנשים בבגדי צבעונים וע"ז כתב שאין אין ידו משגת יקנה להם מנעלים חדשים, וגם הא"ר (המובא בביה"ל שם) הביא את דברי המהרי"ל דמנעלים לגבי נשים ודלא כהבה"ט ע"ש, ולכן כתב דודאי מדינא בגדי יו"ט לאנשים בכסות נקיה כשל שבת ואין חובתן יותר משל שבת, דעיקר שמחה נאמר בבשר ויין, וזהו כוונת הכל הפוסקים דכתבו דכבוד ועונג וכסות נקיה דיו"ט כשל שבת, והן דברי הרמ"א (סוסי' תעא), אך למאן דאפשר ליה להרבות בשמחה בודאי שפיר דמי, כיון דחזינן דבגדים הוי מידי דמשמח לנשים, ה"ה לאנשים בדאפשר, ובכלל קיום שמחת יו"ט הוא, ולכן בדאפשר הן נאים משל שבת, אך מדינא אין חובה בזה, ולכל זה רמז המשנ"ב במש"כ על דין זה דזהו דוקא אם ידו משגת לילך במלבוש מיוחד ליו"ט, עכ"ד ע"ש.

⁸⁵ מקור דברי המשנ"ב שכתב שטעם לבישת בגדי יו"ט נאים יותר משבת הוא משום מצות שמחה, הוא מדברי המג"א (סק"א), אבל לפי"ז הקשה הפמ"ג (סי' תקל א"א סק"א) דא"כ גם בחוה"מ יצטרכו ללבוש בגדי יו"ט דהא אית ביה דין שמחה, ומה טעם המהרי"ל שלבש בחוה"מ רק את הקט"א של שבת, ע"ש. ובזכרון שמואל להגר"ש רזובסקי (סי' לב אות ג) כתב ליישב את קושית הפמ"ג מ"ט אין מחויב בחוה"מ ללבוש בגדים יותר נאים משל שבת כמו בשאר יו"ט, דהא דאין לובשים בחוה"מ בגדים יותר נאים משל שבת הוא משום כבוד השבת, דהוה חסרון בכבוד השבת אם ילבש בחוה"מ בגדים יותר נאים, אבל ברגל עצמו לא הוה חסרון בכבוד השבת אם לובש בו בגדים יותר נאים ע"ש, וע"י מה שהקשה על תירוצו זה בס' ימי שמחה (סי' ל אות ח ובמהדור' ח סי' נא אות ז-ט), ולכן כתב ליישב קושית הפמ"ג וכ"כ גם בשלמי תודה להגר"ב צ' פלמן (על סוכות עמ' תתכח) דכיון שבחוה"מ אין בו דין כבוד רק דין שמחה, סגי שיהיו בגדי יותר טובים משל חול, ורק ביו"ט דאית ביה תרתי, גם דין כבוד

חיוב שמחה בבגדים נאים כשחל יו"ט במוצ"ש או בער"ש

יז. כשחל יו"ט במוצ"ש וצריך להחליף מבגדי שבת לבגדי יו"ט, כתבו הפוסקים⁸⁶ שלא ילבש את בגדי יו"ט ביום השבת סמוך לחשיכה, כיון שנראה כמכין משבת ליו"ט, אלא ילבשם מבעוד יום ויכוין בלבישתם גם לכבוד שבת, או שילבשם לאחר שחשיכה. ויש שהורו⁸⁷ שמותר רק אם ילבשם כאשר קם ממנוחת צהרים ומחליף את בגדי המנוחה בבגדים אחרים, וכן לגבי הבגד העליון, דאם אינו לובשו בביתו וכשיוצא מביתו סמוך לחשיכה בא ללבושו, מותר לו אז ללבוש את הבגד העליון של היו"ט. וכמו"כ יש שהורו⁸⁸ שמסתבר שמותר ללבוש פראק לכבוד יו"ט ולהחליט שהוא גם לכבוד שבת. אמנם יש שהורו⁸⁹ שמותר לכתחילה ללבוש את הבגדי

וגם דין שמחה, בזה צריך שיהיו בגדיו יותר טובים משל שבת כדי שיהא ניכר גם דין שמחה שיש בו יותר משל שבת, אבל בחוה"מ שאין בו אלא דין שמחה, סגי משום זה שיהיו יותר טוב משל חול, ולפי"ז כתבו דבשבת חול המועד שיש בו גם דין כבוד משום שבת וגם דין שמחה משום חוה"מ אכתי יתחייב לפ"ז ללבוש בו בגדי יו"ט שיהיו יותר טובים משל שבת, וולכן נהגו ללבוש פראק בשבת חוה"מ], וכ"כ בס' המועדים כהלכתם (סי' סג הע' כו) שבשבת חוה"מ חייב ללבוש בגדי יו"ט ולא בגדי שבת הרגילים, ועי"ש בס' ימי שמחה מה שהאריך בזה.⁸⁶ כ"כ הכף החיים (סי' תקט"ס"ק כג). וכן דעת הבן איש חי (פ' צו דיני ער"פ שחל בשבת ס"ד) והגרי"ש אלישיב (פסקי הגרי"ש להגר"י ישראלזון (או"ח ח"א עמ' קנה הע' 11) שמותר ללבוש הבגדי יו"ט בשבת בעוד היום גדול ולכוין לכבוד שבת, כי נהנה מהבגדים גם בשבת, וממילא אין איסור הכנה.

⁸⁷ כ"כ בס' ימי שמחה (מהדו"ח סי' מה אות ה) בשם הגר"צ פלמן שנקט לדינא שיש חשש הכנה בלבישת בגדי יו"ט בשבת, וכדי להינצל מחשש הכנה לא סגי אפי' אם לובש את הבגדים הרבה זמן לפני הלילה, כיון שאין דרך בשאר שבתות להחליף לבגדים אחרים באמצע השבת, ולכן כשמחליף לבגדי יו"ט באמצע השבת זה ניכר שמכין משבת ליו"ט, אבל אם הולך לישון בשבת בצהרים ופושט את בגדי השבת, כשקם משנתו יכול

יו"ט אפילו סמוך לסוף השבת, ואין בזה משום חשש הכנה, משום דכשלוש את הבגדי יו"ט בשבת הוא מכבד בבגדים אלו גם את השבת. אולם בער"פ שחל בשבת יש שכתבו⁹⁰ שיוכל לסמוך על המקילים, כי אם ילבש בגדי יו"ט עוד מערב שבת יש לחשוש שידבקו בו פירורי חמץ. וכ"ז מצד איסור הכנה, אבל למעשה הורו פוסקי זמננו⁹¹ שיש ללבוש את הבגדי יו"ט כבר מער"ש, שכן אם ילבשם רק ביו"ט יש בכך זלזול בכבוד השבת, ולכן אלו ההולכים עם פראק ביו"ט, ילבשו הפראק כבר בער"ש, וה"ה ביו"ט שחל בער"ש ישארו עם הפראק גם לשבת, דאם לא כן, זה זלזול בשבת שמראה שקדושת שבת פחותה, ולכן גם כשקם בבוקר בשבת צריך ללבוש הפראק, ורק אם יו"ט ושבת מופסקים ביניהם זה משהו אחר,

ללבוש בגדי יו"ט, דכיון שבין כך צריך ללבוש עכשיו בגדים, בזה שלובש בגדי יו"ט אין ניכר שמכין משבת ליו"ט. וכן הובא בקונטרס עמק הלכה (ח"ב סי' יג אות ו) בשם הגר"י צבי פרידמן דכאשר בלא"ה הוא מחליף בגדים או שבא ללבוש הבגד העליון, אין הדבר נראה כמכין.

⁸⁸ עי' בלוח ההלכות והמנהגים (תשע"ח עמ' 328 הע' 2) בשם הגר"נ קופשיץ.

⁸⁹ כן הורה הגר"י איערבאך (שולחן שלמה סי' תקט"ב בהגהה אות א).

⁹⁰ כ"כ הגר"מ קארפ (הלכות חג בחג יו"ט ח"א פ"ב סכ"ב) והפסקי תשובות (מהדו"ת תשפ"א הע' 43).

⁹¹ כן העיד הגר"ח קניבסקי (קובץ מבקשי תורה יו"ט עמ' ריב) בשם אביו הסטייפלר. וכן הורו הגרי"ש אלישיב (דרור יקרא עמ' שמו), והגר"ש איערבאך (תורת השמחה עמ' נד, ואלבא דשמואל מועדים עמ' לה), וכ"כ בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ד סי' נד), והגר"מ גרוס (נאות מרדכי על פסח תשפ"א עמ' סב אות לח), וכ"כ הגר"ש דבילצקי (קיצור הל' מועדים שבועות עמ' ה סט"ו) שהאחרונים האריכו בזה והסכימו שזאת הדרך המובחרת בכדי שלא לבוא בשבת לידי חשש איסור הכנה משבת ליו"ט, ושכן המנהג, וכן הביא בשם ספר חק ישראל (דיני ער"פ שחל בשבת) להגר"י וולץ שכתב שם תשובת המנחת יצחק דאין לזוז ממנהג העולם ללבוש בער"ש.

אך כשהם תכופים יש בזה זלזול בשבת אם יוריד הפראק.

מהו מצות השמחה המחייבת שמחה בה'

יח. כתב השו"ע (סי' תקכ"ט ס"ג) ולא נצטוונו על ההוללות והסכלות אלא על שמחה שיש בה עבודת היוצר. והאופן לשמוח שמחה שיש בה עבודת היוצר מבואר בראשונים⁹² שעיקר השמחה אינה בעבור היו"ט, אלא בעבור ה' לפרסם את כל הגדולות ואת כל הנוראות שהוא עושה עמנו לזכור בהם את הניסים והטובות אשר גמלנו, ואז בעיתים ההם ציונו לכלכל החומר בדבר השמחה הצריכה אליו. והיינו, צריך בכל מועד לשמוח בניסים

⁹² כן מבואר ברבינו יונה (בברכות ריש פרק אין עומדין דף כא: מדפי הרי"ף), ששם ביאר את דברי המדרש שיר השירים דאיתא שם (בפרשה א) וז"ל: רבי אבין פתח זה היום עשה ה' נגילה ושמחה בו, אין אנו יודעים כמה לשמוח אם ביום או בהקב"ה, בא שלמה ופירש נגילה ושמחה כך בהקב"ה, כך בישועתך כך בתורתך כך ביראתך, א"ר יצחק כך בכ"ב אותיות שכתבת לנו בתורה עכ"ל, וכתב רבינו יונה לבאר דברי המדרש וז"ל: מה שאמרו במדרש זה היום עשה ה' נגילה ושמחה בו, הוי אומר בה', כלומר אע"פ שזה היום הוא יו"ט ונעשו לנו בו ניסים ונפלאות ואנו שמחים בהם, אפילו הכי עיקר השמחה אינה בעבור היו"ט, אלא בעבור ה' לפרסם את כל הגדולות ואת כל הנוראות שהוא עושה עמנו עכ"ל. וכן מבואר בס' החינוך (מצוה תפח) ששם כתב וז"ל: "משרשי המצוה [של שמחת יו"ט] לפי שהאדם נכון על ענין שצריך טבעו לשמוח לפרקים, כמו שהוא צריך אל המזון ואל המנוחה ואל השינה, ורצה הקל לזכותנו וכו' וציונו לעשות את השמחה לשמו למען נזכה לפניו בכל מעשינו, והנה קבע לנו זמנים בשנה למועדים לזכור בהם את הניסים והטובות אשר גמלנו, ואז בעיתים ההם ציונו לכלכל החומר בדבר השמחה הצריכה אליו, וימצא לנו תרופה גדולה בהיות שובע השמחות לשמו ולזכרו" עכ"ל.

⁹³ ערך ימים טובים (בד"ה והנה). שם כתב שיש ביו"ט מצות ושמחת בחגך, ויתן אלו לבו דברים המעוררים שמחה של מצוה, ואח"כ (בד"ה אבל) כתב וז"ל: "אבל המיישרים ארחותם יתנו אל לבם דבר בעתו על מה הימים נזכרים ונעשים, ומה הגיע על ישראל בימים ההם בזמן

המיוחדים שנעשו לכלל ישראל באותו מועד, דהיינו בפסח בניסים שנעשו לכלל ישראל ביצי"מ, ובסוכות בענני כבוד שהיו לכלל ישראל, ויתכן שבסוכות יש לשמוח גם בשאר הניסים שהיו לישראל במדבר, ובשבועות במעמד הר סיני ונתינת התורה לכלל ישראל. וכן מבואר בפלא יועץ⁹³. ועוד כתב הפלא יועץ (ערך סוכה ד"ה עוד נלווה) בשם גורי האר"י שבחג הסוכות זמן שמחתנו השמחה הם סימן טוב לישראל שציונו לשמח שמחה של מצוה, והוא סימן טוב לכל השנה, שמי שיהא שמח וטוב לב ולא יצטער כלל בחג (הסוכות) הקדוש הזה, מובטח לו שתעלה לו שנה טובה ויהיה לעולם שמח.

הזה, ויעמיק במחשבות טהורות מה טוב חלקינו אשר בחר בנו מלך מלכי המלכים הקב"ה מכל העמים, ונתן לנו ימים טובים וכו', ורצה הקב"ה לזכות את ישראל עם בחירו לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, עד שציונו לשמוח ביום טוב, וכזאת החי יתן אל לבו ויעמיק במחשבתו באופן שא"א שלא לשמוח" עכ"ל, ומבואר בדבריו שמצות השמחה היא לשמוח בכל מועד ומועד בניסים המיוחדים שנעשו בו, וכן משמע מדבריו שהשמחה היא גם בזה שה' בחר בנו מכל העמים, ונתן לנו תורה ומצוות ומועדים טובים לשמוח בהם. וכתב בס' ימי שמחה (סי' ג אות ה) שידוע שאחד שאל את הגרא"מ שך זצ"ל בערב יו"ט איך אפשר להגיע לשמחה ביו"ט, ואמר לו שאת התשובה לזה ישמע בקידוש של ליל יו"ט, ואחר הקידוש אמר אותו אדם להגרא"מ שך שלא שמע בקידוש תשובה לשאלתו, ואמר לו הגרא"מ שך האם לא שמע את מה שאמרו בקידוש אשר בחר בנו מכל עם ורוממו מכל לשון וכו', והרי כשאומרים מילים אלו צריך לרקוד ולשמוח. וכ"כ ביסוד ושורש העבודה (ח"ב שער התשיעי פ"ה ד"ה אח"כ ילך) וז"ל: "אח"כ ילך לביתו לשלום בשמחת הלב מאוד ומאוד באהבת הבורא ית"ש ויתעלה שבחר בנו בלילה הזה להיות לו לעם סגולה מכל העמים כיום הזה שהוציאנו ממצרים, וכוונתו ית"ש ויתעלה בהוצאה זו, לקרב אותנו לעבודתו בתורתו ובמצותיו הקדושים, ועיקר עבודת האדם להשם יתעלה, היא שמחת הלב באלהותו ית"ש וזכרו לעד ובעבודתו, ועבודה תמה זו יכול האדם לקיים בכל עת ובכל רגע, ואינו מכיר בזה רק יוצרו ובוראו, והיא עיקר העבודה להשם יתעלה", עכ"ל ע"ש.

מי ששמח ביו"ט אבל לא שמח בה' אם קיים מצות שמחה

יט. בשו"ת כתב סופר⁹⁴ כתב דבמצות שמחת יו"ט אם לא מתכוון כי כן צווה ה' לשמוח ביו"ט הו"ל אכילת רשות לשם אכילה גסה, וע"כ כתיב ביו"ט ושמחת לפני ה' וכן דרשו מ"ו שמחת בחגך ולא באשתך ולא בשמחה אחרת אלא שיהיה לשם החג. ולכן כתבו הפוסקים⁹⁵ שכיון שקימ"ל שמצות צריכות כוונה, יש לו לכוון באכילתו למצות שמחת יו"ט, ולדעות שחציו לה' הוי נמי מדין קיום מצות שמחה דד"ת משמחין, גם יש לכוון לצאת בד"ת במצות שמחת יו"ט. הלכך כתבו הפוסקים⁹⁶ שמי ששמח בליבו אבל אינו שמח בה' כלל, כגון אדם שאינו שומר תורה ומצוות שאכל בשר או שתה יין, ולא שמח בה' כלל אלא בשאר עניני עוה"ז, שלא יצא ידי חובת מצות שמחת יו"ט כלל.

מחויב השמחה ביו"ט ליזהר מכעס הוא ואשתו וחינוך ילדיו ביו"ט

כ. יש שכתבו⁹⁷ שאדם שכועס ביו"ט או שנמצא במצב של עצבות ביו"ט, הרי זה היפוך מהשמחה, ועליו להשתדל להסיר מעל עצמו ענינים אלו ולהיות בשמחה, אך מ"מ לייסר ילד ביו"ט לחינוכו מותר דאין זה בניגוד לשמחת יו"ט, שהרי כתב הרמב"ם שנצטוונו על השמחה שיש בה עבודת היוצר אף שמבטל את הקטן משמחה. וכמו"כ יש שכתבו⁹⁸ שכיון שהבעל חייב לשמח את אשתו במועד, לכן היא חייבת לקבל ממנו ולהשתמח, שחיובה הוא מחמת שיעבודה לבעלה, שאם ישתדל לשמח אשתו, והיא לא תקבל השתדלותו, ותשאר עצבה, איך יערב לו שמחת יו"ט, הרי לתוגה יהפך לו, ולכן חייבת להכניס רוח של שמחה לבית, כדי שבעלה ישמח ביו"ט.

שבסוה"ס תשובה מא). ועיי"ש בס' ימי שמחה שהגר"ח קנייבסקי השיב לו בשאלה זו שהכל לפי הענין.
⁹⁷ כ"כ בחוט שני להגר"נ קרליץ (יו"ט פכ"ב עמ' קנח ד"ה ואדם וד"ה לייסר).
⁹⁸ כ"כ בשו"ת משנת יוסף להגר"ר יוסף ליברמן (חיי"ג סי' קעב ד"ה ולנכון) עיי"ש מש"כ בזה.

⁹⁴ סימן קז ובסי' לט הוכיח כן ממש"כ הרמב"ם לגבי מי שאינו מאכיל לעניים שאין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו שנראה שבשמחת כריסו אינו מצוה כלל.
⁹⁵ כ"כ בקובץ פסקים ותשובות להגר"מ גרוס (חודש אלול-תשרי עמ' צה אות יג).
⁹⁶ כ"ה הגר"מ שטרנבוך (כמובא בס' ימי שמחה מהדור' תשע"ד סוס"י א), וכ"כ לי הגרמ"מ קארפ (בתשובותיו

פרק ג' - דיני חיוב נשים וקטנים במצות שמחת יו"ט

האופן לשמח הקטנים בחג בזמננו

א. כתב השו"ע (סי' תקכ"ט ס"ג) "חייב אדם להיות שמח וטוב לב במועד, הוא ואשתו ובניו וכל הנלוים אליו, כיצד משמחן הקטנים נותן להם קליות ואגוזים". ומקור דברי השו"ע הוא מדברי הרמב"ם בהלכות יו"ט (פ"ו הי"ח), ושם הרמב"ם הוסיף "קליות ואגוזים" ו"מגדנות", ולשון הרמב"ם בספר המצוות (מצוה נד) הוא: "ולחלק פירות ומיני מתיקה לקטנים". ולכן כתבו הפוסקים⁹⁹ שבזמננו הכוונה על מיני מתיקה ומעדנים אשר הקטנים נהנים ושמחים בהם, וכן שאר דברים הגורמים להם הנאת הגוף. וכמו"כ כתבו הפוסקים¹⁰⁰ שמסתבר שצריך לתת להם שיהיה להם מיני

מתיקה כל יום מימי חוה"מ ולא רק ביו"ט, כיון שמצות השמחה היא כל יום מימי החג. ויש מפוסקי זמננו שהורו¹⁰¹ שקליות ואגוזים הוא לאו דווקא, אלא הוא רק דוגמא לדברים שהקטנים שמחים על ידם, אך אפשר לשמחם גם ע"י טיול וכדומה. ומאידך יש מפוסקי זמננו שהורו¹⁰² שאפילו אם הקטנים נהנים יותר מטיול צריך לשמחן דוקא ע"י קליות ואגוזים או מיני מתיקה וכיו"ב.

מאיזה גיל עד איזה גיל צריך לשמח הקטנים במועד

ב. יש מי שכתב¹⁰³ שהחיוב לשמח את בניו הקטנים במועד הוא מגיל חינוך. אמנם פוסקי

אפשר לשמח בשאר דברים המשמחים כטיול וכיו"ב, ואולי בזה גופא נחלקו פוסקי זמננו גבי קטנים אם אפשר לשמחם ע"י טיול, אמנם יש לדחות דהמחייבים למצות שמחה דוקא בשר ויין היינו משום דאין שמחה אלא ביין דכתיב "יין ישמח לב אנוש", משא"כ קטנים שמחים בכל דבר שמשמח אותם, ומש"כ בשו"ע קליות ואגוזים הוא לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט, אבל יתכן שיכול לשמחם גם בשאר דברים, ויל"ע.

¹⁰³ כ"כ בים של שלמה (ביצה פ"ב אות ה), כמו שהבין בדבריו בשו"ת תורת רפאל להג"ר רפאל מוולז'ין (סי' עט ד"ה והנה בתוספתא), אמנם כתב התורת רפאל דהא דמחויב לשמח קטנים בראוי להם לאו מדין חינוך, אלא כיון דהחיוב היא על הגדול לשמח בני ביתו ברגל ממילא הוא מחויב ג"כ לשמח בניו הקטנים, דהא כתיב ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך, ובניו ובנותיו הקטנים ג"כ בכלל, והיינו דאביהן מחויב לשמחן, והא דאיתא בחגיגה דקטנים פטורים משמחה, היינו דהם עצמם פטורים כמו שפטורים מכל המצוות כדקאמר שם, אבל על אביהן ודאי מטל החיוב לשמחן עי"ש. ועי' ביש"ש שם שציין לדברי התוספתא בערבי פסחים (ה"ג) דאיתא להדיא הקטנים ביו"ט בראוי להם דהיינו קליות ואגוזים, והביאו הב"ח ובהו"ב כתב ליישב קושיית הב"י (סי' תקכ"ט) שהקשה מנ"ל לרמב"ם החיוב לשמח בניו הקטנים בקליות ואגוזים, ולהנ"ל מקור דברי הרמב"ם ומהתוספתא. ובאמת שקושיית הב"י צע"ג, שהרי מלבד התוספתא דהביא

⁹⁹ כ"כ בשו"ת באר משה להג"ר משה שטרן (ח"ז סי' ג), וכ"כ הגר"מ גרוס (בקובץ פסקים ותשובות חודש אלול - תשרי עמ' צא), והגר"מ קארפ (הל' חג בחג יו"ט ח"א פ"ב סל"ה, וחווה"מ פ"א ס"ט), והפוסקים דלהלן.

¹⁰⁰ כן דעת הגר"ח קנייבסקי (סי' ימי שמחה סי' כא אות א ובמהדו"ח סי' מ אות א), והגר"מ גרוס (קובץ תשובות ופסקים שם). וכ"כ בס' המועדים כהלכתם (סי' סג ס"ד). ¹⁰¹ כן דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני חלק יו"ט פכ"ב אות ב), וכ"כ בס' ודרשת וחקרת בשם הגר"י זילברשטיין (הו"ד בס' ימי שמחה סי' כא אות ב ובמהדו"ח סי' מ אות ב), ועי"ש בס' ימי שמחה שכתב שכמדומה כן הוא דעת הגר"ח קנייבסקי. ועי' בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' קנד) שכתב שדוקא תוספת שמחה שבאה מחדוות היום מקיים שמחה כגון טיול לכבוד היום וכד', אבל לקנות ספר לקטן דלא שייך ליו"ט לא מקיים בזה החיוב.

¹⁰² כן דעת הגר"ש אלישיב (קיצור הל' יו"ט וחווה"מ להגר"י ישראלזון סעי' עז, ואשרי האיש פ"ב ס"ה), עי"ש. והנה לגבי אנשים נחלקו הפוסקים אם לחיוב שמחת יו"ט צריך דוקא בשר ויין דאין שמחה אלא ביין, או שיוצאים גם בשאר דברים המשמחים כטיול וכיו"ב וכמב' לעיל בפ"ב, ולדעת המחמירים שמצריכים דוקא בשר ויין, לכאור' גם בקטנים יש להחמיר דוקא בקליות ואגוזים ומיני מתיקה ולא בטיול ושאר דברים המשמחים, ואילו לדעת המקילים שיוצאים ידי חובת שמחת יו"ט גם בשאר דברים המשמחים, א"כ פשוט שגם את הקטנים

זמננו¹⁰⁴ הסכימו שהחיוב לשמח את בניו הקטנים הוא גם לפני שהגיעו לגיל חינוך, אך מ"מ כתבו¹⁰⁵ שצריך שהקטנים יגיעו לגיל שידעו מהו יו"ט, כיון שהמצוה לשמח את אשתו ובני ביתו הוא כדי שיהיה אצלם שמחת יו"ט, וקטן שאינו יודע מהו יו"ט נחשב מתעסק לגבי שמחת יו"ט ואינה כלום. ולפי"ז יש מי שכתב¹⁰⁶ שיתכן דמש"כ היש"ש שהחיוב הוא מגיל חינוך כוונתו שגיל חינוך

היש"ש, הרי שמפורש כן בירושלמי (פ"י ה"א) כמו שהביא התורת רפאל הנ"ל, וא"כ מה הקושיה מנ"ל לרמב"ם דין זה מאחר שדין זה מפורש בירושלמי ובתוספתא.

¹⁰⁴ כן דעת הגר"צ קרליץ (חוט שני יו"ט פכ"ב סוף אות א). וכ"כ לי הגר"ר אליעזר דינר (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה כד) ש"זה לא קשור לגיל חינוך אלא חיוב על האב לשמחם וכלשון השו"ע כיצד משמחן". וכ"כ לי הגר"ר פנחס שוב (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה כד) וז"ל: "שבפשוטו אין זה ענין חינוך כלל דבחינוך הוא צריך לחנך באופן דגם בגדלות תתקיים המצוה בכה"ג, אלא ענין לעורר השמחה לכל הנלוים, אמנם בס' המפתח לרמב"ם הובא ש' דהרי זה ענין חינוך, ולפי"ז בפשוטו הוא בן ט".

¹⁰⁵ כן הורה הגר"צ קרליץ (חוט שני שם), ובפסקי תשובות (מהדו' תשפ"א סי' תקכט הע' 72) ובס' ימי שמחה (סי' כא אות ד"ה ד"ה והנה עיקר ובמהדו"ח בסי' מ) כתבו לדייק כן מדברי המקור חיים לחוות יאיר (סי' תקכט ס"ב) שכתב וז"ל: "חרש שאינו מדבר ושוטה וקטן פטורים מן השמחה, ונראה לי דמ"מ על אביהם לשמחן כדאמרין הכא" עכ"ל, ומבואר בדבריו שיש חיוב לשמח גם שוטה וכן חרש שאינו שומע ואינו מדבר שהוא בגדר שוטה, ובפשטות מי שהוא שוטה לא הגיע לכלל הבנה של חינוך בשאר מצוות, אבל אם נאמר שהחיוב לשמח את הקטנים הוא משעה שהגיעו לכלל הבנה מהו יו"ט, י"ל שהמקור חיים דיבר על מי שאינו שוטה גמור ויש לו הבנה מהו יו"ט, עיי"ש. ובפסק"ת הוסיף טעם בזה שהחיוב אינו דוקא מגיל חינוך, אלא גם קודם הגיעם לגיל חינוך, כי שמחת האב אינה שלימה אם התינוקות אינם שמחים וטובי לבב ובכלל שמחת האיש שישמחו בני ביתו, ומקור דבריו מהגר"י פערלא על הרס"ג (בסוף מצוה לד, ובמצוה נח עמ' 504 ד"ה איברא) שכתב וז"ל: "ושמחת בניו ובני ביתו והעניינים משום חובת שמחה ידידיה דאין שמחתו שלימה אם אין כל בני ביתו והשרוים אצלו

לענין זה הוא משעה שהגיעו לבנה מהו ענין ושמחת יו"ט. ועוד כתבו הפוסקים¹⁰⁷ שצריך לשמח גם את בניו הגדולים הסמוכים על שולחנו. והחיוב לשמח את בניו הגדולים היינו דוקא בבשר ויין ולא בקליות ואגוזים¹⁰⁸.

חיוב נשים בשמחת יו"ט

ג. יש מח' בגמרא¹⁰⁹ בין אביי לרב זירא אם נשים חייבות במצות שמחת יו"ט מצד עצמן,

שמחים עמו וכו' וא"כ שמחת בני ביתו שמחתו היא עכ"ל, ומבואר בדבריו דטעם החיוב לשמח את אשתו ובני ביתו אינו חיוב בפני עצמו שחייבה התורה לשמח אותם, אלא טעם החיוב הוא כדי שהשמחה של האדם עצמו תהיה בשלימות.

¹⁰⁶ כ"כ בס' ימי שמחה (סי' כא אות ד ובמהדו"ח סי' מ אות ד), עיי"ש מש"כ בזה.

¹⁰⁷ כ"כ בחסדי דוד על התוספתא (פסחים פ"י ה"ג) דהא דאמרו שם שמשמח את בני ביתו ברגל ע"י יין מיירי בבניו הגדולים, וכ"כ בס' ימי שמחה (סי' כא סוף אות ו ובמהדו"ח סי' מ אות ו) בשם הגר"מ שטרנבוך והגר"ח קנייבסקי שצריך לשמח גם בניו הגדולים שסמוכים על שולחנו. ועיי"ש דמש"כ במהדו"ק בשם הגר"ח שאיי"צ לשמח את בניו הגדולים שסמוכים על שולחנו כיון שאינם תלויים בו, כבר חזר בו הגר"ח וכתב במהדו"ח בשמו שצריך לשמח את בניו הגדולים, עיי"ש.

¹⁰⁸ פשוט, וכ"כ בס' המועדים כהלכתם (סי' סג אות ד).

¹⁰⁹ בראש השנה (ו:) שם מבואר בגמ' שרב זירא הסתפק אם אשה עוברת בבל תאחר, וביאר הספק דכיון דאינה חייבת בראיית הרגל א"כ גם אינה עוברת בל תאחר, או דלמא כיון דחייבת במצות שמחת הרגל א"כ עוברת בבל תאחר, וא"ל אביי ותיפוק ליה שחייבת בשמחה וממילא עוברת בבל תאחר, ומקשה הגמ' ומי אמר אביי הכי, והאמר אביי (בקידושין לד:) אשה בעלה משמחה, והיינו דאינה חייבת במצות שמחה מצד עצמה אלא החיוב על בעלה לשמחה, ומתרתת הגמ' שאביי אמר זאת לדבריו דרב זירא שאומר שאשה חייבת במצות שמחה, אבל אביי עצמו סובר כמו שאמר בגמ' בקידושין שם שאשה בעלה משמחה, והגמ' בקידושין שם שואלת על אביי דא"כ אלמנה מה איכא למימר (שאין לה בעל שמחיוב לשמחה), ותיירץ אביי בשרויה אצלו, ופירש רש"י (שם ד"ה בשרויה) שלא נצטויה היא, אלא בעניה הכתוב מדבר, ונצטויה מי שהיא שרויה אצלו לשמחה משלו במאכל ובמשתה ובכלי פשתן, עיי"ש. והיינו דהחיוב

או שנשים אינן מחויבות במצות שמחת מצד עצמן אלא שהחויב מוטל על בעליהן לשמחן ביו"ט, ולהלכה נחלקו בזה הראשונים¹¹⁰,

לשמח באלמנה הוא על בעה"ב שמתארחת אצלו, שמחויב לשמח אותה ביו"ט.

¹¹⁰ **המאירי** (בר"ה ו: וקידושין לד: ד"ה אשה) מפרש שגדולי המחברים שפסקו שאשה חייבת בכל תאחר משום שהסיקו שדברי אביי במסכת חגיגה (ו.) שאמר גבי קטן שאמו חייבת לעלותו לירושלים משום שחייבת גם היא בשמחה עם בעלה, מוכיחים דלא כמסקנת הגמ' בר"ה דאביי עצמו לא ס"ל ורק אמר לדבריו דרב זירא, אלא דבאמת מוכח מחגיגה דאביי סובר דחייבת בשמחה כרב זירא. וכ"פ **החינוך** (מצוה תפח) שאשה חייבת במצות שמחה, וכפי שכתב **המנח"ח** (שם אות ב ד"ה והשמחה) ונקט כן גם בדעת הרמב"ם וכהשאג"א (המובא להלן), עי"ש. ואכן כן מבואר ברמב"ם **בהל' חגיגה** (פ"א ה"א) שכתב: "השמחה האמורה ברגלים היא שיקריב שלמים יתר על שלמי חגיגה ואלו הם הנקראים שלמי שמחת חגיגה שנאמר וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלהיך ונשים חייבות במצוה זו". ומבואר מדברי הרמב"ם שנשים חייבות במצות שמחה, ועי' בהערות דלהלן מה שהקשה הראב"ד ומה שביארו האחרונים. והשאג"א בספרו **בטורי אבן** (ר"ה ו.) באבני מילואים ד"ה אמר רבא) הביא ראיה לכך שנשים חייבות במצות שמחה מצד עצמן. [ומה שהקשה **השאגת אריה** (סי' סו) על הרמב"ם שהכלל הוא שההלכה כמו האמורא שהוא האחרון וא"כ היה לו לרמב"ם לפסוק כאביי שאשה אינה חייבת בשמחה מצד עצמה אלא החיוב מוטל על בעלה לשמחה, ולא היה צריך לפסוק כרב זירא, יעוי' **ביד מלאכי** (כלל קסז) שכתב בשם כמה ראשונים שכל מה שאמרו שהלכה כבתרא ואפי' תלמיד במקום שנחלק אם הרב הוא רק אחרי אביי ורבא, אבל קודם אביי ורבא אם נחלקו הרב והתלמיד הלכה כדברי הרב, ולפי"ז כיון שרב זירא ואביי בר"ה נחלקו שאביי שאל את רב זירא, ההלכה כרב זירא שהוא הרב, עי"ש]. וכן נקט **המהר"י קורקוס** (הל' מעשה הקרבנות פי"ד הי"ד ד"ה ואחד) בדעת הרמב"ם. וכן מבואר ברמב"ם **בהל' ע"ז** (פי"ב ה"ג) ששם כתב וז"ל: "וכל מצות עשה שהיא מזמן לזמן ואינה תדירה נשים פטורות, חוץ מקידוש היום ואכילת מצה בלילי הפסח, ואכילת הפסח ושחיטתו, והקהל, ושמחה, שהנשים חייבות". הרי להדיא בדבריו שנשים חייבות במצות שמחה. וכן מבואר ברמב"ם **בפירוש המשניות** (קידושין פ"א משנה ז) ששם כתב וז"ל: "הלא ידעת שאכילת מצה בלילי פסח ושמחה במועדים והקהל ותפילה ומקרא מגילה ונר חנוכה ונר

שבת וקידוש היום אלו כולם מצוות עשה שהזמן גרמא וכל אחד מהם מחויבות על הנשים כמו שהם מחויבות לאנשים", עכ"ל, הרי מבואר בדבריו שהשמחה במועדים נשים חייבות בו, והיינו כרב זירא. וכ"כ **הלחם משנה** (הל' מעשה הקרבנות פי"ד הי"ד) בדעת הרמב"ם **בהל' מעשה הקרבנות** (שם) שפסק שנשים עוברות בכל תאחר, ובהכרח שסובר הרמב"ם שנשים מצוות בשמחה ודלא כאביי. אמנם **הלח"מ** בהל' חגיגה (פ"א ה"א) כתב בדעת הרמב"ם שנקט להלכה כאביי שאשה בעלה משמחה, ומודה הרמב"ם לראב"ד בזה, רק כתב שנחלקו במה משמחה, שלפי הרמב"ם משמחה בשלמי שמחה, ולפי הראב"ד אף בשאר דברים וכתב שזהו כוונת הראב"ד בהשגתו (בהל' חגיגה שם), וכבר הקשו **בהרמוריה** (על הרמב"ם בהל' חגיגה שם), ובס' מקורי הרמב"ם **להרש"ש** (שם) שהלח"מ סותר עצמו, שבהל' מעשה הקרבנות כתב שהרמב"ם פוסק שנשים חייבות בשמחה, ואילו בהל' חגיגה פירש שהרמב"ם סובר שאשה בעלה משמחה, וכבר רמז לסתירה זו **בשו"ת רעק"א** (סי' א) עי"ש. ואכן, **הכסף משנה** (הל' חגיגה פ"א ה"א) נקט בדעת הרמב"ם שפסק כאביי, שכתב על מה שהקשה הראב"ד על הרמב"ם שאין הנשים חייבות בקרבן שלמי שמחה, אלא המצוה היא שהבעל ישמח את אשתו וכדעת אביי, ועי' כתב הכסף משנה שהרמב"ם והראב"ד לא נחלקו, וגם הרמב"ם סבר שעיקר המצוה היא על הבעל וכדברי אביי, אלא שלא ראה צורך לפרש שהמצוה על הבעל ולא עליה, ולכן כתב בסתמא שנשים חייבות במצות שמחה. אמנם **הכסף משנה** סותר עצמו שבהל' מעשה הקרבנות (פי"ד הי"ד) כתב בדעת הרמב"ם שפסק שאשה עוברת בכל תאחר, משום שהרמב"ם פסק כרב זירא, וכבר הקשה עליו **הלח"מ** (שם בהל' מעשה הקרבנות) איך כתב בדעת הרמב"ם שפסק כרב זירא בעוד שבהל' חגיגה כתב שהרמב"ם פסק כאביי, ונשאר בצ"ע, וע"ע מה שתמה על הכסף משנה **בשאג"א** (סי' סו). מאידך, הראב"ד בהשגותיו (בהל' חגיגה פ"א ה"א) פסק כאביי. ומה שהקשה **בלח"מ** (בהל' מעשה הקרבנות פי"ד הי"ד) על הראב"ד דאם פסק כאביי א"כ אשה אינה חייבת בכל תאחר, ומדוע א"כ הראב"ד לא השיג על הרמב"ם (בהל' מעשה הקרבנות שם) שפסק שאשה חייבת בכל תאחר, שלשיתו שפסק כאביי אשה אינה חייבת בכל תאחר, יעוי' **בערוך לנר** (ר"ה ו:) שכתב לבאר דמקור דברי הרמב"ם שאשה עוברת בכל תאחר הוא מדברי הספרי (פ' מטות) שהביא הרמב"ם בספר המצוות (עשה צד) שמרכים אשה לכל

תאחר כאיש בהקישא, והרמב"ן (בס' המצוות מצוה צד שם) פירש דברי הספרי גם לגבי כל תאחר דרגלים, שגם בזה אשה חייבת בבל תאחר, וכתב הערל"ן דאם בספרי מפורש שיש לימוד מהיקש שאשה עוברת בב"ת א"כ ע"כ צ"ל דר' זירא ואב"י לא ידעו לברייתא דספרי (וכתב שמצאנו הרבה פעמים שאמוראים לא ידעו ברייתות), אמנם הרמב"ם שפסק שעוברת בב"ת פסק כן משום הספרי הנ"ל, אלא שכתב שעדיין יש ב' דרכים לבאר דרשת הספרי, דהרמב"ן שם כתב בפירוש שהוצרכו להריבוי מהיקש בספרי משום שאשה אינה עולה לרגל, וא"כ מבריתא דספרי גופא מוכח ג"כ דאשה אינה מחוייבת בשמחה, וזו היתה קושיית הראב"ד, דאמנם לגבי בב"ת הוא מסכים עם הרמב"ם שאשה עוברת בב"ת משום ההיקש שבספרי, אבל על מש"כ הרמב"ם שחייבת בשמחה על זה קשה שזה נגד דעת אב"י, והדין בב"ת אינו קשור לחיוב שמחה דידה אלא שנתרבתה מ"מ לב"ת משום הדרשא בספרי, אך הרמב"ם למד בספרי דלא כהרמב"ן, אלא שזה היה עצם הגילוי בההיקש דהספרי, שאשה חייבת בב"ת משום שחייבת גם בשמחה ולכן איתא ברגלים, ולכן פוסק הרמב"ם דאשה חייבת בשמחה דלדידה ההיקש בספרי מכריח את שתי ההלכות גם שאשה בב"ת וגם שחייבת בשמחה, ולפי"ז מיושב למה לא השיג הראב"ד בהל' מעשה"ק עמש"כ הרמב"ם דאשה ישנה בב"ת ד"ל דעל דין זה מודה הראב"ד לרמב"ם ומצד דרשת הספרי, עי"ש, וכן ביאר הגרי"ש אלישיב (ס' הערות עמ"ס ר"ה ו: ד"ה ונראה). ובאבן האזל (הל' מעשה הקרבנות פי"ד הי"ד) פירש סוגיית הגמ' לדעת הרמב"ם והראב"ד, שמה שאמר רב זירא שאשה איתא בשמחה, ולכן יש צד לחייבה בב"ת אין כוונתו דוקא משום שמצד עצמה חייבת בשמחה, אלא אף אם צריכה לעלות לרגל משום שבעלה מחויב לשמחה, ג"כ איתא בב"ת כיון דעכ"פ צריכה לעלות לירושלים, ומה שהקשו בגמ' ומי אמר אב"י הכי והאמר אשה בעלה משמחה אינו על עצם דין כל תאחר, שזה ודאי שעוברת, אלא על מה שמשמע מדברי רב זירא שאשה עצמה חייבת בשמחה, עי"ז הקשו הא אב"י סובר שבעלה משמחה, עי"ש. ונמצא א"כ מבואר מדברי האבן האזל שאכן הרמב"ם פסק כאב"י שאשה אינה חייבת בשמחה אלא בעלה מחויב לשמחה, ואי"ז סתירה למש"כ הרמב"ם שאשה עוברת בבל תאחר. וכע"ז כתב לבאר בשו"ת דברי יציב (או"ח ח"ב סי' רכט אות ד ד"ה והיה אפשר) דאפשר לפרש הש"ס ברי"ה שם דא"ל אב"י ותיפוק ליה דהא איתא בשמחה וכו' שלדבריו דר"ז קאמר, דבעיית ר"ז היה כיון דליתא בראיה אינו בכלל ובאת והבאת, או כיון דאיתא בשמחה אם באה וכעין שכתב הרז"ה שם

שמחצית לבוא עמו אולי הוי ג"כ בכלל ובאה והבאה שיהיה שייך בב"ת, והקשה אב"י הא איתא בשמחה, דמה הספק הרי סו"ס היא באה, והש"ס דהקשה והאמר אב"י אשה בעלה משמחה, סבר דאב"י אמר דאיכא חיובא מצד עצמה, ומשני לדבריו דר"ז קאמר, ולא גרסינן וליה לא ס"ל, והיינו דזה גופא דקאמר אב"י אשה בעלה משמחה לדברי ר"ז קאמר, שראה שמסופק באשה, וע"כ דהאי חיוב שמחה היא רק כשנחצית לו לעלות, דאם חייבת מצד עצמה לא היה מסופק, ואפ"ה ס"ל לאב"י דחייבת בב"ת כיון דמ"מ באה, וזה לדבריו דר"ז, היינו שנסתפק רק באשה, וע"כ דעולה עמו ושייכא בהמצוה שמחויבת להמשך אחריו, ופשט אב"י דאף דאינה חייבת מצד עצמה איתא בב"ת, דמ"מ עולה דצריכה להמשך עמו, וזהו שאמר בעלה משמחה, ולפי"ז כתב שר"ז ואב"י לא נחלקו בעצם דין שמחה באשה, ואדרבא זה גופא דרך בעלה משמחה מבעיית ר"ז ידיע ליה, אלא דר"ז נסתפק כיון שאינה חייבת מצד עצמה, ופשט אב"י כיון דמ"מ חייבת להמשך אחריו ושייכא בהמצוה אימא בב"ת, ואתי שפיר דאף שהרמב"ם פסק כאב"י דבעלה משמחה, מ"מ פסק דאיתא בב"ת ומיושב מ"ש לח"מ, עי"ש, ומבואר מדבריו דגם רב זירא ס"ל כאב"י שאשה אינה חייבת בשמחה מצד עצמה אלא החיוב מוטל על בעלה לשמחה וממילא אין סתירה ברמב"ם. וכן מבואר באב"י עזרי (קמא הל' חגיגה פ"ב ה"י) שכתב שיש לדון בנשים מצד ב' חיובי שמחה, דין שמחת הרגל, וחיוב קרבנות שמחה, וכל מה שנשים פטורות ממ"ע שהז"ג אינו נוגע לחיובי קרבנות, שנשים חייבות בכולם, ולכן פוסק הרמב"ם דגבי קרבן האשה חייבת בעצמה, משא"כ גבי שמחת הרגל דאשה פטורה ורק בעלה משמחה בבגדי צבעונים וכו', ונמצא דהרמב"ם פוסק כאב"י דבעלה משמחה, ומ"מ לגבי בב"ת פסק דאשה עוברת בב"ת, משום חיוב הקרבנות שמוטל עליה, והספק דר' זירא היה אי לא מיחייבא בראיה, אם די בחיוב הקרבנות שעליה, אף שאין זה חיוב בעצם של ובאת שמה אלא רק היכ"ת לצורך ההקרבה, ואב"י בסוגיין פשיטא ליה שיש לחייבה מטעם זה, והרמב"ם פוסק כוותיה דאשה עוברת בב"ת מהאי טעמא, וגם פוסק דאשה בעלה משמחה במצות שמחת הרגל, אך מ"מ חייבת גם בקרבנות שמחה ומשו"ה מזהרת גם בבל תאחר, עי"ש, ובאב"י עזרי במהדורה חמישאה (ריש הל' חגיגה) כתב דס"ל להראב"ד דחיוב בב"ת באשה אינו משום שחייבת בשמחה, דכל הנדון בר' זירא ואב"י הוא לסברתם דרך מי שחייב בראיה או בשמחה עובר בב"ת, והחיוב תלוי ברגל ממש, אכן רבא (שם בגמ' בתחילת העמוד) שאומר שכיוון שעברו עליו ג' רגלים בכל יום עובר בב"ת, ס"ל שג"ר אינו משום שכשבא בעזרה חל

ודברי השו"ע סתומים¹¹¹, ולמעשה נחלקו בזה האחרונים¹¹², והכרעת המשנ"ב (סי' תקכט סקט"ו) שנשים חייבות במצות שמחת יו"ט.

עליו החיוב של הלאו, אלא שג"ר הוא רק שיעור זמן להתחלת חיוב ב"ת, וא"כ לגבי זה דחשיב זמן התחלת החיוב זה שייך גם באשה, שאין עצם החיוב תלוי בראיה ובשמחה, שהרי לרבא נמשך החיוב גם אחר ג"ר, אלא הוי זמן התחלת החיוב, וזה שייך גם באשה, אמנם ר' זירא ואב"י פליגי בזה וס"ל דהחיוב תלוי בראיה או בשמחה, אך להלכה כרבא שבכל יום עובר בב"ת, א"כ גם נשים חייבות בב"ת, ע"ש, ומבואר א"כ באב"י עזרי שהרמב"ם פוסק כאב"י וכמש"כ הכס"מ, וכן מבואר בשו"ת אבן ישראל להגר"י פ"י (ח"ז סי' סו ד"ה והנראה בזה) שהאריך לבאר דכל מאי שהסתפק רב זירא זהו לפי מה דהוי סלקא דעתך דחיוב כל תאחר הוא על איחור חיוב הבאה שהרגל מחייב, ולכן הסתפק באשה כיון שאינה בכל חיובי הרגל, אם יש בה חיוב דהבאה ברגל, ולזה אמרו דאם אשה אינה חייבת בשמחה ואינה בכלל בחיובי דרגל, גם בחיוב דוהבאתם שמה אינה, משא"כ לפי מה דמסקינן בגמ' (ר"ה שם בדף ז:): דבל תאחר הוא על איחור נדרו, בודאי גם אשה עוברת בכל תאחר אפי' אם אינה מחויבת בשמחה דאינו תלוי כלל בחיובי דרגל, אלא מצד חיוב הנדר ובוזה גם אשה מחויבת, וכתב שבזה מבואר היטב דעת הרמב"ם דפסק דאשה עוברת בכל תאחר אף אי קיי"ל דגמרא קדושין דאשה אינה מחויבת בשמחה, וכן מיושב היטב קושית הלח"מ על הראב"ד דפסק דאשה אינה מחויבת בשמחה, ואפ"ה לא השיג כאן על מש"כ הרמב"ם דאשה עוברת בכל תאחר, דלמסקנא דגמרא אינם תלויים זה בזה, וכן מיושב היטב גם קושית השאג"א מה שתמה על הראב"ד דס"ל דאשה אינה מחויבת בשמחה מסתמא דגמרא בנדרים דמבואר דאשה עוברת בכל תאחר, כיון דלמסקנת הגמרא לא תלוי כלל זה בזה ושפיר אשה עוברת בכל תאחר אף שאינה חייבת בשמחה וכמש"נ, וכן מיושב היטב סתירת הסוגיות דבסוגיא דנדרים מבואר דאשה עוברת בכל תאחר וממילא מבואר דאשה חייבת בשמחה, ובסוגיא דקדושין מבואר דאין אשה חייבת בשמחה, דהרי ביארנו דלמסקנת הגמרא אינו תלוי זה בזה ושפיר אמרינן דאשה עוברת בכל תאחר אף דאינה חייבת בשמחה, ע"ש מה שהאריך בזה. ולדבריו ג"כ נמצא שהרמב"ם פסק להלכה כאב"י כמש"כ הכס"מ ואין זה סתירה להא דאשה עוברת בכל תאחר. וע"ע מש"כ והביא בזה בס' פותח שעז (ר"ה ו: עמ' קכח-קלד) ואכמ"ל.

¹¹¹ השו"ע כתב (סי' תקכט ס"ב): "חייב אדם להיות שמח וטוב לב במועד, הוא ואשתו ובניו וכל הנלוים אליו, כיצד

וממילא גם אשה שאין לה בעל [גרושה או אלמנה] חייבת לשמח את עצמה, וכן מבואר במאירי¹¹³ שאף אשה שאין לה בעל חייבת

משמחן הקטנים נותן להם קליות ואגוזים, והנשים קונה להם בגדים ותכשיטין כפי ממונו" עכ"ל, ואם נדייק לשון השו"ע הרי שמתחילה כתב "חייב אדם להיות שמח וטוב לב במועד הוא ואשתו" ומשמע שגם אשתו חייבת להיות בשמחה, ומשמע קצת שהחיוב גם מצד עצמה, ואילו מלשון השו"ע בסוף שכתב "כיצד משמחן וכו' והנשים קונה להם בגדים ותכשיטין" משמע שהחיוב מוטל על הבעל לשמחן, אמנם אין הכרח דס"ל שהחיוב מוטל על הבעל, משום דגם אם ס"ל לשו"ע שהאשה חייבת מצה עצמה בשמחה, מ"מ צורת השמחה שלה היא ע"י בגדים ותכשיטים ולכן צריך בעלה לקנות לה כדי שגם היא תקיים מצות שמחה, אבל לא משום שהחיוב מוטל על בעלה לשמחה, ויל"ע, ועכ"פ אין הכרח מדברי השו"ע לכאן או לכאן, וצ"ע.

¹¹² בשו"ת רעק"א (בהשמטות סי' א) פסק שנשים אינן חייבות בשמחת יו"ט, אלא המצוה היא על הבעל שישמח אותה, אבל היא כשלעצמה אין עליה חיוב שמחה, כי היא מצות עשה שהזמן גרמא, אלא שכתב שיכולות לקבל על עצמן כחובה ככל מצות עשה שהזמן גרמא. אמנם נראה שרעק"א חזר בו ופסק (בגליון השו"ע יו"ד סי' א ס"ט) שנשים חייבות בשמחה ושכן דעת הרמב"ם ע"ש. ואכן, השאגת אריה (סי' סו) האריך להוכיח לדינא שנשים חייבות במצות שמחה מצד עצמן, וכן הוכיח בשאילת שמואל (סי' נא) מהתוספתא (חגיגה פ"א ה"ה) ומהגמ' (קידושין לה:), וכן נקטו המנח"ח (סי' תפח אות ב ד"ה והשמחה), והחסדי דוד (תוספתא חגיגה פ"א ה"ה) והדברי מלכיאל (ח"ב סי' עה אות ז) בדעת הרמב"ם שפסק הלכה כרב זירא שאשה חייבת במצות שמחת יו"ט מצד עצמה, וכן מבואר בכלי חמדה (פ' ויקהל אות א') שכתב דכל מצוה שנאמרה לתענוג ולשמחה נשים חייבות בה אף שהיא מ"ע שהז"ג, ע"ש.

¹¹³ שכתב (קידושין לד:): "וז"ל: "אשה חייבת בשמחה, לא להפקיעה מחיוב שמחה, אלא שעיקר חיובה מצד שמחת הבעל, ומ"מ לענין פסק אף אשה שאין לה בעל חייבת בשמחה". ועי' בס' נתיבות המועד (סי' ד אות ב ד"ה אולם) שכתב שא"א לומר כן, דהא זה גופא מה שאב"י חולק על רב זירא, והיינו דאשה אינה חייבת מצה עצמה, ולכן כתב שבע"כ צ"ל ע"פ מש"כ המאירי גופיה ב"ה (ו:): "וז"ל: "אשה שנדרה קרבן הואיל ואינה חייבת בראייה שהרי כתוב זכורך להוציא את הנשים אינה בכלל ובאתה שמה ואינה עוברת בכל תאחר, אעפ"י שבמסכת חגיגה אמרו שחייבת בשמחה ר"ל בשלמי שמחה שהוא

בשמחה. ובאופן זה י"א¹¹⁴ שהאשה עצמה מקיימת את מצות השמחה ע"י עשיית סעודה, ומה שאיתא בפסחים שאשה שמחה ע"י בגדי צבעונים זה נאמר רק על מה שהבעל צריך לשמח את אשתו. אמנם י"א¹¹⁵ שאף אשה שאין לה בעל צריכה ג"כ לשמח עצמה ע"י קניית בגדי צבעונים. ויש מי שכתב¹¹⁶ כמין פשרה בדעת הרמב"ם, דלעולם היא חייבת

מן השלש קרבנות כמו שיתבאר שם עקר החיוב אצל הבעל לפתותה לילך עמו כדי שתשמח עמו והיא חייבת להמשך אחריו, והוא שאמרו אשה בעלה משמחה כמו שביארנו במסכת חגיגה, אבל עיקר הקרבן אף של שמחה אינו אלא לבעל, ואין היא בכלל ובאת שמה הואיל ואין ביאתה לעיקר קרבן וכו', וכתב שמבואר מדבריו דאפי' אם נאמר שלפי אביי יש עליה חיוב שמחה, אין הכוונה שחייבת בקרבן שמחה, אלא הכוונה שמחוייבת להמשך אחר הבעל ולעלות לירושלים בכדי לקיים את החיוב שמחה של האיש שצריך לשמחה, ועי"ש בנתיבות המועד (באות ג) מש"כ בגדר החיוב נשים במצות שמחה, ולפי"ז יתכן דכוונת המאירי דנשים חייבות במצות שמחה שבלב אבל לא בניהוגי שמחה כמו שלמי שמחה ובגדי צבעונים שזה החיוב מוטל על בעלה לדעת אביי.

¹¹⁴ כן דעת הגר"ח קנייבסקי (ס' ימי שמחה סי' יט אות ד ובמהדו"ח סי' לד אות ד).

¹¹⁵ כן דעת הגר"מ שטרנבוך (ס' ימי שמחה שם). וכ"כ בס' ימי שבת ומועד (סי' לה אות יא ד"ה עוד נראה) בשם הגר"ר אביגדור נבנצאל שגם אשה שאין לה בעל צריכה לשמח ע"י בגדים. וכ"כ לי הגר"ר אליעזר דינר (בתשובותיו שבסוה"ס לה), והגר"ר פנחס שוב (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה לה).

¹¹⁶ כ"כ הגר"מ שטרנבוך (תשוה"נ ח"ד סי' קיד), עיי"ש בתשובה שכתב זאת להרב שורקין בביאורו לשו"ת רעק"א (עם ביאור אחיזה בעקב) בדעת הרמב"ם שאפילו נימא דבעלה משמחה, מ"מ חייבת היא בהמ"ע, אלא דחיובה רק עמו דוקא אבל עליה לבד אין מ"ע כשאר מ"ע, ולכן בקידושין (לד:) אמרינן שאי אפשר ללמוד מכאן לשאר מ"ע כיון שהאשה עצמה פטורה ורק עמו חייבת וכמ"ש, ולכן העלה הגרע"א דהואיל ואין החיוב שלה עצמי ע"כ אינה חייבת לחזור, ומש"כ בהלכות ע"ז שחייבת היינו עם בעלה דוקא (ע"ש בכס"מ ובלח"מ), והביא ראיה לדבריו, שהרמב"ם פוסק (בפי"ד דמעשה"ק הי"ד) שיש בל תאחר בנשים, ובר"ה ו: משמע שלאביי

בשמחה אולם רק עם בעלה, וכשעולה עם בעלה אז חייבת היא גם בשמחה דידה.

אם מהני מחילת האשה לבעלה לשמחה ביו"ט

ד. יש מפוסקי זמננו שהורו¹¹⁷ שאם האשה מוחלת לבעלה שלא יקנה לה בגדים מהני מחילתה ואין הוא חייב בזה, ואין זה נחשב כמבטל ומפסיד את המצוה. ומאידך, יש מפוסקי זמננו שהורו¹¹⁸ דלא מהני מחילתה,

דבעלה משמחה אין חיוב, ולכאורה קשה למה פוסק הרמב"ם שאשה חייבת בבל תאחר הלוא לכס"מ וללח"מ הנ"ל להרמב"ם בעלה משמחה (ע"ש בלח"מ), ולפמ"ש א"ש, שאם עולה עמו אזי האשה חייבת להביא קרבנותיה, ושפיר פוסק הרמב"ם שיש בל תאחר, והיינו כשעולה עמו היא חייבת להביא קרבנותיה עמה וכמ"ש, ובסוגיא דר"ה ו: דמשמע שאם בעלה משמחה אין עליה בל תאחר, לא קבע שכן האמת רק תמה אמאי סתם דחייבת והלוא לאביי עדיין איכא למיבעי אי יש בל תאחר, אבל אליבא דאמת גם לאביי חייבת כיון שחייבת עם בעלה, ומיהו נשאר בצ"ב באלמנה וגרושה לבד נימא שהן פטורין והרמב"ם סתם, עיי"ש. ולפי"ד בשיטת הרמב"ם נמצא שגרושה או אלמנה אינה חייבת במצות שמחה, אם כי נשאר בזה בצ"ב שהרמב"ם סתם ולא חילק, ולכן להלכה דעת הגר"מ שטרנבוך (ימי שמחה סי' יט אות ד ובמהדו"ח סי' לד אות ד) שאשה שאין לה בעל צריכה ג"כ לשמח עצמה ע"י קניית בגדי צבעונים.

¹¹⁷ כן דעת הגר"ש אלישיב (פסקי הגר"ש או"ח הל' יו"ט סכ"ב, וקיצור הל' יו"ט להגר"ר ישראלזון סע"ח, ואשרי האיש פ"ב ס"א), הגר"מ שטרנבוך (אליבא דהלכתא גיליון צד עמ' מ), והגר"ע אויערבאך (אמרי מאיר עמ' קטו, הו"ד באליבא דהלכתא גיליון צד עמ' מ). וכן דעת הגר"ש אויערבאך כפי שהעיד בנו הגר"ע (ס' ימי שבת ומועד סי' לה אות ד) שאביו מרן הגר"ש' וחמיו מרן הגר"ש'א קנו בגדים לנשותיהם בערך פעם בשנה, והם שמרו את הבגד שיהיה מיוחד ללבשו ביו"ט, ולא לבשו אותו בשאר שבתות השנה, וכנשאל הגר"ע מדוע הם לא קנו כל יו"ט בגד חדש, והשיב שהנשים שלהם מחלו על חיוב זה.

¹¹⁸ כן הורה הגר"נ קרליץ (חוט שני יו"ט עמ' קסא) דגדר המצוה של אשה בעלה משמחה אין הוא חיוב להטיב עם האשה, אלא חיוב של מצוה שהבעל צריך לשמחה, שהוא צריך להיות שמח, הוא ובניו ואשתו, והתכלית שתהיה האשה שמחה ע"י שבעלה ישמחנה, ואין זה מחיובי

דזהו חיוב של מצוה לשמחה. אמנם די שאומר לה שתקנה לעצמה לכבוד יו"ט מה שהיא רוצה¹¹⁹.

מנות, ולפי"ז ה"ה שנידון דידן, והגריש"א מיקל", ע"כ. ולא זכיתי להבין כוונתו מה ענין שמיטה להר סיני, הרי גבי משלו"מ שס"ל לרמ"א שם דמהני מחילה היינו לטעם המנות הלוי דס"ל דטעם מצות משלו"מ הוא כדי להרבות אחוה ושלום ורעות, וזה מתקיים גם ע"י ששולח לחבירו והוא מוחל לו, דסו"ס הירבה אחוה שלום ורעות, והחולקים שסוברים דלא מהני מחילה במשלו"מ היינו משום דס"ל כתר"ד דטעם מצות משלו"מ הוא כדי שיהיה סעודה לעניים ולכן תיקנו גם לעשירים כדי לא יתביישו והעיקר בשביל הסעודה, וזה לא מתקיים ע"י שמוחל לו, וכמב' בכת"ס (סי' קצו) שהביא המשנ"ב שם, משא"כ במצות שמחת יו"ט אף לדעת אביי והפוסקים דס"ל דאשה בעלה משמחה, מ"מ אין זה דין לשמחה כדי להרבות אחוה ושלום ורעות ביניהם, דא"כ לאשתו נדה יהיה אסור לקנות, ואף אין לומר דהחיוב לשמחה הוא ע"י שקונה לה והיא שמחה בזה שהוא חשב עליה וקנה לה בגדי צבעונים עד שנימא שאם היא מוחלת הוא כבר קיים המצוה בעצם זה שחשב ורצה לקנות לה אף שלא קנה לה בסוף, והטעם שאין לומר כן, משום דאין זה דין ב"קניה" שהרי יכול לתת לה כסף לקנות בגד והיא בעצמה תקנה הבגד ויצא בזה ידי חובה, ובהכרח שאין זה דין ב"קניה" אלא זה דין שהאשה שמחה בבגד שיש לה בחג, וממילא אם היא מוחלת על הבגד אזי אין לה במה לשמוח בחג וא"כ למאי מהני מחילתה, ולא דמי למשלו"מ דלטעם המנות הלוי העיקר הוא "הנתינה" ולא עצם השימוש במשלו"מ, וזה ברור. ונלע"ד דאף לדעת הגריש"א ודעימיה דס"ל דמהני מחילתה, מ"מ אין זה פוטר אותה מחיוב שמחה, אלא זה רק פוטר את הבעל שאין הוא מחויב לקנות לה בגד חדש, אבל ודאי שהיא צריכה לשמוח מצד עצמה בבגד שיש לה, אלא שלהגריש"א יכולה לשמוח בבגד ישן שיש לה כבר ליו"ט, אבל רק אם אכן תשמח בזה, דאם לא תשמח בבגד הישן במה תקיים מצות שמחה, מאחר שלהלכה פסק המשנ"ב כהשאג"א שאשה חייבת במצות שמחה מצד עצמה.

¹¹⁹ כ"כ באליבא דהלכתא (גיליון צד עמ' מ) בשם הג"ר זבולון שוב, וכ"כ הגרמ"מ קארפ (הל' חג בחג יו"ט ח"א פ"ב הע' 59 עמ' מח) דאם מבקש ממנה לקנות לעצמה ואינה רוצה לקנות ונותן כמה מעות לזה יוצא בזה ואינו מחויב לשמחה בעל כרחו, ושכן אמר הגר"ח קנייבסקי דסגי בזה שנתן לה מעות לקנות בגדים.

ושיעבודי הכתובה אלא הוא חיוב של מצוה, וע"כ אף אם האשה מוחלת לבעלה כגון שלא יקנה לה בגדים נאים ליו"ט, לא מועיל בזה מחילה, דזהו חיוב של מצוה וכנ"ל, וכן הורה הגרי"י פישר (הליכות אבן ישראל מועדים ח"א עמ' רלח) דאפילו אם האשה אומרת שהיא מוחלת אין זה בלב שלם וצריך לקנות לה מתנה לכבוד יו"ט, וכ"כ באליבא דהלכתא (גיליון צד עמ' מ) בשם הג"ר נתן קופשיץ, וכ"כ הגרמ"מ קארפ (הלכות חג בחג יו"ט ח"א עמ' מח) דאין מועיל כאן מחילת הנשים כיון שהוא חובה שלו לשמחה ומחילה אינה מביאה שמחה, ולזה כתבו הפוסקים דאם אין ידו משגת יקנה לכל הפחות מנעלים, וכ"כ בתורת המועדים (סי' תקכט ס"י הע' י אות ג' עמ' ח) בשם הגר"ח קנייבסקי שאם היא מוחלת אינו חייב לקנות לה בגד חדש אך הפסיד המצוה אבל חיוב אין לו. אמנם בס' בנתיבות ההלכה (חלק לח עמ' 283) כתב הרב שציגל בשם הגר"ח ק"ל דלא מהני מחילתה. והג"ר פנחס שוב כתב לי (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה כז) וז"ל: "א"י"ז חוב ממון אלא חלק משמחתו של האב וכדכ' לעיל על בניו, ואפי' את"ל דצריך משום מצותה לא מהני מחילה על מצוה, ואין לדון אלא לשיטות דהיא אינה חייבת כלל ונימא דה"ז גזירת הכתוב דצריך ליתן לאשתו דאז מהני מחילה, ולמעשה נלע"ד דלא מהני, אבל אם אינה רוצה בגד א"י"צ לכופה". ועי' בס' המועדים כהלכתם (סי' סג הע' טו) שכתב לתלות שאלה זו, במח' אביי ורב זירא אם האשה עצמה חייבת בשמחה או שרק על בעלה מוטל החיוב לשמחה (עי' בזה לעיל בסעיף הקודם בהרחבה), וממילא לדעת הראב"ד והכס"מ בדעת הרמב"ם שפסקו כאביי שהחיוב מוטל על הבעל לשמחן ואין להם חיוב עצמי, לפי"ז יכולה למחול לבעלה על חיובו, אך לדעת המהר"י קורקוס והלח"מ בדעת הרמב"ם וכפי שנקט לדינא השאג"א המנח"ח והדברי מלכיאל שהלכה כרב זירא שגם לאשה יש חיוב עצמי לשמוח, וממילא גם מי שאין לה בעל חייבת בשמחה, לפי זה אינה יכולה למחול לבעל על חיובו, ע"ש. אמנם נראה דיש לדחות, דאף לאביי שסובר שהחיוב מוטל על בעלה יתכן דלא מהני מחילה שלה על חיוב שיש לו וכמש"כ להדיא החוט שני דלא מהני מחילה אף למ"ד דהחיוב מוטל על הבעל. והג"ר אליעזר דינר כתב לי (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה כז) וז"ל: "עי' בשו"ע הל' מגילה סי' תרצה ס"ד ובמ"ב ס"ק כד דנחלקו הפוסקים במשלוח מנות לרעהו והוא מוחל לו אם יצא ידי חובת משלוח

אם יכול לשמח את אשתו בכלי בית וכד' או שצריך דוקא בבגדים

ה. יש מי שסובר¹²⁰ דשמחת יו"ט לנשים יוצאים יד"ח רק בקניית בגדים ותכשיטים ולא בקניית כלי בית וכלי אכילה וכדו'. אמנם שאר פוסקי זמננו¹²¹ הסכימו שיוצאים ידי חובה לשמח את אשתו גם בקניית שאר מתנות ככלי אכילה וכדומה. אלא שנחלקו איזה מתנות יוצאים ידי חובה, י"א¹²² שדוקא תוספת שמחה שבאה מחמת חדות היום היא בגדר שמחת יו"ט וחלק מהמצוה, כגון בגד חדש או פרחים לכבוד יו"ט, או רקידה או טיול לכבוד השמחה של היום שגורם הרחבת הדעת, אבל

¹²⁰ כן דעת הגרי"ש אלישיב (אליבא דהלכתא גיליון צד עמ' מא, וקוני' לקט הלכות יו"ט להגרי"א דינר פ"א הע' ד, ותורת המועדים סי' תקכט אות י). והגרי"א אליעזר דינר כתב לי (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה כח) דמדברי הביה"ל בסי' תקכט (ד"ה כפי) שכתב שאפי' כשאין ידו משגת מ"מ לכה"פ יקנה להן מנעלים חדשים, מוכח שדוקא צריך מה שתלבוש. אמנם לענ"ד אי"ז ראייה, דהביה"ל כתב מנעלים שהוא דבר שאשה שמחה בדרך כלל בבגדים ובכלל זה גם מנעלים, אבל אין מזה ראייה שאינה שמחה בדברים אחרים, ופשוט.

¹²¹ כן הורה הגר"שז' אויערבאך (שולחן שלמה סי' תקכט הע' ה, והליכו"ש מועדים ח"א פ"א א"ה הע' 4), וכ"כ הגר"ש וואזנר (שו"ת שבט הלוי ח"ח סי' קכד), וכן הורה הגר"נ קרליץ (חו"ט שני יו"ט פכ"ב אות ב עמ' קס), הגר"ח קנייבסקי (תורת המועדים סי' הע' י אות א), הגרי"י פישור (הליכות אבן ישראל מועדים ח"א עמ' רלז), הגר"ע אויערבאך (אמרי מאיר עמ' קיז), הגר"ר נתן קופשיץ (אליבא דהלכתא גיליון צד עמ' מא), הגר"מ גרוס (קובץ פסקים ותשובות חודש אלול-תשרי עמ' צא), הגר"מ קארפ (הל' חג בחג יו"ט ח"א פ"ב סל"ה עמ' מז), הגר"י זילברשטיין (סי' ימי שבת ומועד סי' לה אות ט), והגר"ש דבילצקי (קיצור הלכות מועדים סוכה פ"ב סק"ד), אלא שבאליבא דהלכתא (גיליון צד עמ' מא) הובא בשם הגר"ש דבילצקי דאף שיוצא יד"ח בקניית כלים או מכשיר חשמלי לבית, אולם בקניית פרחים אין יוצא יד"ח. והגר"ר פנחס שוב כתב לי (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה כח) וז"ל: "נלע"ד דאם האשה אינה רוצה בבגדים חדשים ותכשיטים ורוצה בכלי חדש המשמש, כגון כלי נוי או כלי המקל עליה עבודתה שפיר דמי, ואם

נתינת ספר שגורם אמנם חדוה ושמחה אבל אינו קשור עם שמחת היום דוקא, וכן מכשיר חשמלי דלא שייך ליו"ט לא מקיים בזה. אמנם כמה מפוסקי זמננו¹²³ הסכימו שיוצא יד"ח לשמח את אשתו גם בקניית מכשיר חשמלי. ויש מי שהורה¹²⁴ שהחויב לקנות לאשתו הוא רק בגדים, אבל מקיים מצוה גם אם קונה לה שאר דברים המשמחים. ואם האשה אומרת שמעדיפה שהבעל יקנה לעצמו חליפה חדשה כיון שהחליפה הישנה אינה מכובדת כבר, מאשר שיקנה לה בגד חדש, מפני שרוצה שבעלה יראה יותר מכובד בבית ובחוף, יש שכתבו¹²⁵ שרצונו של אדם זה כבודו ויוצא

האשה אינה רוצה בזה משום הלחץ והזמן אשר הם בו אי"ז ברור דהרי זה מכלל הוצאות יו"ט ודו"ק), ע"כ. ועי' בשו"ת משנת יוסף להגר"ר יוסף ליברמן (חי"ג סי' קעב) שכתב שאם אשתו אומרת שבמקום בגד ותכשיט יקנה לה תנור חדש, נראה שיצא בז שהרי לשון הרמב"ם (הל' יו"ט פ"ו הי"ח) הוא שלנשים קונה בגדים ותכשיטים נאים "כפי ממונו", ואם יש לו ממון גם לתכשיט וגם לתנור, אז חייב לתת לה תנור כמו שאר כלי בית, ובנוסף לכך תכשיט לשמחת יו"ט, ואם אין לו ממון לשניהם, אז התנור קודם שנחוף לה להנהגת הבית, ולתכשיט כבר לא נשאר כסף ואינו מחוייב ללוות לזה, עי"ש.

¹²² כ"כ הגר"ש וואזנר (בשו"ת שבה"ל שם).

¹²³ כן דעת הגר"שז' אויערבאך (שם), הגר"ח קנייבסקי (שם), הגר"ש דבילצקי (שם), והגר"ע אויערבאך (אליבא דהלכתא גיליון צד עמ' לט). ועי' בסי' ימי שבת ומועד (סי' לה אות ט) שכתב בשם הגר"י זילברשטיין שאפשר לשמח את האשה ע"י קניית ספר עם חידושים על התורה, כשהאשה מבינה אותם ושמחה בהם, כיון דכתיב פיקודי ה' ישרים משמחי לב, והיינו שתורה היא דבר המשמח, גם באשה שייך אצלה ענין זה של פקודי ה' משמחי לב, אך עי"ש שתמה על דבריו מדברי השאגת אריה (סי' סט) שכתב להדיא שבנשים אין פיקודי ה' ישרים משמחי לב, עי"ש.

¹²⁴ כן הורה הגר"מ שטרנבוך (אליבא דהלכתא גיליון צד עמ' מ, וס' ימי שמחה סי' יט אות א ובמהדו"ח סי' לד אות א).

¹²⁵ כ"כ בשו"ת משנת יוסף להגר"ר יוסף ליברמן (חי"ג סי' קעב), עי"ש, וכן הורה הגר"מ שטרנבוך (אליבא דהלכתא

בזה יד"ח, וי"א¹²⁶ שמסתבר שלא יוצא בזה יד"ח שמחה לאשתו.

אם צריך כל יו"ט לקנות לאשתו בגד חדש

ו. יש מפוסקי זמננו שהורו¹²⁷ שאם יש לאשתו כבר בגד מיוחד ליו"ט ואין לה צורך לקנות חדשים, ישמחנה בכל מיני שמחות שתשמח בהם, ואי"צ כל יו"ט לקנות לה בגד חדש.

גיליון צד עמ' מ) שאם היא אומרת שרוצה שיקנה לעצמו בגד שיראה יותר מכובד מהני כמו מחילה ועדיף טפי, דלמעשה יש לה גם שמחה מזה שקונה לעצמו בגד חדש.¹²⁶ כ"כ באליבא דהלכתא (גיליון צד עמ' מ) בשם הגר"נ נתן קופשיץ.

¹²⁷ כ"כ הגר"ש וואזנר (שו"ת שבט הלוי ח"י סוס"י פ), וכן דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני יו"ט עמ' קס) והגר"ש דבילצקי (אליבא דהלכתא גיליון צד עמ' מ) שאם יש לה כבר בגד ליו"ט, דבר פשוט דלא שייך חיוב בכהאי גוונא, וישמחנה ע"י דברים אחרים, וכ"כ בס' ימי שבת ומועד (סי' לה אות ד) בשם הגר"ד לנדו. והגר"ר אליעזר דינר כתב לי (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה כט) ש"לפי מש"כ בביה"ל (סוס"י תקכט) שאם אין ידו משגת יקנה להן מנעלים חדשים לכבוד יו"ט, מובן שאם גם מנעלים מיותר לה יכול לשמחה בדברים אחרים, ע"כ. ולא הבנתי איך הוציא כן מהביה"ל.

¹²⁸ כן דעת הגר"מ שטרנבוך (סי' ימי שמחה סי' יח אות ה עמ' קכו ובמהדור"ח סי' לג אות ה), אלא שדעתו (אליבא דהלכתא גיליון צד עמ' מ-מא) שמ"מ מקיים המצוה לשמח אשתו גם בשאר דברים, ורק שאין בזה חיוב, דכל החיוב הוא רק בקניית בגדים חדשים לאשתו, ובשאר דברים אינו חיוב אלא מצוה גרידא. וכ"כ בס' משמרת המועדות (סקי"ד) שאם קנה לה בגד המיוחד רק ליו"ט ומצפינה אותו מיו"ט ליו"ט ואינה לובשת בגד זה בשאר ימות השנה, אין זקוק לקנות לה בגד חדש לכל יו"ט כי עדיין יש לה שמחה עם הבגד המיוחד רק ליו"ט. ועי' בשו"ת משנת יוסף להגר"ר יוסף ליברמן (חי"ג סוס"י קעב) שכתב שיש לעיין עוד בחיוב זה של בגדים ותכשיטים לכל רגל, א"כ אם יקנה לה לכל רגל תכשיט, אז כשיגיע לגיל שבעים שכבר יעברו עליהם חמישים שנה מנשואיהם, שבהם ק"נ רגלים הנמצא כזאת שיהיו לאשה מאה וחמישים תכשיטים, או ק"נ בגדים, או אפי' חציים בגדים וחציים תכשיטים, ויש ליישב, עכ"ל. אמנם בס' ימי שבת ומועד (סי' לה אות ח) כתב בשם הגר"י זילברשטיין שאמר בשיעור שגם כשיש לאשה הרבה תכשיטים אפשר לשמחה ע"י קניית עוד תכשיטים עד

ויותר מזה י"א¹²⁸ דאם יש לה כבר בגד מיוחד ליו"ט גם אינו חייב לשמחה בשאר דברים וסגי שתשמח בבגד שיש לה. ומאידך, יש מפוסקי זמננו שהורו¹²⁹ שאפילו אם יש לה בגד מיוחד ליו"ט, עדיין חייב לקנות לה כל יו"ט בגד חדש, אלא א"כ היא מוחלת לו שאז אינו חייב. ויש מי שכתב¹³⁰ שאין כאן דין קנייה דוקא,

עשרים וארבע, ומקורו מדברי חז"ל שהביא רש"י (בשמות פל"א פסו' יח) על הפסוק "ככלתו לדבר אתו" וז"ל: "מה כלה מתקשטת בכ"ד קישוטים וכו'", אמנם העיר על דבריו דשם איירי על כ"ד סוגי תכשיטים [נוחלק מהם הוא חח ונזם טבעת עגיל וכומז הנזכר בבמדבר ל"א נ'] אבל לקנות מאותו סוג תכשיט כמה פעמים כגון כמה טבעות או כמה צמידים, זה לא מצינו שם.

¹²⁹ כן דעת הגר"ש אלישיב (לקט הל' יו"ט להגר"א דינר פ"א ס"ג הע' ד, ואשרי האיש פ"ב ס"א), הגר"ח קנייבסקי (סי' ימי שמחה סי' יח אות ה' עמ' קכו ובמהדור"ח סי' לג אות ה), הגר"ע אויערבאך (אליבא דהלכתא גיליון צד עמ' מ), והגר"א נבנצאל (סי' ימי שבת ומועד סי' לה אות ד). וגם הגר"ר פנחס שוב כתב לי (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה כט) וז"ל: "לענ"ד כנ"ל וצריך לקנות חדשים אם רוצה בכך, (ואולם יל"ע אם רוצה בבגד יקר כגון שמלה ובעלה רוצה בבגד אחר כגון מטפחת וכו', דהא מבואר בגמ' דבאר"י סגי בבגדי פשתן מגוהצין, דלכאור' אי"צ יותר ודו"ק בפרטי המציאות), וגאון אחד שיחי' כתב דאם יש לה בגדים כדבעי לה אי"צ לקנות כלל דהעיקר שתהא שמחה בבגדים, ולענ"ד לא נראה כן, ומ"מ בכלה שנישאת קרוב לחג לכאור' אי"צ לקנות לה דשמחה כל העת בחידוש בגדיה, (וגם בזה לא ברירא ליה דיתכן דצריכה לשמח משום היו"ט)", ע"כ.

¹³⁰ כ"כ הגר"מ קארפ (הל' חג בחג יו"ט ח"א פ"ב הע' 59), עי"ש שהוכיח כן מדברי הגמ' (פסחים קח.), דאף דלשון הרמב"ם בספר המצות הוא "וללבוש בגדים חדשים", ומשמע דשמחתן דוקא בבגדים חדשים, אמנם בגמ' שם איתא "ונשים במאי תני רב יוסף בבבל בבגדי צבעונים ובארץ ישראל בבגדי פשתן מגוהצים", ובתוס' שם כתבו "אבל בבבל לא היו בקיאים לגהץ כו", ומבואר מזה דבמקומות שבקיאים לגהץ א"צ לקנות חדשים אלא יכול לגהץ את הישנים וע"י הגיהוץ נראים כחדשים וסגי בזה, ולכן במקומותינו שיש ניקוי יבש ובקיאים בגיהוץ ובגדי מועד עדיין נראים כחדשים גם במשך כמה מועדים הרי זה נידון כארץ ישראל דסגי במגוהצים, וגם הביאו לדינא המאירי ומהרי"ל דין זה שיוצאין בבגדי פשתן

בזה בשמחה ביו"ט. ולכן יש שהורו¹³² שמי שנתן לאשתו כסף לקנות בגד ליו"ט, ומאיזה סיבה היא לא קנתה, בפשטות לא קיים המצוה, כיון שבפועל אין לה בגדים, וכמו"כ הורו¹³³ שאם הבגד התלכלך לפני יו"ט ואינו ראוי ללבוש ביו"ט הוה ליה כמו שנשרף הבגד, ולא קיים המצוה לשמח את האשה. אמנם דעת הרבה מפוסקי זמננו¹³⁴ שיוצא ידי חובה במה שקנה לה אף אם לא לבשה זאת במועד דזהו שמחתה. ויש מפוסקי זמננו שהורו¹³⁵ שאף

כתב שאם לא מתוקן כל צרכו כגון אפי' בד יקר לתפור בו בגד לא יצא בזה יד"ח שמחה.
¹³⁵ בקובץ פסקים ותשובות להגר"מ גרוס (חודש אלול תשרי עמ' צא אות ט) כתב דלפי מש"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' קנד) שדוקא תוספת שמחה שבאה מחמת חדות היום היא בגדר שמחת יו"ט וחלק מהמצוה, אבל מתנה שגורם אמנם חדות ושמחה אבל אינו קשור עם שמחת היום דוקא לא מהני, א"כ אם קנה לה בגד ולבשתו ביום הראשון ואינה יכולה ללבושה יותר ימים, לדעת השבט הלוי שאין השמחה ע"י שקבלה את המתנה אלא ע"י השתמשות הדבר חייב בדברים אחרים. אמנם ע"י בס' ימי שמחה להר"א רייכמן (מהדור"ח-תשע"ז בתשו' שבסוה"ס) והודפס בתשובות והנהגות על שבועות ויו"ט (מהדור' תשפ"ג עמ' שכג) ששאל את הגר"מ שטרנבוך (במכתב א' שאלה ב) דבאופן שקונה לה בגד לאשה, האם סגי בזה שיש לאשה שמחה בעצם קניית הבגד החדש, או צריך דוקא שגם תלבש את זה ביו"ט, והשיב הגר"מ: שהקנייה היא רק הכשר מצוה, והקיום בלבישה, ושוב נשאל (בשאלה ד') איך מקיימים את המצוה לשמח את האשה בחוה"מ באופן שהאשה לא לובשת בחוה"מ את הבגד שקנו לה ליו"ט, והשיב הגר"מ: שיש לה בגד הראוי לחוה"מ. ובמכתב ב' (שאלה א' תשוה"נ שם עמ' שכד) נשאל אם מהני לשמח את האשה גם ע"י כלים שלא משתמשים בהם ביו"ט, כגון מיקסר או שצריך דוקא כלים משתמשים בהם ביו"ט, והאם לכתחילה יש דין לשמח את האשה דווקא ע"י בגדים, והשיב הגר"מ: שבגדים משתמשים בהם כל החג וזה עיקר המצוה, וכן כלים אם משתמשים בהם כל ימי החג. ובמכתב ג' (שאלה ג) נשאל אם קנו לאשה בגד ליו"ט ובסוף האשה אינה לובשת בגד זה ביו"ט, האם יש על הבעל חיוב לשמחה ע"י דברים אחרים, והשיב הגר"מ: שמספיק שיש לה והמרבח משוכח. והנה לכאור' הגר"מ שותר עצמו שבתחילה

אלא העיקר הוא לשמוח בבגדים חדשים או מגוהצים כחדשים, ולכן במקומותינו שיש ניקוי יבש ובקיאין בגיהוץ, ובגדי מועד עדיין נראים כחדשים יוצאים בזה ידי חובת שמחה.

אם אשתו צריכה ללבוש הבגד החדש ביו"ט ואם צריך לקנות לה בגד חדש גם לחוה"מ

ז. יש מי שהורה¹³¹ שהקונה בגד לאשתו ליו"ט, צריך שיהא בגד הראוי ליו"ט עצמו, דאם אינו ראוי אלא לחול המועד, אע"פ שיקיים בזה מצות שמחה בחוה"מ, מ"מ חסר

מגוהצים, ולכן נראה דהעיקר בזה שכל שהנשים שמחות בבגדים אלו ונראין כחדשים יוצאים בזה יד"ח שמחה, ואין כאן דין קניה דוקא דהעיקר הוא לשמוח בבגדים חדשים או מגוהצים כחדשים, ע"ש.

¹³¹ כן הורה הגר"נ קרליץ (חוט שני יו"ט פכ"ב ס"ב).

¹³² כ"כ בס' ימי שבת ומועד (סי' לו אות א) בשם הגר"א אביגדור נבנצאל.

¹³³ כ"כ בס' ימי שבת ומועד (סי' לה אות ה) בשם הגר"ד לנדו.

¹³⁴ כן מובא בשם הגר"ש אלישיב והגר"ח קנייבסקי (ס' ימי שמחה מהדור"ח סי' לג אות יג) שגם באופן שדעת האשה ללבוש בגד זה רק לאחר יו"ט קיים הבעל בזה את המצוה לשמח את האשה, וכן דעת הגר"ש אויערבאך (שולחן שלמה הע' ה, והליכו"ש מועדים ח"א פ"א הע' 4) דאין זה דין בלבישה אלא דין לקנות לה ולכן אפי' קונה לה מיקסר שאינה יכולה להשתמש בו ביו"ט קיים המצוה, וכן דעת הגר"ש פישר (קובץ יחלק שלל ח"ז עמ' קלד במשנת השמחה פ"ד עיון השמחה אות ו) דיצא במה שקנה אף אם לא לבשה דזהו שמחתה. וכן דעת הגר"ש דבילצקי (אליבא דהלכתא גיליון צד עמ' לט). וכ"כ בשו"ת משנת יוסף להגר"ר יוסף ליברמן (חי"ג סימן קעב) שאפי' אם היא תשמח בבגד לימי החול, ה"ז ג"כ נכלל בשמחתה ע"י בגדים, דיכולה ללבושו בחוה"מ, ואין היא צריכה ללבוש את הבגד החדש ביום טוב ראשון דוקא, אלא היא רק צריכה להיות שמחה, ואשה טבע שמחתה הוא ע"י בגד חדש, אפילו בקיץ כגון בשבועות, אם יקנה לה בגד לחורף כגון לפסח, כשהיא צריכה את זה אז זו שמחתה, ע"ש. וכ"כ בקובץ פסקים ותשובות להגר"מ גרוס (חודש אלול תשרי עמ' צא) שע"פ המבואר בביצה (סו.) שכל שנאותין בו בחול משלחין אותו ביו"ט, והיינו שכל שהוא מתוקן כל צרכו וראוי לשימוש בחול אפילו שאינו ראוי ביו"ט משלחין ביו"ט דיש בזה שמחה, אבל

ואינה לובשת זאת בחוה"מ, מ"מ אי"צ לקנות עוד בגד לחוה"מ, משום דע"י קניית הבגד ליו"ט יש לאשה שמחה בזה כל המועד¹³⁶.

קניית בגד לשמחת יו"ט לאשתו נדה

ח. אף שנחלקו הפוסקים¹³⁷ אם מותר לקנות מתנה לאשתו נדה, מ"מ מותר לקנות לה בגד

דחייב באכילת שלמי שמחה כל ימי החג ה"ה בבגדי צבעונין, נפק"מ אם לא קנה קודם הרגל או אם נתקלקל ביו"ט וכו", ע"כ.

¹³⁷ **בכרתי ופלתי** (סי' קצה סק"א) כתב דמותר ליתן מתנה לאשתו נדה, וכ"פ **המחצה"ש** (שם סק"ג). אולם **בס' תפארת צבי למקו"ח** (סי' קצה סק"י) הוכיח מהמבוא בשו"ע (יו"ד סי' קצה ס"ג) שאסור לאיש לשלוח כוס של ברכה לאשתו נדה דמשמע שאין ליתן לה מתנה. וכתב **בס' סוגה בשושנים** (פכ"ג ס"ה) דאף להמקו"ח מסתבר דדווקא מתנה שיש בה חשיבות מיוחדת שמתברכת פרי בטנה, אבל סתם מתנה שאין בה חשיבות מיוחדת אפשר דהמקו"ח מודה להכ"פ דמותר. וכן הכריעו פוסקי זמננו שיש לחלק בין סוגי המתנות לפי המקום והזמן ולפי הענין, כמש"כ **הגר"ש וואזנר** (בשו"ת שבה"ל ח"ה סי' קטו וסי' קטז, וח"ו סי' קלו בהע' לסי' קצה ס"ב, ובשיעורי שבה"ל סי' קצה ס"ב אות ד ד"ה ובפלתי) דהעיקר כהפלתי דמותר ליתן מתנה ודבר הנצרך, אמנם מתנה מיוחדת לקירוב הלבבות כמתנה קודם יום הטבילה ממש פשוט דאסור, וכתב שיש לדעת לפי הענין אימתי אסור כה"ג, ועוד הוסיף (בשה"ל שם סי' קטו) דמותר לשלוח פרחים לבית לכבוד שבת שיש לזה מקור בש"ס (לג:) ובקבלה כשגם לב האשה שמח בזה, ואמנם בימי חול בדר"כ אפילו עם הארץ אינו שולח אלא בהגיע תור קירוב דעת ולכן בחול יש להחמיר אם לא סמוך לטהרתה ממש, וכן דעת **הגר"נ קרליץ** (חוט שני נדה עמ' רטו ס"ו ועמ' שמז ס"ו) דמותר לשגר לה פרחים לשבת או יו"ט או אחר לידה או ליום הולדת וכדו', וכ"פ **הדברי יציב** (שפע טהרה סי' קצה סק"א עמ' קסד) דסתם מתנה מותר ליתן, משא"כ מתנה יקרה שמראה חביבות יתירא אסור ליתן, וכ"פ **בעל המשנה הלכות** (**הגר"ר מנשה קליין**) בפסקי משנה הלכות (הל' טהרה פ"ה ס"ב עמ' מג) שאין ליתן מתנה לאשתו נדה, אבל מותר ליתן מתנת יום הולדת או יום נישואין וכדו' אם חל בימי נדתה, כיון שאין נותן את המתנה מחמת חיבה רק מחמת שזמנו באותו יום, וכן הוא ביסוד הטהרה משיעורי **הגרמ"ש קליין** (עמ' מג בתוספת טהרה הע' ב) שמותר ליתן מתנה בימי נדתה, וכ"כ בשיעורי טהרה **להגר"מ גרוס** (עמ' קלב) שיש סוגי

שאי"צ שהאשה תלבש את הבגד בפועל ביו"ט, מ"מ צריך שיקנה לה בגד כזה שראוי ללבישה ביו"ט, וה"ה אם קונה לה כלים חדשים צריך שיקנה לה כלים שמשמשים בהם בחג. ובאופן שקנה לה בגד מיוחד ליו"ט, אף אם בגד זה אינו מתאים ללבישה בחוה"מ

השיב שהקניה היא רק הכשר מצוה והקיום היא בלבישה, ובסוף השיב שמספיק שיש לה בגד אף אם לא לבשה קיים המצוה, אמנם נראה שדעתו דאף שאי"צ שהאשה תלבש בפועל את הבגד ביו"ט, מ"מ בעינן בגד שראוי ללבישה בחג, ולכן השיב שמהני גם לחוה"מ, משום שהבגד שקנה ליו"ט ראוי ללבישה בחוה"מ, וה"ה כשקונה לה כלים חדשים כתב שצריך דוקא כלים שראויים להשתמשות בחג ולא כלים חשמליים שאינה יכולה להשתמש בהם, ובהכרח צ"ל כן, דאם תאמר שצריך דוקא שתלבש הבגד בפועל ביו"ט, הרי יש אשה שלובשת בגד החדש ביו"ט רק כשהיא יוצאת מהבית, ואם בסוף היא לא יצאה מהבית האם נאמר שלא קיים המצוה, אלא ודאי דסגי בזה שיש לה בגד שיכולה ללבוש אותו וזה מספיק משמח אותה. וכ"ז מדיני החיוב של הבעל לשמחה, אבל אם קונה לה משהו אחר דעתו שמקיים בזה מצוה, כמו שהובא בשמו בגיליון אליבא דהלכתא (גיליון צד עמ' לט) שאף שעיקר המצוה שיקנה לה בגד ליו"ט, אולם אם קונה לה בגד לחוה"מ גם מקיים בזה מצוה, ואף אם קונה לה בגד ליום חול מקיים בזה מצוה, דלא גרע מקונה לה מכשיר חשמלי דיוצא בזה יד"ח דהרי יש לה שמחה מזה, עי"ש (בעמ' מ) דקניית מכשיר חשמלי אף שאי"ז חיוב מקיים בזה מצוה דהיא שמחה בזה.

¹³⁶ **כן הורה הגר"ש אלישיב** (שבות יצחק פסח פ"י אות ד). וכן דעת **הגר"מ שטרנבוך** (ס' ימי שמחה מהדר"ח בתשו' שבסוה"ס, והובא בתשוה"נ על שבועות ויו"ט-מהדר' תשפ"ג עמ' שכג מכתב א' שאלה ד) שמקיימים את המצוה לשמח את האשה בחוה"מ גם באופן שהאשה לא לובשת בחוה"מ את הבגד שקנו לה ליו"ט, משום שמ"מ יש לה בגד הראוי לחוה"מ. וכ"כ לי **הגר"ר אליעזר דינר** (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה ל) דמלשון השו"ע (סי' תקכט ס"ב) שכתב שחייב אדם להיות שמח וטוב לב במועד, משמע שאין הבל בין יו"ט לחוה"מ ומה שקנה בזה יוצא בזה. **והגר"ר פנחס שוב** כתב לי (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה ל) וז"ל: "זוכרת למה קיבלה הבגד ושמחה על היו"ט. ובר"ה ליכא דין דקניית כלים חדשים ובגדי צבעונין לנשים אף לשי' דאיכא מצות שמחה, ויל"ע לפי"ז דאפשר דה"ה בחוה"מ, מ"מ מסתברא דכאן

חדש לשמחת יו"ט¹³⁸, ויש מי שמחמיר שבאשתו נדה רק יאמר לה שקנה ותקבל אחר המועד¹³⁹. אמנם באופן המקובל שהוא נותן לה כסף והיא קונה בעצמה את הבגד לכו"ע מותר.

אם אין ידו משגת לקנות לאשתו בגד חדש

ט. כתב הביה"ל (סי' תקכט ד"ה כפי) בשם הא"ר בשם מהרי"ל שאם אין ידו משגת לקנות לאשתו בגדי צבעונים, יקנה להם לכל הפחות מנעלים חדשים לכבוד יו"ט. ואם אין ידו משגת גם לקניית מנעלים חדשים הורו פוסקי

מתנות שעיקרם משום קירוב לבבות וכמו נתינת מתנה ביום טבילתה או כשמצרף למתנה דברים של קירוב וחיבה בכתב או בעל פה דודאי שאסור, אבל עצם נתינת מתנה לאשתו נדה נקטינן לדינא כמש"כ הכפלתי ומחצה"ש שמותר. וכ"כ בלבושי עז להגר"ע אויערבאך (סי' קצה אות ו ד"ה ומ"מ עמ' תב) שודאי שאין דין שבימי נדה תהיה האשה עצובה, ויכול לדבר עמה כמו בימי טהרתה ולשבחה על מעשי ידיה, ולכן מותר לשגר לה מתנות, דלא אסרו קירוב דעת, אלא קירוב המביא לידי ערוה, וכ"פ בבדי השולחן (סי' קצה סק"י), וכ"כ בחיי הלוי להגר"י וואזנר (סי' קצה סק"ח עמ' שיד) דמה שנהוג ליתן מתנה כשכא מדרך, נראה דיש להקל בזה, כיון דכן הוא הדרך להביא איזה מתנה, וא"כ אם יבוא לביתו ריקם יהא נראה בזה קצת קפידא, וממילא יש לומר דהכוונה בהבאת המתנה אינו רק להסיר חשש קפידא, ועכ"פ אינו מוכח מזה שיש בזה ענין של קירוב הדעת, ומזה הטעם, מקילין ליתן מתנה, לאחר שנולדה לה בן או בת, עי"ש. אמנם דעת הגרי"ש אלישיב (אוצרות הטהרה בתשו' שבסוה"ס תשו' יב עמ' תתקג, ואשרי האיש יו"ד ח"א פכ"ח אות סב) דנתינת מתנה לאשתו נדה לאו מילתא דפשיטא היא דשרי דלמטרת חיבה אסור, ולכן הורה (פתחי דעת ח"א פ"ז הע' כא עמ' קמא) שלדינא אסור ליתן מתנות בימי נדותה, ועי"ש באוצרות הטהרה שעובדא הוה באחד שרצה שיתירו לו ליתן מתנה לאשתו בנדותה כיון שהיה לה תקופה קשה שהיו העצבים מתוחים עד כדי לקיחת כדורים, ועי"ש שיקנה לה מתנה יועיל מאד להרגיעה ויגרום שלום בית וכו', אולם מאידך גיסא יגרום יותר לקירוב מסתם מתנה באחר, והורה הגרי"ש"א שבאמת אסור מחמת האי טעמא, אולם יכול לשלוח לה ע"י אחר, דהיינו, בצירוף שזה צורך גדול כנ"ל, לכך אפשר להתיר בכה"ג ע"י אחר. ובפתחי דעת (שם) הוסיף שה"ה שיש מקום להקל במתנה שעומדת לשימושי הבית, וכ"כ הקנה בושם (הל' נדה סי' קצה בביאורי השו"ע סק"ו עמ' ו) שלמעשה לכתחילה צריך להחמיר בזה אם לא בשעת הצורך והדחק שאז אפשר שיש להקל כהפלתי, וכ"כ במשמרת הטהרה להגר"מ

קארפ (ח"ב סי' קצה ס"ק קכז עמ' שטו) שכיון שנחלקו בזה הפוסקים יש להחמיר, ולכן כתב שיש להימנע מלקנות לה במיוחד בחנות מנת מאכל מכובדת או ספר עם הקדשה כמתנה מיוחדת עבורה שאינה רגילה בזה בימים אחרים לפי שבזה נותן דעתו עליה, מלבד קניית פרחים לכבוד שבת דלכו"ע מותר דאי"ז משום חיבה אלא משום כבוד שבת, אבל כתב שלכו"ע אין לקנות לה בשמים לסוך גופה או קישוטים לגופה בימי נידותה שאין לך קירוב הדעת והרגל דבר גדול מזה, אמנם כתב (שם) ובביאור הלכה שם סוף אות מז) ע"פ דברי הראב"ן והפוסקים שאם יודע באשתו שהיא קצת רחוקה ממנו בדעתה בימי טומאתה יכול לקנות לה מתנה ביום השביעי לרצותה שתטבול ומצוה נמי איכא בזה דכל מה שעושה כדי לרצותה בכך לא חשיב הרגל דבר, וכ"כ הגר"ש דבילצקי (בשולי הסכמתו לס' שערי טהרה) דמש"כ בספר דאם יודע שאשתו לא טבול בזמנה ונותן לה מתנה כדי לקרב אותה אליו ולפייסה לתשמיש אסור דאין לך קירוב דעת גדול מזה, אינו מוכרח כלל, ומה יעשה כשאין לו עצה אחרת, וכ"כ המשנה הלכות (שם) שביום הטבילה מותר לתת לה מתנה כשרוצה לפייסה, אמנם כאמור הגרי"ש"א והשבט הלוי והשיעורי טהרה מחמירים בנתינת מתנה ביום הטבילה. ועי' בס' ארחות מתנה (עמ' תקיג) שכתב שיש לעורר שכשנותן מתנה אף באופן המותר ורוצה לצרף דברי חיבה יזהר שלא יכתוב דברי הרגל שאסורים, וזה ברור שאין המדובר בדברי הערכה גרידא על מעשיה הטובים, אלא דברי שבח הקשורים לתשה"מ וקירבה, אבל דברים המשמחים אדרבה ראויים בימים אלו שבלא"ה היא בצער וראוי לשמחה, עי"ש.

¹³⁸ כן דעת הגרי"ש אלישיב (פתחי דעת נדה ח"א פ"ז הע' כא עמ' קמא, ואשרי האיש יו"ד ח"א פכ"ח אות סב), וכ"כ בתשובת רבי אביגדור הלוי נבנצאל (עמ' שסז). וכ"כ בס' טללי טוהר (פ"ד ס"ט) דלא מצינו דלא יקנה לאשתו נדה מתנה ביו"ט, וע"כ שלא הוי משום חיבה אלא משום המצוה שרי.

¹³⁹ כן דעת הגר"ח קנייבסקי (אליבא דהלכתא גיליון צד עמ' מא).

זמננו¹⁴⁰ שבזמנינו שתכשיט מלאכותי יותר זול מנעליים אפשר לצאת בזה ידי חובה לשמח את אשתו אם יש לאשתו שמחה מזה. והשיעור שצריך להוציא עבור זה הוא כמה שדרך להוציא עבור קניית מתנה שמוציא עבור בני ביתו¹⁴¹. אבל אינו חייב ללוות כסף כדי לקנות דברי שמחה אלא כפי מה שיש לו עתה¹⁴². ובאופן שאין אפשרות לקנות לאשתו בגד חדש לפני יו"ט, יש מי שחידש¹⁴³ דאפשר לקיים המצוה לשמח הנשים ע"י שיתנו להם כסף בשווי של בגד, ותקנה הבגד אחר היו"ט, דמה לי הן מה לי דמיהן.

אם צריך לקנות בגד חדש גם לבנותיו הגדולות

י. כתבו הפוסקים¹⁴⁴ דגם לבנותיו הגדולות צריך לקנות להם בגד כמו לאשתו כיון דאינם שמחות בקליות ואגוזים ונכללים במש"כ בגמ'

¹⁴⁰ כן הורו הגר"ש אלישיב (אשרי האיש פ"ב אות א), והגר"ח קנייבסקי (ס' ימי שמחה ס' יח אות י ובמהדור"ח ס' לג אות י, ובנתיבות ההלכה חלק לח עמ' 289) שבכה"ג יקנה משהו אחר כמו בגד פשוט או תכשיט. ¹⁴¹ כ"כ בס' תורת המועדים (ס"י הע' י אות ב) בשם הגר"ח קנייבסקי שכן מסתבר, ועי"ש בשם כמה רבנים שסוברים שכיון שרק הוא יכול לגרום שמחה לב"ב לכן הוא מחויב להוציא ע"ז כסף, וע"כ דינו ככל מצות עשה שצריך להוציא ע"ז עד חומש.

¹⁴² כ"כ בשו"ת משנה שכיר (סימן ריא). אמנם בבן איש חי (בספרו בן יהודע פסחים קט.) משמע שיש חיוב ללוות אם יהיה לו מהיכן להחזיר.

¹⁴³ כ"כ בס' ימי שבת ומועד (ס' לו אות ב) בשם הגר"י זילברשטיין. ועי"ש שהורה כן בשנת תש"פ שהיתה מגיפה בעולם (קורונה), ולפני יו"ט הרבה חנויות היו סגורות, והיו כאלו שלא הספיקו לקנות בגדים לרגל, ולכן הורה שיתנו כסף בשווי הבגד וכו"ל, ועי"ש מש"כ לפקפק על דבריו.

¹⁴⁴ כ"כ הגר"מ שטרנבוך (ס' ימי שמחה ס' כא אות ו ובמהדור"ח ס' מ אות ו, וקובץ יחלק שלל ח"ז פ"ג ס"ו בשמחה ברורה סק"י עמ' קלא). וכ"כ לי הגר"ר אליעזר דינר (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה לא) שמלשון השו"ע שכתב חייב אדם להיות שמח וטוב לב במועד הוא ואשתו וכל הנלוים אליו, משמע גם בנותיו הגדולות שהם בכלל הנלוים אליו. וכ"כ לי הגר"ר פנחס שוב (בתשובותיו

נשים בראוי להם, ואין לו לחשוש מהוצאה זו שהרי הם בכלל הוצאת שבת ויו"ט דחזור. וי"א¹⁴⁵ שיתכן שאם בנותיו הגדולות שמחות במיני מתיקה די בזה. ולענין חיוב נשים בבשר ויין ביו"ט עי' מש"כ לעיל בפ"ב סט"ו.

אם מצות עונה בכלל שמחת יו"ט

יא. כתב הט"ז¹⁴⁶ שבכלל מצות "ושמחת אתה וביתך" הוא מצות עונה, ואפילו אינה טהורה לישן באותו חדר ג"כ שמחה היא לה. ויש שכתבו¹⁴⁷ דודאי לא גרע משבת דהוא מתענוגי שבת, כמ"ש בשו"ע (ס' רפ). אמנם מבואר במשנ"ב (ס' רמ סק"ז) שלפי האריז"ל יש לימנע מזיווג בלילי יו"ט ראשון דפסח ובליל שבועות וב' ימים של ר"ה ובליל שמיני עצרת ושמח"ת, וי"א¹⁴⁸ שבכ"ז יש לימנע גם בליל

שבסוה"ס (תשובה לא) שבנותיו הגדולות לא גריעא מעניים וכו' דצריך לשמחם.

¹⁴⁵ כ"כ בס' ימי שבת ומועד (ס' לה אות יא ד"ה עוד נראה) בשם הגר"ר אביגדור נבנצאל.

¹⁴⁶ סימן תרלט סק"ט. ואף שבחיי אדם (נשמת אדם כלל קמז סק"א) כתב לפקפק בזה, מ"מ בסו"ד מביא שכדברי הט"ז כן הוא בסמ"ק (ס' רפה) שמצות עונה בכלל שמחת יו"ט, עי"ש.

¹⁴⁷ כ"כ בשו"ת דברי יציב (או"ח ח"ב ס' ערד).

¹⁴⁸ בכה"ח (ס' רמ סק"ה) כתב שכן נראה מהכתבים, וכ"כ בטהרת ישראל (ס' רמ ס"א) בשם כמה ספרים, ובאור צדיקים (ס' כז ס"א). אמנם בשו"ת אז נדברו (ח"ג ס' נד אות ד) כתב דמדקדוק לשון המשנ"ב יש לימנע דוקא בליל יו"ט א' אבל בליל יו"ט שני אין להחמיר, שהרי משום זה כותב המשנ"ב ליל א', וכה"ח מחמיר בזה שלא לצורך ולפעמים מביא זה לידי קולא, ומסתברא כן שהרי אנו בקיאים בקביעת החודש, ואינו אלא משום מנהג אבותינו ולא שייך זה לענין הקבלה, אבל בב' ימים דר"ה דהוי כיומא אריכתא וע"פ זוהר וכמובא בספרים דהוי שניהם אמת ויום א' הוי דינא קשיא ויום ב' הוי דינא רפיא, וחסד ד' שנתן בלב חכמי ישראל לעשות עוד יום כמוש"כ בס' יערות דבש לכן כתב המשנ"ב בסימן תקפא (ס"ק כו) בשם האחרונים דע"פ קבלה בשתי הלילות אסורים בתשמיש, עי"ש. וע"ע מש"כ במשנ"ב משנה אחרונה שם (ס' תקפא על המשנ"ב סק"ו).

יו"ט שני שלהן, וי"א¹⁴⁹ גם ליל הושענא רבא, ונחלקו המקובלים¹⁵⁰ גבי ליל שביעי של פסח, אבל בליל יו"ט ראשון דסוכות ובחזה"מ לכו"ע מותר ומצוה לשמש. ולענין תשה"מ בסוכה עי' הערה¹⁵¹.

לעזוב את ביתו לצורך נסיעה לרבו במועד

יב. מבואר בגמרא (סוכה כז:) שצריך להיות בביתו ביו"ט ולשמוח עמם כדכתיב (דברים פי"ד) "ושמחת אתה וביתך", ולמסקנת הגמ' אף שיש חיוב הקבלת פני רבו ברגל, מ"מ זה רק כשחוזר מרבו באותו יום ויוכל לשמוח עם

¹⁴⁹ כ"כ בא"ר (סי' רמ סק"א), ובבאר היטב (סי' רמ סק"ד) בשם השיוכנה"ג (בהג' הטור סי' רמ סק"א), ובאור צדיקים (סי' כז סי"א) לימנע מלשמש בעשיית ובליל הושענא רבא.

¹⁵⁰ בא"ר (שם) מביא בשם עולת התמיד ליוהר גם בליל שביעי של פסח שלא לשמש. אמנם בכה"ח (סי' רמ סק"ה) כתב שבלי"ז של פסח מותר הזיווג, וביותר מזה כתב הברכ"י (סי' רמ סק"ג) שע"פ הסוד יש חיוב גדול בזיווג בליל שביעי של פסח, וכן הוא בשער הכוונות (ריש דרוש יב מדרושי פסח פ"ו ע"א).

¹⁵¹ הט"ז (סי' תרלט סק"ד) הוכיח שקיום עונה מותר בסוכה מהגמ' (סוכה כה:) שחתן ושושביניו פטורים מסוכה, ואין לחייבם לעשות חופה בסוכה, לרבא משום צער חתן, פירש"י שהמקום צר ופתוח שאין לה אלא שלש דפנות ובוש לשחק עם כלתו עכ"ל, משמע דתשמיש המטה מותר בסוכה. והאחרונים הביאו דברי הט"ז להלכה (א"ר שם סק"ח, וברכ"י שם סק"ג, וערוה"ש שם ס"ד, וחיי"א כלל קמז ס"ב), וכן פסק הביה"ל (סי' תרלט ס"ד ד"ה אבל) שמותר לשמש בסוכה, משום שאינו נקרא תשמיש בזוי דהוא בכלל תשבו כעין תדורו, וגם בעצם לא מקרי תשמיש בזוי במה שהוא מקיים מצות עשה של פריה ורביה ועונה. וכ"כ בא"א בוטשאטש (סי' תרלט). וכ"כ הבכורי יעקב (סי' תרלט סק"ח) והבן איש חי (פ' האיזנו אות ט) בשם כתבי האריז"ל (פרי עץ חיים סוף שער חג הסוכות דף קמז טור ג) שמותר לקיים עונתו בסוכה. מאידך, בכה"ח (סי' תרלט סק"ב) ובדעת תורה למהרש"ם (סי' תרלט) הביאו מש"כ בשו"ת בית דוד (סי' תמד) בשם הש"ך על התורה (מגורי האריז"ל פ' אמור ד"ה סוכה) שאין לקיים מצות עונה בסוכה, וכן הביא הבית דוד בשם ס' אמת ליעקב בחלק שו"ת רבי יוסף גיקאטילה (סי' ז), ואם כי שהבית דוד מסיק להלכה

בני ביתו, אבל אם לא חוזר באותו יום לא ילך. וכן מבואר בערוך השולחן (סי' תרצו ס"ג) שאין נכון לצאת מביתו ברגלים (למרחקים יותר מיום אחד) דכתיב "ושמחת אתה ובנך וביתך". אמנם הרמב"ם (בפ"ה מהל' ת"ת ה"ז) הביא הדין שחייב אדם להקביל פני רבו ברגל והשמיט מסקנת הגמ' שתלוי אם חוזר באותו יום או לא, וכתב הכסף משנה שתנאי זה נאמר רק לדעת רבי אלעזר, אבל לדעת רבנן חייב להקביל פני רבו ברגל אף אם לא חוזר באותו יום. ולפי"ז כתבו הפוסקים¹⁵² שאם

להתיר, מ"מ למעשה חושש מאור הלבנה החודרת לסוכה ואפילו מאור הכוכבים כתב שיש ליוהר, ולכן היה מורה לאיסור, עי"ש. אמנם עי' במשנ"ב (סי' רמ סק"ט) שאם אין הלבנה מאירה עליהם להא אע"פ שמאירה לבית מותר רק שנכון להאפיל בטליתו, (ובפרט בסוכה שמכוסה היטב בסכך אין חשש בזה), ולכן נקטו כל הפוסקים הנ"ל להתיר. ועי' בשו"ת משנת יוסף להג"ר יוסף ליברמן (ח"ו סי' קכ אות ו) שכתב לחלק, דמי שבטוח בעצמו לקיים מש"כ הט"ז שבשעת תשמיש ידבק מחשבתו בדברים קדושים עליונים כמש"כ הראשית חכמה, הוא יכול לסמוך על הט"ז להתיר לעצמו קיום העונה בסוכה, דהט"ז לשיטתו מתיר באופן שכתב בסי' ג ועל אופן זה הביאו האחרונים דברי הט"ז להלכה, אבל מי שאינו בטוח שאין לו שום הנאה, שצריך להסב לרוח אחרת מהשכינה, כמו"כ אל יעשנה בסוכה אשר שם השראת השכינה, עי"ש. ועי' בפסקי תשובות (מהדור' תשפ"א סי' תרלט הע' 47) שכתב ע"פ הבכור"י (סק"ח שם) שמ"מ לשחק בעלמא בלא לקיים עונתו בודאי יש לימנע דפוגם בקדושת הסוכה.

¹⁵² כ"כ בשו"ת שבט סופר (או"ח סי' יז), ובשו"ת משנה שכיר (ח"ב סי' ריא), ובשו"ת דבר יהושע (ח"א סי' ז אות ד), וכ"כ בס' אהלך באמיתך לבעל הבצל החכמה (לד, יד) גבי חג השבועות דמותר לו לעזור ביתו אף כשלא הולך להקביל פני רבו ברגל, ומ"מ כתב המשנה שכיר דמש"כ דיכול לילך לקבל פני רבו ברגל אף באופן שאשתו אינה מסכמת לזה ועושיית מריבה איתו, על סמך דבשובו לביתו יפייסה בדבר מצוה, נראה דלא הוי כלל בכל מקום ובכל עת, ורק מיירי בידוע ומכיר באשתו שטבעה להתפייס אח"כ בזה, ואף אם לפי שעה תעשה מריבה אתו אל יחוש לזה כיון דסופה להתפייס, אבל במי שידוע באשתו שהיא עקשנית ושללא תתפייס בנקל כל כך ותעשה עמו מריבה

בחג השבועות וכדומה, הרי זה ברשות נשותיהם דאדעתא דהכי נישאו להם שתמחול לו חיובו לשמחה ברגל ואין אשתו יכולה לטעון לא קבלתי עלי שיהיה חסיד ופרוש.

רוצה לנסוע לרבו ולקיים מצות הקבלת פני רבו ברגל, מותר לו לעזוב ביתו לצורך זה ויקיים מצוות ושמחת אתה וביתך ע"י שיקנה לה דבר הגון שישמח אותה יותר מכפי ממונו שחנן אותו השי"ת. וכמו"כ יש שכתבו¹⁵³ שאלו הנוהגים מדור דור לנסוע לרבותיהם

הוא רק למצוה מן המובחר, אבל מעיקר הדין סגי לשמחה בבגדים ותכשיטים.

גדולה על זאת שהלך מביתו בלא דעתה, בודאי אל יעבור מדעתה כי גדול השלו' ששמו של הקב"ה וכו', עי"ש.
¹⁵³ כ"כ בשו"ת משנת יוסף להג"ר יוסף ליברמן (ח"ז סי' ק) עי"ש שכתב דהחיוב לשמח עם אשתו בביתו ברגל

פרק ד' - פרטי דינים בחיוב לשמח את העניים ביו"ט

שהצדקה מצלת מן הפורענות וע"י שמובטח שלא יבוא עליו פורענות יש לו שמחה שלמה ברגל. ולפי טעם זה נמצא דהחיוב לשמח את העניים אינו רק בעניים השרויים אצלו אלא כל העניים וכסתימת לשון השו"ע. **ולמעשה יש מי שהסתפק**¹⁵⁷ בזה להלכה אם יוצא מצוותו במה שנותן להם לפני החג כדי צורכם בחג ואפילו אם אינם שרויים אצלו בחג לאכול על שולחנו, או דעיקר המצוה מקיימין כשאוכלים אצלו דוקא אבל בנותן להם קודם החג אף שמקיים בזה מטרת המ"ע מ"מ את המ"ע כצורתה לא קיים כה"ג, ולבסוף מסיק להלכה דבשרויים אצלו מוטל עליו חיוב לשמחה, וכשאינן לעני בחג לשמוח לעצמו אלא על שולחנו אז חייב מה"ת להזמין, דזהו מ"ע דשמחה, אבל כשעדיף להם להיות בביתם לבדם, אז המ"ע היא לשמחם משלו, ע"י שיתן להם כדי צורכם לאכול בביתם. ויש שכתבו¹⁵⁸ שעדיף שעני יאכל אצלו לקיים בזה שמחת יו"ט וכלשון הרמב"ם הנ"ל, וכשהעני מעדיף לאכול בביתו מקיים בזה שנותן לו מערב יו"ט ויאכל בביתו.

גדר חיוב שמחת העניים ביו"ט

ב. בשו"ת בנין שלמה (ח"ב או"ח סי' כה) חקר בעיקר גדר גר יתום ואלמנה, האם מעיקר הדין

טעם המצוה לשמח את העניים ביו"ט והנפק"מ באיזה עניים

א. כתב השו"ע (סי' תקכט ס"ב): "וחייב להאכיל לגר ליתום ואלמנה עם שאר עניים". וכתב הגר"י פערלא על הרס"ג (סוף מצוה לד ומצוה נח עמ' 504 ד"ה איברא) דטעם החיוב לשמח את העניים ביו"ט, הוא משום דאין שמחתו שלמה אם אין כל בני ביתו והעניים השרויים אצלו שמחים עמו, דשמחת בני ביתו והעניים הכל בכלל שמחת האדם עצמו שהוא שמח בשמחתם, ומטעם זה מבואר בדבריו שהחיוב לשמח את העניים הוא דוקא את העניים השרויים אצלו בביתו¹⁵⁴. וכן מבואר בפנים יפות¹⁵⁵ שהחיוב לשמח את העניים ברגל הוא רק את העניים שסמוכים על שולחנו. אמנם מסתימת לשון השו"ע הנ"ל משמע שהחיוב לשמח את כל העניים באשר הם ולא דוקא עניים השרויים אצלו¹⁵⁶. ואכן **בחכמת שלמה** (סי' תקכט ס"ב) כתב שהטעם שחייב לשמח את העניים ביו"ט הוא בעבור העשיר בעצמו, כי הקב"ה רוצה שישמח האדם ביו"ט שמחה שלמה, והרי אמר התנא באבות ואל תתיאש מן הפורענות, א"כ אין לו שמחה שלמה פן ח"ו יבוא עליו איזה רעה, לכך צוה הקב"ה לתת צדקה לעניים ברגל, וידוע

¹⁵⁴ שכ"כ שם: "אלא צריך לשמח באכילתו וכו' ואת הלוי והיתום והאלמנה ש"בביתו" עכ"ל. הרי שזה דוקא היתום והאלמנה השרויים בביתו, והיינו דזיל בתר טעמא, דכיון שטעם החיוב לשמח העניים הוא משום שאין הוא שמח אם אין העניים שמחים עמו, א"כ זה שייך רק בעניים השרויים בביתו ששייך שיהיה שמח בשמחתם, משא"כ שאר עניים שאין שרויים בביתו לא שייך טעם זה.

¹⁵⁵ על התורה (דברים טז, יד) עה"פ "ושמחת בחגך" שם כתב וז"ל: "והנה מה שכתבה התורה גבי לוי אשר בשעריך ולגבי שאר העניים אשר בקרבך", כי בגר יתום ואלמנה אין חיוב לשמחם רק כשהם בביתו, כמשמעות הגמ' (קידושין לד:) דאמרו באלמנה השרויה אצלו, אבל

הלויים שהם בעלי תורה דכתיב יורו משפט ליעקב וכו', צריך לשלוח להם גם לביתם, עכ"ל. ומבואר בדבריו שסובר שהחיוב לשמח את העניים הוא רק בעניים שסמוכים על שולחנו, ורק את הלוי יש חיוב לשמחו גם כשאינו סמוך על שולחנו, וצריך לשלוח לו לביתו.

¹⁵⁶ ועי' מש"כ בזה בהרחבה בס' ימי שמחה (סי' כו ובמהדו"ח סי' לט).

¹⁵⁷ כן הסתפק הגר"מ שטרנבוך (מועו"ז ח"ו סימן קטו) עי"ש.

¹⁵⁸ כ"כ הגר"מ גרוס (בקובץ פסקים ותשובות חודש אלול-תשרי עמ' צג).

חייבים בשמחה רק מכיון שאין להם משלהם הוטל החיוב על העשיר לשמחם משלו, או דילמא כיון שאין להם הם פטורים מצד הדין, אלא שכל ששרויים אצל הבעה"ב אז מוטל עליו לשמחם, ונפק"מ היכא שהבעה"ב פטור ממצות שמחה כגון שהוא אבל (לשיטת הבה"ג שאבל דוחה השמחה) דאם אינם חייבים אלא מוטל על בעה"ב לשמחם כאן שהוא גופיה פטור ודאי אינו צריך לשמחם, אולם אם מצווה שיוכלו לקיים את חיובם הכא נמי חייב, ועי"ש שתלה חקירה זו במח' התוס' והרא"ש.

אם גם עני חייב לשמח את העניים ביו"ט

ג. עני שאין לו מאתים זוז אבל יש לו בשר ויין כדי לשמוח ביו"ט ויש לו אפשרות לתת קצת מזה לאחרים, יש מי שהורה¹⁵⁹ שגם עני כזה מחויב לשמח את העניים ביו"ט.

אם אשה אלמנה או נשואה חייבת לשמח את העניים ביו"ט

ד. אשה גרושה או אלמנה שיש להן ממון הורו פוסקי זמננו¹⁶⁰ שגם הן חייבות לשמח את

העניים ביו"ט, וה"ה אשה נשואה שיש לה ממון משל עצמה חייבת לשמח את העניים ביו"ט ע"י שתתן לנשים עניות. אבל לגבי אשה נשואה שאין לה ממון משל עצמה יש שהורו¹⁶¹ שדינה כדין מתנות לאביונים שהמנהג הוא שהבעל נותן בשביל אשתו, ולפיכך הורו שנכון שיכוין שחלק מהכסף נותן בשביל אשתו.

אם בחור הסמוך על שולחן אביו חייב לשמח את העניים ביו"ט

ה. בחור הסמוך על שולחן אביו שיש לו ממון י"א¹⁶² שגם הוא חייב לשמח את העניים ביו"ט. אמנם י"א¹⁶³ שבנים גדולים הסמוכים על שולחן אביהם, אביהם מזכה אותם, דכשנותן להם היינו עבור המשפחה כולה.

מי שלא שימח את העניים ביו"ט אם קיים מצות שמחת יו"ט

ו. כתב הרמב"ם (סוף פ"ב דחגיגה) והובא לדינא במשנ"ב (סי' תקכט סק"ז) וז"ל: וחייב להאכיל לגר ליתום וכו' שנאמר (דברים טז) "והלוי והגר והיתום וגו'", אבל מי שנועל דלתו

¹⁵⁹ כן הורה הגר"ח קנייבסקי (סי' ימי שמחה סי' כד אות ה ובמהדו"ח סי' לז אות ה).

¹⁶⁰ כן הורה הגר"ח קנייבסקי (סי' ימי שמחה סי' כד אות ה ובמהדו"ח סי' לז אות ה), וכן דעת הגר"מ שטרנבוך (סי' ימי שמחה שם אות א-ב וסי' כד אות ט) שאשה נשואה חייבת לשמח את העניים ביו"ט ע"י שתתן לנשים עניות. וכ"כ לי הגר"ר אליעזר דינר (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה כה) וז"ל: "עי' בס' תקכט במ"ב סקט"ו שכתב שמצות ושמחת בחגך נוהגת גם בנשים, והחיוב לשמח העניים נלמד מהמשך הפסוק שכתב "והיתום... אשר בשעריך" כמבואר במ"ב סק"ז וכמו שהמצוה להיות שמח גם בנשים ה"ה לשמח עניים שייך גם בנשים", ע"כ. והגר"ר פנחס שוב כתב לי (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה כה) וז"ל: "יל"ע, דהנה עיקר שמחת אשה הוא בתכשיטים ובגדים וכו', וא"כ לפי"ז השמחה שנהנה לשתף עמה הוא בענין זה, ומ"מ מסתברא דחייבת אף בנתינה לאנשים לצרכי סעודות", ע"כ.

¹⁶¹ כ"ה הגר"ח קנייבסקי (סי' ימי שמחה שם).

¹⁶² כן דעת הגר"ח קנייבסקי (סי' ימי שמחה סי' כד אות א-ב ואות ט, ובמהדו"ח סי' לה אות ט). וכ"כ לי הגר"ר אליעזר דינר (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה כו) וז"ל: "עי' בשו"ע יו"ד בהל' צדקה (סי' רמח ס"א) שכתב המחבר שכל אדם חייב ליתן צדקה אפי' עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן, ולפי"ז בנידו"ד ג"כ מחויב", ע"כ. אמנם לא זכיתי להבין כוונתו, הרי שם בהל' צדקה מיידי בעני שהוא בעה"ב לעצמו ולכן אף שהוא עני מ"מ מחויב בצדקה, אבל אין מזה ראייה שמי שסמוך על שולחן אחרים שחייב מעצמו גם ליתן צדקה, ויל"ע.

¹⁶³ כן דעת הגר"מ שטרנבוך (סי' ימי שמחה מהדו"ח בתשובות הגר"מ שטרנבוך שבסוה"ס, ותשובה"נ על שבעות ויו"ט מהדו"ט תשפ"ג עמ' שכו שאלה ח). וכ"כ לי הגר"ר פנחס שוב (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה כו) וז"ל: "אבא בדאגתו לסעודתו דואג נמי לסעודות עניים המשתתפים בסעודה ע"י שמקבלים ממון", ע"כ.

חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו וכו'. וכתבו הפוסקים¹⁶⁴ דנראה מלשון דברי הרמב"ם דמי שנועל דלתי ביתו ואינו מאכיל לעניים, לא קיים את מצות שמחת יו"ט כלל. וכהיום שיש בקהילות הקדושות קופת צדקה הדואגת לצרכי העניים לחג, אזי חובה להשתתף בקופות נכבדות אלו¹⁶⁵.

להחזיק ידי ת"ח ורבני קהילות ולשמחם

ז. כתב בשו"ת בנין שלמה (ח"א סי' לג) שבזמן שביהמ"ק היה קיים היה המצוה לשמח ברגל את הכהנים הלויים (דברים יב, יב), משום שמלבד שהיה מוטל עליהם עבודת בית המקדש היו ג"כ עמודי התורה שמהם יצאה

תורה והוראה לישראל, ובימי המועדים שהיה מוטל עליהם עול העבודה ביותר באה התורה לזכות את ישראל לשמח את הלויים בעבור טרחתם המרובה ולספק להם מכיסו כדי שיוכלו לקיים מצוות החג כתיקונן. ועתה בעוה"ר שאין לנו לא כהן בעבודתו וכו' ואין לנו שיור רק התורה הזאת התלמידי חכמים ורבני הקהילות ומו"צ שבכל דור ודור הם דוגמת הכהנים והלויים ודומה ממש כאילו ביהמ"ק בנוי וכהנים עוסקים בעבודה כאילו ביהמ"ק בנוי וכהנים עוסקים בעבודה. ולכן מוטל מצות עשה גם האידנא לתת שכירות ואספקה לת"ח ורבני הקהילות ומו"צ ולשמח אותם בימי הרגלים, יען שבימי הרגלים מוטל עליהם עול התורה ביותר להשיב לכל שואל בדבר ה' זו הלכה למעשה בהלכות החג.

¹⁶⁴ כ"כ בשו"ת כתב סופר (או"ח סי' לט ד"ה וע"כ), וכ"כ הגר"מ שטרנבוך (מועו"ז ח"ו סי' קטו).

¹⁶⁵ כ"כ הגר"מ קארפ (הלכות חג בחג יו"ט ח"ב פ"ה סכ"ה).

פרק ה' - דיני חציו לה' וחציו לכם

הקדמה לסעיף א'

יהושע¹⁶⁷, וכן פסק הטור והשו"ע (סי' תקכט ס"א).

אם תפילה הוא בכלל חציו לה'

א. יש מי שכתב¹⁶⁸ שכיון שגם החלק של חציו לה' הוא פירוש לקיום מצות ושמחת בחגך, לכן נקט שאפשר לקיים את דין חציו לה' רק ע"י העסק בדברי תורה, ולא ע"י העסק בתפילה ובשאר מצוות, כיון שרק ת"ת הוא דבר הגורם שמחה. אמנם בכל הפוסקים¹⁶⁹ מבואר שגם תפילה הוי בכלל חציו לה', וכן משמע מלשון המשנ"ב¹⁷⁰.

החיים הקדוש בספרו ראשון לציון (ביצה ט"ו ע"ב ד"ה חלקיהו) שם פי' בדברי הרמב"ם שגם התפילה היא חלק מצורת קיום דין לה' ולכם ביו"ט, דכתב שם לפרש את דברי הרמב"ם אלו שכתב שאחר חצות מתפללים מנחה, דתפילה זו נצרכת כדי להשלים את מה שנחסר בבוקר בחלק של חציו לה' כיון שאחר התפילה בבוקר חוזרים לבתיהם ואוכלים, ולכן כתב שם הראשון לציון שיש לקצר באכילה שאוכלים אחר התפילה בבוקר כדי שזה לא יהיה יותר מהזמן שעוסק אחר חצות בחלק של לה' ע"י תפילת מנחה עכ"ל, ומבואר מדברי האור החיים בדעת הרמב"ם שגם תפילת המנחה [וה"ה שאר התפילות], הם חלק מקיום דין לה' ביו"ט. וכן מבואר בדברי המהרי"ל שהביא הדרכ"מ (בסוס"י תקכט אות ב) שכתב שמי שמתענה ביו"ט צריך ללמוד כל היום או לומר תחינות, כיון דהאי גברא לא מקיים חציו לה' וחציו לכם, דבהא מודה רבי יהושע לרבי אליעזר דבעי כולו לה' עכ"ל, ומבואר להדיא בדבריו שאפשר לקיים דין לה' ביו"ט גם ע"י תחינות. וכן מבואר במהרש"א (ביצה ט"ו: בד"ה התחילו) שכתב: שהכת הראשונה שיצאו מבית מדרשו של ר"א יצאו בתחילת שעה שישית, והיו סבורים כר"י שחציו לה' וחציו לכם, ואף שתחילת שעה שישית זה לפני חצות היום, מ"מ חציו לה' הושלם בזה שאח"כ הוא התפלל תפילת המנחה, ומבואר שאף תפילה משלמת לחציו לה', עי"ש.

¹⁷⁰ שכתב (בסי' תקכט סק"א): "ועל כן אמרו חז"ל דצריך לחלקו חציו לה' דהיינו לתורה ותפילה וכו'". וכ"כ שם בסק"י ט דמי שמתענה תענית חלום, כיון שאינו מקים

מבואר בגמרא (פסחים סב:) שנחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע, רבי אליעזר אומר אין לו לאדם ביו"ט אלא או אוכל ושותה או יושב ושונה, [והיינו או כולו לה' או כולו לכם], ורבי יהושע אומר חלקו חציו לאכילה ושתיה וחציו לבית המדרש, [והיינו חציו לכם וחציו לה'], ושניהם מקרא אחד דרשו וכו'. ונחלקו הראשונים להלכה, יש ראשונים שפסקו כרבי אליעזר¹⁶⁶, ויש ראשונים שפסקו כרבי

¹⁶⁶ כ"פ הבעל המאור (פסחים שם ד"ה ורבי יהושע) שכן מוכח ממר בריה דרבינא שישב בתענית שהלכה כר"א, וכ"כ בפסקי הרי"ד (פסחים שם ד"ה אמרו לו) שקיי"ל כר"א כיון שכל האמוראים סוברים כמותו, וכוונתו למה שאמרו בגמ' שבשבת ועצרת כו"ע מודו שצריך לכם, שזה נאמר בשיטת ר"א, וכן ממה שמצינו שמר בריה דרבינא ישב בתענית, הרי לנו שסבר כשיטת ר"א. והמדרכי (ביצה פ"ב רמז תרסט ושבת פ"א אות רמז תרל) בתחילה היא דעת הראב"ה שפסק כר"א, אבל חזר בו ופסק כר"י, עי"ש.

¹⁶⁷ כ"פ הרשב"א (בתשובה ח"ד סי' רסב), והמס"ג (הל' יו"ט לאוין עה), והרמב"ם (פ"ו מהל' יו"ט ה"ט), ובטעם הדבר ביאר המ"מ שהוא משום שבמח' שנחלקו ר"א ור"י פוסקים כר"י, וביאר הב"ח (או"ח סי' רמב ס"א ד"ה ולכא"ו) הטעם, משום שר"א שמותי הוא, ולא פוסקים כמותו כמבואר בשבת (קל:).

¹⁶⁸ כ"כ השאגת אריה (סי' סט).

¹⁶⁹ כן מבואר בלשון הרמב"ם שכתב (בפ"ו מהל' יו"ט הי"ט) וז"ל: "אע"פ שהאכילה והשתיה במועדות בכלל מצות עשה לא יהיה אדם אוכל ושותה כל היום, אלא כך היא הדת, בבוקר משכימין כל העם לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ומתפללין וקורין בתורה בענין היום, וחוזרין לבתיהם ואוכלין, והולכין לבתי מדרשות קורין ושונין עד חצי היום, ואחר חצי היום מתפללין תפילת המנחה וחוזרין לבתיהם לאכול ולשתות שאר היום עד הלילה" עכ"ל, ובפשטות מזה שהזכיר הרמב"ם בדבריו את תפילת שחרית ותפילת מנחה מבואר שגם התפילה שמתפללים ביו"ט היא בכלל דין חציו לה', וכן נקט האור

ניגונים בתפילה והקפות בשמחת תורה אם הם בכלל החציו לה' או חציו לכם

ב. המשנ"ב (סי' תקכט בשעה"צ סק"ב) הביא מהמג"א שכתב בשם המהרש"ל דמה שמאריכים החזנים בניגונים אין זה בכלל החציו לה' וחציו לכם. אמנם בשו"ע הרב (סי' תקכט סוף ס"י) כתב שעכשיו שמאריכים בניגונים בתוך התפילה הוי בכלל החציו לכם. והכרעת פוסקי זמננו¹⁷¹ לחלק, שאותם שמתענגים בזה אפשר שזהו אצלם עונג יום טוב, אבל מי שאינו מתענג בזה אין נכון לו לבלות זמן על לא דבר, שכל דברי המג"א זה דוקא כשלא נהנים מהחזנות אבל אם נהנים זה ודאי בכלל חציו לכם. ולפי"ז יש שכתבו¹⁷² שבזה מיושב מנהג קהילות קודש שמאריכין בתפילה עד לאחר חצות היום כי יש בו גם מחציו לכם, ובפרט לפי מש"כ הרמב"ן (בס' חציו לכם, צריך להיות כולו לה', דהיינו ללמד או לומר תפילות ובקשות, ע"ש).

חציו לכם, צריך להיות כולו לה', דהיינו ללמד או לומר תפילות ובקשות, ע"ש.

¹⁷¹ כ"כ הערוך השולחן (סי' תקכט ס"ב), וכ"כ הגר"מ שטרנבוך (מועז"ז ח"ז סי' קיג) דמה שצווח במהרש"ל המובא במג"א על שמאריכין החזנים בניגונים שאין זה מחציו לה' ולא חציו לכם, נראה דזה תלוי, שאם נהנין בשירות ותשבחות ושמחים בכך, זהו ג"כ מצות שמחה מה"ת שיש בזה הנאה רוחנית להלל לה' וגם הנאה גשמית וכמ"ש, ומה שצווח המהרש"ל הוא על אלו שמבטלין בכך מצות שמחת יו"ט, והיינו באנשים שאינם נהנין מזה כלל, אבל לאלו הנהנין נראה שיש בזה יסוד שמצות שמחה מקיימים היום בשירה ובהלל וכדחזינן מהרמב"ן ע"ש. וכן הובא בשם הגר"ש אויערבאך (אליבא דשמואל מועדים עמ' לא). והגר"ר פנחס שוב כתב לי (בתשובות שבסוה"ס תשובה ז) בענין זה בזה"ל: "הנה במג"א שהובא בשעה"צ מבואר דחזנים המאריכים בניגונים אי"ז לא חציו לה' ולא חציו לכם, ולכאור' מתענגים בזה ומ"מ אי"ז לכם, ומאידך הא מבואר בדרכ"מ דאף תענית מצי להיחשב בכלל לכם, ומאידך מבואר דגוף הת"ת אף דר"א היה דבריו שמחים כנתינתם מסיני אי"ז לכם ע"כ אי"ז בכלל לכם, אולם כשמנגנים ומודים לה' ודאי הרי זה מכלל לה'.

המצוות להרמב"ם שורש א אות ט) שחלק משמחת יו"ט הוא השירה והזימרה וכמ"ש בגמרא (ערכין דף יא) "איזהו עבודה שהיא בשמחה ובטוב לבב זה השירה והזימרה". וי"א¹⁷³ שכ"ז גבי ניגונים שמאריכים בתפילה, אבל הקפות שעושים בשמחת תורה ששמחים בהם לכבוד התורה, הן נחשבות בכלל החציו לה', כיון שחציו לכם הוא כשגופו נהנה, וכשמח לכבוד התורה אין בכך הנאת הגוף.

אם בשינה מקיימים חציו לכם

ג. הסכמת פוסקי זמננו¹⁷⁴ ששינה אינה בכלל החציו לכם, ויש שהביא דברי הגמ' (סוכה נג.): כשהיינו שמחים שמחת בית השואבה לא

¹⁷² כ"כ בפסקי תשובות (מהדרו' תשע"ט סי' תקכט הע' 7) וכמבואר במועדים וזמנים (ח"ז סי' קיג). ועי' מש"כ בזה בס' ימי שבת ומועד (סי' לט).

¹⁷³ כן דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני יו"ט סק"ג). וכן שאלתי את הגר"מ קארפ האם ניגונים בתפילה או הקפות בשמחת תורה נחשבים בכלל החציו לה' או חציו לכם, והשיב לי (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה ז) שהוא בכלל חציו לד' ע"י ברכות ו. במקום רנה שם תהא תפלה וברש"י שם, וכשם שתפלה היא בכלל חציו לד' עכ"ל.

¹⁷⁴ כן הורה הגר"ש אויערבאך (אליבא דשמואל מועדים עמ' ל, ותפארת שמואל עמ' לט) ושם הביא הברייתא בסוכה הנ"ל. וכ"כ לי הגר"מ קארפ (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה ד) "ששינה אינה בכלל לכם ואטו הלומד ומקיים כולו לד' אינו ישן, והשינה מתבטלת לכאן ולכאן לפי צורכה", עכ"ל. וכ"כ לי הגר"ר פנחס שוב (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה ד) דשינה אי"ז לכם, דבשעת שינה הא אינו עושה מעשה מצוה כידוע, אולם אם הוא עייף ועונג הוא לו, ודאי ראוי לישון מעט שלא לענות נפשו ביו"ט. וכ"כ לי הגר"ר אליעזר דינר (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה ד) דמדברי המשנ"ב (סי' תקכט סק"א) שלא הזכיר שינה, משמע ששינה אינה בכלל חציו לכם, ומ"מ אם רגיל בשינת צהרים כתב הרמ"א (בסי' רצ ס"א) שלא יבטלנו בשבת וה"ה ביו"ט, דמ"ש בשיבת כמ"ש"כ המחבר בסי' תקכט ס"א.

ראינו שינה בעינינו. אמנם יש מי שהורה¹⁷⁵ שגם שינה בכלל החציו לכם. [והיינו דוקא שינת יום אבל לא שינת לילה]¹⁷⁶.

אם חציו לה' וחציו לכם מתחיל מהלילה

ד. נחלקו פוסקי זמננו ממתי מתחיל שיעור חציו לה' ולכם, דעת הנצי"ב (בעמק שאלה

¹⁷⁵ כ"כ בס' ימי שמחה (סי' ז אות ד ובמהדו"ח סי' ט אות ד) בשם הגר"ח קנייבסקי. ועיי"ש שכתב שאם חציו לכם נלמד מדין עונג יו"ט וכדברי רעק"א אזי ודאי ששינה בכלל החציו לכם, שהרי מצינו שמקיימים מצות עונג שבת ע"י שינה, כמ"ש הרמ"א (בסי' רצ ס"א) בשם הטור שמי שרגיל בשינת הצהרים אל יבטלנו בשבת כי עונג הוא לו, וכ"כ המג"א (בסי' רפ"א סק"ב) בשם הב"ח שמהאי טעמא מאחרים להתפלל בשבת בבוקר, שלא לבטל את שינת שחרית שהיא עונג שבת, הרי ששינה בכלל עונג. וכן הוכיח הפסקי תשובות (מהדו' תשע"ט הע' 3) מדברי הירושלמי המובא במאירי (שבת קיח:): שאמרו במה מענגו מר אמר בשינה ומר אמר בתלמוד תורה, עיי"ש, הרי ששינה בכלל עונג, וכתב דלפי דברי העמק שאלה (דלהלן) דחציו לכם וחציו לה' מתחיל מהלילה הוא יוכל לחשבן כבר את שינת לילה לחציו לכם.

¹⁷⁶ בס' ימי שמחה (מהדו"ח סי' ל אות ז) כתב בשם הגר"ח דאין דין חציו לה' וחציו לכם בלילה, כיון שהוא זמן שינה, ומאידך בסי' ט (אות ד) הביא בשם הגר"ח קנייבסקי שגם בזמן שהאדם ישן ביו"ט הוא מקיים בזה דין לכם. ונראה דעתו שדוקא בשינת יום מקיים דין לכם, אבל לילה שהוא זמן שינה אינו מקיים דין לכם.

¹⁷⁷ כ"כ הגר"מ גרוס (קובץ תל תלפיות קובץ סג עמ' ח אות ט) בשם הגרי"ש אלישיב, וכן הובא בשמו באשרי האיש (פ"ב ס"ח), וכן דעת הגר"ח קנייבסקי (ס' ימי שמחה בתשובות הגר"ח עמ' תלד תשובה ד ובמהדו"ח סי' ט אות ד) שלפי הצד של החזו"א שיש חיוב לאכול בשר גם בלילות גם דין חציו לה' וחציו לכם נוהג בלילות. ועיי' בשביבי אש להג"ר שמואל אליעזר שטרן (מועדים ח"א סי' מז עמ' קפט) ששאל להגר"ח קנייבסקי אם הלימוד בליל שבועות פוטר את החציו לה' או שחייב לחלק את היום עצמו לשנים, והשיב הגר"ח קנייבסקי שיתכן שחולקין את היום חוץ משעות השינה וא"כ אם ניעור מצטרף. אמנם עיי' לעיל שדעת הגר"ח קנייבסקי שמקיימים חציו לכם גם ע"י שינה.

¹⁷⁸ כ"כ הגר"צ אבא שאול (בשו"ת אורל"צ ח"ג פ"ח תשובה יא ד"ה והנה), ובקובץ פסקים ותשובות להגר"מ גרוס (חודש אלול-ותשרי עמ' צה), ובשערי זבולון

שאילתא סז אות ח) שיש לצרף גם את הלילה לחשבון של חציו לה' ולכם, וכן הסכימו כמה מפוסקי זמננו¹⁷⁷, אך יש מפוסקי זמננו שכתבו¹⁷⁸ להסתפק בזה, דממשמעות דברי הרמב"ם שהדין לה' ולכם הוא רק ביום,

להגר"ז שוב (או"ח ח"ג סי' קיב אות ב) דכן משמע ברמב"ם. וכ"כ לי הגר"מ קארפ (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה ו) שדין זה מתחיל רק מהיום ולא מהלילה וציין לרמב"ם (פ"ו מיו"ט הי"ט), ושכ"מ ברא"ש (פ"ז מברכות). וכ"כ לי הג"ר אליעזר דינר (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה ו) דמדברי המשנ"ב (בסי' תקכט סק"א) שכתב הדרך הנכון בבוקר מקדימין לילך לביהכ"נ וכו', משמע שכל החשבון מתחיל מהבוקר. וגם הג"ר פנחס שוב כתב לי (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה ו) שאם היה דין זה (של חציו לה' וחציו לכם) אף בחוה"מ א"כ היה מסתברא דאף מהלילה, אבל כיון דנתבאר דלמעשה דוקא ביו"ט, א"כ אף בנידו"ד דוקא ביום שהוא עיקר הזמן, ועוד דלא שייך כל כך לחלק לחצאין הלילה, ועוד דכן משמעות סדר היום המבואר בר"מ ושו"ע, ויש שכתבו בשם מרן הגריש"א לא כן, ולי נראה כנ"ל. והגר"מ שטרנבוך (מועז"ז ח"ז סי' קיב הע' א) כתב להסתפק בליל שבועות שניעור כל הלילה ועוסק בתורה, אם יצא בזה ידי חציו לה' ויכול לבלות כל היום בחציו לכם, או נימא שהדין דחציו לה' וחציו לכם הוא ביום דוקא וכמבואר ברמב"ם פ"ו דיו"ט סדר היום דחג, וכתב שמסברא נראה שבשבועות שהפך לילה ליום ועסק כל הלילה בתורה, דיצא ידי חציו לה' ויכול לעסוק ביום בחציו לכם יותר מבכל חג שישן בלילה, לפי שעיקר המצות שמחה היא ביום טוב, וחז"ל חילקו את היום דחציו לה' וחציו לכם מפני שבדרך כלל לילה לשינה קאי, אבל בשבועות שכבר עסק כל הלילה בתורה, יכול לעסוק ביום יותר בשמחה דלכם, ובפרט בעצרת שהכל מודים דבעינן לכם, עיי"ש. ועיי' בשערי זבולון שם שרצה לתלות נידון זה במח' הפוסקים אם יש מצות שמחה בליל יו"ט, דלדעת הסוברים (מנחת ברוך ועוד) שיש מצות שמחת בליל יו"ט (ורק נתמעט מחיוב קרבן שלמי שמחה), א"כ החציו לכם מתחיל מהלילה, ולדעת הסוברים (שאג"א ועוד) שאין מצות שמחה בליל יו"ט ראשון, א"כ החציו לכם מתחיל רק מהיום וכמשמעות לשון הרמב"ם, עיי"ש. אמנם לפי"ז יצא דבר מחודש, שבלי ליל יו"ט ראשון החציו לכם יתחיל רק מהיום, ובליל יו"ט אחרון (וכן בחוה"מ) החציו לכם יתחיל מהלילה, ויל"ע.

ושלפיי"ז א"א לקיים את הדין חציו לה' בליל שבועות.

אם חציו לה' וחציו לכם הוא חצי בצמצום דוקא

ה. יש מפוסקי זמננו שכתבו¹⁷⁹ דמשמעות דברי הרמב"ם והמשנ"ב שדין חציו לה' וחציו לכם

¹⁷⁹ כן דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני יו"ט וחווה"מ עמ' קסב), והגר"ש אויערבאך כמובא באליבא דשמואל (מועדים עמ' ל), ועיי"ש שחלק בזה על הגריש"א שסבר שחצי הוא לאו דוקא, והביא מס' תפארת שמואל (עמ' לט) שכתב שהגר"ש אויערבאך נתקשה שאין העולם מקיימין כראוי דין חציו לה' כפי המפורש ברמב"ם, וכשתמה ע"ז בפני הגריש"א עיין עמו בדברי הרמב"ם ואמר הגריש"א דזה באמת רמב"ם קשה, ואכן, הגר"ש אויערבאך נהג למעשה להקפיד לעשות סעודה חצי יום. וכ"כ בשלמי תודה להגר"צ פלמן (יו"ט סי' יד אות א) שמדברי המשנ"ב (סי' תקכט סק"א) שכתב בזה"ל "שעל כן יש לגעור בחזנים שמאריכין יותר מחציו של יום, וכתבו הפוסקים דכן הוא הדרך הנכון בבקר מקדימין לילך לבית הכנסת ולבתי מדרשות ומתפללין וקורין בתורה בענינו של יום ומתפללין מוסף וחזרין לבתיהם ואוכלין והולכין לבתי מדרשות ושונין עד חצי היום ואח"כ כשבא זמן מנחה מתפללין תפלת המנחה להתענג בשמחת יום טוב שאר היום עד הלילה כדי לקיים חציו לכם" ע"כ דברי המשנ"ב, וכתב השלמי תודה דמשמע מדברי המשנ"ב הנ"ל שחציו לה' וחציו לכן הוא חצי בדוקא, ולכן כתב שיש לגעור בחזנים שמאריכין יותר מחציו של יום, שהרי מקור דברי המשנ"ב הוא מדברי הים של שלמה (ביצה פ"ו סי' יד), ומבואר בדברי היש"ש שם שהטעם שצריך לגעור בחזנים שמאריכין יותר מחציו של יום הוא משום שעיי"ז יתארך זמן קיום של לה' יותר מחציו של יום, ולא יוכל לקיים דין חציו לכם, ומזה שהמשנ"ב העתיקו לדינא משמע שנקט לדינא שדין חציו לה' וחציו לכם הוא דוקא בצמצום. אמנם הגר"ר אליעזר דינר כתב לי (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה ה) דמדברי המשנ"ב מוכח דחצי הוא לאו דוקא, שהרי כתב המשנ"ב שם "ששונין עד חצי היום ואח"כ כשבא זמן מנחה מתפללין מנחה ונורק אח"כ הולכים להתענג שאר היום לקיים חציו לכם", ומוכח שחציו לאו דוקא. אמנם עיי' בשלמי תודה שם שכתב שחצי הוא בדוקא מבואר גם במהרש"א (ביצה טו: בד"ה התחילו) בתירוץ הראשון. ושכ"כ האור החיים הקדוש בספרו ראשון לציון (ביצה טו: ד"ה חלקיהו) בדעת הרמב"ם שכתב (הל' יו"ט פ"ו הי"ט) וז"ל: "אע"פ

הוא חצי בדוקא, ולכן כתב המשנ"ב שיש לגעור בחזנים שמאריכין יותר מחציו של יום. אמנם הפמ"ג¹⁸⁰ ועוד אחרונים¹⁸¹ כתבו שחצי הוא לאו דוקא בצמצום, רק מקצת לה' ומקצת לכם, ומצות עשה לאכול, ורשות בידו רובו לה' או רובו לכם, או חצי ממש. וכן הסכימו פוסקי זמננו¹⁸² שדין חציו לה' וחציו לכם הוא

שהאכילה והשתיה במועדות בכלל מצות עשה לא יהיה אדם אוכל ושותה כל היום, אלא כך היא הדת, בבוקר משכימין כל העם לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ומתפללין וקורין בתורה בענין היום, וחוזרין לבתיהם ואוכלין, והולכין לבתי מדרשות קורין ושונין עד חצי היום, ואחר חצי היום מתפללין תפילת המנחה וחוזרין לבתיהם לאכול ולשתות שאר היום עד הלילה", עכ"ל, ומבואר מדבריו שדין חציו לה' וחציו לכם דוקא בצמצום, ומהאי טעמא כתב הראש"ל צ"ש על מש"כ הרמב"ם שהולכים לבתיהם אחר התפילה לאכול מעט, שצריך להיזהר בסעודה שעושים ביו"ט בשחרית שלא להאריך בה הרבה זמן, דאם יאריך בה נמצא ממעט מהחלק של חציו לה', עיי"ש. והגר"ר פנחס שוב כתב לי (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה ה) בענין זה בזה"ל: "הא מבואר בר"מ דהרי זה סדר היום, אמנם ודאי א"א בדקדוק ממש, ועיי' פמ"ג סי' רמב א"א סק"א לא כן, ורשות בידו רובו לה' או רובו לכם. (וצ"ע למה הותר רובו לכם אם אינו מצווה בזה, ויש לפלפל), וכן הובא משפת אמת ביצה טו, אבל למעשה צ"ע וכפי הנראה ראוי להחמיר בזה".

¹⁸⁰ ריש סי' רמב (א"א סק"א).

¹⁸¹ וכ"כ השפת אמת (ביצה טו: סוד"ה ר"א אומר) והמהרש"א (ביצה טו: ד"ה התחילו) בתירוץ השני, עיי"ש.

¹⁸² כן דעת הגרי"ש אלישיב (אליבא דשמואל עמ' ל), הגר"מ שטרנבוך (תשוה"נ ח"ה סי' קנב אות ב), הגר"ע אויערבאך (אמרי מאיר עמ' קיד), והגר"ח קנייבסקי (ימי שמחה סי' ז אות ה, ובמהדו"ח סי' ט אות ה), ועיי"ש (בימי שמחה) שכן השיב לו גם הגר"מ שטרנבוך. וכ"כ לי הגר"מ קארפ (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה ה) שאין צריך בצמצום דוקא, וצייין למש"כ במשמרת מועד (ביצה טו:), ושם כתב (בד"ה ר"י סבר חלקהו) להוכיח מהרמב"ם שאיי"צ חצי בדוקא וז"ל שם: ובאמת נראה דלכאורה אין קפידא כלל בזה שלא לאחר מחציו היום דלא קפדינן ממש על חצי, אלא מהא דכתיב "עצרת לד' אלקיך" ו"עצרת תהיה לכם" אמרינן דבעינן שניהם, דאי לא כן אטו נימא דאיכא קפידא שלא לגמור התפלה קודם חצות וזה לא שמענו, וגם הרמב"ם שם כתב בזה"ל "אף

אדם שלא יפחות מלהיות לכל הפחות חצי יום לה'. ועי' בסעיף הבא.

אם נשים חייבות בדין חציו לה' וחציו לכם

ו. נחלקו הפוסקים אם נשים חייבות בדין חציו לה' וחציו לכם, דעת רעק"א¹⁸⁵ שנשים פטורות מדין זה ככל מצות עשה שהזמן גרמא, ומאידך, דעת השאגת אריה¹⁸⁶ שאף שנשים

שבשבת לא הוזכר אלא לקרוא עונג וזהו העונג שלו, וכתב שכע"ז איתא בחידושי החת"ס (בביצה ט"ו:) שכתב שת"ח גם לימודו הוא בכלל לכם שהוא מתענג עונג נפשי ע"ז, ומבואר בדבריהם שת"ח שנהנה מלימוד התורה מקיים ע"י הלימוד דין לכם ביו"ט, ע"ש.

¹⁸⁴ כ"כ הכף החיים (סי' תקכט סק"ב).

¹⁸⁵ בשו"ת רעק"א (סי' א) כתב שדין לה' ולכם שנאמר ביו"ט אינו פירוש למצות ושמחת בחגך, אלא ילפינן מזה שיש ביו"ט מצות עונג מן התורה, שמצות עונג ביו"ט בכלל מצות עשה דעצרת תהיה לכם, דדרשינן מיניה חציו לה' וחציו לכם. ולכן כתב שא"כ מצוה זו לא עדיפא מכל מצות עשה שהזמן גרמא שנשים פטורות. וכעין זה כתב רעק"א בגליון השו"ע [בדפוס יוהנסבורג] (בסי' קפח ס"ד) וז"ל: "ונשים אינם חייבים במצות עשה דיו"ט כמ"ש התוס' בקידושין וכו', כי הכא דמצות עונג [ביו"ט] דהוה מצות עשה גרידא, וכמו דדרשינן עצרת תהיה לכם חלקיהו חציו לה' וחציו לכם, וכיון שכן [נשים] מותרות להתענות ביו"ט, ממילא בשכחה יעלה ויבוא אינה צריכה לחזור עכ"ל.

¹⁸⁶ בסי' סט שם כתב השאג"א שדין חציו לה' וחציו לכם הוי פירוש למצות שמחת יו"ט, שבלא הפסוק [שממנו לומדים דין חציו לה' וחציו לכם] היה מקום לומר שדין לו ללמוד תורה רק במקצת מהזמן, כמו בשאר מיני שמחות שאינו עושה דרך אחת של אכילה במשך כל חצי היום, אלא בחציו לכם הוא עושה את כל אופני השמחות שמצטרפים יחד למחצית היום, וכמו"כ בחציו לה' יש מקום לחלקו לכמה אופנים, וע"ז חידש הפסוק שחציו מהשמחה צריכה להיות בת"ת, וכיון שדין חציו לה' וחציו לכם הוי מדין מצות שמחת יו"ט, ונשים הרי חייבות בשמחת יו"ט, לכן נראה שגם נשים חייבות בדין זה, אלא שכתב שכיון שרק ת"ת הוא דבר הגורם שמחה, וממילא אפשר לקיים את דין חציו לה' רק ע"י עסק בתורה, לכן נשים אינן יכולות לקיים את דין חציו לה' כיון שאינן חייבות בת"ת אין להם שמחה כלל, ומקיימות רק את החציו לכם, ע"ש. וכדברי השאג"א שכתב שדין חציו לה' וחציו לכם הוי פירוש למצות שמחת יו"ט כן

לאו דווקא חצי, ויכול לחלק כפי רצונו והעיקר שירגיש שמחה, ומה שמשמע מהרמב"ם והמשנ"ב שדין זה הוא חצי בדוקא, ביארו פוסקי זמננו¹⁸³ שאין זה סתירה למנהג העולם שאינם מקפידים על חציו לכם בדוקא, משום שיכול לקיים חציו לכם ע"י עסק התורה שנהנה מזה. ומ"מ יש שכתבו¹⁸⁴ שישתדל כל

על פי שאכילה ושתיה במועדות בכלל מצות עשה לא יהיה אוכל ושותה כל היום כולו אלא כך היא הדת בבקר משכימין כל העם לבתי כנסיות וכו' ומתפללין וקורין בתורה וכו' וחוזרין לבתיהן ואוכלין והולכין לבתי מדרשות קורין ושונים עד חצי היום ואחר חצות היום מתפללין תפילת המנחה וחוזרין לבתיהן לאכול ולשתות שאר היום עד הלילה, ע"כ לשון הרמב"ם, הרי דאחר תפילת שחרית היו אוכלין אע"ג דהחצי השני היה כולו לכם, ולא מסתבר דהלכו לאכול כנגד זמן שהתפללו מנחה אחר חצות היום, ובאמת דהר"מ לא הזכיר כלל דבעי חציו לה' וחציו לכם ורק כתב דכך היא הדת, והיינו טעמא דנקט האי דינא במש"כ "לא יהיה אוכל ושותה כל היום וכו'", דזהו עיקר הקפידא שיעשה משניהם בין לה' ובין לכם, עכ"ל ע"ש.

¹⁸³ כ"כ בס' אמרי מאיר (עמ' קיג) בשם הגר"ע אויערבאך שאפשר לקיים חציו לכם ע"י לימוד התורה כשלומד באופן שזה ערב ונעים לו. וכ"כ בס' ימי שמחה (סי' ז אות ו ובמהדו"ח סי' ט אות ו) בשם הגר"ש וואזנר דמי שנהנה מדברי תורה יכול לקיים דין לכם גם ע"י שעוסק בדברי תורה. ובשם הגר"ח קנייבסקי כתב שהצורה לקיים דין חציו לה' וחציו לכם הוא חצי חצי ללמוד הלכה וחצי אגדה, והיינו שחצי לה' מקיימים ע"י לימוד הלכה וחצי לכם ע"י לימוד אגדה. [וכ"ז באדם שבאמת נהנה כ"כ מהלימוד, אבל אנשים פשוטים שאינם נהנים כ"כ מהלימוד דעת הגר"ח שם שיכולים לקיים חציו לכם ע"י השינה]. ועי"ש בימי שמחה שכתב שאת עיקר חידוש זה שיש אנשים שיכולים לקיים דין לכם גם ע"י שעוסקים בדברי תורה מצינו בחידושי רבינו דוד (בפסחים סח: ד"ה אבל), דאיתא שם שמר בריה דרבינא ישב כל השנה בתענית חוץ מעצרת ופורים וערב יוה"כ, והקשה רבינו דוד שם הרי קיי"ל כרבי יהושע דבעינן ביו"ט גם חציו לכם, ומחמת זה מחויב לאכול ולשתות ביו"ט, ותיירץ רבינו דוד דאע"פ שקיי"ל כרבי יהושע ששמחת יו"ט חובה, זה היה שמחתו שלו בעסקו בתורה יותר מאכילה ושתיה, וכ"כ רבינו דוד שם גם לגבי דין עונג שבת וז"ל "ומפני שהיה מונע עצמו מאכילה ושתיה לחשקו בתורה אף בשבת רשאי בכך,

את דין כולו לה', כיון שגם נשים יש להן שמחה ע"י שעוסקות בד"ת. ויש שכתבו¹⁸⁸ כרעק"א שנשים לא חייבות בדין זה.

בפ"ו מהלכות יו"ט איך הצורה לחלק את כל היום חציו לה' וחציו לכם, ואם נאמר שפירשו שהדין לכם שנאמר ביו"ט אינו פי' למצות ושמחת בחגך, אלא הוא מצוה חדשה שנאמרה ביו"ט, מנין להם שמצוה זו נוהגת גם בחוה"מ, הרי דין לה' ולכם ביו"ט ילפינן ליה ממש"כ בתורה בבמדבר (פכ"ט) ביום השמיני עצרת תהיה לכם, ובדברים (פט"ז) וביום השביעי עצרת לה' אלוקיך, ופסוקים אלו נאמרו על יו"ט ממש ולא על חוה"מ, אבל אם דין לכם הוא פי' למצות ושמחת בחגך ניחא, דכיון שמצות ושמחת בחגך נאמרה על חוה"מ כמו על יו"ט וכמ"ש הרמב"ם (בפ"ו מיו"ט הי"ז), א"כ גם דין לכם שהוא פי' למצות ושמחת בחגך נוהג גם בחוה"מ.

¹⁸⁷ כן דעת הגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה ביצה טו:). וכן דעת הגר"ח קנייבסקי (ס' ימי שמחה סי' ו אות י ובתשובותיו שבסוה"ס עמ' תלה שאלה ה, ובמהדו"ח סי' ח אות י) להלכה שאף נשים בכלל החיוב של חציו לה' וחציו לכם. וכ"כ לי הגרמ"מ קארפ (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה ג). ועי' בשביבי אש להג"ר שמואל אליעזר שטרן (מועדים ח"א סי' מז עמ' קפח) שכתב לבאר דברי השאג"א שנשים אינן מקיימות מצות שמחה בת"ת, משום דשמחת התורה איכא רק בלימוד של מי שזכה לשכל התורה לטעום מזיו נועם החכמה העליונה, אבל מי שלומד את התורה בשכל גשמי אינו זוכה לאותה שמחה נעלה, ומיסתבר דנשים לית להו את השכל האלוקי להבין ולהשכיל עמקי סודותיה ועומק כוונותיה, ומש"ה אין בלימוד שלהם קיום חובת השמחה, ע"ש.

¹⁸⁸ כ"כ לי הג"ר אליעזר דינר (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה ג) שמשמע מדברי המשנ"ב (סי' תקכט סקט"ז) שנשים חייבות רק בשמחה אבל לא בעונג, וא"כ פטורות מחציו לכם, ע"כ. והיינו דס"ל דחציו לכם הוי מדין עונג כמש"כ רעק"א. וכ"כ לי הג"ר פנחס שוב (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה ג) שלא שייך בנשים חציו לה' וחציו לכם, "דעיקר שמחה בנשים בכלים חדשים דילהו ואף דהם נמי צריכות לאכול ולכא' אף בשר, מדצריכות לעלות לרגל משום הא, (ויש לדחות דבזמן ביהמ"ק שאני), מ"מ לא מסתברא דהרי זה בכלל חצי, היות וחציו לה' לא שייך בדידהו כל כך".

חייבות בדין זה, מ"מ אינן יכולות לקיים את דין חציו לה' שהוא ע"י עסק התורה דנשים לא חייבות בת"ת, וממילא מקיימות רק את החציו לכם. ולמעשה יש מפוסקי זמננו¹⁸⁷ שהורו שאף לפי ר"א שסובר שמצות היו"ט או כולו לה' או כולו לכם, מ"מ גם נשים יכולות לקיים

דייק בס' שאלות חיים (באו"ח סי' ו ובאות ד) מדברי הרא"ש והרמב"ם, שכן הרא"ש (ברכות פ"ז סי' כג) כתב וז"ל: "הלכך נראה לרבינו יהודה שחייב אדם לאכול פת ביו"ט משום שמחה, משום חלקיהו חציו לאכילה ושתיה ועיקר אכילה היא לחם", ע"כ, וממש"כ הרא"ש בתחילת דבריו שחייב אדם לאכול פת ביו"ט משום שמחה, משום חלקיהו חציו לאכילה ושתיה ועיקר אכילה היא לחם, נראה שכוונתו לומר שטעם הדבר שאדם חייב לאכול פת ביו"ט הוא מחמת מצות שמחה, אבל אם היה כתוב בתורה רק את הפסוק של שמחת בחגך אכתי לא ידעין מזה שמצות שמחה מחייבת אכילת פת, דאפשר לשמוח ע"י בשר ויין ושאר דברים המשמחים, אבל אחרי שכתבה התורה קרא דלכם שילפינן מיניה חלקיהו חציו לאכילה ועיקר אכילה היא לחם, ילפינן מיניה שמצות השמחה מחייבת גם אכילת פת, כיון שהדין לכם הוא פי' על קיום מצות השמחה ביו"ט. וכן דייק גם מלשון הרמב"ם (בפ"ו מהל' יו"ט הי"ט) שכתב וז"ל: "אע"פ שאכילה ושתיה במועדות בכלל מצות עשה, לא יהיה אדם אוכל ושותה כל היום, אלא כך היא הדת בבוקר משכימין כל העם לבתי כנסיות וכו' עכ"ל, ופירט הרמב"ם בהמשך דבריו שם את כל הסדר של חציו לה' וחציו לכם, ומזה שהרמב"ם בתחילת דבריו שם לא כתב מצוה לאכול ולשתות ביו"ט כמ"ש בתורה עצרת תהיה לכם, אלא כתב אע"פ שהאכילה והשתיה במועדות בכלל מצות עשה, ולא פירט איזה מצות עשה, משמע שכוונתו לומר שהמצות עשה לאכול ביו"ט ילפינן ליה מקרא דשמחת בחגך, ואח"כ פירט את דין לה' ולכם שנאמר ביו"ט, וא"כ מבואר בדבריו שדין לה' ולכם שנאמר ביו"ט הוא פירוש למצות השמחה, ע"ש. ובס' ימי שמחה (סי' ה אות ו ובמהדו"ח סי' ז אות ו) כתב לדייק כן מחידושי רבינו דוד (בפסחים שם ד"ה ולפי) שכתב וז"ל: "ולדברי ר' יהושע אף בכל שאר ימים טובים [אסור להתענות] שאינו רשאי ליבטל מעונג שבת ומשמחת יו"ט, שעשאן הכתוב עליו חובה" עכ"ל, ומזה שלגבי שבת כתב עונג וביו"ט שמחה משמע שפי' שדין לכם שנאמר ביו"ט אינו מצוה חדשה של עונג, אלא הוא פי' למצות ושמחת בחגך. וכתב להוכיח כן גם מדברי הארחות חיים [לרבי אהרון מלוניל] והכל בו שבהלכות חוה"מ הביאו את כל דברי הרמב"ם מש"כ

אם יש דין חציו לה' וחציו לכם בחול המועד

ז. בראשונים¹⁸⁹ משמע שנחלקו אם יש בחול המועד דין חציו לה' וחציו לכם. ולהלכה נחלקו בזה פוסקי זמננו, י"א¹⁹⁰ שגם בחוה"מ

יש דין חציו לה' וחציו לכם, וי"א¹⁹¹ שבחוה"מ אין דין חציו לה' וחציו לכם.

אם יש דין חציו לה' וחציו לכם בראש השנה

ח. הסכמת פוסקי זמננו שגם בראש השנה יש דין של חציו לה' וחציו לכם כמו כל יו"ט¹⁹².

בחוה"מ היה חוזר אם לא אמר יעו"י, ולהרא"ש שם הא בהא תליא אם היה בשמחה ובחציו לכם היה חייב בפת.¹⁹⁰ כ"כ הגר"ש וואזנר (בשו"ת שבט הלוי ח"א סי' קטז אות לד), וכן דעת הגר"נ קרליץ (סי' ימי שמחה שם).¹⁹¹ כ"כ הגר"מ שטרנבוך (מועו"ז ח"א סי' כט-ל) לחדש, דהגם שבחוה"מ חייב בשמחה, מ"מ בזה לא נאמר דין חציו לכם דזה ילפינן מהפסוק "עצרת תהיה לכם" וזהו ביו"ט דוקא, אבל בחוה"מ יכול לשמוח בה' לבדו, ולא כיו"ט שחייב לחלק חציו לה' וחציו לכם, וע"כ אינו חייב לאכול ולשתות בחוה"מ. ובס' דולה ומשקה (עמ' רד) הביא תשובה מהגר"ח קנייבסקי שכתב שבחוה"מ אין דין לה' ולכם, [אמנם בס' ימי שמחה (שם) כתב ששאל את הגר"ח קא אם יש בחוה"מ דין לה' ולכם, וכתב לו שיתכן, והיינו שהוא מסופק בדין זה]. וכ"כ לי הגר"ר פנחס שוב (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה א) לענין אם יש בחוה"מ חציו לה' וחציו לכם, ד"בשו"ע (סי' תקכט ס"א) מבואר דדוקא ביו"ט, ובלשון הר"מ (פ"ז) נראה שהוא אף בחוה"מ, וצ"ב דא"כ מצי לחלק יום א' לה' ויום א' לכם, וגם בסדר שמחת בית השואבה לא נראה כן, וכן מפורש ברא"ש (ברכות פ"ז) דדוקא ביו"ט. וכ"כ לי הגר"ר אליעזר דינר (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה א) בזה"ל: "עי' בס' תקכט משנ"ב סקט"ז שבחוה"מ יש רק חיוב שמחה ואין חיוב כבוד ועונג בחוה"מ, ועי' בסק"א שכתב שחיוב חציו לכם הוא בשביל עונג יו"ט וכיון שבחוה"מ אין חיוב עונג יו"ט ממילא אין חיוב חציו לכם".

¹⁹² כ"כ הגר"מ שטרנבוך (תשוה"נ ח"ה סי' קנב אות ב) שודאי יש דין לה' ולכם כמו כל יו"ט, [ולכן הוכיח שם שדין חציו לה' וחציו לכם שנאמר ביו"ט אינו חצי בצמצום, דהרי בר"ה ודאי אי"צ לעשות חציו לכם בצמצום]. וכן דעת הגר"ח קנייבסקי (סי' ימי שמחה סי' מ אות א ובמהדו"ח סי' סב אות א) שגם בר"ה יש דין לה' ולכם. וכ"כ לי הגר"מ קארפ (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה ב) בזה"ל: "ראש השנה דינו כיו"ט וכל הפסוק בנחמיה (פ"ח) "אכלו משמנים ושתו כי קדוש היום לאדונינו" דמביא ר"א בביצה (טו:) מיירי בראש השנה, ואף די"א שאינו הולך על רה"ש, העיקר כהגר"א בזה, וצע"ג מה שהוכיח מזה במקור חיים (סי' תקצז) דיותר להתענות". וכ"כ לי הגר"ר פנחס שוב (בתשובותיו

¹⁸⁹ הבעל המאור (פסחים סח:) כתב דקרא דעצרת תהיה לכם איירי רק על יו"ט ולא על חוה"מ. ולפי"ז יוצא דסבר בעה"מ שאין בחוה"מ דין חציו או כולו לכם. וכן מבואר מדברי הפמ"ג (סי' תקעב סק"ג) והרדב"ז (סי' פח) בדעת הרמב"ם (פ"א מהל' תענית ה"ז) והשו"ע שפסקו דאם התחילו להתענות לפני חוה"מ ופגע בהם חוה"מ בתענית אין מפסיקין כיון דאיסור תענית בחוה"מ הוא רק מדרבנן, משמע א"כ שס"ל לרמב"ם והשו"ע שאין בחוה"מ דין לכם, ומבואר דסוברים דקרא דלכם לא איירי על חוה"מ, דאם קרא דלכם איירי גם על חוה"מ א"כ יש בו חיוב אכילה מן התורה, וממילא יש בו איסור תענית מן התורה, דדין לכם מחייב אכילה ושתיה כמבואר בגמרא. מאידך, מדברי האורחות חיים מלוניל (סי' מד) והכל בו (בסוף הל' חוה"מ) שהביאו את כל דברי הרמב"ם על דין חציו לה' וחציו לכם לגבי חוה"מ, משמע בדבריהם דפירשו בדעת הרמב"ם, שגם בחוה"מ יש דין חציו לה' וחציו לכם. ובס' ימי שמחה (סי' ל אות יב ובמהדו"ח סי' נא אות יב) כתב לדייק כן מלשון הרמב"ם (פ"ו מיו"ט הי"ט) שכתב וז"ל: "אע"פ שאכילה ושתיה במועדות בכלל מצות עשה, לא יהיה אדם אוכל ושותה כל היום, אלא כך הוא הדת בבוקר משכימים כל העם לבתי כנסיות וכו'", ופירט שם את כל דין לה' ולכם, ומהא דכתב הרמב"ם בריש דבריו אע"פ שאכילה ושתיה במועדות בכלל מצות עשה, ולא כתב אכילה ושתיה ביו"ט, משמע דסבר שגם בחוה"מ יש דין לה' ולכם, דהרי מועדות כולל גם את חוה"מ, ועי"ש שכתב שבשו"ע הרב (סי' תקכט) כתב את דין לה' ולכם ביו"ט כלשונו של הרמב"ם שכתב אע"פ שהאכילה והשתיה במועדות וכו', אולם הערוה"ש (סי' תקכט) העתיק את דברי הרמב"ם ושינה מלשונו של הרמב"ם, וכתב אע"פ שהאכילה והשתיה ביו"ט וכו', ויתכן דמשמע מדבריו דסבר שדין לה' ולכם הוא רק ביו"ט ולא בחוה"מ, עי"ש. וכ"כ לי הגר"מ קארפ (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה א) שזה מח' ראשונים, בין הרמב"ם הרז"ה-בעל המאור והרא"ש, דלהרמב"ם גם בחוה"מ כמבואר בדבריו בפ"ו מיו"ט, ולהרז"ה-בעל המאור (פ"ו דפסחים) אין חיוב בחוה"מ ואף התענית מותרת בו. ולהרא"ש (פ"ז מברכות) מוכח דרק ביו"ט, דאם היה כן

אמנם יש מי שכתב לדייק מהמשנ"ב שאין דין
חציו לה' וחציו לכם בר"ה¹⁹³.

משנ"ב סק"א שבר"ה יש מצות ושמחת בחגך ולא הזכיר
עונג יו"ט, ומשמע שאין חיוב עונג יו"ט בר"ה, ולפי"ז
לפי דברי המשנ"ב סי' תקכט סק"א אין גם חיוב חציו
לכם"ע"כ. והיינו דהמשנ"ב בסי' תקכט סק"א כתב שדין
חציו לכם הוא בשביל עונג יו"ט, וכיון שהמשנ"ב לא
הזכיר בסי' תקצז שיש דין עונג יו"ט בר"ה, ממילא גם אין
בו חיוב חציו לה' ולכם. אמנם בשאגת אריה (סי' קב) כתב
להוכיח שגם בר"ה יש דין עונג יו"ט.

שבסוה"ס תשובה ב) לענין אם יש דין חציו לה' ולכם
בר"ה וז"ל: "בדרכ"מ (סי' תקכט) מבואר אף בר"ה כן,
וכן הובא בשם הרלב"ג (פ"ח פסו' י עי"ש) בנחמיה,
אמנם למעשה צ"ע דהא מאריכין בתפילה אף לאחר
חצות, וי"ל למש"כ הדרכ"מ דתענית בר"ה הוא בכלל
לכם א"כ ה"ה בתפילה ונמצא דאף בר"ה צריך כן, אבל
צ"ע מנ"ל"ע"כ.

¹⁹³ כ"כ לי הג"ר אליעזר דינר (בתשובותיו שבסוה"ס
תשובה ב) לדייק מדברי המשנ"ב וז"ל: עי' בסי' תקצז

פרק ו' - דיני חיוב סעודת יו"ט ועונג יו"ט

אם יש דין עונג יו"ט כמו בשבת, ואם נשים חייבות בו

א. נחלקו הראשונים¹⁹⁴ אם יש דין "עונג" ביו"ט כמו בשבת, ולהלכה נחלקו בזה הפוסקים, י"א¹⁹⁵ שאין דין "עונג" ביו"ט,

יו"ט", וממה שנקט עונג שבת ושמחה ביו"ט, משמע שביו"ט אין מצות עונג, ע"ש.

¹⁹⁵ כן דעת הצ"ח (ביצה לה. ד"ה וננתי) שכתב שלכן יו"ט אינו קובע למעשר. [ועי' בהגהות בעל השואל ומשיב על הצ"ח (שם) שהקשה על דבריו מדברי הרמב"ם (הנ"ל) והשו"ע (סי' תקכ"ט ס"א) דמבואר שיש דין עונג ביו"ט]. וכן דעת הפני יהושע (ביצה מ. ד"ה אלא), והוכיח כן מדברי הגמ' (ביצה יג.) בסוגיא דמלילות, וכתב שלכן יו"ט אינו קובע למעשר. [ועי' בפתחי תשובה (יו"ד סי' שלא סקי"א) שהביא את מח' האחרונים בזה]. וכן משמעות החת"ס בחידושיו (שבת קיא. ד"ה הרמב"ם) שכתב לבאר החילוק בין שבת ליו"ט, שביו"ט יש מצות אכילה מדאורייתא משום מצות שמחה, אבל לא נאמר בו עונג, ולכן האוכל ושותה ביו"ט שלא לתיאבון, אע"פ שלא התענג קיים מצות אכילה, אבל בשבת יש מצוה דוקא בעונג, ולכן האוכל ואין לו עונג באכילתו לא קיים מצוה באכילתו, וביאר שלכן כתבו הרמב"ם והשו"ע הנ"ל שאסור לאכול מערב יו"ט מהמנחה ולמעלה כמו בער"ש, ומשמע שהאסור לאכול בער"ש יותר פשוט, וביאור הדברים שחיוב עונג מפורש בשבת ולא ביו"ט, ע"ש. וכן משמעות הבית הלוי על התורה (פ' תרומה ד"ה ובזה) שכתב שביו"ט אין יוצא ידי חובתו אם אכל לשם תענוג, דבאכילה של שבת גם אם האדם מכויין בו לתענוג ג"כ למצוה יחשב דבשבת כתיב "וקראת לשנת עונג" למצוה להתענג בשבת, וא"כ כוונתו הוא למצוה, משא"כ ביו"ט לא כתיב בו בשום מקום 'עונג', וכתב בו רק כבוד ושמחה, ומש"ה אם מכויין לתענוג הא אין כוונתו למצוה, וע"כ צריך ליהדר באכילתו לכויין בו לשם מצוה שמתענג בו בשכיל ככוג יו"ט, עכ"ל ע"ש. והגר"מ שטרנבוך (מועדים וזמנים ח"ז סי' קנג) והגר"א ארלנגר (בברכת אברהם ביצה לד:) הוכיחו כן מהגמ' בפסחים (סח:) דביו"ט אין דין 'עונג', דשם איתא הפלוגתא בין ר' אליעזר לר' יהושע אם ביו"ט חציו לה' וחציו לכם או דבעינן או כולו לה' או כולו לכם, ואח"כ איתא בגמ' אמר רבה הכל מודים בשבת דבעינן נמי לכם מ"ט וקראת לשבת עונג, א"כ משמע להדיא דביו"ט אין דין עונג דלכך ביו"ט ניתן לעשות כולו לה' לר"א.

¹⁹⁴ **ברמב"ם** (הל' שביתת יו"ט פ"ו הט"ז) מבואר שיש דין "עונג" ביו"ט, שכתב: כשם שמצוה לכבד שבת ולענגה, כך כל ימים טובים נאמר "לקדוש ה' מכובד", וכל ימים טובים נאמר בהם "מקרא קודש" וכו'. אמנם באבודרהם (בסדר מעריב של שבת פרק במה מדליקין משנה ז) הביא יש מפרשים שאין מברכין על הדלקת הנר ביו"ט, משום שביו"ט יש רק דין כבוד ושמחה ואין דין עונג, ולכך אין זו מצוה וחובה כמו בשבת, אולם הביא שדעת בעל משמרת המועדות שיש לברך על הדלקת נר יו"ט. אמנם בספר המנהיג (בסי' צו) כתב שיש מצות עונג ביו"ט, ואעפ"כ (בסי' יז) כתב דאין מברכים על הדלקת נר ביו"ט. ועי' מה שביאר בדעת המנהיג בס' שלמי תודה. ובמאירי (ביצה לד: ד"ה אי) הביא בשם יש מי שפירש שאין יו"ט קובע למעשר משום שביו"ט יש רק חיוב שמחה ואין בה חיוב עונג, אמנם המאירי (שם בד"ה השבת, ובדף ג. ד"ה כל) עצמו נקט שיו"ט קובע למעשר. ועי' במאירי בברכות (מט: ד"ה מה שביארנו) שצידד שרק בשבת יש דין אכילת פת משום שרק בשבת שיש דין עונג וביו"ט אין דין עונג, ע"ש. והגר"מ שטרנבוך (במועדים וזמנים ח"א סי' ג) ג"כ תלה זאת במח' ראשונים, בין שיטת הרמב"ם שסובר שיש עונג ביו"ט, לבין דעת התוס' בסוכה (כז). שכתבו שאין חיוב לאכול פת ביום טוב, וביאר שה"ט משום שאין חיוב עונג רק מצות שמחה, וכן לשיטת הרא"ש (פ"ז דברכות) והריטב"א (בסוכה כז). שכתבו שחיוב פת ביום טוב מכח מצות שמחה ולא פירשו מכח מצות עונג, נראה דה"ט משום דס"ל דאין עונג ביו"ט, ע"ש. ועי' בשו"ת מקור ברוך (ח"ב סי' לה) שהוכיח שיש דין עונג ביו"ט מהגמ' (יבמות צג.) שדרשו מהפסוק (דברים יד, כג) "למען תלמד ליראה" אלו שבתות וימים טובים, וכתבו שם התוס' (ד"ה אלא) שבער"ש ויו"ט הותר לתרום שלא מן המוקף משום עונג שבת, הרי שאף ביו"ט יש דין עונג, ואין לומר שההיתר לתרום שלא מן המוקף הוא משום שמחה, שהרי דין השמחה הוא בבשר ויין ולא בפירות, אולם כתב שמלשון רש"י יש לדייק שאין דין עונג ביו"ט, שכן רש"י (ביצה לז. ד"ה אטו) כתב בטעם הדבר שלא גזרו על טלטול כלים ואוכלים שהוא "מפני שלא יוכלו לעמוד בהן לבטל עונג שבת ושמחת

חיוב סעודת פת ביו"ט ואופן הבציעה על הלחם משנה

ב. חייב אדם לאכול ב' סעודות פת ביו"ט, ובכל סעודה לבצוע על לחם משנה²⁰⁰. וגם אם אוכל יותר סעודות מן המחויב צריך לבצוע על לחם משנה²⁰¹, ולפי"ז האוכלים סעודה שלישית ביו"ט יבצעו על לחם משנה. ומבואר ברמ"א (סי' ערד ס"א) שבסעודות יו"ט בוצע על החלה העליונה, ורק בליל שבת בוצע על

וי"א¹⁹⁶ שיש דין "עונג" ביו"ט, וכן נראה דעת השו"ע¹⁹⁷ והמשנ"ב¹⁹⁸. ומ"מ כתב רעק"א (בתשובה מהדו"ק ח"א סי' א) שאף שיש דין "עונג" ביו"ט, מ"מ נשים פטורות מחובת "עונג" ביו"ט כיון שזו מצות עשה שהזמן גרמא¹⁹⁹.

וכתב שאסור ששבת קבעת ואסור ליהנות בכל מיני הנאות עד שיקדש, ומוכח שגם ביו"ט יש דין של עונג, עי"ש.

¹⁹⁷ שכתב (בסי' תקכט ס"א) "וצריך לכבדו ולענגו כמו בשבת".

¹⁹⁸ שבסימן שא (ס"ק סב) הביא דברי הפמ"ג שכתב (בסי' שא א"א ס"ק כו) על דברי הרמ"א שכתב שאין ללכת יחף בשבת משום עונג שבת, כתב הפמ"ג שה"ה ביו"ט אין ללכת יחף משום דעונג שבת ביו"ט שוין, וכיון שהמשנ"ב העתיק דברי הפמ"ג להלכה נראה שכן סובר לדינא. והג"ר אליעזר דינר (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה לד) כתב לי שכן נראה דעת המשנ"ב בסי' תקכט ס"א שכתב שדין חציו לכם לאכילה ושתייה בשביל עונג יו"ט, הרי שיש דין עונג ביו"ט, עי"ש. וע"ע מש"כ בזה במועדים וזמנים (ח"א סי' ל).

¹⁹⁹ וע"ע מש"כ בדברי רעק"א בזכרון שמואל (סי' לב). ושאלתי את הג"ר פנחס שוב האם להלכה ביו"ט יש דין "עונג" כמו בשבת, ונפק"מ אם נשים חייבות בו משום דהוי מצות עשה שהזמן גרמא, ואינו כמו שמחת יו"ט שאיתרבו לחיובא ? והשיב הגרפ"ש (ומובא בתשובותיו שבסוה"ס תשובה לד) וז"ל: איני מבין השאלה, הא בין אי איכא מצות עונג בין אי ליכא מצות עונג הנידון אם נשים חייבות, והנה גם גוף מצות עונג הובא בהערות הגרש"א לתשו' רעק"א בסוה"ס מחלו' רבתי בהא, אמנם עיקר הנפק"מ לקביעות למעשר ביו"ט עי"ש, אבל שאר דינים ודאי חייבים האנשים יהיה הטעם אשר יהיה, ובנשים הא זהו דברי רעק"א דאין חייבות ובגוף הדברים עי' שו"ת וישב משה זורגער (ח"א סי' יט) דפשטות רבותינו דלא כרעק"א, ע"כ ודאי צריכה להשתדל לחזור ולברך ע"י אכילה נוספת", ע"כ.

²⁰⁰ כמבואר בשו"ע (סי' תקכט ס"א).

²⁰¹ כמש"כ הרמ"א (סי' רצא ס"ד).

ובחידושי רבי שלמה היימן (סי' ד) כתב לבאר, שזו גופא מחלוקת ר"א ור"י, שר"י הסובר חציו לכם ס"ל שיש דין עונג ביו"ט, משא"כ לר"א שסובר או כולו לה' אין דין עונג ביו"ט, עי"ש. וע"ע מש"כ בזה בתורת רפאל (סי' צג).

¹⁹⁵ סק"א. שם הוכיח כן מהגמ' בשבת (ק"ז:) דאמרו שם מאי דכתיב "וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד", קדוש זה יוהכ"פ כבדהו בכסות נקיה, ומדלא דרשו אלא מלקדוש ה', לרבות יוהכ"פ שאין בו אכילה ונתרבה בכל זאת לכסות נקיה, שמע מיניה דימים טובים שחייב לאכול בהן יש בו חובת כבוד ועונג, והוא בכלל "וקראת לשבת עונג" דיו"ט איקרי שבת, עי"ש.

¹⁹⁶ כן מבואר בביאור הגר"א (סי' תקכט סק"א), והוכיח כן מהגמ' בשבת (ק"ז:) דאמרו שם מאי דכתיב "וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד", קדוש זה יוהכ"פ כבדהו בכסות נקיה, ומדלא דרשו אלא מלקדוש ה', לרבות יוהכ"פ שאין בו אכילה ונתרבה בכל זאת לכסות נקיה, שמע מיניה דימים טובים שחייב לאכול בהן יש בו חובת כבוד ועונג, והוא בכלל "וקראת לשבת עונג" דיו"ט איקרי שבת, עי"ש. וכן דעת השער המלך (הל' מעשר פ"ה הלכה כג), ועי"ש שכתב שלכן יו"ט קובע למעשר. [ועי' בישועות מלכו (קריית ארבע מעשר פ"ג ה"ג) שגם הוכיח שיו"ט קובע למעשר, וכן נקט בצפנת פענח (יו"ט פ"ו הי"ח), ועי"ש מש"כ לחדש בדין עונג יו"ט]. וכ"פ הפמ"ג (סי' רס משב"ז סק"ג, וסי' רמט משב"ז סק"א וא"א סק"ג, וסי' שא א"א סק"כו). ועי"ש בסי' רס שכתב שלכן יו"ט קובע למעשר, ובסי' רמט שם כתב שלכן בערב יו"ט אסור לקבוע סעודה שאינו רגיל בה בימות החול כמו שאסור בשבת, ובסי' שא שם כתב שלכן אין ללכת יחף ביו"ט כמו שאסור בשבת משום עונג שבת, עי"ש. וכ"כ בשו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' רכו) ודייק כן מדברי הרא"ש בתשובה (כלל כה אות ב) שכתב על מה ששאלו אותו אם מותר לשתות מים בלילי שבתות וימים טובים קודם קידוש,

התחתונה כמש"כ השו"ע שם. וכשחל יו"ט בשבת כתבו המג"א (סי' תעה סק"ג) והבאר היטב (סי' תעה סק"ב) גבי ליל הסדר שחל בשבת שיש לבצוע בליל הסדר על העליונה כמו כל יו"ט. ולפי"ז יש שכתבו²⁰² שה"ה בכל יו"ט שחל בשבת יש לבצוע בליל יו"ט על העליונה כמו כל יו"ט. אמנם יש שהורו²⁰³ שבליל יו"ט שחל בשבת יש לבצוע על התחתונה כבכל ליל שבת, ומש"כ הבה"ט

²⁰² כ"כ בשו"ת בית אבי (ח"ד סי' ר), ובשו"ת יחי יעקב (או"ח סי' כט סוד"ה ולענין), ובקצבי הרים להג"ר צבי פרידמן (סי' עו). וכ"כ בשו"ת משנת יוסף להג"ר יוסף ליברמן (ח"ה סי' סט) ע"פ המבואר בזה"ק (פ' אמור צח) שבוצעין ליל שבת התחתונה שרומז למלכות שהיא למטה, זה דוקא בליל שבת גרידא שהיא חקל תפוחין קדישין שהוא המלכות, משא"כ ביו"ט אפילו חל בשבת שבת מותר לאושפיזא והסעודה בחינת קוב"ה ושכינתיה ולא חקל תפוחין, ע"ש. וכ"כ לי הג"ר פנחס שוב (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה מ) שהענין ע"פ סוד וע"כ אזלינן בחר יו"ט. והג"ר קנייבסקי (שאלת רב ח"ב פכ"ד אות כז, ואסיפת יצחק ר' כסליו תשס"ח) נשאר בזה בצ"ע. ²⁰³ כן דעת הגר"ש אלישיב (קובץ מבקשי תורה יו"ט עמ' תנד-כו, ואשרי האיש או"ח ח"ג פ"ב ס"ט), והדברי יציב (הליכות חיים מנהגי השפע חיים ודברי יציב מצאנו חלק אלול-תשרי מנהגי סעודת ליל ר"ה ס"ג).

²⁰⁴ כמו שהורה המהרי"צ הלוי דינר (מנהגי מהרי"צ הלוי מועדים פ"ב סי"א הע' לב, וחלק שבת מהדור' תשפ"ב פי"א הע' לט), וכדאיתא ברוח חיים (סי' רסג סק"ג) בשם הזוהר (פ' אמור) והרשב"ם (פסחים קד: ד"ה אבל) שהשבת הוא העיקר והיו"ט הוא אורח עי"ש, ועי"ש בשם הגר"ח קנייבסקי שאמר שכן מוכח גם בחולין (קא:): שהשבת גוברת על היו"ט, עי"ש. ובשו"ת משנת יוסף להג"ר יוסף ליברמן (ח"א סי' סט בהערה) הביא שכן מוכח מהפמ"ג (סי' תעה א"א סק"ג) שבצוע על התחתונה כבכל ליל שבת, עי"ש.

²⁰⁵ כמובא בשו"ע האריז"ל (סי' רעד ס"ה), ובבן איש חי (שנה ב' פ' וירא סקט"ו), ובכה"ח (סי' ערד סק"ב), ובסידור היעב"ץ (ח"א דף שמח ע"א), ובפתח הדביר (סי' רעד ס"ק ג), ובחסד לאלפים (סי' רעד ס"ד) ובאור צדיקים (סי' כט סט"ז). ועי' בנימוקי או"ח (סי' ערד) שכתב שכן נהג כי קבלת האריז"ל היא המכרעת. והגר"מ קארפ (בהלכות שבת בשבת ח"ד פע"ה הע' 75) כתב שגם לדעת הגר"א שבצוע על שניהם יחד משמע שחותך מהעליון

והמג"א גבי ליל הסדר שגם כשחל בשבת בוצע על העליונה, הרי זה דין מיוחד לליל הסדר ואין ללמוד ממנו לשאר ליל יו"ט שחל בשבת. וכן היה המנהג באשכנז לבצוע על החלה התחתונה משום שהשבת גובר על היו"ט²⁰⁴. וע"פ קבלת האריז"ל²⁰⁵ אין חילוק בין ליל שבת ליו"ט ותמיד יש לבצוע על העליונה. ויש נוהגים כדעת הגר"א²⁰⁶

לתחתון ולא להיפך, ושכן עושים הנוהגים ע"פ הגר"א, ולכן כתב שכיון שכל טעם הב"י לבצוע מהתחתונה הוא ע"פ הסוד, שהרי בראשונים מפורש שבצוע מהעליון, ולהאר"י ז"ל גם ע"פ הסוד בוצעין מהעליון, והאר"י ז"ל הוא מריה דראזין, ע"פ אליהו הנביא וכל חכמי הקבלה הסכימו שהלכה כמותו בקבלה, ולרבינו הגר"א ז"ל גם כן הוא, שלשיטתו הכל אחד בין הנגלה ובין הנסתר, חזר הדין שיש לעשות כמ"ש הראשונים לבצוע מהעליון או משתיהן, ע"ש. אמנם בשו"ת הרדב"ז (ח"ג סוס"י תקפב) כתב שע"פ סוד ראוי תמיד לבצוע על התחתונה הן בשבת והן ביו"ט הן בלילה והן ביום, וכמש"כ הב"י ששמע שכן נכון לעשות ע"פ קבלה.

²⁰⁶ ובס' שאלת רב (ח"ב פכ"ד אות כט-ל) כתב בשם הגר"ח קנייבסקי כתב דגם לדעת הגר"א אין הכונה שיבצע את שתיהם בבת אחת, אלא שיבצע אחת ויאכל ממנה מעט ויחלק למסובים ולאחמ"כ יבצע השניה, וכן כתבו בשם הגר"ש אויעאבאך (בהליכו"ש הל' פסח סי' ט), וכן מבואר לכאורה בדברי השל"ה שהביא מדברי התולעת יעקב שיש לבצוע התחתונה תחילה, והוסיף שאע"פ שהכריע לבצוע משתיהם, מ"מ יוצא נפקותא מדברי התולעת יעקב שיש לבצוע התחתונה תחילה, וכ"כ בארחות רבינו (ח"א עט' קיג) בשם הסטייפלר שחשש שחיתוך השניה הוי הפסק ולכן היה חותכה רק לאחר שאכל מהראשונה, אמנם מלשון המעשה רב (סי' קכב) משמע שהגר"א היה חותך את שתיהם ביחד, אך במילואים למעשה רב (זלושינסקי) כתב בשם חכ"א שממה שכתב במעשה רב שפעם אחת היו מונחים לפניו כמה חלות ובצע את כולן משמע שלא בצען בחיתוך אחת דזה א"א. ועי' בתשובות ונהגות (ח"ג סי' צ) שכתב הגר"מ שטרנבוך שכיון שעיקר מצות לחם משנה היא משום כבוד שבת, מסתבר דלא מספיק לזה הבציעה לבדה אלא צריך גם לאכול משתיהם כזית, אמנם מוסיף שם דנראה דרק הבצוע צריך לאכול משתיהם ולא כל המסובין, וכן הובא בשם הגר"צ קרליץ (חוט שני שבת

והפוסקים²⁰⁷ שבין בשבת ובין יו"ט תמיד בוצעים על שני החלות (מלבד בליל הסדר), אך העולם נוהגים כהשו"ע²⁰⁸.

ח"ד) שהדין לבצוע על שתייהם הוא רק באופן שעתיד לאכול בסעודה את שתייהם, אבל אם לא, אין ענין לבצוע ולקלקל את החלות, משום שכל הדין לבצוע את שתי החלות אינו מדין לחם משנה אלא מכבוד השבת, וממילא רק אם מתעתד לאכול את שתייהם בסעודה אז הוי בציעה חשובה כשבוצע את כל הלחם המונח לפניו. ובספר אור החמה להג"ר זונדל קרויזר (על משנ"ב סי' רעד סק"ד) כתב לדייק כן מלשון הרשב"א שכתב 'בצע על כל הככרות המונחות לפניו לאכול' והיינו, שחביבות הסעודה היא כשמכין מראש את כל שיצטרך לכל הסעודה. ובשו"ת שבט הקהתי (ח"ב סי' קטו) כתב דהבוצע א"צ לאכול כזית מהלחם משנה וסגי בכך שטועם מהלחם משנה ויכול להשלים לכזית מלחם אחר. מאידך, דעת הסטייפלר (ארחות רבינו ח"א עט' קיג) דאין צריך לזה והוא חומרא [ורק בשנים האחרונות היה מהדר בזה], וכן בספר חידושי בתרא כתב דמדברי רש"י (שבת קיז:) לא משמע כן, דכתב 'ונראה כמחבב סעודת שבת להתחזק ולאכול הרבה' דמשמע דאין צריך לאכול בפועל ודי בכך שחותך את כל הככרות ומראה חיבוב ועי"ש שכתב שכן משמע במעשה רב, וכן בשם הגר"ש אויערבאך (תפארת שמואל עמ' לב, ואליבא דשמואל הל' שבת עמ' נט) הובא שתחילה הסתפק אם לדעת הגר"א צריך ג"כ לאכול משתייהם דווקא או דסגי במה שחותך שתייהם בשעת הברכה, ואמר דשוב מצא בזה פשיטותא בלשון הגר"א (הל' פסח סי' תעג סק"א) שכתב לשי' הרי"ף שלוקחים לבציעה שלימה ופרוסה, וכתב שם ומברך המוציא ועל אכילת מצה על הפרוסה ובוצע שתייהם עכ"ל, הרי להדיא דאף שצריך לבצוע שתייהם דווקא מ"מ ברכת המוציא חלה אך ורק על הפרוסה, ומתבאר א"כ דאף שצריך לבצוע על שתייהם מ"מ אין זה מחייב לאכול משתייהם, עי"ש.

²⁰⁷ המשנ"ב (סי' ערד סק"ד) הביא שהמהרש"ל והשל"ה נהגו לבצוע של שניהם כפירוש הרשב"א ושכן הסכים הגר"א, עי"ש.

²⁰⁸ וכן נהגו החזו"א (דינים והנהגות פ"י אות ח, וארחות רבנו ח"א עמ' קיג) והגרי"ש אלישיב (הליכות האיש עמ' קה) לבצוע רק על חלה אחת כדעת השו"ע. ועי' גם בערוה"ש (סי' ערד ס"ג) ובנימוקי או"ח (סי' ערד סק"ד ד"ה אולם) מה שהקשו על דעת הגר"א, ולכן כתב הנימוקי או"ח שלכן מנהגינו כהשו"ע. אמנם הגר"ש דבילצקי (דרך ישרה עמ' תיח) והגר"ש אויערבאך

אם יש חיוב קידושא רבא ביו"ט

ג. נחלקו הראשונים²⁰⁹ אם ביו"ט יש דין קידושא רבא כמו בשבת. ולהלכה אף שבשו"ע

(תפארת שמואל עמ' לב) נהגו לבצוע על ב' הככרות כדעת הגר"א.

²⁰⁹ ברמב"ם (הל' יו"ט פכ"ט הלכה כא) כתב להדיא שביו"ט מקדש קידושא רבא כדרך שמקדש בשבת. וכן מבואר ברשב"ם (פסחים קה. ד"ה אין) על דברי הגמ' דשבת ויו"ט אין בהם קדושה על הכוס, ופי' רשב"ם כי אם בורא פה"ג, ומבואר דגם ביום דיו"ט, וכן מבואר בחידושי רבינו דוד (פסחים קו). בסוגיא דקידושא רבא דאע"ג דס"ל דענין קידושא רבא הוא לקבוע סעודתו על היין אפ"ה כתב דגם ביו"ט מקדשין בבוקר, וז"ל "ונראה שאין ברכה של בפה"ג זו אלא שיהא אדם קובע סעודתו על היין בשבתות וימים טובים" עכ"ל. והגר"ש אויערבאך (בדרכי שמואל עמ"ס שבת עמ' קצז אות לה, הו"ד) באליבא דשמואל מועדים עמ' כז) כתב שכן הוא לשון המכילתא "לקדשו כו" מכאן אמרו מקדשין כו", אין לי אלא קדושה ללילה קדושה ליום מנין, ת"ל זכור את יום השבת, [וגי' הגר"א], אין לי אלא שבת ימים טובים מנין, ת"ל אלה מועדי ד', ומשמע בפשוטו דיו"ט איתרבי דומיא דשבת, עי"ש. אמנם במהר"ם חלאוה (פסחים קו.) הביא דברי הרמב"ם שביו"ט מקדש קידושא רבא, וכתב שכן מנהג לחכמים, אך כתב דאיכא מאן דאמר דדוקא בשבת מקדשין בבוקר אבל לא ביו"ט, וכתב שבדאי שאין לזה הכרע מן הגמ', אך מצא קצת סיוע לאומרים שאינו צריך לקדש בבוקר ביו"ט מהתוספתא דברכות (פ"ג הי"ב), דתניא התם כבוד יום וכבוד לילה וכו' ויו"ט ור"ח וחולו של מועד וכו' ואין בהן קדושת היום על הכוס ע"כ מהתוספתא, אלמא יו"ט אין בו קדושת היום בבוקר על הכוס. ועי' בנצי"ב בהעמק שאלה (פ' יתרו אות כא) שכתב דלא מצינו בשום פוסק דין קידוש דהיום ביו"ט, וי"ל להמבואר במ"מ (פכ"ט דשבת) דקידוש יו"ט אינו אלא מדרבנן, וא"כ י"ל דבשבת דעיקר הקידוש מה"ת תקנו גם ביום זכר לקידוש כלשון הר"ן (פסחים כב א מדפי הרי"ף ד"ה אין) וביו"ט שעיקרו דרבנן לא תקנו ביום, ולהאמת אין נראה כן. אמנם העיר באליבא דשמואל (מועדים עמ' כח הע' טז) שהשתמיט מהנצי"ב דברי הרמב"ם שכתב להדיא שביו"ט מקדש קידושא רבא, ואכן, הנצי"ב חזר בו בעמק שאלה (פ' וזאת הברכה שאילתא קע עמ' שכג) שהביא את דברי הרמב"ם שביו"ט מקדש קידושא רבא, וכתב דלא כמו שכתב בסי' נד, עי"ש.

סעודה שלישית ומלוה מלכה ביו"ט

ד. נחלקו הראשונים²¹⁴ אם יש חיוב סעודה שלישית ביו"ט, והכרעת השו"ע (סי' תקכט ס"א) שלא נהגו לעשות בו סעודה שלישית. אמנם כתב המשנ"ב (שם סק"ג) בשם האחרונים²¹⁵ שכתבו דאף דאין נוהגין לעשות סעודה שלישית בפת, מכל מקום טוב שיאכל

לא נזכר חיוב קידושא רבא ביו"ט²¹⁰, מ"מ כתבו האחרונים²¹¹ שפשוט הוא לדינא שחייב בקידושא רבא ביו"ט. ובקידוש רבא נוהגים להקדים לקידוש פסוק "וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל"²¹², ויש מוספים גם הפסוק "אלא מועדי ה' אשר תקראו אותם במועדם"²¹³.

משום שבשו"ע נזכר רק דיני קידוש ביו"ט כשיש איזה חידוש דין, ע"ש.

²¹² כ"כ היעב"ץ בסידורו (הנדמ"ח בכתי"ק אחר תפילת מוסף ח"ב עמ' קכא), והפמ"ג (בנועם מגדים אות ו. דף כג ע"א), ובלוח אר"י, וכ"כ המטה אפרים (סי' תקצז ס"ג) אף גבי ר"ה.

²¹³ כן הוא בסידור האריז"ל [סידור רבי קאפיל (התקס"ג) וסידור ר' שבת], וביסוד ושורש העבודה (שער הצאן פ"ז בשמו). ומש"כ בס' שערי ימי הפסח להגר"י טשזנר (פ"א הע' נז) שהנוהגים לומר גם פסוק "אלה מועדי ה'" לפני פסוק "וידבר וגו'", אין מקור לאמירה זו ברורה ודי לומר רק פסוק וידבר משה וגו', לא ראה המקורות הנ"ל. וביאור ענין אמירת פסוק זה בקידוש כתב הגר"מ שטרנבוך (בתשובות והנהגות ח"ד סי' עב) דבקידוש דיו"ט ביום לא סגי לומר "וידבר משה את מועדי ה'" אל בני ישראל" כיון שבזה אינו זוכר קדושת היום, אלא צריך לומר "אלה מועדי ה'" מקראי קודש אשר תקראו אותם במועדם" שבזה מזכיר קדושת היום ושצריך לקרוא אותם, ובזה מקיים שפיר את המצוה הקיומית, ע"ש. וע"ע בשו"ת באר שרים (או"ח ח"ב סי' רלז).

²¹⁴ דעת הרמב"ם (בפ"ל מהל' שבת ה"ט, ובפ"ו מהל' יו"ט ה"טז) שיש חיוב סעודה שלישית ביו"ט. ואילו הטור (סי' תקכט) כתב בשם הרא"ש שאין חיוב סעודת שלישית ביו"ט. ובב"י שם כתב שאין זה מוכרח ברמב"ם שיש חיוב סעודה שלישית ביו"ט. ועי' במג"א (סק"ה) שהביא ראיה לדעת הרא"ש, ממתני' (פ"ב דסוכה) שכתוב שי"ד סעודות חייב לאכול בסוכה, ולא חשבו סעודה ג' דיו"ט. ועי' מש"כ הגרמ"מ קארפ (בהלכות חג בחג יו"ט ח"ב פ"ה הע' 6), ובס' ימי שבת ומועד (סי' יט אות ו) בראיית המג"א.

²¹⁵ כן הביא המג"א (סי' תקכט סק"ה) מסדר היום שכתב שטוב שיאכל פירות בסעודה שלישית. אמנם הכף החיים (סי' תקכט ס"ק כד) השיג ע"ז, דהסדר היום שם מיירי בסעודה ג' של שבת שחל בראש השנה ולא בסעודה שלישית ביו"ט.

²¹⁰ בתורת חיים סופר (סי' תקצז סק"א) כתב יש לי נקודה נפלאה על הטוש"ע, דבסי' ער"א הביאו דבשבת מצוה לקדש על היין בכניסתו והקידוש הוא מה"ת, ולקדש ביום הביא בסי' רפ"ט, וכתב המג"א בשמי' דרמב"ם שהוא מדרבנן, ובסי' תעג דבליל פסח מוזגים כוס ראשון ומקדש עליו, ובסי' תפח שהי' המקום הראשון להביא דיש לקדש ביום לא זכרו שיקדש קידושא רבה, מוכח דסוברים דרך בשבת יש קידושא רבה ביום, אבל ביו"ט ליכא קידוש ביום, וכן משמע מרמב"ם (שבת כט) דבהל' א כתב קידוש ליל שבת מה"ת, ובהל' י' מצוה לברך על היין ביום השבת קודם שיטעום ויסעוד הסעודה שניה, ובהל' יח כשם שמקדשים בליל שבת כך מקדשי בליל יו"ט, וקידושא רבה דיום לא כתב שיעשה כן גם ביו"ט, והוא פלא דברשב"ם (פסחים קה ד"ה אין) מבואר דיש קידושא רבא ביו"ט, וצ"ע אמאי השמיטו ד"ז, עכ"ל. והעיר על התור"ח בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו סי' ז אות ו) מדברי הרמב"ם הנ"ל דמפורש דמקדש ביו"ט קידושא רבא.

²¹¹ כ"כ בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו סי' ז אות ו) שדין קידוש היום נזכר בהדיא בשו"ע (סי' קסז ס"כ), וגם משמע מזה החיוב הברור שישנו על כך דהרי משו"ה שרי בזה לקדש לאחרים אע"פ שאינו טועם, וכן נמצא ג"כ שנזכר מדין קידוש היום בטור (סי' פט) דהרא"ש היה שותה מים בשבת בבוקר קודם תפלה שאין הקידוש אסרו כיון שעדיין לא הגיע זמנו ע"כ, ובכוון זה הוא שנפסק בשו"ע (שם ס"ג) דמים מותר לשנות קודם תפלה בין בחול ובין בשבת ויו"ט ע"ש, הרי שנזכר ענין חיוב הקידוש ביום בין של שבת ובין של יו"ט, לכן מכל הלין כתב שיוצא לנו בחינה של ונהפוך הוא, שישנו פלא על אלו הפוסקים שכותבים שלא נזכר בשו"ע מדין חיוב קידוש של יום לא של שבת ולא של יו"ט, ע"ש. וכ"כ הגר"ש אויערבאך (בדרכי שמואל עמ"ס שבת עמ' קצז אות לה, הו"ד באליבא דשמואל מועדים עמ' כז) להוכיח שיש דין קידושא רבא ביו"ט, וכתב דמה שבשו"ע לא נזכר דין זה,

פרות, והביא שיש שכתבו²¹⁶ שמוזה נתפשט המנהג לאכול ביום טוב תבשיל אחד יותר בשחרית שיחשב במקום סעודה, ואע"ג דבשבת אין מועיל זה לענין סעודה שלישית. ואף שהאחרונים²¹⁷ הסכימו להכרעת השו"ע דמנהגן של ישראל תורה הוא, וגם על דרך האמת [והסוד] אין מקום לסעודה שלישית

²¹⁶ כן הביא המג"א (שם) מהכל בו (סימן נח יז, ד) שכתב שמוזה נתפשט המנהג לאכול ביו"ט תבשיל אחד יותר, שיחשב במקום סעודה שלישית. וכ"כ בס' המכתם (סוכה כז). שנוהגין להוסיף מאכל בסעודת שחרית במקום סעודה שלישית.

²¹⁷ כ"כ הברכ"י (סי' תקכט סק"ג), וכן דעת הגר"א כמו שהוכיח בביאור הגר"א (סקי"א) מהירושלמי (פ"ה דמעשר שני) כדעת הרא"ש. ובמעשה רב (אות קפה) כתב שהגר"א לא היה נוהג לאכול סעודה שלישית ביו"ט כי אם באחרון של פסח משום חביבות מצות מצה.

²¹⁸ בסדר יו"ט א' דפסח (אחר סדר ההגדה וברכת כהנים שביל ה' אות ב').

²¹⁹ כמובא בטעמא דקרא (עמ' רלה), ובתשובות והנהגות (ח"ו סי' קכ).

²²⁰ הגר"מ שטרנבוך (במועדים וזמנים ח"ז סי' קנג בהערה) כתב שמה שהחזו"א נהג לאכול במוצאי יו"ט סעודת מלוה מלכה הוא חידוש ולא מבואר בפוסקים, וציין לסוגיא בשבת (ק"ט): שנראה שמצותה (של סעודת מלוה מלכה) טפי בחמין, שניכר כבוד השבת שעד עתה לא היה אפשר לחמם, ולטעם זה א"כ ביום טוב שמותר לחמם בו וגם שביום טוב אין נשמה יתירה כלל כמבואר בתוס' (ביצה לג:), על כן אין חיוב לווה במוצאי יו"ט, וגם לדעת הרשב"ם (פסחים קב:) שביו"ט יש נשמה יתירה, פירשו המקובלים שזהו רק בועיר אנפין ולא דמי לשבת, (ולדבריהם גם בר"ח יש מעין נשמה יתירה), והא דתיקנו סעודה מיוחדת ללוות הנשמה יתירה היינו בשבת דוקא, ולכן סתמו הפוסקים ולא הביאו חובת מלוה מלכה במוצאי יום טוב, וכן הרמב"ם (בפרק ל' מהל' שבת ה"ט) מביא 'וכן בימים טובים' לגבי סעודת שבת ולחם משנה, ולא כתב כן על חיוב סעודת מלוה מלכה לעיל בהלכה ה' ונשאר בצ"ע. ועי' בפניני רבנו הגרי"ז להגר"מ שולזינגר (סי' טו) שתמה על דבריו, דהיכן מבואר שסעודת מלוה מלכה היא סעודה מיוחדת ללוות הנשמה היתירה, הלא רק זאת מבואר שמלווין את השבת ביציאתו דרך כבוד כאדם המלוה את המלך בצאתו מן העיר (רש"י שבת ק"ט: ד"ה במוצ"ש), וכן ברמב"ם (פ"ל מהל' שבת ה"ה) "כדי לכבדו את השבת בכניסתו וביציאתו", ובשו"ע (סי' ש')

ביו"ט, מ"מ בסידור היעב"ץ²¹⁸ כתב שהעיקר כדברי הרמב"ם שיש חיוב סעודה שלישית גם ביו"ט, ולכן נהג החזו"א²¹⁹ לאכול סעודה שלישית ביו"ט. ולענין חיוב סעודת מלוה מלכה מסתימת דברי הרמב"ם נראה שיש גם חובת סעודת מלוה מלכה ביו"ט²²⁰. וכן נהגו החזו"א והגרי"ז מבריסק לאכול גם מלוה

"לעולם יסדר אדם שלחנו במוצ"ש כדי ללוות את השבת", הרי מבואר שמלווין את השבת, ולא את הנשמה יתירה, ומה זה נוגע לנידון אם יש נשמה יתירה ביו"ט?, ועי"ש שדחה הראיה שהביא מהגמ' בשבת שמצותה בחמין, וכתב דמש"כ המועדים וזמנים שמלוה מלכה במוצאי יו"ט הוא חידוש ולא מבואר בפוסקים, הנה הדבר מבואר להדיא ברמב"ם בהלכות יו"ט (פ"ו ה"ט) שכתב, "כשם שמצוה לכבד שבת ולענגה, כך כל ימים טובים, שנאמר לקדוש ה' מכובד, וכל ימים טובים נאמר בהן מקרא קודש, וכבר בארנו הכיבוד והעינוג בהלכות שבת", הרי להדיא ברמב"ם שיש חיוב כיבוד ועינוג ביום טוב ממש כמו בשבת, שכתב "כשם שמצוה לכבד שבת ולענגה, כך כל ימים טובים", בדיוק אותו דין, ואח"כ מפרש הרמב"ם מהו כיבוד ועינוג: "וכבר בארנו הכיבוד והעינוג בהלכות שבת", רצונו שכל האמור שם בהלכות שבת בגדר חיוב כיבוד ועינוג נהג גם ביו"ט, ותלמדנו משם, ושם בהלכות שבת (פ"ל מהלכה ב' עד הלכה ו') מבאר "איזהו כבוד", ומהלכה ז' ואילך מבאר "איזהו עונג", ובהלכה ה' שם (בהלכות כיבוד) כתב הרמב"ם: "וכן מסדר שלחנו במוצאי שבת ואע"פ שאינו צריך אלא לכזית כדי לכבדו בכניסתו וביציאתו וכו'", הרי שחיוב מלוה מלכה במוצ"ש מבואר להדיא שהוא בכלל כבוד שבת, ובהל' יו"ט הנ"ל כותב הרמב"ם שכל דיני "כבוד" שבת המבוארים כאן בהלכות שבת נוהגים גם ביו"ט, וא"כ מפורש להדיא ברמב"ם שגם ביו"ט נהג דין סעודת מלוה מלכה במוצאי יו"ט לכבד את היו"ט ביציאתו, וכתב שפשוט וברור שמכאן למדו זאת שני שרי הקדש רבותינו הקודשים מרנן החזו"א והגרי"ז מבריסק זיע"א שיש סעודת מלוה מלכה במוצאי יו"ט, כפי שמפורש ברמב"ם. ועי' בתשובות והנהגות (ח"ו סי' קכ) שהגר"מ שטרנבוך הביא דבריו של הגר"מ שולזינגר, והשיב על כך, דיי"ל דהרמב"ם לשיטתו דס"ל דיש חיוב סעודה ג' ביו"ט כבשבת, אבל לדידן שנוהגין כהרא"ש דאין חיוב סעודה ביו"ט, א"כ כיון שאפי' לענין סעודה ג' שבשבת הוא חיוב, מ"מ א"צ לעשותו ביו"ט, כ"ש לענין סעודת מלוה מלכה דקיל יותר אי"צ לעשותו במוצאי יו"ט, ועי"ש שכתב לבאר טעם למה חלוק יו"ט משבת לענין חיוב

מלכה במוצאי יו"ט²²¹. אמנם לדעת השו"ע שאין נוהגים לעשות סעודה שלישית ביו"ט, הסכימו פוסקי זמננו²²² שגם אין צריך לאכול מלוח מלכה במוצאי יו"ט, וכן מנהג העולם.

חיוב נשים בקידוש וסעודות יו"ט ודינם כששכחו יעו"י בברהמ"ז

ה. נחלקו האחרונים אם נשים חייבות בקידוש וסעודות יו"ט, רעק"א (בתשובה סי' א

בהשמטות שם, ובהג' לשו"ע סי' קפח) כתב שנשים אינן חייבות בקידוש וסעודות יו"ט משום שזה מצות עשה שהזמן גרמא, וממילא אם שכחו להזכיר יעלה ויבוא בברהמ"ז אינן חוזרות, מלבד בליל יו"ט ראשון של פסח שחייבת באכילת מצה. וכמו"כ לשיטתו כיון שאשה פטורה מקידוש אין האיש יכולה להוציאה ידי חובתה אם הוא כבר יצא ידי חובתו²²³. אמנם הכרעת רוב האחרונים²²⁴ דגם

נפק"מ אם אשה מוציאה איש בקידוש, והנה הגרעק"א נקט בפשיטות דפטורה, וכפי הנראה הא פשיטא. ליה יותר מסעודת יו"ט, אולם עי' במש"כ הגרש"א בסוף תשובת רע"א דקשה מהדלקת נרות יו"ט, וכן האריך אשה מדלקת ופוטרת הבעל, ויש לפלפל הרבה, יעו"ש מש"כ לצדד בזה בדברבנן אפשר נשים מצוות עי"ש, ולפי"ז לפי דברי הרב המגיד דקידוש ביו"ט מדרבנן אתי שפיר, אבל למעשה אכתי קשה, ועי' מש"כ שבט הלוי (ח"ו סי' סא) בזה, ולמעשה יש לחוש"ע עכ"ל.

²²⁴ **במנחת חינוך** (מצוה לא אות יח) כתב דחיוב נשים בקידוש דיו"ט, תלוי בחיוב קידוש ביו"ט דאם חיובו מן התורה, [והיינו דשורש חיובו משום דנקרא שבת] אפשר שהוא שווה לשבת גם לענין נשים שחייבות בזה, אבל אם חיובו מדרבנן אפשר דאין נשים חייבות בו, וכמו בהבדלה לדעת קצת שיטות הסוברים שהוא מדרבנן, שאין נשים חייבות בו, עי"ש. אמנם בשו"ע הרב (סי' רעא סעי' ד-ה) כתב דקידוש ביו"ט הוא מדרבנן, ואעפ"כ נשים חייבות בקידוש ביו"ט כמו בשבת, וכ"כ היעב"ץ (בסידורו בדיני יו"ט לאחר סדר ההגדה ס"ב) שנשים חייבות בקידוש שהיא זכירת יו"ט כמו שחייבות בשמירה, וכן מבואר בס' **החרדים** (פי"ג אות ו, ט), ובשו"ת **משכנות יעקב** (או"ח ריש סי' ל"ז ד"ה והנה), וכ"כ הגר"מ פיינשטיין (בשו"ת אגרות משה ח"ד סי' ק) מדיליה וביתר ביאור, כי קידוש דיו"ט ילפינן מאסמכתא שהוא בכלל שבתות ה', ובשבת כתיב זכור את יום השבת, (עי' רמב"ם פכ"ט מהל' שבת הי"ח), ולכן כשם שחייבות בשבת בקידוש אף שהיא מ"ע שהז"ג משום דאיתקש זכור לשמור, וכשם שבשמור חייבים כמו"כ בזכור, לכן גם ביו"ט אף שהוא רק אסמכתא, מ"מ בכלל האסמכתא להקיש זכור לשמור כמו לענין שבת, עי"ש. וכ"כ בשו"ת **יד אליהו** (רגולר סי' יז), והוסיף, דכיון דנשים חייבות בקדוש היום ביו"ט, ואין קידוש אלא במקום סעודה, ממילא גם חייבות בסעודות יו"ט, וכ"כ בשו"ת **שואל ומשיב** (מהדו"ת ח"ב סי' נה) שנשים חייבות בקידוש

סעודת מלוח מלכה. והגר"ח קנייבסקי בקונטרס הזכרונות שם כתב שהחזו"א אמר שכך מבואר בסידור ר' יעקב עמדין, ובסוגריים שם כתב הגר"ח ק שכעת הוא לא מצא דבר זה בסידור שם, אבל **בתשב"ץ** קטן (סי' פב) משמע כן, דכתב שם וז"ל: "כשהוא מבדיל במוצאי שבת או במוצאי יו"ט על שולחנו, מכסה את הפת כמו שעושים בשבת", אמנם אינו מצריך שני לחמים במוצאי שבת או יו"ט, עי"ש. ועי"ש מש"כ בטעם ענין סעודת מלוח מלכה במוצאי יו"ט בשו"ת **משנת יוסף** (ח"א סי' פט), ובס' **משנת יעקב-הפלאה** (עמ' שיד), ובזכור לדוד (עמ' שנח).²²¹ כן מובא (בטעמא דקרא שם, ובמעשה איש ח"א עמ' קלט, ובארחות רבנו ח"ב עמ' קי) שכן נהג החזו"א. ובפניני רבנו הגרי"ז (עמ' רמב), ובתשובות והנהגות (ח"ו סי' קכ) כתבו שכן הורה הגרי"ז מבריסק.

²²² כ"כ הגר"מ קארפ (הלכות שבת בשבת פ"ו הע' 5) בשם הגרי"ש אלישיב. ועי"ש שהגריש"א לא האמין לשמועה שהחזו"א אכל מלוח מלכה ביו"ט. ואכן, הגריש"א עצמו לא נהג לאכול סעודת שלישית ומלוח מלכה ביו"ט מלבד ביו"ט אחרון של פסח (הליכות האיש עמ' קע). וכ"פ הגר"מ שטרנבוך (תשוה"נ ח"ו סי' קכ).

²²³ כ"כ בשיעורי הגרי"ש אלישיב (בס' הערות עמ"ס ברכות מט: אות ד עמ' שסג ד"ה ולדברי). אמנם הגר"מ שטרנבוך (בתשוה"נ ח"ד סי' קיד) מצדד לומר דאף לשיטת הרעק"א אפשר להוציאה ידי חובתה, וטעמו לפי מה שייסד דבקידוש דאינו אומר וצונו שפיר יכול לברך כדי להוציאה אף שפטורה כיון שמקיימת המצוה, ואף דבעלמא כדי להוציא צריך ערבות היינו למצוות דתלוי בחיובא, אבל לענין ברכת השבח לא צריך ערבות אלא מוציא מדין שומע כעונה בלבד וכמ"ש במק"א, עי"ש. ושאלתי את הגר"ר פנחס שוב האם להלכה נשים חייבות בקידוש וסעודת יו"ט, ונפק"מ אם איש יכול להוציא אשה בקידוש ידי חובתה אם הוא כבר יצא ידי חובתו (כגון שקידש בביהכ"נ ובא שוב לקדש להוציא אשתו)? והשיב לי הגר"ש (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה לב) וז"ל: וכן

נשים חייבות בקידוש וסעודות יו"ט. ולשיטתם אשה ששכחה להזכיר יעלה ויבוא בברהמ"ז צריכה לחזור ולברך. והפמ"ג²²⁵ כתב לחלק בין קידוש ביו"ט דנשים פטורות ככל מצוות עשה שהזמן גרמא, לבין סעודות יו"ט שחייבות. ולהלכה הכריעו פוסקי זמננו שאשה ששכחה להזכיר יעלה ויבוא בברהמ"ז,

דיו"ט מן התורה, מטעם דכל מי שישנו בזכירה ישנו בשמירה, ומחמת זה הן חייבות גם ככל שאר הדינים שתיקנו חז"ל בשביל קדושת היו"ט, (והיינו סעודות יו"ט ותפילת מוסף וכו'), וכ"כ בשו"ת שאילת שמואל לבעל המנחת בכורים (סי' יא) דחייבות בקידוש וסעודה הואיל ואף הן היו באותו הנס דהמן, וכ"כ בפתחי תשובה (סק"ב) דחייבות בעונג ובלחם משנה כמו שחייבות בקידוש, וכ"כ בבן איש חי (בראשית אות יא), ובשו"ת שאילת יעקב (סי' צז), וכ"כ בכלי חמדה (פ' ויקהל אות א') דכל מצוה שנאמרה לתענוג ולשמחה נשים חייבות בה אף שהיא מ"ע שהז"ג, עי"ש. ועי' בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' סא) שהביא הגר"ש וואזנר מתלמידו הגרמ"ש קליין שכתב שכן מבואר בלחם משנה (פי"ב מהל' ע"ז ה"ג), ובישועות יעקב (סי' תיז סק"א) שנשים חייבות בקידוש ביו"ט, והוכיח כן גם מדברי המג"א (בסי' רעא סוסק"א), והמשנ"ב (שם סוסק"ב), דגם אם חיוב קידוש ביו"ט מדרבנן, נשים חייבות בו, דכתבו וז"ל "ודע דקידוש ביו"ט הוא מדרבנן כמ"ש המ"מ בפכ"ט מהל' שבת, מ"מ יש לו כל דין קידוש דשבת" עכ"ל, ומשמע שגם לגבי חיוב נשים הוא שווה לשבת. והגרמ"מ קארפ (הלכות חג בחג יו"ט ח"ב פ"א הע' 6) הביא עוד כמה ראשונים שס"ל שנשים חייבות בקידוש ביו"ט, שכ"כ הראב"יה (ברכות ח"א סי' סח) דנשים חייבות בו ואע"ג דלא כתיב ביה זכור ושמור איכא למימר דאית בהיקשא דר' יונה אלה תעשו לד' במועדיכם כדאיתא בשבועות (י.'). ושכן הוא בשו"ת מהר"ם (סי' נד) דנשים חייבות אף בקדושה רבא עי"ש, והוסיף, דלא מיבעיא להפוסקים דס"ל דקידוש יו"ט דאורייתא איז נשים חייבות בקדוש היום דבר תורה כמבואר בברכות (כ:), (וכמש"כ המנח"ח הנ"ל), אלא אף לפוסקים דקידוש דיו"ט מדרבנן כבר כתב המג"א (סי' רעא סק"א) דיש לו כל דין קידוש של שבת, ולכן הקשה על רעק"א מכל הנ"ל, וכתב דמ"מ אף הגרעק"א שם כתב דרוב נשי דידן מחמרי בזה והוי כקבלו עליהו כחובה, עי"ש. וע"ע מה שהאריך ואסף בזה בס' ימי שבת ומועד (סי' כד), ושם הביא כל מח' הפוסקים אם קידוש ביו"ט הוי מה"ת או מדרבנן, עי"ש.

לכתחילה תשמע ברהמ"ז מאחר, או אם אפשר לה תיטול ידים ותאכל שוב פת ותברך עליו ברהמ"ז עם יעו"י, ואם אין באפשרותה, דעת רוב פוסקי זמננו²²⁶ שספק ברכות להקל ולא תחזור לברך (ואף שברהמ"ז מה"ת מ"מ

²²⁵ הפמ"ג בתיבת גומא (פ' נצבים אות ב) כתב שנשים פטורות מקידוש ביו"ט ככל מצוות עשה שהזמן גרמא. ואילו בסימן שכה (א"א סק"א) כתב הפמ"ג שנשים מחויבים לאכול פת מן התורה בשבת וביו"ט. וכתב בס' ימי שמחה (סי' יא אות ו ובמהדו"ח סי' יג אות ו) שיתכן לומר שטעמו של הפמ"ג שסובר שנשים חייבות בסעודות יו"ט (למרות שפטורות מקידוש ביו"ט), הוא משום שהפמ"ג לשיטתו (בסי' תקל א"א סק"א) שנקט שטעם חיוב אכילת פת ביו"ט הוא משום מצות שמחה, והוא סובר שנשים חייבות במצות שמחה ביו"ט.

²²⁶ כ"פ השדי חמד (מע' ברכות סי' ד), וכן דעת הגרי"ש אלישיב (שיעורי מן הגרי"ש"א להגר"צ קוק עמ"ס ברכות מט:; וקובץ מבקשי תורה-ס' הזכרון להגרשז"א ח"א עמ' רמא, והמועדים כהלכתם סי' סה' קב, ואשרי האיש פ"ב סי"ג), שאע"פ שדברי רעק"א הם מחודשים אבל מידי ספק לא נפיק וע"כ אשה ששכחה יעלה ויבוא ביו"ט לא תחזור ותברך ברהמ"ז, ולכתחילה רצוי שתאכל עוד כזית פת כדי שתוכל לחזור ולברך ברהמ"ז, וכ"כ הגר"מ שטרנבוך (בתשובות והנהגות על שבועות ויו"ט עמ' ח), וכ"כ הגר"ח קנייבסקי (ס' ימי שבת ומועד סי' כה אות ח, וס' ימי שמחה סי' י אות ז ובמהדו"ח סי' יג אות ז) שאע"פ שהמשנ"ב לא הביא דברי רעק"א, ומבואר שאינו סובר כדבריו, מ"מ יש לחוש לדבריו שאשה ששכחה לומר יעלה ויבוא ביו"ט אינה חוזרת, משום ספק ברכות להקל, והגר"ש וואזנר בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' יח, וח"ו סי' סא) נקט לדינא כרעק"א, וכתב דאף אם נשים חייבות בשמחת יו"ט, מ"מ חיוב שמחה אינו מחייב אכילת פת, וכל החיוב הוא מצד כבוד יו"ט, וא"כ שפיר כתב רעק"א דנשים אינן חייבות בסעודה, וכ"פ בשו"ת זכר שמחה (סי' כז), ובשו"ת באר משה להגד"ר משה שטרן (ח"ג סי' לח), ובשו"ת משכן בצלאל (סי' קלז), וכ"כ בשו"ת שביבי אש להג"ר שמואל אליעזר שטרן (או"ח ח"ד סוס"י ט) אחרי שהאריך לבאר דשיטת הרעק"א יש לה מקום לדעת חלק מרבתינו הראשונים, ולכן המיקל לנשים שלא יחזרו בשכחת מעין המאורע בימים טובים (חוץ מלילי פסח) יש לו על מי לסמוך, בפרט דחיי לאיצטרופי שיטת הרשב"א ודעימיה, עי"ש.

ואין באפשרותה לאכול עוד כזית, תחזור לברך ברהמ"ז.

אם יש חיוב אכילת פת בחול המועד

ו. נחלקו הראשונים והפוסקים²²⁹ אם יש חיוב אכילת פת בחוה"מ, והשו"ע (סי' קפח ס"ז)

להיפטר מסעודה זו אין ההזכרה מעכבת בן. והג"ר פנחס שוב כתב לי (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה לג): "עי' שו"ת וישב משה זורגער (ח"א סי' יט) שהאריך לחייב לחזור דלא כהגרעק"א, אבל אכן א"א שם לחלוק על דברי רעק"א ולברך וצריכה לחפש אחר עצות, כגון לאכול לפת הבאה בכיסנין ולכוין במעין ג' לפטור ברהמ"ז (ואולם ראוי שתוסיף בברכה ברית ותודה ואכ"מ)", ע"כ. וע"ע מה שהרחיב בכל ענין חידושו של רעק"א במשמרת המועדות (סי' תקכט עמ' תשה) באריכות.

²²⁸ המשנ"ב בסי' תקכט ס"ק טו הביא את דעת השאג"א שחיוב שמחת יו"ט נוהג גם בנשים, ולא הביא כלל את דעת רעק"א שסובר שנים פטורות מחיוב שמחת יו"ט. ועי' בהערות לשו"ת רעק"א שהוציא הג"ר שלמה אריאלי (שם בסי' א') שכתב שהטעם שהמשנ"ב לא הביא את רעק"א, משום שבדברי רעק"א בהגהות לשו"ע (סי' קפח) בדפוס יונהסבורג אחרי שכתב את חידושו הנ"ל שנשים ששכחו לומר יעלה ויבוא ביו"ט אי"צ לחזור ולברך ברכהמ"ז, סיים וז"ל "כך היה נלענ"ד לולי שקשה עלי לחדש מה שלא נזכר הערה זו בפוסקים", וידוע שלמשנ"ב היו לפניו הגהות אלו של רעק"א מדפוס יונהסבורג, ויתכן שמטעם זה לא הביאו.

²²⁹ בב"י (סי' קפח ס"ז) בשם התשב"ץ מבואר שיש חיוב אכילת פת בחוה"מ, שכתב בשמו דמי ששכח לומר יעלה ויבוא בחוה"מ אין מחזירין אותו כי אם בסעודת שחרית וערבית, אבל אם אוכל בחצי היום סעודה אחרת אינו חוזר. ומבואר בדבריו שבב' הסעודות שאוכל בחוה"מ שחרית וערבית אם שכח יעו"י חוזר כיון שמחויב לאכול בחוה"מ פת שחרית וערבית. ואמנם הב"י כתב כן בשם התשב"ץ קטן (בסי' ריד) ששם כתב וז"ל: "אם שכח לומר יעלה ויבוא ביו"ט מחזירין אותו בברכת המזון ובתפילה לבד מחוה"מ, שאין מחזירין אותו כי אם בתפילה, וגם ביו"ט אינו חוזר כי אם בסעודת שחרית וערבית, אבל אם עושה עוד סעודה באמצע היום אינו חוזר" עכ"ל, ומבואר בדבריו שרק ביו"ט צריך לחזור אם שכח לומר יעלה ויבוא כיון שיש בו חיוב לאכול פת, אבל בחוה"מ אינו חוזר כיון שאין בו חיוב לאכול פת, וכבר העירו הגרמ"מ קארפ (בהלכות חג בחג על חוה"מ פ"א

האזכרה אינו אלא מדרבנן). ויש שכתבו²²⁷ דכיון שהמשנ"ב²²⁸ הביא רק דעת השאג"א שנשים חייבות בשמחת יו"ט ולא הביא את רעק"א, ודעת רוב האחרונים כהשאג"א, ואף רעק"א כתב שקשה לחדש דבר זה שלא נזכר בפוסקים, לכן באופן זה שאין לה ממי לצאת

²²⁷ כ"כ בשו"ת וישב משה (זורגער ח"א סי' יט), והגרמ"מ קארפ (בהלכות חג בחג יו"ט ח"ב פ"ה הע' 17), ובקבצי הרים להג"ר צבי פרידמן (סי' פז אות ג עמ' תרצג), ועי"ש מה שהאריך בזה. וכן נראה שהוא דעת האגרות משה (המובא לעיל) שס"ל לדינא שנשים חייבות בקידוש ביו"ט. ועי' גם בשד"ח (מע' יו"ט סי' ב אות ו) שהביא תשובת רבי שלמה הכהן מוילנא שתמה על רעק"א שלא ביאר שעכ"פ ביו"ט של עצרת צריכות לחזור ולברך, כיון שהכל מודים בעצרת צריך גם לכם וכו', וא"כ אף נשים מחויבות בסעודה, עי"ש. וע"ע בשו"ת מתת ידו (מאירוביץ כרך ב' מהדו"ת לחלק או"ח סי' כא) שכתב שי"ל שאפי' אם נאמר שנשים פטורות מאכילת פת ביו"ט, מ"מ כיון שהאשה מכנסת עצמה לחיוב מצות עשה של שמחת יו"ט ואוכלת פת חל עליה החיוב בברהמ"ז כמו האנשים וצריכה לחזור, וכמו בתפילת ערבית שהיא רשות ומ"מ אם מתפלל עשה התפילה חובה על עצמו ואם טעה ולא הזכיר מעין המאורע בשבת ויו"ט וחוה"מ צריך לחזור ולהתפלל, וה"ה כאן עי"ש, וכע"ז כתב בשלמי תודה להגר"צ פלמן (יו"ט ושבוועות סי' יב אות א ד"ה והנה י"ל עמ' צח) די"ל דנשים אם שכחו הזכרה בברהמ"ז חוזרות משום דנשי דידן קיבלו עליהו לאכול סעודת יו"ט והוי עליהו כחובה ומה"ט י"ל דחוזרות, עי"ש. [אמנם יש לדחות סברא זו ע"פ מש"כ התוס' בברכות (מט:) בשם ר"י שהסתפק מה דינו של מי ששכח להזכיר רצה בסעודה שלישית, שכן לשי' ר"ת אין חייב לאכול פת בסעודה זו וסגי בפירות ובשר, אך מאידך מצינו בכמה מקומות שהושוו כל הג' סעודות יחדיו, עי"ש. ולפי הביאור של המתת ידו קשה מה המקום לספק של ר"י, הרי גם אם יכול לקיים סעודה שלישית בבשר ופירות וכיו"ב, מ"מ אם אכל פת בודאי שקיים חיוב סעודת שלישית, וא"כ החיוב הזכרה בברהמ"ז הוא על אכילה של חיוב, ואף שיכול לצאת בפירות, מ"מ כיון שקיים סעודה זו בפת א"כ הברהמ"ז הוא על קיום סעודה המחויבת בשבת. אלא מוכח מדברי התוס' דאין לומר סברא זו, וכל שהיה יכול להיפטר מברהמ"ז שפיר אין ההזכרה מעכבת בו וע"ז נאמר בגמ' "דאי בעי אכילו אי בעי לא אכיל" כיון שיכול לצאת בפירות וכיו"ב ונפטר מברהמ"ז, וא"כ ה"ה בסעודת יו"ט כיון שהאשה יכולה

פסק כדעת הסמ"ג והכל בו שחווה"מ דינו כר"ח שאם שכח יעו"י בברהמ"ז אינו חוזר. ובמשנ"ב (סי' תקל סוסק"א) הביא מהאחרונים דאף שהשו"ע פסק שאין חובה לאכול פת בחווה"מ, מ"מ לכתחילה מצוה לקבוע סעודה על הפת אחת בלילה ואחת ביום, כיון שמצוה לכבדו באכילה ושתיה

הע' 5) ובס' ימי שמחה (סי' ל אות ד עמ' קצב ובמהדו"ח סי' נא אות ד) דטעות סופר הוא בב"י, שהתשב"ץ הלא מיירי גבי יו"ט ולא גבי חווה"מ, ובס' ימי שמחה שם הביא מהג"ר שריאל רוזנברג שנראה שהיה חסר לב"י כמה מילים בדברי התשב"ץ. אמנם אף שהשו"ע פסק כדעת הסמ"ג והכל בו שחווה"מ דינו כר"ח שאם שכח יעו"י בברהמ"ז אינו חוזר, מ"מ בביאור הגר"א (שם סקט"ו) כתב על דברי השו"ע שיש חולקים וצידד כדבריהם כמש"כ במשנה "ההלל והשמחה שמונה", ורבי אליעזר אומר שחייב אדם לאכל י"ד סעודות בסוכה, [אם כי סיים שאינו מוכרח]. וכן נקט לדינא ביד שאול לבעל השואל ומשיב (יו"ד הל' נדרים סי' רטו) שיש חיוב אכילת פת בחווה"מ משום מצות שמחה. וכן נקט הגר"ש אלישיב (בשיעורי מרן הגר"ש"א להגר"צ קוק עמ"ס ברכות מט: עמ' תקנד) בדעת רבינו יהודה המובא ברא"ש (בברכות סי' כג) שכתב שמצות שמחה ביו"ט מחייבת אכילת פת, א"כ גם בחווה"מ יש חיוב לאכול פת כיון שמצות שמחה נוהגת גם בחווה"מ כמו ביו"ט. שכן הרא"ש שם כתב וז"ל: "נראה לרבינו יהודה דחייב אדם לאכול פת ביו"ט משום שמחה משום חלקהו חציו לאכילה ועיקר אכילה הוא לחם", עכ"ל. ומבואר בדבריו שחיוב אכילת פת בסעודת יו"ט הוא משום מצות שמחה שמחויב ביו"ט, וביאר המעדני יו"ט (שם באות ז) דס"ל דעיקר השמחה היא בבשר אבל עם הפת, וביאר הגר"ש"א (שם בס' הערות) שכוונתו, דכך היא נעימות אכילת הבשר כשהוא נאכל בתוך סעודת פת, ולפי"ז הקשה שם הגר"ש"א על דברי המעדני יו"ט, דהרי ברבינו יהודה הנ"ל משמע שחיוב אכילת פת ביו"ט הוא גם בזמן הזה שקיום מצות השמחה הוא ע"י שתיית יין, וטעמו של המעדני יו"ט שייך רק בזמן שמקיים את מצות השמחה ע"י אכילת בשר שלמים, אבל בזמן הזה שמקיים את מצות השמחה ע"י שתיית יין אין שייך את טעמו, דמה השייכות של שמחת היין עם אכילת הפת וכי יש נעימות יותר לשתיית יין כשאוכל עמו פת, ותירץ הגר"ש"א דאחרי שבאכילת בשר שזו היא השמחה האמורה בתורה אין מקיים מצות שמחה אלא כשאוכל עמו פת, הרי שהתורה כשאמרה ושמחת בחגך הכוונה עם אכילת פת, שוב כבר נעשה חיוב אכילת

ועיקר אכילה הוא לחם, ובשעה"צ שם הוסיף, שמה שפסק השו"ע דמי ששכח לומר יעלה ויבוא בברהמ"ז בחווה"מ אינו חוזר היינו רק לענין דיעבד, ואף בזה מפקפק הגר"א ומצדד לדינא כהתשב"ץ, אבל לענין לכתחילה בודאי מצוה להשוותו ליו"ט. ועיין הערה²³⁰.

פת מצוה בעצם, ואע"פ שאינו אוכל בשר כלל. והוסיף הגר"ש"א לדברי רבינו יהודה נראה פשוט שכמו"כ בחווה"מ נמי חייב לאכול פת, שהרי גם חווה"מ חייב במצות ושמחת, ובזמן שבהמ"ק קיים חייב לאכול בו בכל יום שלמים, ובזה"ז חייב לשתיית רביעית יין בכל יום גם בימי חווה"מ, וא"כ לדבריו אם שכח יעו"י בסעודת חווה"מ מחזירין אותו כמו בסעודת יו"ט, אמנם בשונה ממש"כ הב"י בשם התשב"ץ (שמי ששכח בחווה"מ יעו"י בברהמ"ז חוזר בב' הסעודות) הרי שלדעת רבינו יהודה מי ששכח יעו"י בברהמ"ז חוזר רק בסעודה אחת, דחיוב ושמחת הוא פעם אחת ביום, ומשאל כזית שלמים פ"א בכל יום, או בזה"ז שתה רביעית יין אחת פ"א ביום, יצא יד"ח ושמחת, ומעתה כך גם חיוב אכילת פת הנובע משום שמחה הוא רק כזית אחד בכל יום מימי חווה"מ, וא"כ אינו חוזר על יעו"י רק בסעודה אחת ולא יותר, עי"ש. וע"ע בהערות הגר"צ קוק (בשיעורי הגר"ש"א שם), ומש"כ בזה בס' ימי שמחה (סי' ח אות ב-ה ובמהדו"ח סי' יא) באריכות.

²³⁰ במשנ"ב לא מבואר להדיא מדוע לכתחילה צריך לקבוע סעודתו על הפת למרות שאין חיוב אכילת פת בחווה"מ, אמנם מקור דברי המשנ"ב הוא מהמג"א (סי' תקל סק"א), וביאר המחצ"ש דכוונת המג"א לחוש לשי' התשב"ץ קטן שהובא בב"י דאף בחווה"מ יש חיוב אכילה ב"פ ערבית ושחרית, ונהי דלא קיימא לן כוותיה לענין ברהמ"ז לחזור ולברך, מ"מ לכתחילה יש להחמיר כדבריו ולאכול פת, עי"ש. ובתשב"ץ לא מבואר הטעם שיש חיוב לאכול פת בחווה"מ, אם הוא משום שמחה כמש"כ בביאור הגר"א וביד שאול הנ"ל או שהוא משום טעם אחר, ובמשנ"ב כתב הטעם כיון דמצוה לכבדו באכילה ושתיה ועיקר האכילה הוא לחם, ואכן אם הטעם הוא משום שמחה הקשה הפמ"ג (סי' תקל בא"א שם סק"א), מ"ט אין חיוב לאכול פת בחווה"מ הרי חיוב פת ביו"ט הוא מדין שמחה ובחווה"מ יש בו גם דין שמחה, וציין ללבוש בסי' קפח, ששם כתב הלבוש שהחיוב לאכול פת ביו"ט הוא מחמת דין שמחה, ולפי"ז הקשה הפמ"ג שכיון שחווה"מ איקרי חג ויש בו מצות ושמחת בחגך מ"ט אין בו חיוב לאכול פת, ועוד הקשה הפמ"ג

בדין לאחר תפילת שחרית ביו"ט ולמהר לצאת כדי להכין צרכי הסעודה משום שמחת יו"ט

ז. הרמ"א (סי' תקכט ס"א) הביא את דברי הגמרא (מגילה כג.) שביום טוב מאחרין לבוא

על דברי המג"א בסי' תקכט (סק"א) שכתב שהמהרי"ל לבש בחוה"מ את הקט"א של שבת, דמבואר שם בשו"ע (בס"ב) דבגדי יו"ט יהיו יותר נאים משל שבת, ופי' המג"א שם בטעמא דמילתא דהוא משום דין השמחה, וע"ז הקשה הפמ"ג דא"כ גם בחוה"מ יצטרכו ללבוש בגדי יו"ט דהא אית ביה דין שמחה, ומה טעם המהרי"ל שלבש בחוה"מ רק את הקט"א של שבת, עיי"ש. **ובזכרון שמואל להגר"ש ריזובסקי** (סי' לב אות ג) כתב ליישב את קושית הפמ"ג מ"ט אין מחויב בחוה"מ ללבוש בגדים יותר נאים משל שבת כמו בשאר יו"ט, דהא דאין לובשים בחוה"מ בגדים יותר נאים משל שבת הוא משום כבוד השבת, דהוה חסרון בכבוד השבת אם ילבש בחוה"מ בגדים יותר נאים, אבל ברגל עצמו לא הוה חסרון בכבוד השבת אם לובש בו בגדים יותר נאים עיי"ש. ומבואר מהפמ"ג דטעם מצוה זו של אכילת פת בחוה"מ אינו משום מצות שמחה, אלא היא משום מצות כבוד חוה"מ וכמ"ש הפמ"ג בדבריו שיש לחוש לדברי התניא שכתב שצריך לכבד את חוה"מ כמו ביו"ט, וכ"כ הערוה"ש (סי' תקל ס"ד): "ואין חיוב לאכול פת בחוה"מ, ומ"מ יש לאכול בו פת דהוי יותר דרך כבוד", עכ"ל. וכ"כ הגרמ"מ קארפ (בהלכות חג בחג חוה"מ פ"א הע' 5) דמש"כ המג"א שמצוה לאכול בו פת, זה אינו משום שמחה, אלא משום כבוד החוה"מ, וכדברי המכילתא דכבדהו באכילה ושתיה וכדביאר השעה"צ גופיה דהכונה שלא יהא כיום חול, וא"כ בזה סגי במה שקובע בו סעודה אחת על הפת, ולא דמי ליו"ט ששם יש דין כבדהו בכניסתו וביציאתו כמ"ש הרמב"ם בהל' שבת, אבל חוה"מ אין לו דין כיבוד בכניסה ויציאה בלילה וביום כלל ולכן סגי בסעודה אחת ביום, והוסיף, דלדעת הרא"ש שחיוב אכילת פת ביו"ט הוא משום שמחה, צ"ל שהטעם שאין חיוב אכילת פת בחוה"מ למרות שיש בו דין שמחה, הוא משום דס"ל להרא"ש דהא דשנינו "ההלל והשמחה שמונה", לאו שמחה דבשר ויין בכל ימי המועד, אלא כמבואר בגמ' שם שמחת שלמי שמחה שנוהג כל שמונה, [ובזה אפשר לדחות הראיה שהביא הגר"א לדברי התשב"ץ], והיינו דכל שהביא שלמי שמחה במשך הרגל יוצא בהן יד"ח שלמי שמחה, וסובר הרא"ש דאין חיוב בשר ויין אלא ביו"ט ולא בכל החג, וגם שלמי שמחה עיקר חיובן ביו"ט רק שאם הביאן במשך הרגל יוצא אבל אין חיוב בכל יום באכילת שלמי שמחה, וה"נ אין חיוב דבשר ויין בכל יום

לבית הכנסת וממהרין לצאת משום שמחת יום טוב. ושם פירש רש"י (ד"ה ביו"ט): "מאחרין לבוא לביהכ"נ שצריך לטרוח בסעודת יו"ט וממהרין לצאת משום שמחת יום טוב"²³¹.

ולכן גם אין חיוב פת מדין שמחה רק ביו"ט, ולפי"ז כתב דלכו"ע אין חיוב אכילת פת ברגל יותר מפעם אחת, דלהרמב"ם אין כלל מצוה באכילת פת ברגל ורק בבשר ויין וכמ"ש הגרעק"א והמשכנ"י, ולהרא"ש עיקר שמחת הרגל דבשר ויין רק ביו"ט ולא בחוה"מ, ולהתשב"ץ כבר נתבאר דהוא ט"ס בב"י, וכדבריו מפורש איפכא דהחיוב רק ביו"ט, ומשום המכילתא דכבדהו בכסות נקיה ובאכילה ושתיה כבר נתבאר מהראשונים דעיקר חיוב זה שלא יהא כחול וכמ"ש השעה"צ סק"ד, ולזה סגי לכל היותר בסעודה אחת ביום כעיקר חיוב שמחה בסעודה אית ביום, ושכן שמע לדינא מהגר"ש אלישיב, עיי"ש דבריו באריכות. אמנם באשרי האיש (פ"ז ס"א) הובא בשם הגר"ש"א שמצוה לכתחילה לקבוע סעודה על הפת בחוה"מ אחת בלילה ואחת ביום, ובקובץ מבקשי תורה (ס' הזכרון להגרשז"א עמ' תשלט הו"ד באשרי האיש שם) כתב בשמו, שיכול לאכול גם את ב' הסעודות בחוה"מ ביום ויוצא בזה ידי חובת ב' סעודות, עיי"ש.

²³¹ ואף שהכנת סעודת יו"ט אינו אלא עבודת הנשים ולא עבודת האנשים, מ"מ כתב היעב"ץ על דברי רש"י וז"ל: "ואע"פ שאינו מלאכת האנשים צריכים לשמור הבית והבנים בעוד שנשותיהם עוסקות בצרכי סעודה, גם צריכות סיוע מבעליהן, לכן קבעו לאחר התפילה ביו"ט, עכ"ל. ועי' במג"א (סק"ו) שמביא דברי הב"ח דהאינדא שמאריכין בפיוטים משכימין בכל יו"ט, ופירש המג"א בכוונתו דיכולים להכין בעוד שמאריכין בניגונים ופיוטים, וכתב בס' נימוקי או"ח מונקאטש להעיר על דברי המג"א בהבנתו על דברי הב"ח דיכולים להכין בעוד שמאריכין בניגונים ופיוטים, אבל הנשים לא מדובר עליהם כלל דהרי אינם מחויבים לילך כלל להתפלל בציבור, ופשוט דמדובר באנשים ומתי אומרים הפיוטים והניגונים הוא רק בברכת ק"ש ותפילה, וכי אז באמצע יפסיקו וילכו האנשים לביתם להכין צרכי סעודת יו"ט, איך מותר זה, וגם אין לומר שהקהל ישכימו מפני הפיוטים שיאמרו לבוא ויכינו קודם התפילה בביתם לסעודה, וכשיאחרו לבוא וימצאו שעומדים כבר הקהל בעת ק"ש א"כ לא יתפללו בציבור, עיי"ש. **ובס' משמרת המועדות** (סי' תקכט) כתב להסביר את דברי המג"א דהביא את דברי הב"ח במה שתקנו לאחר התפילה ביו"ט, והוא דכיון שהנשים צריכות להכין כל צרכי הסעודה, ואם יתפללו האנשים בהשכמה ויסיימו התפלה בשעה

וכתב הב"ח (ריש סי' תפח) שזה הטעם שהטור והשו"ע לעיל (סי' תפח ס"א) כתבו ש"שחרית נכנסין לביהכ"נ וקורין וכו", שבכוונה כתבו הטור והשו"ע "נכנסים" לביהכ"נ ולא כתבו "משכימין" לביהכ"נ, כדי להורות שבימים טובים אין משכימין כמבואר בגמרא הנ"ל. ובא"ר ובפמ"ג (סי' קפא א"א סק"ב) כתבו טעם נוסף לאיחור תפילת שחרית ביו"ט, כשם שמבואר ברמ"א (סי' רפא) שנוהגים שבשבת מאחרין יותר לבוא לביהכ"נ מבחול, משום דבתמיד של ימות החול נאמר 'בבוקר', ואצל שבת נאמר 'וביום השבת' דמשמע איחור, והטעם שמאחרים בשבת את קרבן התמיד, כתבו האחרונים²³² שהוא כדי שלא לבטל את שינת שחרית שיש בה עונג שבת, א"כ ה"ה ביו"ט לפי ששינה מתענוגי יו"ט הוא. [והפמ"ג לשיטתו שיש דין "עונג" ביו"ט. ועיין לעיל ס"א שי"א שאין דין "עונג" ביו"ט]. ולכן אף בזמננו שהכל מוכן מערב יו"ט ואי"צ לטרוח להכין סעודת יו"ט, מ"מ כתב האליה רבה שמאחרין תפילת שחרית משום עונג יו"ט.

אם נכון להתפלל במנין ישיבתי שמאריכים בניגונים בתפילה ביו"ט

ח. לאור האמור בסעיף לעיל מדברי הגמרא המובא ברמ"א להלכה שממהרין לצאת מהתפילה משום שמחת יו"ט, אין נכון להאריך

בניגונים כפי שנוהגים במנין ישיבתי שהחזן מאריך בחזנות עד שפעמים נמשך התפילה יותר מג' שעות, וגורם לאנשים בעקבות כך להתפלל בשטיבלאך²³³.

אם מותר ביו"ט להתפלל אחרי זמן ק"ש ותפילה מהטעם הנ"ל

ט. כתב המשנ"ב (סי' תקכט סקי"ד): והאידנא שמאריכין בפיוטים ובניגונים בין יוצר אור לק"ש וקרוב לודאי שיעבור זמן ק"ש צריך להשכים בכל יו"ט כדי לקרות ק"ש בזמן הראוי. ולפי"ז מה שיש קהילות שמאחרין תפילת שחרית אחרי זמן ק"ש או זמן תפילה

משך שעה, וכדי למנוע זאת הנהיגו לאחר זמן התפילה בשעה, ועי"ז יהיה ביד הנשים להכין הכל, ועי"ז כתב המג"א בהבנת דברי הב"ח דהאידנא שמאריכין בפיוטים וזמן התפילה מתארך לג' שעות, א"כ אין צורך לאחר התפילה, לכן שפיר דמי לנהוג להשכים בכל יו"ט דדרך זה עדיף טפי, עי"ש.

²³² כן ביארו המהר"ל (הל' שבת אות לז), הלבוש והב"ח (סי' רפא שם), והמג"א (שם סק"ב), והשו"ע הרב (שם ס"א), והערוה"ש (שם ס"א), והקיצו"ש (סי' עו ס"י).
²³³ ועי' במשנ"ב (סי' תקכט סק"א) שכתב שיש לגעור בחזנים המאריכים יותר מחציו של יום.

מוקדמת, נמצא דכשיחזרו האנשים מביהכ"נ יצטרכו להמתין עד שיהיה הכל מוכן לסעודה, ואין בזה משום שמחה ועונג יו"ט כידוע, ואפשר דלזה נתכוין רש"י במה שכתב דמאחרין לבוא לביהכ"נ שצריך לטרוח בסעודת יו"ט, דהיינו שמכיון שצריך לטרוח בסעודת יו"ט, וההכנות והטרחות מצריכין זמן ממושך, לכן העדיפו שיתחילו התפילה בשעה מאוחרת, וממילא יהיה שהות ביד הנשים לסיים ההכנות שיהיה מוכן הכל לסעודה מיד כשיחזרו בעליהם מביהכ"נ, ובדרך משל אם נצרך ג' שעות שיהא שהות להכין כל צרכי הסעודה, וזמן התפילה נמשך רק ב' שעות, נמצא דיצטרכו להמתין אחר התפילה

ביו"ט, זה אינו כדין, ועי' הערה²³⁴. ומה שמובא בס' תולדות המהר"ם שיק (אות עח) שהיה נמנע מלהעיר על זמן תפילה בשבת, כי ההמונים יוצאים בשב"ק אחה"צ לבלות ברחובות ואצל קרוביהם בעירבוביא, ונפיק מיניה חורבא, ואיחור התפילה גורם לקיצור בזמן בין סעודת שבת למנחה, יש מי שכתב, שגם לטעם זה נאמר 'אין להקדש אלא מקומו

ושעתו', וכתב שבזמנינו אצל אלו הלוקים בזה ברוב המקרים לא יועיל תקנה זו כידוע, ועכ"פ רבים המה ק"ק יראי ה' דליכא למיחש לחורבא ובודאי אין שום סיבה לאחר זמן תפילה, ובעוה"ר דווקא באותם ק"ק יראי ה' מצוי האיחור בזמן תפילה, והוסיף, שאין שום מיחוש לשנות זמן התפילה משום 'מנהג אבותינו בידינו'²³⁵

²³⁴ בפסקי תשובות (סי' רפא הע' 6) הביא משו"ת באר שמואל (חאו"ח סי' לז) שכתב שאף שבימות החול לכתחילה מהנכון לדקדק ולומר ק"ש עם ברכותיה בתוך זמן ק"ש, מ"מ בשבת אין לדקדק בזה, מאחר שבשבת אין כ"כ קפידא להסמיך גאולה לתפילה כמבאר ברמ"א (סי' קיא ס"א) שבשבת אי"צ לסמוך גאולה לתפילה. אמנם כ"ז שייך רק בשבת משום ששבת לאו זמן צרה, אבל ביו"ט מפורש ברמ"א שם צריך להסמיך גאולה לתפילה כבימות החול, משום שיו"ט הם ימי דין כדתנן בפסח נידונין על התבואה כמבאר הטעם בבאר הגולה שם, ובמשנ"ב (שם סק"ז) מביא טעם אחר על הא דיו"ט דינו כחול לענין זה, כיון שיום זה הוי בשאר ימים יום צרה שייך ביה הפסוק דיענך ה'. ואף ביו"ט שחל בשבת למרות שהפמ"ג (סי' קיד א"א סק"ב) כתב שאי"צ לסמוך גאולה לתפילה ביו"ט שחל בשבת, מ"מ בתהלה לדוד (סי' קיא סק"ד) כתב דלפי הטעם של הבאר הגולה, אזי גם ביו"ט שחל בשבת צריך לסמוך גאולה לתפילה כמו כל יו"ט וימות החול. וע"ע מש"כ בשו"ת מגדנות אליהו (ח"ב סי' ט), ובכנפי נשרים (-אדלר הל' ק"ש פ"א הי"א) בענין תפילה בשבת ויו"ט אחרי זמן ק"ש.

²³⁵ כ"כ בפסקי תשובות (סי' רפא הע' 4). [ובסי' פט (אות ז) אסף הפסק"ת מגדולי האדמו"רים בגנות המאחרים זמן תפילה בזה"ל: "תוכחה למזלזלים בזמן תפילה - זמן תפילה הוא מתקנת נביאים ואנשי כנסת הגדולה וכלשון הרמב"ם (פ"ג מהל' מתפילה ה"א) שכשם שתפילה מצוה מן התורה כך מצוה מדבריהם להתפלל אותה בזמנה כמו שתקנו לנו חכמים ונביאים, ועל המזלזל בזמן תפילה אמרו בגמרא (ברכות כ"ח) שעליו הכתוב אומר (צפניה ג') "נוגי ממועד אספתי ממך" וכו' וברש"י פירש מחמת שהעבירו מועדי התפלות יהיו נוגי, ונוגי לשון צער הוא שיהיו עצובים מחמת שעברו על מועדי התפלות ואסופים וכלים ר"ל, ונקרא עברייני ומעוות שלא יוכל לתקון (כמש"כ הפר"ח סי' פט), ונדחה הוא ותפלתו, (ובהערה שם הביא שכ"כ הגה"ק מקאמרנא בחומש היכל הברכה פ' לך לך, ושכ"כ גם הגה"ק מקאמרנא בשולחן הטהור

(סי' לח ס"ח) שתפילה אחר זמנה אין בה תקוה ותועלת). ונכנס לחשש ברכות לבטלה שעונשה חמור מאד, ויורש גהינום (ובהערה שם הביא שכ"כ האדמו"ר הגה"ק מקאמרנא חומש היכל הברכה פ' בראשית), והוסיף, שאלו ההדיוטות אשר מתחסדים ומצדיקים עצמם להתפלל אחר זמן תפילה כי כן נהגו כמה וכמה צדיקים ואנשי מעשה, תולין בוקי סריקי באילנות גדולים, כי צדיקים וקדושים אלו אשר כל ימיהם נתעסקו בתורה שבכתב ובתורה שבע"פ ומסרו נפשם על התורה והעבודה ומכל תנועותיהם היה ניכר פחדם ויראתם מהש"ת ומהדר גאונו ולא הפסיעו אפילו כחוט השערה על אזהרות התורה ואזהרות חז"ל ובעלי אסופות השו"ע והאחרונים, ותפלתם באיחור היה מחמת שהיו אנוסים עקב מזג גופם וכוחם החלוש וחולי המעינים עד שפעמים העידו על עצמם שמצד הדין פטורים לגמרי מתפילה ובהכרח היה להם להמתין עד עת המוכשר להתפלל עפ"י מזג גופם וחוליים וכו', (ובהערות שם 113 הביא שכ"כ בס' דברי תורה להגה"ק ממונקאטש ח"א אות י"ז וח"ד אות צ"ו, וכן הביא מש"כ במשמרת שלום סי' ט' הערה א' כשהייתי אצל אח"ז הק' מו"ה יצחק מסקווירא ז"ל דנתי עמו על מה שהעולם אין נזהרים בזמן ק"ש ותפילה, והשיב לי בזה הלשון שאין על זה שום תירוץ, ואני אנוס בזה, והעולם טועים בזה, ועוד הביא שם מש"כ בס' זכרון טוב עניני תפילה אות י' בשם מוהר"י מנעשכ"ז זי"ע שמה שמתפלל אחר זמן תפילה משום חולשת בריאותו, וכן בשו"ת מבשר טוב ח"ב סי' ב' בשם מוהר"א מבעלזא זצ"ל שהיה מתנצל על איחור תפילתו שהוא מחמת חולשת בריאותו וחוליו ופעמים אמר שמצד הדין הוא פטור לגמרי מלהתפלל, עי"ש) ובודאי שאין ללמוד מאותם יחידי סגולה חסידים ופרושים לגמרי מהבלי עולם הזה ומנעמיו אשר קרבת אלוקים יחפצון ותפלתם אך ורק לצרכי המלך לאוקמא שכינתא מעפרא ומכנינים עצמם לתפילה עד שתהיה מחשבתם זכה וברורה בתפלתם כעומד ממש לפני המלך הגדול שזה עיקר ותכלית התפילה כדאיתא בטור ושו"ע סימן צ"ח

לעצמם לעבור זמן תפילה וכדומיהן, לאמר מי יעבור לנו אל עבר הים, פירוש שתאמר שאתה נכסף ומתאוה לעבור אליו, ולהתדבק במי שעובר על ים התורה, ויקחה שילמוד אותנו ענינו, לא תעשה כן רק כי קרוב אליך הדבר מאד וכו', עי"ש, עכ"ל]. ועי' בקובץ עץ חיים (באבוב קובץ כו עמ' רמח אות כד) במאמרו של הרב גרינפלד מש"כ ללמד זכות על הקהילות שנוהגים להתפלל אחרי זמן תפילה בשבת ויו"ט.

(ובהערות שם ציין למש"כ בעל המאור ושמשי זי"ע סוף פ' נצבים וז"ל: "והאנשים אשר יעשה להם כהיתר לוותר על דברי הפוסקים בחשבם כי באם לא יתפללו בזמנם תפילתם יותר מעולה וכדומה, עבודתם אך שוא והבל, וכל זאת יבחן כל אדם הבא לעבוד עבודה ועבודת משא דבר השם לידע ממי יקשיב לדעת את ה' וכו', ואח"כ אמר לא מעבר לים היא, ידוע כי התורה נקראת ים החכמה וים התלמוד, ואמר לא תמצא דרכי ה' מעבר לים, פירוש האנשים העוברים ומוותרין על התורה, ומורין היתר

פרק ז' - דיני זמני קיום מצות השמחה במועדים

אם מקיימים מצות השמחה בתוספת יו"ט

א. בדברי התוס' ²³⁶ יש סתירה אם מקיימים מצות השמחה בזמן תוספת יו"ט, והאחרונים ²³⁷ תירצו דברי התוס' באופנים

שכל עיקר תירוצו יש לדחות דהרי בפשטות התוספת שכל אחד מקבל ע"ע זהו רק דרבנן, ורק התוספת של זמן מועט שהוא חיוב על הכל זהו מדאורייתא, וא"כ א"א להעמיד התוס' בתוספת שכל אחד מקבל ע"ע, ולכן ביאר הגרי"ש"א (בס' הערות שם, ובשבות יצחק פסח פ"ד אות ב עמ' קמו) דברי התוס' דלעולם ס"ל לתוס' שדין תוספת יו"ט הוא יו"ט לכל מילי, אלא שהתוס' לשיטתם (במועד קטן יד: בד"ה עשה) דס"ל דמצות שמחה בזה"ז שאין לנו שלמי שמחה אינו אלא מדרבנן, ולשיטתם צריך להיות הדין דאין מצוות שמחה נוהגת בליל יו"ט ראשון שהרי אין מצוות שלמי שמחה בליל יו"ט ראשון מכיון שאין שמחה לפניו, וכדעת השא"א וכדעת השא"א (סי' סח) שלמד בגמ' (סוכה מח. ופסחים עא.) שליל יו"ט ראשון נתמעט לגמרי ממצות שמחה, ולכן הוא כתב בטורי אבן (חגיגה ח:) שמותר לישא בליל ראשון של יו"ט, וה"ה דמותר בתוספת יו"ט משום שגם בתוספת יו"ט ממילא אין מצות שמחה, והא דאין נושאין בליל יו"ט א' זהו משום שמחת החתן שנמשך למחרתו על היום של יו"ט ראשון ששמחת יום ראשון בחתן הוי מה"ת, משא"כ כשנושאים אשה בתוספת יו"ט הא הדין שמחת חתן של יום ראשון יהא נגמר בצאה"כ, עי"ש בס' הערות ביאור תירוצו זה בהרחבה, וכ"כ ליישב התוס' הגרי"ד סולובייצק (ברכת אברהם פסחים צט: ד"ה ושמעתי עמ' קמד, ושלמי תודה סוכות סו"י פז עמ' תתקמד, וחבצלת השרון שמות עמ' קנח, ושמחת המועדים עמ' תכא) ועי"ש בברכת אברהם שהסכים עימו אביו הגרי"ז מבריסק לפרש כן דברי התוס', וכע"ז תירצו המשנת יעב"ץ (או"ח סי' כט אות א) ובשיעורי הגר"ש רוזנבסקי (הובא בשלמי תודה על שבועות סי' מא), [אמנם עי' במנחת ברוך (סי' עט) ובחי' החת"ס (כתובות מז. וסוכה מח. בהגהה אות עג) שכתבו להוכיח מהתוס' להיפך, שהטעם שלא תירצו שמירי שהכניסה לחופה בליל יו"ט ראשון, משום שס"ל שגם בליל יו"ט ראשון איכא מצות שמחה ואין נושאין נשים שלא לערב שמחה בשמחה]. והחלקת יואב (בקובא דקשייתא פ"ו) מבאר דכוונת התוס' שלענין מצות שמחה לא שייך תוספת, דתוספת שייך לדינים שקשורים ליו"ט, ומצות שמחה נוהגת כל המועד וא"כ אינה תלויה ביו"ט אלא הוי דין שקשור

²³⁶ **התוס' בכתובות** (דף מז ע"א ד"ה דמסר) הקשו על אוקימתת הגמ' שם שאירי בקידש את בתו ביו"ט, הא אין נושאין נשים במועד משום שאין מערבין שמחה בשמחה. ותירצו שמוסרה לחופה שעה קלה קודם יו"ט שעדיין לא חל דין שמחת יו"ט, ומאידך כבר אסור לעשות מלאכה משום תוספת יו"ט, וא"כ אינו מונע את בתו ממלאכה וכמבואר בגמ' שם. ומבואר מדברי התוס' שאע"ג שהתוספת דינה כיו"ט לענין מלאכה, מ"מ לענין שמחה אין דינה כיו"ט, וע"כ יכול לישא אשה בשעת תוספת יו"ט. וא"כ המקבל על עצמו תוספת יו"ט לא מתחייב באותה שעה בשמחת יו"ט. אמנם בקובץ שיעורים (פסחים אות ריב) ובדברי יחזקאל (סי' מה-ה) הקשו שיש סתירה בדעת התוס', דהנה התוס' בפסחים (צט: ד"ה עד שתחשך) כתבו דאין יוצאין יד"ח אכילת מצה עד שתחשך משום דכתיב "ואכלו את הבשר בלילה הזה" ומצה ומרור איתקשו לפסח, ומשמע בתוס' דאלמלא הך קרא היה אפשר לקיים מצות אכילת מצה ופסח בתוספת יו"ט, ואילו בתוס' הנ"ל בכתובות מבואר דאין מצות שמחה נוהגת בתוספת יו"ט, ובמה שונה מצות מצה ממצות שמחה.

²³⁷ **בשו"ת משיב דבר לנצי"ב** (ח"א סי' כב) ביאר דהא דכתבו התוס' בכתובות דיכול לישא אשה בתוספת יו"ט אין הפירוש משום דאין דין שמחת יו"ט בתוספת יו"ט, אלא כיון דתוספת יו"ט לא הוה עיקר היו"ט הרי שמחה זו נדחית לצורך מצות נישואין, עי"ש. ומובא בשם הגרי"ש כהנמן (שיעורים מהג"ר צבי יהודה אדלשטיין על כתובות סי' כא עמ' מב) שביאר וכן ביאר הגר"מ שטרנבוך (פשט ועיון עמ"ס כתובות מז. בתוד"ה דמסר) דברי התוס', דאין כאן סתירה בין התוס' ולכו"ע תוספת יו"ט כיו"ט לכל הדינים, אלא דמצות שמחת חתן וכלה חלה על החתן דעליו מוטל לשמח את הכלה אבל עליה אין מצוה, (ועי' בשו"ע אבהע"ז דכן פשטות דבריו שם), ומיירי דהיא קבלה שבת או יו"ט והחתן לא קיבל ולכן יכולה לשאתה לאשה ולשמחה, דעליו אין עדיין דין אין מערבין שמחה בשמחה. אמנם הגרי"ש אלישיב (ס' הערות עמ"ס כתובות מז. ד"ה וראיתי בספר אחד) דחה תירוצו זה, דמלבד מה דנקט דמצוות השמחה מוטלת רק על החתן ולא על הכלה זה דבר מחודש לומר כן, אלא

שונים אשר לפי"ז יש נפק"מ לדינא אם יש מצות שמחה בתוספת יו"ט וכמבואר בהערה²³⁸. ולכן להלכה יש להחמיר לקיים המצוה (ובכלל זה אכילת בשר ושתיית יין) דוקא ביו"ט ולא בזמן תוספת יו"ט²³⁹.

אם מקיימים מצות השמחה ביום שמיני עצרת

ב. אף שמבואר ברש"י בפסחים²⁴⁰ שרק ליל שמיני עצרת יש ריבוי שחייב בשמחה, אבל

למועד, ולפי"ז אין קושיה מהתוס' דידן לתוס' בפסחים, עי"ש, וכן ביארו הגרש"ז אויערבאך (תיקונים ומילואים לשש"כ פמ"ו) ובמעגלי צדק להגרד"צ קלרנשטיין (פסח עמ' ריא) ובקצבי הרים להגר"צ פרידמן (סי' א אות יב ד"ה ומעתה עמ' כד), וכע"ז בשו"ת מגדנות אליהו (ח"ג סי' קכד ד"ה ולפי"ז י"ל).

²³⁸ עי' בהערה דלעיל תירוצים שונים בדברי התוס' בכתובות, אשר לפי"ז יוצא דלפי מה שתירצו הנצי"ב והגר"ש כהנמן והגר"מ שטרנבוך אכן יש מצות שמחה בתוספת יו"ט, ולפי"ז אף לדעת השאג"א ודעימיה שסוברים שליל יו"ט ראשון נתמעט לגמרי ממצות שמחה, וממילא פשוט דה"ה בתוספת יו"ט, מ"מ בתוספת יו"ט של ליל יו"ט אחרון (שביעי של פסח ושמיני עצרת) פשוט שיש בו מצות שמחה, וכן לפי מה שתירצו הגר"ש א' והגר"ד"ס והמשנת יעב"ץ והגר"ש רוזנבסקי נמצא שרק לפי שיטת התוס' שליל יו"ט ראשון נתמעט לגמרי ממצות שמחה, אז אין מצות שמחה בתוספת יו"ט ראשון, אבל לפי האחרונים (החת"ס, והגר"ח מבריסק, והחזו"א, ועוד כמובא לעיל) דס"ל דליל יו"ט ראשון נתמעט רק משלמי שמחה אבל יש בו מצות שמחה, וכן לשיטת התוס' בתוספת יו"ט של ליל יו"ט אחרון, נמצא שיש דין שמחה בתוספת יו"ט, ורק לפי מה שתירצו החלקת יואב והגרש"ז א' והגרד"צ קלרנשטיין ובקצבי הרים לבאר התוס' שאין דין שמחה בתוספת יו"ט מאחר שהשמחה לא קשורה ליו"ט אלא למועד, נמצא שגם בתוספת יו"ט של ליל יו"ט אחרון אין דין שמחה, ויל"ע להלכה.

²³⁹ כ"כ לי הג"ר אליעזר דינר (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה לז) שכיון שנחלקו בזה הראשונים הרי זה ספק דאורייתא וצריך להחמיר לשמח ביו"ט עצמו. וכ"כ לי הג"ר פנחס שוב (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה לז) וז"ל: "בלא"ה הא דנו אי כשעושה מצוה בזמן התוספת אי פוטר את התוך דשבת, וא"כ בלא"ה לא יוצא אז יד"ח שמחת יו"ט, עוד נראה דאחר דהגדול אינו אוכל סעודתו

יום שמיני עצרת אין בו מצות שמחה, משום דכתיב "שבעת ימים" למעט יום השמיני. מ"מ הסכימו האחרונים להלכה כדעת התוספת²⁴¹ שחולקים על רש"י וסוברים שיש מצות שמחה גם ביום שמיני עצרת. ובפרט שרש"י סותר עצמו ממש"כ במסכת סוכה²⁴² שיש מצות שמחה גם ביום השמיני, וכבר הקשו כן האחרונים²⁴³, ותירצו האחרונים²⁴⁴ באופנים

אלא ביו"ט דבעינן בלילה ראשון דסוכות ופסח בלילה (ויל"ע בשבועות משום דין תמימות), א"כ השמחה דידהו אינה עימם, ואפשר דלא מהני, וכדכ' לעיל, ע"כ. ²⁴⁰ דף עא. (ד"ה לרבנות) שם פירש רש"י שהטעם שהתרבה רק ליל יו"ט אחרון לשמחה והיום של יו"ט אחרון לא התרבה, משום שמצות שמחה שנלמד מ"ושמחת בחגך" כתובה אחרי "חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים", וא"כ מוכח שרק ז' ימים מצווים בשמחה, וגם בהמשך נאמר "שבעת ימים תחוג וגו' והיית אך שמח", הרי שהתורה כפלה וכתבה שמצות שמחה היא רק ז' ימים, ובהכרח שהריבוי הוא ללילי יו"ט האחרון, עי"ש.

²⁴¹ בפסחים שם (ד"ה לילי). עי"ש שכתבו בשם ריב"א דמה שאמרו לרבנות ליל יו"ט האחרון הוא לאו דוקא, וה"ה ביום חייב, ועי"ש שהקשו על רש"י כמה קושיות. ²⁴² דף מח. (ד"ה לרבנות) שם כתב רש"י שאחרי שמרבים שיש חיוב שמחה בלילי יו"ט האחרון שהוא טפל, ק"ו שבימו חייבים בשמחה, שהרי היום יותר עיקר מהלילה, עי"ש.

²⁴³ כן הקשו המהרש"א (סוכה מב: בתוד"ה והשמחה) והמהר"ם (בסוכה שם), והצל"ח (פסחים עא. ד"ה נימא וברש"י ד"ה לרבנות), והערן לנר (סוכה מח. ברש"י ד"ה לרבנות), והחת"ס (סוכה מח. בהגהה סוף אות עג), והשפת אמת (סוכה מח. שם), ובשו"ת בנין שלמה (ח"א סי' נא), ועוד.

²⁴⁴ השפ"א (שם) כתב דנראה שרש"י חזר בו ממש"כ בפסחים, וס"ל שחייב בשמחה ביום השמיני. והצל"ח (שם) תירץ שרש"י בפסחים כתב דבריו לפי השיטה שצריך לשמוח במה שנזבח בשעת שמחה, ודבריו בסוכה הם להלכה שלא צריך זביחה בשעת שמחה, עי"ש באריכות שהכריח דבריו לזה. והערן לנר (שם) תירץ, דכיון דהמקראות סותרות דמחד כתוב שבעת ימים ומאידך נתרבה ליל שמיני והיום נלמד בק"ו, ע"כ דלא נתמעט שמיני אלא לענין שאם אין לו שלמים אי"צ

שונים, אשר יוצא לפי"ז להלכה שלכו"ע יש מצות שמחה גם ביום שמיני עצרת²⁴⁵, וממילא יש חיוב אכילת בשר ושתיית יין גם ביום שמיני עצרת שבאר"י זה שמחת תורה.

מצות השמחה בחג הפסח וקניית מוצרים כשרים לפסח בשביל זה

ג. בדורות הקודמים היו מקפידים כמעט לא לאכול שום דבר קנוי בפסח מחשש משהו חמץ בפסח, אבל כהיום שיש הכשרים מהודרים שנותנים כשרות לפסח להרבה מוצרים רבים נוהגים לקנותם ולאוכלם בפסח, ובטעם הדבר נראה, דכו"ע מודו דשמחת יו"ט דאורייתא ומשהו חמץ בפסח זה דרבנן, אלא

שפעם מניעת המאכלים בפסח לא היה סתירה לשמחת יו"ט, ואדרבה היה להם שמחת יו"ט בעצם זה שהחמירו מחשש חמץ, אבל כהיום שבמניעת מאכלים ומוצרים קנויים בפסח ישנם כאלו שיחסר להם שמחת יו"ט, לכן מצוה לקנותם ולאוכלם בפסח ולקיים מצות שמחת יו"ט ועונג יו"ט.

אם מקיימים מצות השמחה בראש השנה ויום כיפור

ד. לענין אם יש מצות השמחה בר"ה ויוה"כ ופרטי דינים באופן קיום המצוה בזמנים אלו יבואר אי"ה בחלק ב'.

לשחוט בשביל שמיני כיון שאין שמיני שמחה לעצמו, אבל אם יש לו בשר ממה שזבח בשביעי חייב לאכול בשמיני ממה שזבח בשביעי, ובוזה מיושב דברי רש"י דדבריו בפסחים היינו שלא חייב לשחוט בשמיני, ודבריו בסוכה שחייב לאכול ממה שזבח בשביעי, עי"ש דבריו באריכות. והחת"ס (שם) תירץ, שבחיוב שמחה יש ב' חלקים, חיוב אכילת קרבן-שלמי שמחה, וחיוב שמחה ביו"ט, ולפי"ז כתב שהחיוב של אכילת בשר קרבן ישנו רק בליל יו"ט האחרון, כיון שבקדשים הלילה הולך אחר היום, ואין ללמוד מזה שגם ביום חייב, אבל לענין חיוב שמחה של יו"ט, אין לחלק בין הלילה ליום, כיון שלענין חולין הלילה לא הולך אחרי היום, ואם חייב בלילה יש ללמוד מזה שחייב גם ביום, ובוזה מיושב דברי רש"י, דבריו בפסחים הם לענין חיוב שלמי שמחה, שחיוב זה הוא רק בלילה, ולכן נאמר שבעת ימים, ודבריו בסוכה הם לענין שמחת יו"ט, שלענין זה יש ללמוד בק"ו מהלילה, שחייב גם ביום עי"ש. וע"ע מה שתירצו בזה בשו"ת בנין שלמה (ח"א סי' נא), ובשבות יעקב (ח"ג סי' לג), ובמאיר לעולם (ח"א סי' יא), ובבד קודש (פסחים סי' לו).

²⁴⁵ עי' בהע' הקודמת, ויוצא דמלבד השפ"א שכתב שרש"י חזר בו וסובר כהתוס', הרי שגם לפי מה שתירץ הצ"ח דרש"י בסוכה כתב דבריו להלכה שלא בענין זביחה בשעת שמחה, ושם הרי כתב שיש חיוב שמחה ביום השמיני, וכן לפי מה שתירץ הערוך לנר גם לרש"י יש חיוב שמחה ביום השמיני, וכן לפי מה שתירץ החת"ס שרק שלמי שמחה אינו חייב ביום השמיני, אבל מצות שמחה גם לרש"י חייב ביום השמיני, נמצא דלכו"ע יש חיוב שמחה ביום השמיני, לא מיבעיא לדעת התוס', אלא אפי' לשיטת רש"י וכדנתבאר, וכן מסיק בשו"ת בנין שלמה (ח"א סי' נא) עי"ש באריכות בענין זה, וממילא יש חיוב ניהוגי שמחה של בשר ויין וכו'. וכ"כ לי הג"ר פנחס שוב (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה לו) וז"ל: "מה כוונתו אי אוכלין בשמיני עצרת פת קיבר?, הא ודאי איכא מצות שמחה ביו"ט ושלמי שמחה כדכ' תוס' מהלל והשמחה שמונה, וכן מבואר פז"ר קש"ב, ודברי רש"י צ"ע כמובן, אבל אי"ז נפק"מ לדינא, שו"ר בבנין שלמה סי' נא עי"ש ומש"כ שם בשם המלבי"ם, ע"כ. והג"ר אליעזר דינר כתב לי (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה לו): "עי' במ"ב סי' תקכט סק"א שתיקנו להרבות בסעודה ביו"ט האחרון של חג והיינו בשמיני עצרת".

פרק ח' - אם חייב אדם לטבול לטהר עצמו בערב הרגל בזה"ז

נחלקו הראשונים²⁴⁶ אם חייב אדם לטבול לטהר עצמו ברגל בזה"ז. ולהלכה נחלקו בכך הפוסקים, י"א²⁴⁷ שגם בזה"ז יש חיוב לטהר

בס' המנהיג (הל' ר"ה סי' א), והשבולי הלקט (סי' רפז), וכ"כ בתניא רבתי (סי' עח) בשם רבינו שמחה מאשפירא, וכ"כ העיטור (הל' יוהכ"פ) שגם בזה"ז יש חיוב לטהר עצמו ברגל, ולכן כתב הגר"י פערלא דבאמת מוכח דהחיוב לטהר עצמו ברגל אי"ז רק משום חובות הרגל (ראיה וחגיגה ושמחה) כמו שנקט השאג"א, אלא מוכח מזה דהדין לטהר עצמו ברגל אי"ז אלא משום קדושת ימי הרגל עצמן חייב לטהר עצמו בהן ואפי' כבר קיים חובות הרגל או שמא יזהר סיבה לא יוכל לקיימם ג"כ חל עליו חיוב לטהר עצמו, והביא שכ"כ בפשיטות המבי"ט בספרו בית אלוקים (ש"ג פרק סג), עי"ש.

²⁴⁷ כאמור לעיל כ"כ הגר"י פערלא ושכן הביא מהמבי"ט, וכ"כ הפרישה (סי' רמא אות ד), הפמ"ג (סי' קכח א"א סק"ע), והשל"ה (פרק נר מצוה אות ב) שגם בזה"ז חובה לטהר עצמו ברגל, וגם הצל"ח (ביצה יז): אע"פ שבתחילה כתב ע"פ הרמב"ם שאין חיוב בזה"ז רק בזמן שנכנסים למקדש, ואף בזמן המקדש רק למי שיכול לבוא שם ברגל ולא לרחוקים מירושלים שאין עולים לרגל, שאין להם חיוב לטהר ברגל, אך לאחר מכן בדף יח. (ד"ה רש"י) חזר בו הצל"ח והסיק דאף הרמב"ם אין כוונתו שהחיוב דוקא בזמן שעולה לרגל אלא רק טעמא דקרא למה הזהירו יותר על הרגל מפני שמצוי ליכנס במקדש, אבל אזהרה דטבילה נהוג לעולם אף בזה"ז, עי"ש. [ואמנם עי' בבית השואבה שהשיג על דבריו], וגם בעין יצחק (או"ח סי' ב סק"א) ובפתחי תשובה (אבהע"ז סי' נ סק"ד) כתבו דמשמעות דברי הבית שמואל (אבהע"ז סי' נה סק"י) דהחיוב לטהר עצמו ברגל נהוג גם בזה"ז, שכתב דהא דארוסה אינה מטמא לארוס ליכא איסורא דבני אהרן ולא בנות אהרן, והביא עוד פירוש דמירי ברגל דמוזהרין שלא לטמא ברגל, ומשמע דגם בזה"ז יש דין זה, עי"ש, אולם עי' בפת"ש שם מה שהשיג על הבית שמואל, דמדברי הטור והשו"ע משמע שאין חיוב לטהר עצמו ברגל בזה"ז, וגם הגרעק"א בגיליונו (באבהע"ז שם) ציין לקרבן נתנאל (יומא סי' כד אות צ) שהשיג על דברי הב"ש. אמנם בשו"ת משנה הלכות להגר"י מנשה קליין (חי"ח סי' שי) הוכיח מרש"י (יבמות כ"ט ד"ה מיטמא) המובא בבית שמואל שם, שיש חיוב לטהר עצמו ברגל גם בזה"ז.

²⁴⁶ ברמב"ם (פט"ז מטומאת אוכלין ה"ז) מבואר שהחיוב לטהר עצמו ברגל הוא רק מפני שנכנסין למקדש, ולפי"ז בזמננו אין חיוב, וכ"כ בתשובת רב האי גאון (בשערי תשובה סי' קעה): "ואין עלינו חובה לטבול לא בער"ש ולא בעריו"ט שאין לנו טבילה מן התורה אלא לביאת המקדש, אבל עכשיו שאין מקדש קיים אין לנו טבילה", וכן הביא בס' המנהיג (סי' פא) בשם תשובת הגאונים, וכ"כ בס' האשכול (ח"א סי' ה) בשם תשובת גאון (והוא תשו' רב שרירא גאון) שבספר גאוני מזרח ומערב (סי' מו), וכ"כ באבודרהם (ת' יוהכ"פ) בשם רב יהודאי, "שהטובל לכבוד שבת או לכבוד יו"ט או לכבוד יוהכ"פ א"צ לברך שכן שנו חכמים מיום שחרב ביהמ"ק אין עלינו חובה לאנשים לטבול מה"ת אלא לביאת מקדש עד שיתקיים וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם", וכן מבואר בפסקי הרי"ד (ר"ה יז: ד"ה חל) שכתב: "וכל אדם מטהר עצמו ברגל מפני שהוא צריך ליכנס לעזרה ולאכול שלמי חגיגה וכו'", עי"ש, וכ"כ הרא"ש (בפרק יוהכ"פ סי' כד): "הא דא"ר יצחק חייב אדם לטהר עצמו ברגל, היינו לטהר עצמו מכל טומאות ומטומאת מת ולהזות עליו ג' וז', והאידנא אין לנו טהרות, וכיון שאין בעלי קריין טובלין כל השנה כולה גם אין חובה לטבילה זו", עכ"ל, וכן הביא הטור להלכה (בסי' תרו) את דברי אביו הרא"ש. אמנם הטור בסי' תרג כתב לבאר שר' חייא ציוה לרב שיאכל ז' ימים בשנה בטהרה, וכתב הטור דעל ר"ה לא היה צריך להזהירו לאכול בטהרה, שפשוט שאכל בטהרה דחייב אדם לטהר עצמו ברגל עי"ש, וא"כ נמצא שהטור סותר עצמו, ובב"ח (בסי' תרג שם) כתב לבאר דאף שהטור כתב בשם הרא"ש דבזה"ז אין חיוב לטהר עצמו ברגל שאין לנו אפר פרה, מ"מ מה דאפשר לו לעשות לטהר בכל דבר צריך לעשות, ולכן כתב שאך בערב ר"ה יש לטבול לטהר עצמו במה דאפשר. והקרבן נתנאל (סוף יומא סי' כד אות צ, וסוף מס' ר"ה) כתב לבאר דברי הטור בפשטות, דהטור קאי על אזהרת רב חייא לרב ובימי האמוראים היה להם אפר פרה, ומש"כ הרא"ש דאינו נהוג, היינו בזה"ז, עי"ש. מאידך, הגר"י פערלא על הרס"ג (בסה"מ לרס"ג ח"א דף סח) כתב שהרבה ראשונים כתבו שגם בזה"ז יש חיוב לטהר עצמו ברגל, כמו שהביא הטור (בסי' תרו) מהראב"י, וכן דעת הראב"ן (הל' ר"ה) הירחי

עצמו ברגל, וי"א²⁴⁸ שבזה"ז אין חיוב לטהר עצמו ברגל, וי"א²⁴⁹ שבזה"ז הוא רק חיוב מדרבנן לזכר לזמן שביהמ"ק היה קיים. והכרעת המשנ"ב (בסי' קכח ס"ק קסה) שצריך

אדם לטהר את עצמו ברגל, ולכן כתב המשנ"ב בהלכות פסח (סי' תעא סקכ"ב) שאחר חצות ילך לבית המרחץ ויטבול לכבוד הרגל, אמנם לא נתבאר מדברי המשנ"ב אם זה חובה או

²⁴⁸ כ"כ השאגת אריה (סי' סז) שבזה"ז אין חובת טהרה ברגל נוהגת גם אם היה לנו אפר פרה, משום שטעם הדבר שחייב אדם לטהר ברגל הוא כדי שיוכל ליראות בעזרה ולאכול קדשים, ובה"ז שאין מצוות אלו נוהגות אין חובה ליטתה, ושכן משמעות הרמב"ם וסתימת השו"ע הוא שאין חיוב טבילה לכבוד הרגל בזה"ז שאין לנו ביהמ"ק. וכ"כ במור וקציעה (סי' קכח), עי"ש. וכן נראה דעת הגר"א שכתב (סי' תרו ס"ק יד-טו) דהטעם דמטהרין עצמן ברגל רק משום המדרש שישראל נקיים כמלאכי השרת, ואע"פ שכוונת המדרש שנקיים מכל חטא, מ"מ מדמין כל מי שיוכל כמלאכי השרת, אך לא משום דברי רבי יצחק שאמר דחייב לטהר עצמו ברגל, דאי אפשר בזה"ז, עי"ש. וכ"כ הפתחי תשובה (אבהע"ז סי' נה הסק"ד) והשע"ת (סי' תקכט סק"ב), והביאו כן גם בשם שו"ת יד אליהו (סי' סח) שהביא מהבית הלל שתמה לא הביאו הפוסקים דין זה שחייב אדם לטהר עצמו ברגל, וכתב היד אליהו שהטעם הוא משום שאינו נוהג בזה"ז שאין לנו ביהמ"ק, והבאר היטב (יו"ד סי' שעד סק"ד) גם הביא תמיהת הבית הלל וכתב ליישב, דבאמת הרמב"ם והסמ"ג הביאו דין זה, שהרי הביאו גם דינים שאינו נוהגים בזה"ז, ושאר הפוסקים שלא הביאו משום שאינו נוהג בזה"ז, עיקר הדין על זמן הבית שצריך לטהר עצמו לאכול קדשים וכפ"י רש"י והרמב"ם, ובזה"ז אין נפק"מ, עי"ש. וכ"כ השדי חמד (כללים מע' ח כלל מז) בשם כמה אחרונים. וכן מוכח מדברי הנצי"ב (בשאלות פ' מקץ סי' ל סק"ד) שכתב דאסורים ישראל בנושתיהם ברגל בזמן ביהמ"ק, והיינו שאסורים במצות עונה משום שחייבים לטהר עצמם ברגל, ומוכח מזה שבזה"ז שלא נאסר מצות עונה ביו"ט, ע"כ מוכח דאין חיוב לטהר עצמו ברגל, שהרי אם היה חיוב לטהר עצמו ברגל גם בזה"ז היה צריך לאסור מצות עונה, ועי' מש"כ בזה הגר"מ שטרנבוך (בהגש"פ מועדים וזמנים דיני יו"ט הע' א בהגהה עמ' קלט). והגר"ש קלוגר בחכמת שלמה (סי' תקכט) הוכיח מהגמ' בברכות (כב.) דאין חיוב לטהר ברגל בזה"ז, מהא דרב חמא סביל במעלי יומא דפסחא להוציא רבים ידי חובתן ולית הלכתא כוותיה ע"ש, וקשה הלוא עבד כהלכה שטבל בערב פסח שחייבין לטבול ולטהר עצמו לרגל, אלא ע"כ דאין מצוה בזה"ז וא"ש, אולם הגר"מ שטרנבוך (במועדים וזמנים ח"ז סי' קיח) דחה ראיה זו, דהגמרא לא מיירי בטבילה לרגל, דטבילה

זו ודאי טבל שזהו חיוב מדינא, רק בגמרא מיירי על טבילה לשחרית ערב פסח דאע"פ שטרודים מאד מ"מ הטריח עצמו טובא לטבול במקוה דוקא להוציא רבים, ועל האי טבילה קאמר דאין הלכה כמותו, היינו שבמקום טירחא יתירא סגי בט' קבין, אבל לרגל באמת חייבין מדינא לטבול במקוה להיות טהור ברגל, עי"ש. וע"ע בשאג"א שם שהביא ראיות לדבריו, ובדברי הגר"י פערלא הנ"ל שדחה דבריו, וע"ע בויכוח שבין השאג"א להגר"י פערלא במילואי קול אריה (-דזימטרוכסקי, על השאג"א שם סי' סז הע' 34), ומש"כ שם בכל ענין זה. וע"ע מה שהאריך בזה הגר"מ קארפ (בהלכות חג בחג יו"ט ח"א פ"ב הע' 23), והגר"מ שטרנבוך (במועדים וזמנים שם), ובמראה אליהו (-וינר ח"א סי' כב אות כו עמ' שו).

²⁴⁹ כ"כ בשו"ת שואל ומשיב (תליתאה סי' קכג) שבזה"ז הוא רק חיוב מדרבנן לזכר לזמן שביהמ"ק היה קיים. וכ"כ בחיי"א (כלל עט ס"א) שגם בזה"ז ראוי לכל אדם לטבול בעריו"ט, זכר לזמן המקדש שהיו חייבים ליטתה כדי לעלות לרגל. וכ"כ בקובץ על הרמב"ם (סוף הל' ק"ש) ובשד"ח (כללים מע' ח כלל מז). וגם בבאר היטב (יו"ד סי' שעד סק"ד) אע"ג דמסיק דאין חיוב כלל בזה"ז, מ"מ ביאר מש"כ איזה פוסקים שגם בזה"ז יש חיוב לטהר עצמו ברגל לאו מטומאת שרץ אלא מטומאה היוצאה מגופו של אדם על טהרת הנפש, דע"י טהרת הגוף מעורר ומזכך טהרת הנפש, כמש"כ בשל"ה וראשית חכמה (פ"י), וכבר הובא לעיל מדברי הב"ח דאע"ג דכתב הטור דאין לנו אפר פרה מ"מ טובלים משום קרי בערב הרגל כדי לטהר עצמו במאי דאפשר. וגם ביד אפרים (סי' רמב) ביאר דאע"פ דחיוב לטהר עצמו ברגל אינו נוהג בזה"ז, מ"מ יש ללמוד שברגל יש לנהוג בטהרה יותר משאר ימים, ולכן מקפידים אז על פת עכו"ם יותר, וכ"כ במטה אפרים (סי' תקפא באלף למטה סקל"ח, וסי' תרכה באלף למטה סקכ"ה), ועי"ש בסי' תרכה שכתב דאף שבלא"ה טמאי מתים אנו ואין בידינו לא קרבן ולא מנחה ולא עליה לרגל, מ"מ כמה דברים אנו עושים כבזמן המקדש מהרה יבנה, ולכן כתב שאף מי שאינו טובל בכל ער"ש חייב לטבול בכל ערב יו"ט. וע"ע מה שאסף והאריך בכל ענין זה בס' פותח שער (ר"ה טז: עמ' שנט-שסט) בטוב טעם ודעת.

רשות בזה"ז ועיין הערה²⁵⁰. ואם החיוב לטהר עצמו ברגל הוא דוקא בערב יו"ט או גם ביו"ט עצמו עי' הערה²⁵¹.

²⁵⁰ **במשנ"ב** (בסי' קכח ס"ק קסה) כתב "שיש מקומות שנוהגין שאין נושאים כפים אפילו ביו"ט כשחל בשבת, אבל אין מנהג זה עיקר כלל, כמו שכתבו הרבה אחרונים, נהגו הכהנים לסלול בעצמן לטבול בערב יו"ט משום נשיאת כפים שלמחר, וגם בלא"ה צריך אדם לטהר את עצמו ברגל, ומ"מ אין זה מעכב בדיעבד", עכ"ל, ומה שסיים המשנ"ב ש"גם בלא"ה צריך אדם לטהר עצמו ברגל" ציין בשעה"צ מקורו (ס"ק קלה) מהפמ"ג, ובפמ"ג בעצמו (שם במשב"ז סק"ע) כתב הלשון: ובאמת בלא"ה "חייב" אדם לטהר עצמו ברגל, והיינו שכתבו בלשון חיוב, וצ"ב מדוע המשנ"ב שינה לשונו מלשון הפמ"ג וכתב בלשון: וגם בלא"ה "צריך" אדם לטהר וכו', והיינו שבמקום לכתוב "חייב" כתב "צריך". ואולי ס"ל למשנ"ב כדעת הפוסקים שסוברים דאין זה חיוב לטהר עצמו ברגל בזה"ז אלא רק ראוי לטהר עצמו כמש"כ כמה אחרונים. וכ"כ לי הג"ר אליעזר דינר (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה לח) שמשמע מלשון המשנ"ב שכתב ש"צריך" אדם לטהר את עצמו ברגל, ולא כתב ש"חייב", יש לדייק שאין זה חיוב בזמן הזה אלא לכתחילה. [וכן משמע ממה שכתב בשעה"צ (שם ס"ק קלב) על המנהג שיש נוהגין לא לישא כפים ביו"ט שחל בשבת, שאף שנוהגין כן משום שחוששים שאין נשיאת כפים אלא א"כ שטובלין לקריין, ואין רוצין לבטל עונתן, אין כדאי בזה לידחות מצות עשה, ומוטב שיהיו נושאים כפיהם אף ששימשו ולא יכולין לחזור ולטבול, וכ"ש מה שחושבין שהוא איסור גדול לשמש ובאין על ידי זה לחטא, והוא טעות, שאין בו אסור כלל רק שהחמירו על עצמן, [חיי"א"], עכ"ל, ואם היה חיוב לטהר עצמו ברגל גם בזה"ז, היה השעה"צ צ"ל שחייבים הם לטבול כדי לטהר עצמם. אמנם באמת השעה"צ העתיק לשון זה מהחיי"א (כלל לב סי"א), ואכן החיי"א לשיטתו (כלל עט ס"א) דס"ל דאין חיוב לטהר עצמו ברגל בזה"ז, אלא רק ראוי לטהר עצמו, אמנם מכך שהשעה"צ העתיק לשונו לגבי ענין אחר של נשי"כ, אין ראיה דס"ל כהחיי"א לענין זה, ואף שיתכן דהשעה"צ מיירי רק גבי טבילת עזרא ולא גבי החיוב לטהר עצמו ברגל, שהרי על טבילה בערב הרגל אין משם ראיה שאינו חיוב, דשם הוא מדבר על טבילה בעיצומו של היו"ט, אבל בערב הרגל כתב המשנ"ב בשם הפמ"ג שצריך לטהר עצמו, אך א"כ נמצא לפי"ז שהחיוב לטהר עצמו הוא רק בערב הרגל, אבל ביו"ט בבוקר יכול להיות בעל קרי, והטעם נראה בזה משום שאם טעם

הטבילה הוא כדי שיהיה טהור לאכילת קדשים אזי לא יועיל לו לטבול ביו"ט עצמו משום דטבול יום אסור באכילת קדשים, וא"כ כל ענין לטהר עצמו ברגל הוא בערב הרגל כדי לטהר לאכילת קדשים, ואף שבזה"ז אין לנו אכילת קדשים, מ"מ נראה דהענין לטבול ברגל הוא דוקא בערב הרגל ולא ביו"ט עצמו, כמבואר בביאר היטב (סי' קכח ס"ק עח), ויש חולקים ועי' בזה בערה הבאה.²⁵¹ הסתפקתי בחיוב לטהר עצמו ברגל האם החיוב הוא דוקא בערב הרגל או גם ברגל עצמו, ונפק"מ אם נטמא ביו"ט האם יש חיוב לטבול, דבזמן המקדש לא יועיל לו הטבילה ביום מאחר דטבול יום אסור באכילת קדשים, וגם נפק"מ אם מותר לקיים מצות עונה בליל יו"ט ראשון [דסוכות]. וכתב לי הג"ר אליעזר דינר (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה לט): עי' בבאר היטב בסי' קכח ס"ק עח כשנטמא ביו"ט אין חיוב לטבול ביו"ט כיון שישאר טבול יום". אמנם הג"ר פנחס שוב כתב לי (בתשובותיו שבסוה"ס תשובה לט) וז"ל: "ודאי החיוב אף ביו"ט, ואף בזמן ביהמ"ק שימשו כמב' במו"ק (ז): גבי מצורע ביו"ט, אלא דהיו משמשים ביום סמוך לערב כדי למעט זמן טומאתם". ולא ידעתי מקור דבריו, דבגמ' במו"ק רק מוכח ששימשו אף ביו"ט, אבל אין משם ראיה דהחיוב לטהר עצמו הוא אף ברגל עצמו, ואדרבה כדברי הבה"ט שמבואר שאין חיוב לטבול ביו"ט משום שישאר טבול יום, כן משמע קצת מהמבואר במשנה בביצה ונפסק בשו"ע (סי' תקיא ס"ג) שאדם מותר לטבול ביו"ט מטומאתו, והטעם מבואר בגמ' והביאו המשנ"ב (שם סק"כ) שאין בזה איסור של נראה כמתקן מפני שהוא נראה כמצנן עצמו במים, והמשנה בביצה מיירי אפי' בזמן שביהמ"ק היה קיים שאז לכו"ע אדם היה חייב לטהר עצמו בערב הרגל, ואם נאמר שהחיוב לטהר עצמו הוא לא רק בערב הרגל אלא גם ביו"ט גופא אז למה המשנה בביצה אמרה שמותר לטבול מפני שנראה כמצנן עצמו במים, תיפוק ליה משום שחייב אדם לטהר עצמו ברגל, שהרי החיוב לטהר עצמו ברגל בזמן שביהמ"ק היה קיים היה מדאורייתא ובודאי שזה דוחה איסור דרבנן של נראה כמתקן, אלא משמע שהחיוב לטהר עצמו הוא רק בערב הרגל ולא ביו"ט גופא, (שהרי לטבול ביו"ט גופא לא יועיל לו לאכילת קדשים שהרי הוא טבול יום), ולכן מי שרוצה לטבול ביו"ט גופא צריך להגיע להיתר של נראה כמצנן עצמו במים, אולם יש לדחות, דיתכן שחכמים העמידו דבריהם על דין תורה ואם אסור לטבול

משום שנראה כמתקן אז אסור לטבול אפי' טבילה דאורייתא (כמו שמצינו שחכמים אסרו לתקוע בשופר בר"ה שחל בשבת), ולכן הוצרכה המשנה להתיר משום שנראה כמצנן עצמו, ועוד, דלדעת הרמב"ן (ע"ה"ת ויקרא יא, ח) החיוב לטהר עצמו ברגל הוא רק מדרבנן ולא מה"ת כמש"כ המשנה למלך (הל' טומאת אוכלין פט"ז ה"י) שכן דעת הרמב"ן ורק לדעת הרמב"ם החיוב הוא מה"ת, (ועי' מש"כ במח' הרמב"ם והר"ן בבית שערים או"ח סי' רמ"א). ואכן, הגר"מ שטרנבוך (בהגדה של פסח מועד"ז דיני יו"ט הע' א בהגהה עמ' קלט) כתב לתמוה דיש מדקדקין לטבול רק בערב יום טוב שחייב אדם לטהר עצמו ברגל, וכתב שלכאור' תמוה שאי מקיים מצות עונה ברגל בלאו הכי אינו טהור למקדש וא"כ מאי מהני טבילתו, ואפילו טובל עוד פעם ברגל גופא הלוא נשאר טבול יום ואסור למקדש, והא ודאי לא נאסור עונה בזמן הזה ברגל, ומזה הוכיח שאין חיוב מיוחד לטבול בזה"ז בערב רגל. אמנם במועדים וזמנים (ח"ז סי' קיח) כתב הגרמ"ש ליישב דאף אם חייב לטבול עצמו בערב הרגל, מ"מ נראה שמותר לקיים מצות עונה משום שיוכל לאכול קדשים בלילה לבד ויצא בזה גם מצות שמחה, רק ביום ראשון ראוי ליזהר שאל"ה לא יוכל לקיים מצות עונה משום שיוכל לאכול קדשים בלילה לבד ויצא בזה גם מצות שמחה, אבל למצות שמחה מה"ת אוכל בלילה ומקיים מצוה עונה שאין חובה מה"ת לאכול בלילה וגם ביום דוקא עי"ש. וע"ע מש"כ בקושיה זו בשו"ת דברי שלום (-קרויז ח"ב סי' קיט) ושהחסידים בלא"ה נהגו פרישות מתשמיש בימים טובים כמב' באריז"ל, והקושיה היא רק ע"פ הלכה].

תשובות גדולי הרבנים בענין שמחת יו"ט והמסתעף כפי שנמסרו לי מכתב ידם

הגאון רבי משה מרדכי קארפ שליט"א

הגאון רבי פנחס שוב שליט"א

והגאון רבי אליעזר דינר שליט"א

א. האם יש דין חציו לה' וחציו לכם בחול המועד?²⁵²

הגרמ"מ קארפ: מחלו' הראשו' הרמב"ם רז"ה והרא"ש להרמב"ם גם בחוה"מ כמבואר בדבריו בפ"ו מי"ט ולהרז"ה פ"ו דפסחים אין חיוב בחוה"מ ואף התענית מותרת בו. ולהרא"ש פ"ז מברכות מוכח דרק ביו"ט דאם היה כן בחוה"מ היה חוזר אם לא אמר יעו"י, ולהרא"ש שם הא בהא תליא אם היה בשמחה ובחציו לכם היה חייב בפת.

הגר"פ שוב: בשו"ע (סי' תקכט ס"א) מבואר דדוקא ביו"ט, ובלשון הר"מ (פ"ז) נראה דהוא אף בחוה"מ, וצ"ב דא"כ מצי לחלק יום א' לה' ויום א' לכם, וגם בסדר שמחת בית השואבה לא נראה כן, וכן מפורש ברא"ש (ברכות פ"ז) דדוקא ביו"ט.

הגר"א דינר: עי' בסי' תקכט מ"ב סקט"ז שבחוה"מ יש רק חיוב שמחה ואין חיוב כבוד ועונג בחוה"מ, ועי' בסק"א שכתב שחיוב חציו לכם הוא בשביל עונג יו"ט וכיון שבחוה"מ אין חיוב עונג יו"ט ממילא אין חיוב חציו לכם.

ב. האם יש דין חציו לה' וחציו לכם בראש השנה?²⁵³

הגרמ"מ קארפ: בראש השנה דינו כיו"ט וכל הפס' בנחמיה ח' "אכלו משמנים ושתו כי קדוש היום לאדונינו" דמביא ר"א בביצה טו: מיירו בראש השנה, ואף די"א שאינו הולך על רה"ש, העיקר כהגר"א בזה, וצע"ג מה שהוכיח מזה במקור חיים (סי' תקצז) דמותר להתענות.

הגר"פ שוב: בדרכ"מ (סי' תקכט) מבואר אף בר"ה כן, וכן הובא בשם הרלב"ג (פ"ח פסוק י) בנחמיה, אמנם למעשה צ"ע דהא מאריכין בתפילה אף לאחר חצות, וי"ל למש"כ הד"מ דתענית בר"ה הוא בכלל לכם א"כ ה"ה בתפילה ונמצא דאף בר"ה צריך כן, אבל צ"ע מנ"ל.

הגר"א דינר: עי' בסי' תקצט מ"ב סק"א שבר"ה יש מצות ושמחת בחגך ולא הזכיר עונג יו"ט, ומשמע שאין חיוב עונג יו"ט בר"ה, ולפי"ז לפי דברי המ"ב סי' תקכט סק"א אין גם חיוב חציו לכם.

²⁵² ועי' מה שכתבתי בזה בפ"ה ס"ז.

²⁵³ ועי' מה שכתבתי בזה בפ"ה ס"ח.

ג. לפי מה שפסק המשנ"ב (סי' תקכט סקט"ו) שנשים חייבות במצות שמחת יו"ט, האם לפי"ז הם חייבות בדין חציו לה' וחציו לכם?²⁵⁴

הגרמ"מ קארפ: נשים כאנשים.

הגר"פ שוב: לא שייך כן, דעיקר שמחה בנשים בכלים חדשים דילהו ואף דהם נמי צריכות לאכול ולכא' אף בשר, מדצריכות לעלות לרגל משום הא, (ויש לדחות דבזמן ביהמ"ק שאני), מ"מ לא מסתברא דהרי זה בכלל חצי, היות וחציו לה' לא שייך בדידהו כל כך.

הגר"א דינר: משמע מדברי המ"ב (הנ"ל) שחייבות רק בשמחה אבל לא בעונג וא"כ פטורות מחציו לכם.

ד. האם שינה בכלל החציו לכם, ואם יש חילוק בזה בין שינת לילה לשינת צהרים?²⁵⁵

הגרמ"מ קארפ: שינה אינה בכלל לכם ואטו הלומד ומקיים כולו לד' אינו ישן. והשינה מתבטלת לכאן ולכאן לפי צורכה.

הגר"פ שוב: עיין לקמן תשובה ז' שהארכנו בדכוותיה ואי"ז לכם, ועוד דבשעת שינה הא אינו עושה מעשה מצוה כידוע, אולם אם הוא עייף ועונג הוא לו, ודאי ראוי לישון מעט שלא לענות נפשו ביו"ט.

הגר"א דינר: עי' בשו"ע סי' תקכט ס"א ובמ"ב סק"א דמשמע ששינה אינה בכלל חציו לכם, ומ"מ אם רגיל בשינת צהרים כתב הרמ"א בסי' רצ ס"א שלא יבטלנו בשבת וה"ה ביו"ט, כמו בשבת כמש"כ המחבר בסי' תקכא ס"א.

ה. האם להלכה בדין חציו לה' וחציו לכם צריך חצי בדוקא או שלא צריך חצי בצמצום דוקא?²⁵⁶

הגרמ"מ קארפ: אין צריך בצמצום ראה במשמרת מועד ביצה טו ע"א-ע"ב²⁵⁷.

²⁵⁴ ועי' מה שכתבתי בזה בפ"ה ס"ו.

²⁵⁵ ועי' מה שכתבתי בזה בפ"ה ס"ג.

²⁵⁶ ועי' מה שכתבתי בזה בפ"ה ס"ה.

²⁵⁷ שם כתב הגרמ"מ קארפ (בד"ה ר"י סבר חלקהו) להוכיח מהרמב"ם שאי"צ חצי בדוקא וז"ל שם: ובאמת נראה דלכאורה אין קפידא כלל בזה שלא לאחר מחצי היום דלא קפדינן ממש על חצי, אלא מהא דכתיב "עצרת לד' אלקיך" ו"עצרת תהיה לכם" אמרינן דבעינן שניהם, דאי לא כן אטו נימא דאיכא קפידא שלא לגמור התפלה קודם חצות וזה לא שמענו, וגם הרמב"ם שם כתב בזה"ל "אף על פי שאכילה ושתייה במועדות בכלל מצות עשה לא יהיה אוכל ושותה כל היום כולו אלא כך היא הדת בבקר משכימין כל העם לבתי כנסיות וכו' ומתפללין וקורין בתורה וכו' וחוזרין לבתיהן ואוכלין והולכין לבתי מדרשות קורין ושונים עד חצי היום ואחר חצות היום מתפללין תפילת המנחה וחוזרין לבתיהן לאכול ולשתות שאר היום עד הלילה, ע"כ לשון הרמב"ם, הרי דאחר תפילת שחרית היו אוכלין אע"ג דהחצי השני היה כולו לכם, ולא מסתבר דהלכו לאכול כנגד זמן שהתפללו מנחה אחר חצות היום, ובאמת דהר"מ לא הזכיר כלל דבעי חציו לה' וחציו לכם ורק כתב דכך

הגר"פ שוב: הא מבואר בר"מ דהרי זה סדר היום, אמנם ודאי א"א בדקדוק ממש, ועי' פמ"ג סי' רמב א"א סק"א לא כן, ורשות בידו רובו לה' או רובו לכם. (וצ"ע למה הותר רובו לכם אם אינו מצווה בזה, ויש לפלפל), וכן הובא משפת אמת ביצה טו, אבל למעשה צ"ע וכפי הנראה ראוי להחמיר בזה.

הגר"א דינר: עי' בסי' תקכט במ"ב סק"א שכתב ושונין עד חצי היום ואח"כ כשבא זמן מנחה מתפללין מנחה ואח"כ הולכים להתענג שאר היום לקיים חציו לכם, דמוכח שחציו לאו דוקא.

ו. האם דין חציו לה' וחציו לכן מתחיל כבר מהלילה או רק מהיום, ונפק"מ גם בליל שבועות אם הלימוד כל הלילה נחשב לחציו לה'?²⁵⁸

הגרמ"מ קארפ: רק ביום עי' רמב"ם פ"ו מיו"ט הי"ט. וכ"מ בראש פ"ז מברכות.

הגר"פ שוב: אם היה דין זה אף בחוה"מ א"כ היה מסתברא דאף מהלילה, אבל כיון דנתבאר דלמעשה דוקא ביו"ט, א"כ אף בנידו"ד דוקא ביום שהוא עיקר הזמן, ועוד דלא שייך כל כך לחלק לחצאין הלילה, ועוד דכן משמעות סדר היום המבואר בר"מ ושו"ע, ויש שכתבו בשם מרן הגריש"א לא כן, ולי נראה כנ"ל.

הגר"א דינר: עי' בסי' תקכט מ"ב סק"א שכתב הדרך הנכון בבוקר מקדימין לילך לביהכ"נ, משמע שכל החשבון מתחיל מהבוקר.

ז. האם ניגונים בתפילה או הקפות בשמחת תורה נחשבים בכלל החציו לה' או חציו לכם?²⁵⁹

הגרמ"מ קארפ: בכלל חציו לד' עי' ברכות ו. במקום רנה שם תהא תפלה וברש"י שם. וכשם שתפלה היא בכלל חציו לד'.

הגר"פ שוב: הנה במג"א שהובא בשעה"צ מבואר דחזנים המאריכים בניגונים אי"ז לא חציו לה' ולא חציו לכם, ולכאור' מתענגים בזה ומ"מ אי"ז לכם, ומאידך הא מבואר בדרכ"מ דאף תענית מצי להיחשב בכלל לכם, ומאידך מבואר דגוף הת"ת אף דר"א היה דבריו שמחים כנתינתם מסיני אי"ז לכם ע"כ אי"ז בכלל לכם, אולם כשמנגנים ומודים לה' ודאי הרי זה מכלל לה'.

הגר"א דינר: עי' סי' תקכט בשעה"צ סק"ב דמה שמאריכין החזנים בניגונים אין זה בכלל חציו לה' וחציו לכם.

היא הדת, והיינו טעמא דנקט האי דינא במש"כ "לא יהיה אוכל ושותה כל היום וכו'", דזהו עיקר הקפידא שיעשה משניהם בין לה' ובין לכם, עכ"ל עי"ש.

²⁵⁸ עי' מה שכתבתי בזה בפ"ה ס"ד.

²⁵⁹ עי' מה שכתבתי בזה בפ"ה ס"ב.

ח. האם להלכה מצות שמחה ביו"ט היא רק פעם אחת ביום כמבואר בנצי"ב (שאלתא סז אות ב), או שלהלכה המצוה היא במשך כל היום²⁶⁰?

הגר"פ שוב: איני מבין הא האכילה ודאי סגי בפעם אחת ביום ופעם אחת בלילה, ולעשות היפך השמחה הא אסור בלא"ה, ובלשון הר"מ נראה דצריך להיות הימים דיו"ט וחור"מ שמח וטוב לב, וזה בנשים ע"י בגדים ותכשיטים וזה לא שייך פעם ביום. (ומיהו יל"ע אמאי מכריזין בחור"מ אכילות המת הא מבטלים בזה לאנשים מצות השמחה).

הגר"א דינר: עי' סי' תקכ"א מ"ב סוסק"א "להתענג בשמחת יו"ט שאר היום עד הלילה".

ט. האם המצוה של אכילת בשר ושתיית יין ביו"ט הוא חלק מקיום המצוה או שהוא רק הכשר לקיום המצוה שהעיקר התוצאה שיהיה שמח, ונפק"מ להלכה אם שתה יין לפני יו"ט ושמח ביו"ט, או ששתה יין של איסור (כגון יין של היתר מכירה) שיש לדון לפוסלו משום מצוה הבאה בעבירה²⁶¹?

הגרמ"מ קארפ: פשוט דהאכילה והשתייה והתענוג עצמה גם בכלל השמחה כמבואר ברמב"ם (פ"ו מיו"ט) האכילה והשתייה בכלל מצות עשה, ואטו יהא מותר להתענות ביו"ט אם יאכל מבעוד יום, ואטו שייך בזה חציו לכם ויאכל בלילה ויתענה ביום.

הגר"פ שוב: נראה לענ"ד דהשמחה הוא בעצם האכילה והשתייה, אף דביש"ש איתא דע"י היין שוכח רישו מ"מ אי"ז העיקר, ע"כ בעריו"ט לא סגי, ומש"כ לדון במצוה הבאה בעבירה, לפי"ז נמי יהיה בה מצהב"ע, ואינו ענין לפו"ר דהרי זה זמן אחר דהקיום בלידת בנו והאיסור בשעת ביאה, ומ"מ העיקר התוצאה כדלקמן אות י.

הגר"א דינר: עי' בס"י תקכ"ט ס"א שכתב המחבר שחייב לקבוע כל סעודה על היין, והוסיף המ"ב סק"א גם באמצע הסעודה, משמע זה חלק מקיום המצוה.

י. מי שאכל בשר ושתה יין בשביל מצות שמחת יו"ט, אבל בפועל לא שמח בליבו כלל האם קיים המצוה²⁶²?

הגרמ"מ קארפ: חוץ ממצות האכילה חייב להיות שמח וטוב לב, ואם היה אנוס בזה כגון שטבעה ספינתו בים וכדו' עשה מה שמוטל עליו לעשות אבל לא הגיע לתכלית המצוה.

²⁶⁰ עי' מה שכתבתי בזה בפ"א ס"ג.

²⁶¹ עי' מה שכתבתי בזה בפ"א ס"ד ובפ"ב סעי' יג-יד.

²⁶² עי' מה שכתבתי בזה בפ"ב ס"ב.

הגר"פ שוב: לכאורה מדנשים אין מקיימות המצוה בלא בגדים ותכשיטים נאים, אלמא אין העיקר האכילה אלא השמחה. (מיהו אם דבר מעציבו ומ"מ משתדל באכילה ושתייה להפיג במקצת צער ודאי איכא בזה קיום לכה"פ במקצת).

הגר"א דינר: עי' בסי' תקכט ס"א שכתב המחבר שחייב לקבוע על סעודה על היין, ועי' במהרש"א (בנדרים מט: בד"ה אלא) דדוקא אם היין משמח.

יא. האם להלכה יש חיוב לשתות יין [ומצוה לאכול בשר] בכל יום מימי חול המועד, או שהחיוב נאמר רק ביו"ט כמש"כ במועדים וזמנים (ח"ה סי' כט-ל) ובתשובות והנהגות (ח"ה סי' קנג) ²⁶³?

הגר"פ שוב: כבר דנו בזה מרנן הגריש"א והגר"ח, ובפשוטו אין הנדון מובן דלמה לא יתחייב בכל יום ובכל לילה.

הגר"א דינר: עי' במ"ב סי' תקכט סקט"ז דגם חוה"מ בכלל מועד לענין שמחה, ועי"ש בביה"ל (ד"ה כיצד) שאין יוצאין חובת שמחה אלא ביין ומצוה יש גם באכילת בשר, וכ"כ בשם הגרי"ש שישתה יין כל ימות החג.

יב. האם לקיום מצות שמחת יו"ט באכילת בשר צריך דוקא בשר בהמה או שיוצאים יד"ח גם בבשר עוף או בבשר דגים ²⁶⁴?

הגר"פ שוב: האחרונים האריכו דלכתחילה בשר בהמה ובדיעבד סגי בעוף, ויש להסתפק כאשר אין לו בשר בהמה משחיטה מהודרת כדרכו אי ראוי להקל משום שמחת יו"ט.

הגר"א דינר: עי' במג"א סי' תקנא ס"ק כח בשם הב"ח שאין שמחה אלא בבשר בהמה.

יג. האם לקיום מצות שמחת יו"ט באכילת בשר צריך לאכול דוקא כזית או כביצה או שיוצא יד"ח גם בכל שהוא שאין שיעור למצוה זו ²⁶⁵?

הגר"א דינר: ראיתי בשם הגריש"א שיין בחג צריך רביעית דהיינו שיעור של שתיה רגילה, ולפי"ז ה"ה באכילה שיעור הרגילה הוה בכזית.

²⁶³ עי' מה שכתבתי בזה בפ"ב ס"ד.

²⁶⁴ עי' מה שכתבתי בזה בפ"ב ס"ו.

²⁶⁵ עי' מה שכתבתי בזה בפ"ב ס"ז.

יד. מלשון השו"ע (סי' תקכט ס"א) שכתב לקבוע סעודתו על היין משמע שצריך לשתות היין דוקא בתוך הסעודה, האם אכן כך נכון להלכה או שיוצא ידי חובה גם בשתיית יין מחוץ לסעודה²⁶⁶?

הגר"פ שוב: הנה בחוה"מ הא נקטינן דליכא חובת סעודה אבל איכא חובת שמחה, א"כ למצות שמחה אי"צ סעודה דוקא, ודין קביעות סעודה על היין הא ציין המשנ"ב סקי"א דאף בשבת כ"ז, אף דבשבת ליכא דין שתיה משום שמחה, וע"כ דהוא דין אחר.

הגר"א דינר: ראיתי בשם הגריש"א שאין צריך לשתות יין דוקא בתוך הסעודה כדי לקיים מצות שמחת יו"ט.

טו. האם יוצא ידי חובת שמחת יו"ט של שתיית יין בכוס של קידוש, או שיש בזה חסרון של אין עושין מצוות חבילות חבילות²⁶⁷?

הגרמ"מ קארפ: יוצאין יד"ח שמחה וגם בד' כוסות מקיימין מצות שמחת יו"ט. ובמצות שמחה יוצאים גם בדבר שבחובה כמבואר במתני' חגיגה ז : אף שיש באכילתן מצוה.

הגר"פ שוב: הא תליא בנידון דלעיל (תשובה ט') אי התוצאה עיקר או המעשה עיקר, אבל בעיקר הדבר לא שייך בזה ענין חבילות חבילות כשעושה מעשה אחד ומקיים בזה ב' מצוות כדהאריך בס' גור אריה יהודה לבנו של הגרמ"ל, (והא מבואר בשמחת יו"ט דיוצא באכילת קדשים).

הגר"א דינר: עי' במ"ב סי' תקכט סקי"א שמלבד מה ששתה בכוס של קידוש צריך עוד כוס באמצע הסעודה.

טז. ואיך הדין להלכה לצאת ידי חובת שמחת יו"ט בכוס של ברהמ"ז או בכוס של ברית מילה²⁶⁸?

הגר"פ שוב: עיין לעיל.

הגר"א דינר: כמו שאינו מקיים מצות שמחת יו"ט בכוס של קידוש כמש"כ במ"ב סקי"א, ה"ה אינו יוצא בכוס של ברהמ"ז וכוס של ברית מילה.

²⁶⁶ עי' מה שכתבתי בזה בפ"ב סי"א.

²⁶⁷ עי' מה שכתבתי בזה בפ"ב סי"א.

²⁶⁸ עי' מה שכתבתי בזה בפ"ב הע' 70.

יז. האם לחיוב מצות שמחת יו"ט בשתיית יין צריך לשתות דוקא רביעית יין או דסגי גם בפחות, ואם אינו שמח ברביעית האם צריך לשתות יותר?²⁶⁹

הגר"פ שוב: כמדומה דבשש"כ דן בזה, ולכאן אין ענין רביעית לכאן (ובהרבה איסורים השיעור בכזית ואף לענין ברכה אחרונה פליגי בהא), מיהו הנידון אפשר דצריך מלוא לוגמיו דזהו שיעור שביעה במשקין כמבואר ביו"כ, או י"ל למש"כ היש"ש דענין השתיה הוא דשוכח רישו, ע"כ י"ל דצריך רביעית כדין שתויי יין להוראה ועבודה, ובפשוטו לשון ראשון עיקר.

הגר"א דינר: עי' בס' תריג ס"ט בהל' יוה"כ שמשערים בשתיית יוה"כ בכל אדם לפי מה שהוא, הגדול לפי גדלו והקטן לפי קוטנו, משמע שלשאר מצות התורה הכל שיעור אחד.

יח. האם לחיוב השמחה ביין צריך דוקא יין, או שסגי גם בשאר משקאות המשכרים ששמח בהם?²⁷⁰

הגר"פ שוב: לא מסתברא כלל, דיין ישמח לבב אנוש ולא דברים אחרים, אלא אפשר מדין קליות ואגוזים דאנשים.

הגר"א דינר: עי' בבית"ל (סי' תקכ"ב בד"ה כיצד) שכתב ועכשיו שאין ביהמ"ק קיים אין יוצאין ידי חובת שמחה אלא ביין שנאמר "ויין ישמח לבב אנוש".

יט. מובא בשם הגריש"א שלקיום חיוב שתיית יין לשמחת יו"ט או לד' כוסות, יכול לערב היין במיץ ענבים עד ב' שליש מיץ ענבים ושליש יין, והשאלה היא, שהיום יש יין קליל שיש בו 4 אחוז אלכוהול, האם יוצאים בו ידי חובת שמחת יו"ט, ואיך הדין כשמערבו עם מיץ ענבים, ואם אינו יוצא בו אז מה השיעור של האלכוהול שיוצאים בו ידי חובת שמחה (יש היום הרבה סוגי יינות מ-4 אחוז ועד 13 אחוז אלכוהול)?²⁷¹

הגר"פ שוב: לא שייך כל כך כלל בזה, אלא בהרגשת האלכוהול והטעם.

הגר"א דינר: לפי דברי מרן הנ"ל שיש דרגא של יין הראוי לשמח, צריכים לבדוק אצל מומחים בכל יין שמסופק אם יש לו שיעור זה.

²⁶⁹ עי' מה שכתבתי בזה בפ"ב ס"ח.

²⁷⁰ עי' מה שכתבתי בזה בפ"ב ס"ט.

²⁷¹ עי' מה שכתבתי בזה בפ"ב הע' 56.

כ. מי שקשה לו לשתות יין האם יוצא ידי חובת שמחת יו"ט רק בשתיית מיץ ענבים?²⁷²

הגר"פ שוב: מי יכניס ראשו בין ההרים הרמים.

הגר"א דינר: לפי דברי מרן הנ"ל כיון שאין ליין זה כח לשמח כתב מרן שאף (אין) יוצאין ידי חובת מצות שמחת יו"ט במיץ ענבים.

כא. מי שאינו נהנה מיין ואין הוא סובלו האם חייב לשתות יין לשמחת יו"ט, ואיך הדין כשאינו סובל את עצם שתיית היין וטעמו, אבל אם התאמץ לשתות כמות של יין הוא ישמח אח"כ רק מחמת אחוזי האלכוהול המשפיעים על גופו, האם בכה"ג חייב הוא לשתות יין לשמחת יו"ט?²⁷³

הגר"פ שוב: אבל לכאור' הרי זה היפך עונג יו"ט אצלו והאיך יצא שמחת יו"ט לעונג יו"ט, ובלא"ה נראה כדלעיל דעיקר השמחה בשעת השתיה.

הגר"א דינר: ראיתי בשם מרן הגריש"א מי שאין טעם היין ערב לו כלל אינו צריך לשתותו דכיון שאין לו בו לשמח אינו מקיים מצות שמחה בשתייתו.

כב. בגמ' בסוכה (מח.) נתמעט ליל יו"ט ראשון משמחה, ונחלקו האחרונים אם זה נתמעט לגמרי ממצות שמחה כמש"כ השאגת אריה (סי' סח), או שנתמעט רק משלמי שמחה אבל יש בו חיוב מצות שמחה כמש"כ השע"ת (סי' תקכט סק"ב) בדעת המג"א, וכ"כ החזו"א (או"ח סי' קכד לדף עא.), ואילו המשנ"ב לא הביא דין זה, וא"כ הנפק"מ לדינא, האם חייב לשתות יין (ולאכול בשר) גם בליל יו"ט ראשון?²⁷⁴

הגר"פ שוב: הא הוכיחו מהסוגיא דידי יין יצא הינו שמחת יו"ט, והא איירי בלילה ראשון²⁷⁵.

הגר"א דינר: אע"פ שלא נזכר במשנ"ב מ"מ לפי מרן החזו"א יש חיוב שמחה בלילה.

כג. החזו"א (או"ח סי' קכט ד"ה עבר הרגל עמ' 466 וסי' קכד לדף עא. ד"ה והא עמ' 410) הסתפק בדין זה שמרבים לילות החג למצות שמחה, אם חייב באכילת בשר

²⁷² עי' מה שכתבתי בזה בפ"ב ס"ט.

²⁷³ עי' מה שכתבתי בזה בפ"ב ס"י.

²⁷⁴ עי' מה שכתבתי בזה בפ"ב ס"ב.

²⁷⁵ ועי' בפ"ב הע' 23 שהבאתי מהשאג"א (סי' סח) שהתייחס להוכחה זו וכתב ליישב לשיטתו שאף שמה"ת נתמעט ליל יו"ט ראשון, מ"מ מדרבנן יש מצות שמחה גם בליל יו"ט ראשון, ולכן אין ראייה מהגמ' בפסחים דמיירי דיצא ידי שמחת יו"ט מדרבנן.

קודש שני פעמים אחד ביום ואחד בלילה, או סגי בפעם אחת ביום או בלילה, והא דמרבין לילה היינו דאם אכל בלילה ג"כ יצא יד"ח מצות השמחה, אבל אי"צ לאכול בשניהם, והשאלה איך נקטינן להלכה, האם צריך לשתות יין גם בלילה וגם ביום או שסגי בזה או בזה?²⁷⁶

הגר"פ שוב: הב"י בסי' קפח הביא מתשב"ץ דצריך בחוה"מ ב' פעמים לאכול פעם אחת בלילה ופעם אחת ביום, (ומיהו כפי הנראה בתשב"ץ שלפנינו ליתא), ובפשוטו צריך גם לילה וזהו הריבוי לרבות לילי יו"ט האחרון לשמחה.

הגר"א דינר: כיון שזה ספק דאורייתא צריך להחמיר.

כד. בחיוב לשמח את בניו הקטנים ביו"ט ע"י קליות ואגוזים ומיני מתיקה, מאיזה גיל החיוב להלכה, ואם החיוב מגיל חינוך יל"ע איזה גיל הוא לענין זה?²⁷⁷

הגר"פ שוב: הנה בפשוטו אין זה ענין חינוך כלל דבחינוך הוא צריך לחנך באופן דגם בגדלות תתקיים המצוה בכה"ג, אלא ענין לעורר השמחה לכל הנלוים, אמנם בס' המפתח לרמב"ם הובא שי' דהרי זה ענין חינוך, ולפי"ז בפשוטו הוא בן ט'.

הגר"א דינר: זה לא קשור לגיל חינוך אלא חיוב על האב לשמחם וכלשון השו"ע כיצד משמחן.

כה. בחיוב לשמח את העניים ביו"ט, האם גם אשה אלמנה או אפי' נשואה שיש להן ממון חייבת במצוה זו (כשם שיש המחייבים את האשה במצות מתנות לאביונים)?²⁷⁸

הגר"פ שוב: יל"ע, דהנה עיקר שמחת אשה הוא בתכשיטים ובגדים וכו', וא"כ לפי"ז השמחה שנהנה לשתף עמה הוא בענין זה, ומ"מ מסתברא דחייבת אף בנתינה לאנשים לצרכי סעודות.

הגר"א דינר: עי' בסי' תקכט במ"ב סקט"ו שכתב שמצות ושמחת בחגך נוהגת גם בנשים, והחיוב לשמח העניים נלמד מהמשך הפסוק שכתב "והיתום... אשר בשעריך" כמבואר במ"ב סק"ז וכמו שהמצוה להיות שמח גם בנשים ה"ה לשמח עניים שייך גם בנשים.

²⁷⁶ עי' מה שכתבתי בזה בפ"ב ס"ה.

²⁷⁷ עי' מה שכתבתי בזה בפ"ג ס"ב.

²⁷⁸ עי' מה שכתבתי בזה בפ"ד ס"ד.

**כו. וכמו"כ האם גם בחור הסמוך על שולחן אביו בכלל החיוב לשמח את העניים ביו"ט
(כשם שיש המחייבים אותו במצות מתנות לאביונים)²⁷⁹?**

הגר"פ שוב: אבא בדאגתו לסעודתו דואג נמי לסעודות עניים המשתתפים בסעודה ע"י שמקבלים ממון.

הגר"א דינר: עי' בשו"ע יו"ד בהל' צדקה סי' רמח ס"א שכתב המחבר שכל אדם חייב ליתן צדקה אפי' עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן, ולפי"ז בנידו"ד ג"כ מחויב.

**כז. בחיוב לקנות לאשתו בגדי צבעונין לשמחת יו"ט האם מהני מחילת האשה לבעלה
לשמחה ביו"ט²⁸⁰?**

הגר"פ שוב: אי"ז חוב ממון אלא חלק משמחתו של האב וכדכ' לעיל על בניו, ואפי' את"ל דצריך משום מצותה לא מהני מחילה על מצוה, ואין לדון אלא לשיטות דהיא אינה חייבת כלל ונימא דה"ז גזירת הכתוב דצריך ליתן לאשתו דאז מהני מחילה, ולמעשה נלע"ד דלא מהני אבל אם אינה רוצה בגד אי"צ לכופה.

הגר"א דינר: עי' בשו"ע הל' מגילה סי' תרצה ס"ד ובמ"ב ס"ק כד דנחלקו הפוסקים במשלוח מנות לרעהו והוא מוחל לו אם יצא ידי חובת משלוח מנות, ולפי"ז ה"ה שנידון דידן, והגר"ש"א מיקל²⁸¹.

²⁷⁹ עי' מה שכתבתי בזה בפ"ד ס"ה.

²⁸⁰ עי' מה שכתבתי בפ"ג ס"ד.

²⁸¹ ועי' בפ"ג הע' 118 שכתבתי ע"ז שלא זכיתי להבין כוונתו מה ענין שמיטה להר סיני, הרי גבי משלו"מ שס"ל לרמ"א שם דמהני מחילה היינו לטעם המנות הלוי דס"ל דטעם מצות משלו"מ הוא כדי להרבות אחוה ושלום ורעות, וזה מתקיים גם ע"י ששולח לחבירו והוא מוחל לו, דסו"ס הירבה אחוה שלום ורעות, והחולקים שסוברים דלא מהני מחילה במשלו"מ היינו משום דס"ל כתר"ד דטעם מצות משלו"מ הוא כדי שיהיה סעודה לעניים ולכן תיקנו גם לעשירים כדי לא יתביישו והעיקר בשביל הסעודה, וזה לא מתקיים ע"י שמוחל לו, וכמב' בכת"ס (סי' קצו) שהביא המשנ"ב שם, משא"כ במצות שמחת יו"ט אף לדעת אב"י והפוסקים דס"ל דאשה בעלה משמחה, מ"מ אין זה דין לשמחה כדי להרבות אחוה ושלום ורעות ביניהם, דא"כ לאשתו נדה יהיה אסור לקנות, ואף אין לומר דהחיוב לשמחה הוא ע"י שקונה לה והיא שמחה בזה שהוא חשב עליה וקנה לה בגדי צבעונים עד שנימא שאם היא מוחלת הוא כבר קיים המצוה בעצם זה שחשב ורצה לקנות לה אף שלא קנה לה בסוף, והטעם שאין לומר כן, משום דאין זה דין ב"קניה" שהרי יכול לתת לה כסף לקנות בגד והיא בעצמה תקנה הבגד ויצא בזה ידי חובה, ובהכרח שאין זה דין ב"קניה" אלא זה דין שהאשה שמחה בבגד שיש לה בחג, וממילא אם היא מוחלת על הבגד אזי אין לה במה לשמוח בחג וא"כ למאי מהני מחילתה, ולא דמי למשלו"מ דלטעם המנות הלוי העיקר הוא "הנתינה" ולא עצם השימוש במשלו"מ, וזה ברור.

כח. בחיוב לשמח את אשתו ביו"ט אם יכול לשמח את אשתו בקניית כלי בית וכד' או שצריך לשמחה דוקא בבגדים²⁸²?

הגר"פ שוב: נלע"ד דאם האשה אינה רוצה בבגדים חדשים ותכשיטים ורוצה בכלי חדש המשמש, כגון כלי נוי או כלי המקל עליה עבודתה שפיר דמי, (ואם האשה אינה רוצה בזה משום הלחץ והזמן אשר הם בו אי"ז ברור דהרי זה מכלל הוצאות יו"ט ודו"ק).

הגר"א דינר: עי' בסי' תקכט בביה"ל (ד"ה כפי) אפי' כשאין ידו משגת מ"מ לכה"פ יקנה להן מנעלים חדשים, דמוכח שדוקא צריך מה שתלבוש.

כט. אם יש לאשתו כבר בגד מיוחד ליו"ט ואין לה צורך לקנות חדשים, האם גם בכה"ג יש לו חיוב לקנות לה בגד חדש לשמחת יו"ט, או שבכה"ג יכול לשמחה בדברים אחרים²⁸³?

הגר"פ שוב: לענ"ד כנ"ל וצריך לקנות חדשים אם רוצה בכך, (ואולם יל"ע אם רוצה בבגד יקר כגון שמלה ובעלה רוצה בבגד אחר כגון מטפחת וכו', דהא מבואר בגמ' דבאר"י סגי בבגדי פשתן מגוהצין, דלכא' אי"צ יותר ודו"ק בפרטי המציאות), וגאון אחד שיחי' כתב דאם יש לה בגדים כדבעי לה אי"צ לקנות כלל דהעיקר שתהא שמחה בבגדים, ולענ"ד לא נראה כן, ומ"מ בכלה שנישאת קרוב לחג לכא' אי"צ לקנות לה דשמחה כל העת בחידוש בגדיה, (וגם בזה לא ברירא ליה דיתכן דצריכה לשמוח משום היו"ט).

הגר"א דינר: עי' ביה"ל סוס"י תקכט שאם אין ידו משגת יקנה להן מנעלים חדשים לכבוד יו"ט, ומובן שאם גם מנעלים מיותר לה יכול לשמחה בדברים אחרים.

ל. בחיוב לקנות לאשתו בגד חדש ליו"ט האם יכול לקנות לה בגד חדש לחוה"מ או שצריך גם בגד מיוחד ליו"ט, ואם קונה לה בגד חדש ליו"ט איך יוצא בזה ידי חובה לשמח את אשתו בחוה"מ, מאחר שבחוה"מ אינה לובשת בגד זה²⁸⁴?

הגר"פ שוב: זוכרת למה קיבלה הבגד ושמחה על היו"ט. ובר"ה ליכא דין דקניית כלים חדשים ובגדי צבעונין לנשים אף לשי' דאיכא מצות שמחה, ויל"ע לפי"ז דאפשר דה"ה בחוה"מ, מ"מ מסתברא דכאן דחייב באכילת שלמי שמחה כל ימי החג ה"ה בבגדי צבעונין, נפק"מ אם לא קנה קודם הרגל או אם נתקלקל ביו"ט וכו'.

הגר"א דינר: עי' בשו"ע סי' תקכט ס"ב שכתב המחבר שחייב אדם להיות שמח וטוב לב במועד, משמע שאין הבדל בין יו"ט לחוה"מ ומה שקנה בזה יוצא בזה.

²⁸² עי' מה שכתבתי בזה בפ"ג ס"ה.

²⁸³ עי' מה שכתבתי בזה בפ"ג ס"ו.

²⁸⁴ עי' מה שכתבתי בזה בפ"ג ס"ז.

לא. בחיוב לשמח את אשתו ובניו ביו"ט, האם בכלל החיוב הוא גם לקנות לבנותיו הגדולות בגד חדש ליו"ט, או שהחיוב הוא רק לאשתו ובניו הקטנים²⁸⁵?

הגר"פ שוב: לא גריעא מעניים וכו' דצריך לשמחם.

הגר"א דינר: עי' בשו"ע סי' תקכט ס"ב שכתב המחבר שחייב אדם להיות שמח וטוב לב במועד הוא ואשתו ובניו וכל הנלוים אליו, ומשמע מלשון כל הנלוים אליו משמע גם בנותיו הגדולות.

לב. האם להלכה נשים חייבות בקידוש וסעודת יו"ט, ונפק"מ אם איש יכול להוציא אשה בקידוש ידי חובתה אם הוא כבר יצא ידי חובתו (כגון שקידש בביהכ"נ ובא שוב לקדש להוציא אשתו)²⁸⁶?

הגר"פ שוב: וכן נפק"מ אם אשה מוציאה איש בקידוש, והנה הגרעק"א נקט בפשיטות דפטורה, וכפי הנראה הא פשיטא. ליה יותר מסעודת יו"ט, אולם עי' במש"כ הגרש"א בסוף תשובת רע"א דקשה מהדלקת נרות יו"ט, וכן האיך אשה מדלקת ופוטרת הבעל, ויש לפלפל הרבה, יעוי"ש מש"כ לצדד בזה בדרכבנן אפשר נשים מצוות עי"ש, ולפי"ז לפי דברי הרב המגיד דקידוש ביו"ט מדרכבנן אתי שפיר, אבל למעשה אכתי קשה, ועי' מש"כ שבט הלוי (ח"ו סי' סא) בזה, ולמעשה יש לחוש.

הגר"א דינר: עי' במ"ב סי' תקכט סקט"ו דנשים חייבות גם במצות ושמחת בחגך, ולפי"ז נכלל בזה קידוש וסעודה.

לג. איך הדין להלכה באשה ששכחה יעלה ויבוא בברהמ"ז של יו"ט, ואין באפשרותה לאכול עוד כזית או לצאת מאחר בברהמ"ז, האם תברך שוב²⁸⁷?

הגר"פ שוב: עי' שו"ת וישב משה זורגער (ח"א סי' יט) שהאריך לחייב לחזור דלא כהגרעק"א, אבל אכן א"א שם לחלוק על דברי רעק"א ולברך וצריכה לחפש אחר עצות, כגון לאכול לפת הבאה בכיסנין ולכוין במעין ג' לפטור ברהמ"ז (ואולם ראוי שתוסיף בברכה ברית ותודה ואכ"מ).

הגר"א דינר: ראיתי בשם מרן הגריש"א שאשה ששכחה יעלה ויבוא בברהמ"ז לא צריכה לחזור ולברך.

²⁸⁵ עי' מה שכתבתי בזה בפ"ג ס"י.

²⁸⁶ עי' מה שכתבתי בזה בפ"ו ס"ה.

²⁸⁷ עי' מה שכתבתי בזה בפ"ו ס"ה.

לד. האם להלכה ביו"ט יש דין "עונג" כמו בשבת, ונפק"מ אם נשים חייבות בו משום דהוי מצות עשה שהזמן גרמא, ואינו כמו שמחת יו"ט שאיתרבו לחיובא²⁸⁸?

הגר"פ שוב: איני מבין השאלה, הא בין אי איכא מצות עונג בין אי ליכא מצות עונג הנידון אם נשים חייבות, והנה גם גוף מצות עונג הובא בהערות הגרש"א לתשו' רעק"א בסוה"ס מחלו' רבתי בהא, אמנם עיקר הנפק"מ לקביעות למעשר ביו"ט עי"ש, אבל שאר דינים ודאי חייבים האנשים יהיה הטעם אשר יהיה, ובנשים הא זהו דברי רעק"א דאין חייבות ובגוף הדברים עי' שו"ת וישב משה זורגער (ח"א סי' יט) דפשטות רבותינו דלא כרעק"א, ע"כ ודאי צריכה להשתדל לחזור ולברך ע"י אכילה נוספת.

הגר"א דינר: עי' במ"ב סי' תקכט סק"א שיש מצות עונג גם ביו"ט, וראיתי שהכריעו הפוסקים כהשאגת אריה שאף הנשים חייבות בשמחת יו"ט ועונג יו"ט.

לה. נחלקו הפוסקים להלכה אם נשים חייבות במצות שמחת יו"ט כדעת רב זירא (בר"ה ו:), או שנשים אינן חייבות במצות שמחה אלא החיוב מוטל על בעלה לשמחה וכדעת אב"י (בר"ה שם ובקידושין לד:), ובשו"ע (סי' תקכט ס"א) משמע שהחיוב מוטל על בעלה שצריך לקנות לה בגדי צבעונין, ואילו השאגת אריה (סי' סו) פסק שנשים חייבות במצות שמחה, ורעק"א (בתשובה סי' א) פסק שנשים פטורות, ונפק"מ בכל זה הוא לענין אשה גרושה או אלמנה אם היא חייבת במצות שמחה, ואם נאמר שחייבת האם היא צריכה לקנות לעצמה בגדי צבעונין כדי לשמוח ביו"ט, או שסגי בזה שתעשה סעודה חשובה בבשר לצאת ידי חובת שמחת יו"ט²⁸⁹?

הגר"פ שוב: בבגדי צבעונין וכדלעיל.

הגר"א דינר: עי' בסי' תקכט ס"ג שכתב המחבר כיצד משמחן הנשים קונה להם בגדים ותכשיטים, ומשמע שלא מספיק להן סעודה חשובה בבשר כדי לצאת ידי חובת שמחה כאנשים.

²⁸⁸ עי' מה שכתבתי בזה בפ"ו ס"א.

²⁸⁹

לו. נחלקו רש"י ותוס' (פסחים עא. רד"ה לרבות ותוד"ה לילי) האם יש חיוב מצות שמחה בשמיני עצרת, והיינו דוקא ביום כי בלילה שהוא ליל יו"ט אחרון לכו"ע יש מצות שמחה, ובפוסקים לא מצינו איך הכריעו בזה להלכה, ויש בזה נפק"מ טובא אם חייבים בשתיית יין (ואכילת בשר) ביום שמיני עצרת²⁹⁰?

הגר"פ שוב: מה כוונתו אי אוכלין בשמ"ע פת קיבר?, הא ודאי איכא מצות שמחה ביו"ט ושלמי שמחה כדכ' תוס' מהלל והשמחה שמונה, וכן מבואר פז"ר קש"ב, ודברי רש"י צ"ע כמובן, אבל אי"ז נפק"מ לדינא, שו"ר בבנין שלמה סי' נא עי"ש ומש"כ שם בשם המלבי"ם.

הגר"א דינר: עי' במ"ב סי' תקכט סק"א שתיקנו להרבות בסעודה ביו"ט האחרון של חג והיינו בשמיני עצרת.

לז. בתוס' בכתובת (מז. ד"ה דמסר) מבואר דאין מצות שמחה בתוספת יו"ט, וסותר עצמו מהתוס' בפסחים (צט: ד"ה עד שתחשך) דמבואר דיש מצות שמחה בתוספת יו"ט כמו שהקשה הקובץ שיעורים (פסחים אות יב), והאחרונים האריכו בדין זה (ס' הערות להגריש"א בכתובת שם, וברכת אברהם פסחים צט: עמ' קמד ד"ה ושמעתי, ובתיקונים ומילואים לשש"כ פמ"ו), והשאלה היא דכיון דהשו"ע והמשנ"ב והפוסקים לא הביאו דין זה, ויש בזה נפק"מ טובא להלכה, כגון שקיבל תוספת יו"ט וחילק לבניו קליות ואגוזים ומיני מתיקה קודם יו"ט באופן שגמרו לאוכלם ושמחו קודם יו"ט, או שאכל בשר ושתה יין קודם יו"ט אם קיים מצות שמחת יו"ט²⁹¹?

הגר"פ שוב: בלא"ה הא דנו אי כשעושה מצוה בזמן התוספת אי פוטר את התוך דשבת, וא"כ בלא"ה לא יוצא אז יד"ח שמחת יו"ט, עוד נראה דאחר דהגדול אינו אוכל סעודתו אלא ביו"ט דבעינן בלילה ראשון דסוכות ופסח בלילה (ויל"ע בשבועות משום דין תמימות), א"כ השמחה דידהו אינה עימם, ואפשר דלא מהני, וכדכ' לעיל.

הגר"א דינר: כיון שנחלקו בזה הראשונים הרי זה ספק דאורייתא וצריך להחמיר לשמח ביו"ט עצמו.

לח. נחלקו הפוסקים אם חייב אדם לטהר עצמו בערב הרגל בזה"ז, ולהלכה המשנ"ב (סי' קכח ס"ק קסה) כתב שצריך אדם לטהר את עצמו ברגל, ומקור דברי

²⁹⁰ עי' מה שכתבתי בזה בפ"ז ס"ב.

²⁹¹ עי' מה שכתבתי בזה בפ"ז ס"א.

המשנ"ב הוא מהפמ"ג (כמו שציינ בשעה"צ שם), ובפמ"ג כתב בלשון "חייב" לטהר עצמו בערב הרגל, והשאלה איך הדין להלכה²⁹²?

הגר"פ שוב: מבואר גם ברא"ש ביומא דאף האידנא חייבים וצריך להחמיר כן, ובמקו"א כתבתי. **הגר"א דינר:** משמע מלשון המשנ"ב שכתב שצריך אדם לטהר את עצמו ברגל, ולא כתב שחייב, יש לדייק שאין זה חיוב בזמן הזה אלא לכתחילה.

לט. בחיוב לטהר עצמו ברגל האם החיוב הוא דוקא בערב הרגל או גם ברגל עצמו, ונפק"מ אם נטמא ביו"ט האם יש חיוב לטבול, דבזמן המקדש לא יועיל לו הטבילה ביום מאחר דטבול יום אסור באכילת קדשים, וגם נפק"מ אם מותר לקיים מצות עונה בליל יו"ט ראשון [דסוכות]²⁹³?

הגר"פ שוב: ודאי החיוב אף ביו"ט, ואף בזמן ביהמ"ק שימשו כמבו' במו"ק (ז:): גבי מצורע ביו"ט, אלא דהיו משמשים ביום סמוך לערב כדי למעט זמן טומאתם.

הגר"א דינר: עי' בבאר היטב בסי' קכח ס"ק עח כשנטמא ביו"ט אין חיוב לטבול ביו"ט כיון שישאר טבול יום.

מ. מבואר ברמ"א (סי' ערד ס"א) שבסעודות יו"ט בוצע על החלה העליונה, ורק בליל שבת בוצע על החלה התחתונה כמש"כ השו"ע שם, והשאלה מה הדין ביו"ט שחל בשבת האם בוצע על העליונה או התחתונה²⁹⁴?

הגר"פ שוב: ענין ע"פ סוד וע"כ אזלינן בתר יו"ט.

הגר"א דינר: עי' ברמ"א שהטעם הוא על דרך בקבלה, וראיתי בשם המקובלים (שו"ת משנת יוסף) שביו"ט שחל בשבת לא שייך דין הנ"ל וצריך לבצוע העליונה, ואאמו"ר זצ"ל נהג לבצוע בלילה על התחתונה דס"ל שהשבת גובר על היו"ט.

מא. כתב השו"ע (סי' תקכט ס"ג) שלא נצטוינו אלא על שמחה שיש בה עבודת היוצר, והשאלה היא במי שאכל בשר ושתה יין ולא שמח בה' כלל, כגון אדם שאינו

²⁹² עי' מה שכתבתי בזה בפרק ח'.

²⁹³ עי' מה שכתבתי בזה בפ"ח הע' 251.

²⁹⁴ עי' מה שכתבתי בזה בפ"ו ס"ב.

**שומר תורה ומצוות שאכל בשר ושתה יין כדי לקיים מצות שמחת יו"ט ולא שמח בה'
כלל, האם לא קיים את מצות השמחה ביו"ט²⁹⁵?**

**הגרמ"מ קארפ: זה שמחת כריסו כמבואר ברמב"ם ועי' כת"ס (סי' לט וסי' קז) דאין בזה קיום
מצוה כלל.**

²⁹⁵ עי' מה שכתבתי בזה בפ"ב סי"ט.